

YAŞAM VE ANILAR

Yaşam ve Anılar dizimizin bu kitabını bir modern çağ efsanesine, Tupamarolara ayırıyoruz. Kitap üstüne fazlaca söz sarfetmeye gerek yok. Bir anda içine alıp, bizleri çok aşina, çok ortak gelen deneyimlerin dünyasına götürecek.

Yaşam ve Anılar dizisinde kendi ülkemizin deneyimlerine de yer vereceğiz. Bu deneyimler artık kendi sınırlarını aşıp, ortak devrimci kültür mirasımızın birer parçası haline gelmişlerdir.

Yakında yayınlayacağımız **"Şahin / Orhan Keskin'in Onurlu Yaşamı"** bu türün ülkemizdeki ilk örneklerinden biri olacaktır.

Onlar; artık yalnız ülkemizin değil, evrensel devrimci kültürün birer parçası haline gelerek Paris Komünü, Bolşevik Devrimi, Çin Devrimi, Latin Amerika Devrimlerinin ödünsüz, direngen sıra neferlerinin, tarihi gerçek yaratanların yanlarındaki onurlu yerlerini aldılar.

Belge Yayınları: 107
Birinci Baskı: Mart 1991

ATEŞİ TUTMAK

Hände im Feuer: Ein Tupamaro blickt zürück (Almanca Baskı: 1986, Focus Verlag, Freiburg) *Las manos en el fuego* (İspanyolca Baskı: Ediciones de la Banda Oriental SRL, Montevideo 1985) / Dizgi: Kırmızı ve Siyah / Düzelti: Soysal Ekinci, Sefa Fersal / Baskı: Gülen Ofset / Kapak Düzeni: Yusuf Aslan / BELGE-ULUSLARARASI YAYINCILIK, Başmusahip Sokak Talas Han 16/302 Cağaloğlu İstanbul / Tel: 511 63 20

Ernesto Gonzalez Bermejo

ATEŞİ TUTMAK

Bir Tupamaro Geçmişe Bakıyor

Türkçesi:
Zeynep KÖKSAL

Ek:
Bir Efsanenin Ölümü
Bugünkü Tupamarolar
Gaby WEBER

YAŞAM VE ANILAR

Ernesto Gonzales Bermejo 1932 yılında Montevideo - Uruguay'da doğmuştur. Hukuk öğrenimi görmüş, banka-memurları sendikasına başkanlık etmiş ve ellili yılların sonunda sosyalist "El Sol" gazetesine yazılar yazmaya başlamıştır. "Prensa Latina"nın Havana'daki Latin Amerika şubesinin sorumlu temsilciliğini; "Cuba International"in şef redaktörlüğünü ve daha sonra yönetmenliğini; "Prensa Latina"nın Latin Amerika ve Avrupa yabancı muhabirliğini; "Chile Hoy"un uluslararası informasyon şefliğini ve çeşitli yayınların: "Marcha", Montevideo; "Chrisis", Buenos Aires; "El Nacional", Karakas; "Uno mas Uno", Meksiko; "Nouvelles Litteraires", Triunfo", "Caudernos para el Dialogo" vs. muhabirliğini yapmıştır. Gabriel Garcia Marquez, Mario Vargas Llosa ve Julio Cortazar ile yaptığı röportajlar kitap olarak yayınlanmıştır.

Gaby Weber, 1954'te doğmuştur, Latin Dilleri ve Edebiyatı üstüne öğrenim görmüştür ve halen, Berlin'de serbest gazeteci olarak yaşamaktadır. Yayınlanan kitapları: "CIA - Uyuşturucu - Beyin yıkama" -Hamburg 1981, "Yaban otları dünyayı istila ederken"- Hamburg 1981.

Bu kitap, varlığını ilk sayfasından son sayfasına dek Hilary Sandison'un gayretlerine borçludur. Aynı zamanda Nicole Rouan ve Jorge Enrique Adoum'un sabır ve cömertliklerine, Eduardo Galeano'nun ve Julian Oreggioni'nin öğrencisi olan Helena Villarga'nın değerli yardımlarına, Helga Goldberg'in teşviklerine, Olga Machado'nun lütuflarına ve Jorge ve Mecha Risi ile isimlerini gizlemek zorunda kalışımızın yaptıkları yardımın önemini azaltamıyacağı diğer yirmi kişinin katkılarına teşekkür ederim.

E.G.B.

Bu kitapta anlatılanlar David Campora'nın yazılı ve sözlü ifadelerine dayanmaktadır. Olaylar ve kişiler gerçektir. Bazı bölümlerde isimler; yalnızca mahkumları korumak, veya benzerliklerden doğabilecek yanılgıları önlemek amacı ile değiştirilmiş veya anılmamıştır.

"Ne bu hükümet, ne de karşı güçler, şimdi veya gelecekte, ulusun zor dönemlerinde ve iç savaş durumunda gerçekleştirdikleri davranış ve operasyonların; halkın oyları ile seçilmiş olan parlamento, mahkeme veya yargıçlar tarafından onaylandığını söyleyemeyeceklerdir. Sonuç olarak, bu mesajın amacı, günümüzde ya da gelecekte; karşıt güçler tarafından gerçekleştirilecek bir devrim düşüncesine veya hareketine izin verilemeyeceğidir."

Teniente General Gregorio Alvarez,
Uruguay Cumhuriyeti Sıkıyönetim Başkanı, 16 Eylül 1985
Televizyon ve radyoda yayınlanan bir konuşmadan.

Luis ve Ivette Martinera,
Nenucho Alvariza ve Onlar
aracılığı ile hepiniz için.

BİRİNCİ BÖLÜM

Sessizlik. Onu en çok etkileyen şey sessizlikti. Kaldırımda duruyordu; ayakları çıplak, elleri serbest, yanında hiç kimse olmaksızın; ve insanlar ona bakıyorlardı. Üniformalılar, komşuları, karşı penceredeki adam ifadesiz maskelerdi hepsi, sakin, sessiz, bir fanusa kapatılmışcasına hareketsiz duran bir grup insan...

Evin küçük yatak odasından çıkmışıtı, yerde yatan cesedin yanından geçmiş, sıva parçacıkları ile kaplı merdivenlerden aşağıya inerek bacakları iki yana açık, makineli tüfekleri göğüslerinde çaprazlanmış olarak onu bekleyen dev yapılı siyah askerleri görmüştü. Korku boğazında düğümlenirken kendi kendine "David, buraya kadar!." dedi.

Çatışmanın gürültüsü ve dumanı bir süre önce durmuştu. Yargıç ve cankurtaran arabaları gelmişti. Yanındakilerden hiçbiri kalmamıştı artık; yüzleri gri, sedyelerde taşınmışlardı ve o, kendisinin hayatta kalan tek kişi olduğunu anlamaya başladığında, komiserin "Haydi!" emri ile harekete geçerken onu takip edecek kimse yoktu. Merdivenlerden aşağıya, siyah derili askerlerin makineli tüfeklerine doğru tek başına inerken her iki yanındaki hasara uğramış evleri belli-belirsiz farketti ve artık sonunun geldiğini düşündü.

Ama siyahlar -öfkeli ve soğuk- iki yana çekilip yol açtılar. Kapıdan çıktı; kelepçesiz, yalın ayak, yıpranmış pantolonu, kan lekeleri ile kaplı gömleği ve alnında -henüz farkında olmadığı- bir yara ile bahçeyi geçip alçak duvara vardı. Gıcırdayan bahçe kapısını açtığında karşısında beliren görüntüye bakakaldı; caddede tam bir karmaşa hüküm sürüyordu; cankurtaran arabaları, polis jipleri, silahlı ve yeşil üniformalı askerlerle dolu iki ordu kamyonu ve insanlar: Düzinelerle silik yüz, vücut hatları belirsiz renkli benekler, hareketsiz ve sa-

ğır bir tablo... Sanki beklenmedik bir olay tüm insanları ve nesneleri aynı anda yakalamış, hayret ve inanmazlık içeren o pozda, tek bir film karesi halinde dondurmuştu.

Bu, ulusal bir olaydı. 14 Nisan 1972 günü öğlenden sonra geç saatlerde Montevideo'nun Amazonas Caddesinde bir Uruguay'lı silahlı saldırı sonucu öldürülmüştü. Tupamarolar ayaklandılar, legal sol kanat yenildi, üniformalılar tam Latin Amerika usülü diktatörlerine boyun eğdiler ve her ne kadar o anda bilinmiyorduysa da olaylar, beklenmedik ve inanılmaz bir biçimde bu evde oluştu; ve rastlantılar -ki sadece rastlantılar da değildi- onun da bu evde bulunmasına neden oldu.

Mırıltıları duydu, kısık seslerden oluşun bir esinti kulağına çarptı. Üniformalılardan biri onu itti: "Şuradaki araba, o arabaya bin!". Sirenler çığlık attı, silahlar şakırdadı, araba kapıları çarpılarak kapandı ve insanların başları sanki tek bir gövdede birleşmişçesine ona doğru döndüler.

Elleri artık kelepçeliydi, her iki yanında birer nöbetçi ile oturduğu askeri araç, lastikleri çığlıklar atarak, insanlara yolu açmaları için verilen emirler arasında Rambla'ya doğru hareket etti.

* * *

Gözlerimi açtım. Penceredeki yedi adet demir çubuğun ardından yeni yeni aydınlanmakta olan bir kış sabahı görünüyordu. Hapishane henüz uykudaydı. Ranzam sıcaktı, iki kat battaniyenin altında uzun iç çamaşırlarımın, ayakkabılarıma sığmayan elde örülmüş çoraplarımın, kalın atletimin, eldivenlerimin ve iyi cins yünden beremin sağladığı sıcaklıktı bu.

Uzun uzun gerindim, kollarımı ve bacaklarımı gerdim. Tatlı bir kırampla birlikte o dayanılmaz isteği duydum -sevişme isteği!. Hepsi birkaç saniye sürdü; öncesi- hali - sonrası ve kollarımı gevşettiğimde birine sarılma ihtiyacını hissettim. Birinin bana sarılması, bir başka vücudun sıcaklığı ile ısınmak ve onu kendi sıcaklığımla ısıtmak ihtiyacı: Negra... onu bir an olsun görebilmek için dayanılmaz bir arzu duydum. Sonra derin bir acı ve üzüntü geldi. Ve kendimi, tıpkı öbür tarafta, parmaklıkların olmadığı o dünyada gördüğüm her rüyadan uyanışımda olduğu gibi tüm bunlara dayanamayacak kadar güçsüz hissettim.

Süt gibi, mavi bir alaca karanlık hapishanenin duvarlarından içeri süzülerek hücredeki eşyaların hatlarını belirsizleştirdi, sadece

siluet ve gölge haline getirdi. Bir kız kuşunun çığlığını duydum. Üniformalılardan biri bir asker, yuvasının yakınlarından geçmiş olmalıydı. İçimden o küçük, yanlız kuşun çığlığına gülmek geldi. Askerlere o da dayanamıyor olmalıydı. Yoldaki çakıllar adadan dönen bir devriye nöbetçisinin ayakları altında çıtırdadı, aniden bir baykuş öttü. Nöbetçilerin odasından bütün gece açık kalan telsizin ritmik "bip... bip" sesi duyuluyordu.

Battaniyelerimin altındaki sıcaklığın keyfini çıkardım, alt ranzada yatan Pucho'yu uyandırmak için sert hareketlerden kaçınarak gerindim. işaret parmağım duvarın sıvası üzerinden orada asılı duran fotoğrafın kıvrımına doğru uzandı ve her uyanışımda olduğu gibi "Günaydın sevgililerim" dedim.

Bugün, bayanlarbaylar, görev günü. dün akşam ışıklar söndürülmeden önce rahat rahat biraz daha kitap okuyabiliriz diye düşünürken çavuş Ferret gelmişti. "Yarın siz ikiniz görevlisiniz, anlaşıldı mı?" derken gardiyanların her zamanki ters tavırları vardı üzerinde. Az konuşan birisiydi Ferret, öfke nöbetlerine tutulmazdı; ama gülmezdi de.

Kapıdaki küçük gözetleme penceresi açıldığında Pucho Maldonado ve ben birer robot gibi fırlayıp ellerimiz arkada hazırola geçtik. çavuşun yüzünde gözüme çarpan ilk şey bıyıkları ve kaşları ile diğer askerlerinkinden bile daha az yıkandığı belli olan gömleğinin rengi oldu.

"Elbette çavuş, memnuniyetle" dedim.

Bu sözleri dostça ama farkedilmemesi olanaksız olan o yumuşak alaycılıkla söylemiştim, ancak beni cezalandırması için ortada yeterli bir neden de yoktu. Adamın doğruca yüzüne, gözlerinin içine bakıyordum, Pucho ise bakışlarını on santim kadar daha aşağıya dikmişti, ona bakıyordu ama onu görmüyordu. Gözgöze gelmekten korktuğu için değildi bu hareketi; o, askerlere karşı hep sert ve ödün vermeksizin davranırdı. Bu tutumu ile Pucho bana hep vahşi çoban köpeklerini hatırladırdı: yarı aralık gözkapaklarının altından, hiçbir hareketi kaçırmadan bakan ve her an ısırmaya hazır o vahşi-tetikte köpekler gibiydi. Pucho'nun sessizliği (askerlerin de sık sık hissettikleri gibi) tehlike anlamına gelirdi. Gerili bir yayın essizliğiydi bu ve hiçkimse bunun ardından -iyi bile olsa- ne geleceğini kestiremezdi.

Çavuş çıktı. Kapının dışına, üzerinde "Görevli" yazan bir levha astı ve uzaklaştı.

"Kahretsin!" dedim, "en son ne zaman yapmıştık bunu?"

Görev, ana galeri boyunca koşup onbeş companero ile (iki değil)

karşılaşmak, hepsine cevap vermek ve her şeyden önce onlara hizmet etmek demekti. Aynı zamanda da çalışma programının dışına çıkarak bütün gün askerlere tahammül etmek, ağır işler yapmak ve akşam olduğunda hücreye mutlaka birceza ile dönmek anlamına geliyordu.

"Son kez iki ay önce filandı" dedi Pucho.

Dün akşam erken yatmıştık. "Ah Chichi" demiştim kendi kendime; "Görelim bakalım, neler olacak!" bunu tüm dünyaya ve çevremdekilere bir tür veda olarak söylemiş ve her zaman yaptığım gibi "Sabah görüşürüz Pucho" diye de eklemiştim.

İyi uyuyamamıştım. Uykuya dalarken bugünü düşünmüştüm ve kendime karşı olan sorumluluklarım uykumu kaçırmıştı, geceyi bölen olaylara takılmıştım; nöbetçi kulübesinde gece saat bire kadar ışık yanmıştı, saat ikide hastane nöbetçileri değişmişti, askerlerin konuşmaları gecenin başlangıcında canlıyken ilerleyen saatlerde azalıp hafiflemişti.

Şafağın kızıllığı ile açılmaya başlayan o milimetrik renk tonlamasında lacivert-siyah gökyüzü, zümrüt yeşili çevrede zorlukla görünüyordu. Güneş daha doğmamıştı. Renklerin ötesinde, derinlerde ülke yeni uyanıyordu ve tam "hava birazdan aydınlanacak" derken yıldızlı gökyüzünde sütümsü biraydınlık, çivitimsi mavi bir renk belirdi.

Birazdan Chichi, gelip seni alacaklar. Bugün yine o boktan işi yapacaksın. Ve tam anlamı ile tutsaksın, baştan aşağı tutsak. Ne zamandan beri? 1972'den 1980'e kadar dokuz senecik, hiç de o kadar fazla sayılmaz, neredeyse -ne yanılgı- kendini iyi hissettiğin, o çok sevdiğin pastanın payına düşen dilimini kabullenerek hep olmayı istediğin biri gibi yaşamaktan hoşlandığın bile söylenebilir.

Eğilip -her sabah aptalcasına tekrarladığım gibi- Pucho'nun alt ranzada olup olmadığına baktım. Oradaydı. her şey yolundaydı. Fetüs pozunda kıvrılmış, örtüsünü başına, hatta başınında üzerine kadar çekmiş uyuyordu. Fazla yere ihtiyacı yoktu Pucho'nun; kısa ama kalın bir tipti ve epeyde adeleliydi. Hücrenin sert koşullarını onun gibi sert (oysa içinde, yüreğinin derinlikleri yumuşacıktı) biri ile paylaşmak büyük bir mutluluk sürekli bir şanstı ve onun sağlamlığı, sonsuz sükuneti, dışarıdaki dünyaya karşı duyduğu inat, mantık sınırlarını zorlayan ve geleneksel yetiştiriliş tarzındaki derin karşı koyuş ile kendi içe kapanıklığı umurumda bile değildi. Hep yüzünü duvara dönerek uyurdu, battaniyesi her zaman düzgündü ve hemen hemen hiç kımıldanmazdı. Ona hep "sanki vicdanın tamamen temizmiş

gibi uyuyorsun" diye takılırdım. Pucho'yu kıvrılmış uyurken bıraktım ve hâlâ gülümseyerek başımı yavaşça yastığa koydum.

Birazdan Chichi, birazdan gelcekler. Negra'nın yeniden beliren hayalini kovmaya çabaladım: tutsak olduğunu ve günün daha yeni başladığını unutma! Hapistesin, bunu kabullen. Negra olsa bana "bunu sen istedin" derdi, ben de ona "sen de bana yardım ettin" diye cevap verirdim. Baştan sona tutsaksın Chichi. Seni en alt çekmeceye sakladılar, Rus bebeklerinin en içtekine, açarken başdöndürücü bir sonsuzluk hissi duyuran içiçe geçmiş Çin kutularının en sonuncusuna koydular.

En büyük kutu Uruguay'ın kendisiydi: Bir hapishane. Bunu takibeden ülke 50 kilometrelik bir yay çizerek, güneyde Rio de la Plata, doğuda Montevideo kışlası; batıda -Uruguay'ın en güçlülerinin yaşadığı -San Jose ve kuzeyde uçsuz bucaksız bir arazi ile uzayıp gidiyordu.

Hapishane sekizyüz hektarlık bir arazi üzerine kuruluydu; özel eğitilmiş köpekler, sığınaklara gizlenmiş makineli tüfekler, atlı ve telsizli, tehlikeli Guacho'lar ve hava kontrolu ile korunuyordu.

Sekizer metre yüksekliğindeki ondört tane gözetleme kulesi hapishaneyi çepeçevre sarıyordu. Her kulede makineli tüfekleri olan iki asker beklemekteydi. Sonraki kutularda ise büyükten küçüğe doğru şunlar yer almaktaydı:

- Yüksekliği üç ile yedi metre arasında değişen ve altı sıra dikenli telle çevrili bir çit.

- Öncekinden sekiz metre daha içeride aynı özelliklere sahip ikinci bir çit ile ikisinin arasını gündüz gibi aydınlatan ışıldaklar.

- Yine, ancak bu kez birbirine geçerek spiral şeklinde sarılmış (birinci dünya savaşı tipi) ve tüm yukarıdakileri çevrelemekte olan dikenli teller.

- Omuz yüksekliğinde gerili çepeçevre bir tele asılı, parlak kırmızı ve üzerlerinde alışılagelmiş kuru kafa resimleri ile çaprazlanmış kemik sembolleri olan uyarı levhaları: "Dikkat - Tehlike!".

Ve bunların hemen yanında hücrelerin yer aldığı bina. Montevideo'yu Colonia'ya bağlayan ulusal yolun bir numaralı bu binasını gören biri, onu gecenin karanlığında ilerleyen bir transatlantiğe benzetebilir. Böyle de görünür, karanlıkta destekleri farkedilmeyen bu uzun, devasa heykel; birbirine paralel beş katında ışıklı beşyüz penceresi ve baca gibi tam ortada dimdik yükselen siyah gözetleme kulesi ile bir transatlantiği andırmaktadır.

Benim "oturduğum" yere varabilmek içni gitgide küçülen kutu-

ları aşmak zorundasınızdır; nöbetçiler tarafından korunan uzaktan kumandalı, hareketli parmaklıkları, nöbetçi kulübesini, merdivenleri, katları, bu hücreye -benim kapatıldığım ve ranzama uzanarak günün ağarmasını beklediğim bu birkaç metrekarelik son kutuya erişebilmek için tüm bu engeller geçilmelidir.

Ya da en son kutu kendin misin? Seni parçalara ayırıp bir başka sisteme göre tekrar birleştirerek bir Çin kutusuna dönüştürecek ve senden geri kalan son şeyleri de çılgın ve tutsak bir nesneye mi çevirecekler? Hayır Chichi, asla!.

Bu demir kutuların, ordunun kullandığı sımsıkı kapalı zırhlı kamyonların içinde insan boğulacağını düşünüyordu. Tanklar hareket ettiğinde jeneratör, telsiz bağlantısı ve diğer tüm gerekli gereçler ile bir kumanda merkezine dönüştürülmüş kamyon da arkalarından giderdi. Ancak normalde içinde hiçbir şey bulunmazdı: Tekerleker üzerine oturtulmuş yeşil boyalı demirden boş bir kutu.

Onları elleri arkalarında bağlı olarak yirmibeşer kişilik gruplar halinde iki demir kuruya yükleyip istiflemişlerdi. Yolculuk yarım saat sürmüştü.

Amazonas caddesinde tutuklanışından sonra David askeri hastahane, polis merkezi ve değişik kışlalar arasında dolaştılırdı ve sonunda Montevideo'dan onüç kilometre uzaklıktaki Punta de Rieles'e getirildi. Punta de Rieles daha sonra siyasi suçtan hüküm giymiş kadın mahkumlar için bir hapishane haline getirilmiştir. Ancak o zamanlar, 1972'nin ikinci yarısında burası tutuklular için bir toplama ve dağıtım yeriydi. Sistemin ağır ağır dönen çarklarından sıyrılıp gelen tüm tutuklular Punda de Rieles'te toplanırlardı. Burada birkaç gün kalırlar ve belirli bir sayıya ulaştıklarında yine o demir kutuya tıkılarak Libertad'a gönderilirlerdi.

Burada havaalanlarındakine benzer bir atmosfer hüküm sürmekteydi; büyük bir düzensizlik ve çok az önlem göze çarpıyordu. Bu durum mahkumların akrabalarından gelen vişnelerle likör yapmalarına dek sürdü. Dağıtım önceki son akşam bir veda partisi düzenledi: tangolar söylendi, fıkralar anlatıldı ve David geceyarısı uyumaya giderken kendini hafiften çakırkeyf hissediyordu.

Bir asker "David Campora" diye homurdandı.

Aralık ayının sıcak bir perşembe günü sabahı saat üçbuçukta onu uyandırıp bir demir kutuya tıktılar. Askerler Libertad'ın ultramodern, her bakımdan otomatik, kendi kendine açılan kapıları ve hareketli duvarları ile olağanüstü bir hapishane olduğunu söylüyorlardı.

Oraya vardıklarında ise pek de farklı görünmediğini ayrımsadılar. Güneş henüz doğmamıştı, tutuklular hâlâ uykudaydılar ve onları koruma duvarlarının arasında yer alan, ışıklandırılmış kocaman bölüme getirdiler.

Demir kutuda kelepçeleri çıkartılmıştı, onları dışarı itip emir verdiler:

"Çamaşır torbaları sola!"

Bir bölük asker onları bekliyordu.

"Sol kol arkaya!"

Tek sıra halinde ilerlemek zorunda kaldılar ve aniden üzerine bir asker çullanarak arkaya büktüğü kolunu bileğinden yaklayıp ensesine kadar kaldırdı ve onu öne doğru eğilmek zorunda bıraktı. Elli tutuklunun herbiri aynı durumdaydı ve hepsinin arkasında birer asker vardı.

"Koşun, bor herifler, koşun!"

Birinci kat, ikinci kat, çılgın bir dörtnala tempoda uzun uzun adımlar atmak zorunaydılar. Çamaşır torbası yere düştü ve onu orada bıraktı. Bok torbası diye söylendi, birileri onu alacak. üçüncü kata vardılar, askerlerin çizmelerinden çıkan ses hapishanenin zemininde, metal ve tuğla duvarlarında yankılandı. Ortalıkta hiçkimse yoktu, sadece hücrelerin çıplak sonsuzluğu ve arkadakı kolunu kırmaya niyetli asker vardı. Nefes nefese dördüncü, sonra beşinci kata vardılar.

"Daha çabuk, orospu çocukları, daha çabuk!"

Galeri boyunca koşmaya devam ederek hücrelere vardık ve arkamızdan kapanan kapıların sesini duydum. Ardından beklenmedik, ani bir sessizlik geldi. Birdenbire tüm hapishane korku uyandıran bir ölüm sessizliğine büründü.

Topuklarımı nemli şilteye sürterek çoraplarımı yukarı çektim. Devletin verdiği şilteler şeker çuvalı gibi kaba ve pürüzlüydü, temiz ama nemliydiler: rutubet hiç kaybolmuyordu;iki hatta üç sene sonra bile. Gözlerim şilteden kayarak üzerine siyah mürekkeple yazılmış kocaman rakkamlara takıldı: 613 örtümü çenemin altına sıkıştırıp altımdaki çarşafı düzelttim: "Günaydın, tıpkı kefene sarılı mumya gibisin". Başım kendiliğinden pencereye doğru döndü. Hava aydınlanıyordu. Sessiz olmak için çaba göstermeksizin uzun uzun esnedim. Birazdan gelecekleri ve geldiklerinde yeniden gerçek dünyaya dönecektim, atmosfere girişteki yangından korunmak için zırhımı giymiş, yüzümün ifadesini sertleştirmiş ve o sevgili hayallerden çok çok uzaklaşmış olmalıydım. Ranzamdan inip Pucho ile yüzyüze geldiğimde

belki benim gibi o da bu sabah, çok az sevgi, şefkat ve çok miktarda güçlükle karşılaştığı sivil yaşamındaki anılarının özlemiyle dolu olacaktı. Kendimizi ta başlangıçtan beri hapishane yaşantısının içine atmıştık, bir sürü askerin varlığına rağmen amaç ve mutluluk; hayatımızın, gerçeklerinin tadına varmaktı, bu bize hiçbir şey vermese de, dışarıdan bakıldığında anlaşılması olanaksız da olsa içerden baktığımızda, kendi içimizde öyle görünüyordu ve hepsinden öne, bizler içerdeydik.

Chapa kimbilir kaç geceyi uykusuz geçirmişti; ve Areon, Colombia, Chato de Los Santos, Galleguito Nas Mas'ın o güzel anıları bir sürü kötülük, şiddet ve asker pisliği ile yıpratılmış olmasına rağmen hâlâ ayaktaydılar, parmaklıkların arasından süzülüp buraya dek ulaşmışlardı.

Burada en-tutuklu olanlar, hapishanenin en deneyimlilire, gerçek, en gerçek Tupamarolar, yeşil üniformalıların dediği gibi "Komünist Parti'nin en tehlikelileri", eski gerçek anarşistler vardı ve burası benim bölgem, benim kendi dünyamdı. Ben burada kalıyordum ve hiçbir zaman diğerleri gibi kaçmayı düşünmemiştim -Çılgınlığın derinliklerine kaçan ve yüreklerimize gömmek zorunda kaldığımız o insanlar gibi- ve diğerlerini düşündüm, biz mahkumları, her gün tam gün hapiste olanları. Askerler durumun farkındaydılar, ama hiçbiri bunu açıkça dile getirmiyordu, çünkü bu; tutsak edilmiş olan ile onun özgürlüğüne kavuşmasını engellemekle görevli kişi arasındaki en tehlikeli ve en doğal olaydı.

Hapishanenin üst kat pencerelerinden havanın açık olduğu günlerde Rio de la Plata'nın altın sarısı kumsalı görünüyordu. Diyelim ki bir denizaltı beni orada bekliyor olsa tüm kutuları açıp da oraya ulaşmayı nasıl başarabilirdim?

Libertad bölgesine kadar uzanacak bir tünel ise en az beş kilometre sürerdi. Neyle kazacaktım, nereden başlayacaktım? Sırf bu nedenle hapishanenin zemin katı yoktu; kolonların üzerine yerleştirilmiş şekilde havada asılı duruyordu ve yalnızca nöbetçi kulübesi ile mutfak zemine oturuyordu; askerlerin bile dışarıya çıkmaları olanaksızdı. Ayrıca çıkacak olan toprağı nereye koyacaktım? Toprak -önceki deneyimlerimde farkettiğim gibi- kazıldığında kabarıp hacmini iki kat arttırıyordu. İnsanın bir el kompresörü bulup toprağı beşer tonluk tabletler halinde sıkıştırması gerekirdi, bu durumda bile binüçyüz kaçağı herbirinde elli asker bulunan yirmialtı kamyonluk konvoyun dikkatini çekmeden nasıl dışarı çıkartırdım?

Eğer denizaltı veya tünel ile kaçmak olanaksız ise o zaman geri-

ye sadec ehava yolu kalıyordu. Bizi kurtaracak olan uçak ve helikopterlerin tüm ülkeye yayılan hava kontrol noktalarını atlatmaları ve biz binerken bölgeyi kontrol altında tutan sekizyüz askerin yanısıra Montevideo ve San Jose'den gelebilecek olan destek kuvvetlerinin saldırılarından da korunması gerekiyordu.

Askerlerin ayak sesleri hücremize doğru yaklaştı, dışarıda ışık yandı ve kapıdaki gözetleme deliğinin kapağı açılırken metalin metale çarpmasından doğan ses sabahın sessizliğinde daha da güçlenerek yankılandı. Askerin biri "Görev" diye bağırdı ve uzaklaşırken sesinin yankısı galeri boyunca çınladı.

Ranzadan indiğimde Pucho'nun örtülerinin arasından söylendiğini duydum

"Orospu çocukları, beni uykumun en tatlı yerinde uyandırdılar"

Başımı buz gibi suyun altına tutmak için lavaboya doğru yürürken ona cevap verdim:

"Boşver Pucho, beni de"...

David 1972'nin sonunda Libertad'a geldiğinde tıpkı diğer tutuklular gibi o da sistemin çarkları arasında öğütülmüştü. Hapishanelerde ve kışlalardaki binlerce tutukludan sadece iki tanesine işkence edilmemişti. İki kişi. Libertad'a gelirler, cezalarını çekerler ve sicil kartlarında büyük bir olasılıkla düzenli olarak işkence gördükleri işlenmiş olduğundan günün birinde dokunulmaksızın serbest bırakılırlardı; iki hukuk hatası dışında...

Bebe Sendic bir keresinde Libertad'da bize şöyle demişti: Dışarıdakilerin Uruguay halkının tarih boyunca dünyanın tüm diğer ülke halklarından daha çok işkence gördüklerini bilmeleri gerek. İkibuçuk milyon nüfusu olan bir ülkede ellibin kişi hiç de azımsanacak bir rakam değildir. Her elli Uruguaylıdan biri bu mekanizmanın içinde öğütülmüştür.

Askerler bu işe başladıklarında çok acemiydiler. Ama 1972 Temmuzunda David oraya geldiğinde çok ilerlemişlerdi ve birkaç ay sonra da uzmanlaştılar. Tıpkı cerrahi alanında olduğu gibi işkence tekniği de savaş süresince dev bir ilerleme kaydetti.

Genelde tutuklular o korkunç aylar boyunca harika bir dayanma gücü gösterirlerdi. Sadece çok küçük bir azınlık konuşurdu; yapıları bir anda çöküp giden, baştan aşağı demoralize olan bir grup azınlıktı bunlar.

Ancak, hayal edilemeyecek derecede aşırı bir işkenceye kaç kişi gözünü bile kırpmadan dayanabilirdi ki?

Jorge Selves onlardan biriydi, güçlü sesi tüm kışlayı çınlatırdı:

"Vurmaya devam edin, domuz herifler, bir erkeği dövüyorsunuz. Devam edin, durmayın!"

Dokuz ay onu bu mekanizmanın içinde tuttular ve tek aldıkları tepki yeni bir tutuklu gelipte askerler hep birlikte üstüne çullandıklarında hücresinin parmaklıkları ardından bağırmak olurdu:

"Seni ezmelerine izin verme companeros, benim, Jorge Selves. Seni ezmelerine izin verme, onlara, bu boktan katillere göstereceğiz!"

("İşkence mekanizması içinde ayakta kalmak, boyun eğmemek - David'in anlayabildiği kadarı ile- her şeyin ötesinde ideolojik bir sorundu. Bir insanın kafasında çatışmanın özü ne kadar belirgin olursa düşmanı tanımlamak ve mekanizmanın mantıksızlığından korunmak da o denli kolay oluyordu")

Bir de Canario Long vardı, o bir sporcuydu. Her iki elinde birer tuğla ile üç günlük bekleyişten sonra bile yine de yıkılmamıştı. Onu, kolları öne doğru dümdüz uzatılmış durumda durdurup üzerine yirmibeş kiloluk bir ağaç kütüğü yüklediklerinde bile dimdik durmaya devam etmişti. Onu dövdüler, ağzından laf alabilmek için değil, askerlerin kıskanarak baktıkları o etkileyici, atletik vücudunu hırpalamak, bozmak için dövdüler.

"Daha ister misin?" diye sorduklarında ise, onlara:

"Biraz daha alabilirim" diye cevap verdi.

Ve devam ettiler. Sonunda onu hücresine attıklarında gözleri, kulakları ve burnu kıpkızıl etten bir maskeye dönmüştü. Companero'lardan biri ona:

"Söylesene, dünya şampiyonluğu için mi savaştığını sanıyorsun?"

diye sorduğunda Canario "Sosyalist bir dünya için..." cevabını vermeyi dahi başarabilmişti.

("İşte mekanizma böyle -diye düşündü David- sadece korkunç bir mantıksızlık değildi, artık düşmanın silahlarını çok iyi tanıyorlardı; diğerlerinden çok daha canavarcaydı, ama hepsi bu kadardı işte..!")

Bir de Flaco Rodriguez Beletti vardı. Sanki kuzeydeki şekerkamışı tarlaları arasında, saman ve balçıktan yapılma kulübesinde sendika görevi yapıyormuşçasına işkence sürüp giderken askerlere açıklamalarda bulunur, onlara bu şekilde davranmak zorunda olmadıklarını, gerçek birer asker olmaları gerektiğini söylerdi ve ne bağırır ne karşı koyardu, bir kez bile işkenceyi durdurmaları için onlara yalvarmamıştı.

Flaco anavatanı hakkında büyük sözlerle düşünür ve konuşur-

du, bu onun hitap tarzıydı ve politik bilinçlendirme yönünde karşısındakini kişisel yöntemleri ile etkilerdi. İşkenceciler dayak atmaktan yorulduklarında şaşkın ve öfkeli onun tavsiyelerini dinlerlerdi: Artiga'nın sürüsüne layık oldukları şekilde davranmalı, üstlerinin onları mecbur ettiği vatan haini rolünü kabullenmeyerek ayaklanmalı ve halkla birleşmeliydiler. Ancak kendisine yapalınlar hakkında hiç ayrıntı vermezdi, "Beni hasta ediyor" derdi. Yalnızca bir keresinde anüsüne elektrik yüklü demir bir çubuk sokulduğunu ağzından kaçırmıştı.

("Doğru olarak yorumlandığında -diye düşünüyordu David- düşman, mekanizmaya hizmet eden celladın ilmeği değil, onu kullanıp kendisine karşı gelenleri paramparça etmek isteyen sınıf sistemiydi.")

İşte gerçek bir ozan olan Dayman Cabrera. onların sormadıkları sorulara bile cevap vermeyi kendiliğinden reddettiği için; işkencecilerini o denli öfkelendirmişti ki; kendilerini kapbedip, onu bir bacağına felç inmiş, kulak zarı patlamış ve kronik akciğer iltihabı ile komada yatar durumda bıraktılar.

İşte Hector Romero; aziz, eski anarşistlerdendi. Onu "Otuzüç doğulunun inişi"ni sembolize eden tarihi sancağı çalmakla suçlayan askerlere karşı bir elmas kadar katı davranmıştı. "Nerede ve ne zaman, konuş!". Ağzından tek kelime bile alamamışlardı, bu yüzden inişin yıldönümü olan her 19 Nisan günü onu yeniden bu çarkın içine atıyorlardı ve kendisine yapılanlar sembolik olmadığı gibi aşırı derecede vahşiceydi. Son kez, öncekilerden de berbat olan işkence seansından döndüğünde "Allah kahretsin, bu heriflerin hepsi taşkafalı!" diye yorum yapmıştı. "Eski bir bez için bunca şamata yapıyorlar, bir de asalet armalarını çalmış olsaydım bu aptallar beni herhalde paramparça ederlerdi.."

İşte Eleazar Alvarez, ülkenin iç kesimlerinden bir inşaat ve tarım işçisi ve Sendic'in öğrencilerindendi. Bir dipçik darbesi kaburgasını kırarak suçlayıcı bir parmak gibi göğsünü delip çıkmasına neden olmuştu. Elleri telle arkasına bağlı olduğu halde, askerlere hep "siz" diye hitap ederdi; alınmış ve muzip bir tavırla ama son derece ciddi, bunca alçaklık karşısında hayrete düşmüşçesine işkencenin orta yerinde askerlerle konuşurdu:

"Size inanılmayacak kadar terbiyesiz olduğunu söylemek zorundayım. Bana yaptıklarınızdan dolayı değil, Dona Mecedes Cabrera yüzünden. Sosyal mücadeleci olan oğlunu öldürdüğünüz yetmiyormuş gibi Fray Bentas'daki emekli sandığından söylediklerine göre -

ki oradakilerin bana yalan söylemeleri için hiçbir neden yok- askeri bir emirle senyoranın emekli maaşını kestirmişsiniz. Bu tam anlamıyla terbiyesizlik, başka türlü tanımlanamaz".

İşte Negro Lopez Mercado. Ülkenin iç kesimlerinde uygulanan ilk işkenceler son derece vahşi, ölçüsüz ve keyfiydi. Ona oniki gün devamlı işkence etmişlerdi. Oturmasına izin verilmediği için, ayakta dururken uyuya kalmış ve düşüp alnını betona çarptığında onu yeniden ayağa kaldırarak beresini gözlerinin üstüne dek indirip, işkenceye devam edebilmek için ona yemek vermişlerdi. Verilen yemek Polenta'ydı (mısır lapası), buna çok sevinmiş ve bir süre sonra "Ne kadar güzel" demişti, "bu benim en sevdiğim yemek, tıpkı yaşlı anacığımın her zaman pişirdiği gibi". Asker buna öylesine sinirlenmişti ki midesine korkunç bir yumruk atmıştı. Negro, gözleri kapalı olduğundan yaklaşan darbeyi görememiş, iki büklüm olup mısır lapasını adamın üzerine kusmuştu. Askerin üniforması baştan aşağı sapsarı mısır lapasına bulandığında onu yere yıkıp dövmeye başlamıştı ve Negro bu kez gülmekten iki büklüm hale gelmişti.

Her yediği tekme yeni bir kahkaha atmasına yol açmıştı. Sonunda onu kendisine iyi davranıldığı, yemek ve ilaç verildiği yolunda yazılı bir ifade vermeye zorladıklarında karşı gelerek;

"Sadece yemek ile ilgili olan kısmı imzalarım" demişti.

İşte Laureano Riera, Gordo. Ardarda iki işkencenin sonunda yanındaki adam ağlayarak ona

"Konuş artık Gordo, bu çok anlamsız, ben de aynı şeyleri yaşadım, artık konuş" dediğinde Gorto, kılını bile kıpırdatmadan

"Yanılıyorsunuz" demişti, "sizi tanımıyorum"

Evet, şüphesiz diye düşündü David- makine askerlerle yüzleşmenin en üst noktasıydı, kişinin kendi gerçeğinin, teorinin pratiğe dönüştürüldüğü ve olayın ortaya konduğu o anın yaşanmasıydı. Çok zor bir durumdu bu, ama yine de insan yaşamında kesin bir dönüm noktası değildi. Amazonas caddesindeki olayda kendilerinin daha doğru davranıp davranmadıklarını kim bilebilirdi ki: Elinde bir silah ile düşmanın kafasını kaldırmasını bekleyen mi, yoksa geleceğe kuşkuyla bakan, eline güç verilmiş asker mi haklıydı; insan kendi celladı hakkında tarafsız bir karar verebilir miydi - kendisi için iyi olanı değil de doğru olanı seçebilir miydi, yoksa çıkarları doğrultusunda bir katliama mı girişirdi?"

İşte Arturo Dubra; onu her işkence seansından sonra hücresine dönerken duyabilirdiniz: "44 - 45 - 46', dev gibi bir askerin hayret dolu bakışları altında dizlerini büküp doğrularak jimnastik yapardı ve

bunu hücresinde yalnız kalıncaya dek sürdürürdü. Bir keresinde Arturo hücresinden

"Yüzbaşı" diye seslendi.

"Ne var?" bu, onun mekanizmasını denetleyen yüzbaşıydı.

"Sana bir önerim var yüzbaşı" dedi Arturo.

"Ya, öyle mi? Neymiş?"

"Bir duble Grappa'ya karşılık sana beş tane denizaltı veririm"

"Anlaştık" dedi yüzbaşı, "akşam gelip seni alırım".

Arturo bütün öğleden sonrayı antreman yapıp hazırlanarak geçirdi, yırtık atletini -işkene üniforması- giydi ve bekledi. Yüzbaşı o akşam gerçekten de geldi, onu dışarı çıkardı ve Grappa'yı uzattı. İşkencenin sözü bile edilmemişti.

"Sağlığına" dedi Arturo.

"Seninkine de" diye cevapladı yüzbaşı.

(İşkence mekanizması bir insanın yaşamındaki mihenk taşlarından biri, bir sınır noktası -diye yorumladı David- insan bir sınırı aşıp geçtikten sonra asla aynı şekilde geri dönemez. Dünyası artık değişmiştir. Eğer bir adam yedi gece üstüste ve her gece en az elli kere ölümün gözlerinin içine bakar ve tüm bunlara rağmen yaşamaya devam ederse bazı şeylere sonsuza dek veda eder, bazı şeyleri yeniden, ama farklı bir biçimde ele alırken, bazılarını da tamamen gereksiz olarak nitelendirebilir.")

İşte Nestor ve Felipe Sclavo, baba - oğul aynı anda karşılıklı işkence görürken birbirlerine seslenirlerdi:

"Kahretsin, hemen yorulma, daha bu ne ki?"

Ve tüm bunlardan sonra "Florida" Kışlasından gelen bir üstteğmen David'in yanına yanaşıp:

"Makineden niye bu kadar şikayetçi olduğunuzu anlayamıyorum" dedi. "O kadar da kötü olamaz: ben denizaltıyı deneyeceğim."

"Peki, bunu nasıl yapacaksın?"

"Bilmiyorum" dedi üstteğmen, "Yüzbaşıdan rica edeceğim".

O zaman David adamın gözlerinin içine bakarak olabildiğince ifadesiz bir sesle:

"Söylesenize teğmenim, bunu sizin yerinize benim yapmamı tercih etmez miydiniz?" diye sordu.

* * *

Libertad'a geldikleri gün onları itip kakarak beş kat koşturduktan sonra onu kusursuz, daha önce hiç kullanılmadığı belli olan ve

ameliyathane kadar steril bir hücreye attılar. Buna inanamamıştı: ranza, üzerindeki şilte, yepyeni, dümdüz yatak örtüsü, komple birtakım kap-kacak, hepsi son derece düzenliydi ve hiçbirine dokunmaya cesaret edememişti. "Eğer yatarsa gelip onu döverler miydi?" ve "acaba yatağını yapmalı mıydı, yoksa bunun için emir vermelerini mi beklemeliydi?", "Ne yapmalı?". Zaman sessizlik içinde akıp geçti, bomboş saatler boyu huzursuzca bir aşağı bir yukarı yürüyüp durdu ve sonunda kapı birdenbire açıldı:

"Dışarı!"

Kolunu arkaya doğru büken askerin baskısı onu selam veren Çinliler gibi öne doğru eğik durmaya zorluyordu. Hücrenin kapısında kaybetmiş olduğu çamaşır torbasını tekrar buldu. Koridordan ağır ağır yürüyerek kontrol merkezine vardılar.

"Soyun!"

Elbiselerini çıkardı.

"Gir şuraya!"

Girdiği yer banyoydu. Onu bir iskemleye oturttular ve traş makinesi göz açıp kapayıncaya dek saçlarını sıfır numaraya vurdu.

"Buraya!"

İskemleyi çevirdiler, pis bir traş bıçağı yüzünde dolaştı, sakalını ve bıyığını kazıdı.

"Devam et!"

Bu tıpkı yürüyen bir bant gibiydi. Onu duşun altına ittiler: iki musluğu birden açtılar, sıcak ve soğuk: derisi haşlandı, aynı anda hem sabunlanıp hem durulandı. Hepsi birkaç saniye sürmüştü.

"Dışarı. Sıradaki!"

Çıktı.

"Kurulan!"

Havluyu iki kere vücudunda dolaştırdı.

"Olmadı, doğru dürüst kurula! Devam et!"

Çıplak: Yalın: ayakkabısız, pantolonsuz.

"Bunlar senin"

Küçük bir yığın.

"Götür şunları, haydi!"

Doktor muayenesi.

"Yara?"

"Yok, Doktor bey"

"Sırtındaki bu morluk ne?"

Mekanizma, diye düşünürken cevap verdi:

"Voleyboldan, Doktor bey"

"Pekala, devam et!"

Dev bir değirmendeki tek bir buğday tanesiydi sadece. Donunu, nemli hapishane üniformasını ve jüt tabanlı bez ayakkabıları giydi. On yıl boyunca isminin yerine geçecek olan numarayı aldı: 613. Asker bu kez kolunu kıvırmadan onu hücresine geri götürdü.

Daha sonraları Uruguay'daki baskı rejiminin 1973 Temmuzundaki iç çatışma sonrasında başladığına ilişkin haberleri okuduğunda veya duyduğunda, kendi kendisine rüya görüp görmediğini sormuştu. Libertad'daki hapishane 1972 Ekiminde kurulmuş ve tutuklananlar buraya yığılmaya başlamıştı. David 7 Aralıkta geldiğinde onu en üst kata yerleştirerek 613 numaralı mahkum olarak kaydetmişlerdi ki bu, ondan önce 612 kişinin tutuklandığını gösteriyordu. Hücreler tamamen dolduğunda ise altı tane ilave baraka inşa etmişlerdi. Uruguay'ın tüm hapishane ve kışlaları siyasi tutuklularla doluydu. Bütün bu mahkumlar -iki tutuklama hatası dışında- o korkunç mekanizmanın içinde ezildiler.

Üstelik herbiri birer Jorge Selves, bir Arturo Dubra, bir aziz Romero veya Laureano riera değillerdi. Hepsi, o gerçek kahramanlar gibi sert kayadan oyulmamışlardı. Ve taş gibi sağlam olmayanlar, kendi dayanma sistemlerini oluşturmak zorunda kaldılar. Bu sistemler; manevi güç ve kurnazlık, çöküntü ve dayanıklılık, cesaret ve zayılığın birleşimiydi. Her biri kendi işkence mekanizmasına elinden geldiğince dayandı. Aralarında çözülünler de oldu, işbirlikçiler, hainler ve konuşmak zorunda kalanlar da -korkunç uygulamalar sonucu mecbur kalıp, mümkün olduğunca az konuşanlar- ve çoğunluk, büyük bir çoğunluk ağızlarını bile açmadılar; konuştuklarında ise bunu, sadece daha da kötü durumlara düşmemek için, hiçkimseyi ele vermeden yaptılar.

Mahkumlar kendilerine yapılan işkenceler hakkında çok az konuşurlar; ve konuştuklarında da bunu büyük bir açıklıkla, salt gerçekleri söyleyerek yaparlardı: Diğer companeroları ve kendileri için, ne durumda, hangi noktada olduklarını belirtmek için duydukları gereksinim nedeni ile...

En kötüsü ise, her tutuklunun yapabileceği ve birinin gerçekten de yaptığı gibi; yalan söylemekti. David 1972'de tutuklanışının hemen ardından onunla bir kışlada karşılaşmıştı.

"Nasıl gitti?" diye sorduğunda ona

"İyi" demişti, "zorlu bir seanstı, ama ben dayandım"

Birkaç ay sonra da serbest bırakılmıştı, Companeroların onu kendilerine kumandan yaptıkları Şili'ye gitti, Avrupa ülkelerine se-

yahat etti. Çok öfkeli bir adamdı kumandan, sürgünde oluşturduğu gruplara çok katı kurallar koymuştu ve hainlerin kellelerini istiyordu.

Bir gün en güvendiği companerolarından birisiyle buluştu, güneşli bir sabah, Madrit'te bir kafeteryada oturup kahve içerlerken ağzındaki baklayı çıkarttı. "Uruguay'ın yarısını hapse ben attırdım kardeşim, sadece en baştan beri ötmekle kalmadım, daha sonra da hep yalan söyledim. Ben değersiz, boktan herifin biriyim."

İhanetinin damgasını yüzüne vurmak için ardından hiçkimse gitmedi. Bunun nedeni sindirilmiş olmaları değildi -diye düşündü David- bir engizisyon mahkemesi oluşturmak için de değildi, hiçkimse kendisini kusursuz olarak görmüyordu: bir kez daha işkence mekanizmasının içine atılma tehtidi her zaman vardı ve bu da tereddüt etmelerine neden oluyordu ama, neden bu da değildi. Tutuklular birbirlerine "Nasıl gitti?" diye sorduklarında bunu karşılarındakini tanımak, kişisel deneyimleri ile temele inmek ve ertesi gün yeni bir Amadio sürprizi ile karşılaşmayı mümkün olduğunca önleyebilmek için yapıyorlardı.

İzlenimlerine göre askerlerin Hector Amadio perez'den öğrendikleri bilgiler, tüm mekanizmadan elde edilenlerden daha fazlaydı. David bir subayı, işe yarar bilgilerin yüzde yetmişini Amadio ile ülkenin iç kesimlerinde faaliyet gösteren Tino Piriz Budes adlı bir işbirlikçiden elde ettiklerini söylerken duymuştu. Ne var ki tüm organizasyonun çöküşünü sadece iki işbirlikçinin ihanetine bağlamak gibi kolya bir yolu seçme yanılgısına da düşmemek gerekirdi.

Askerler gibi giyinerek companeroları avlamak, bazı kadınlarla ilişki kurarak onlardan Tupamaro erkeklerinin yerlerini öğrenmek, grupları belirlemek, saklanma yerlerini açığa çıkartmak: Amadio bunların hepsini yapmıştı. Daha "Florida" Kışlası'na getirildiği zamandan beri hainlik etmişti; belli etmeden companeroların konuşmalarını dinliyor ve en son hangi gruba dahil olduklarını öğrenmeye çalışıyordu. "Sen bana adresi ver, ben onları uyarırım" diye söz veriyordu.

Hiçkimse ne olduğunu anlayamamıştı ama Temmuz ayı ortalarında kışladaki herkes şüphe içindeydi. Her mahkum, kendi tutuklanışının nasıl gerçekleştiğini bulabilmek için ipuçlarını birleştirmeye çalışıyordu, ancak açıklanamayan pek çok nokta vardı. Bilinmeyen nedenlerden ötürü düzinelerce grup ve companero askerlerin eline geçmişti. David büyük bir titizlikle onu Amazonas caddesindeki olaya götüren her olasılığı inceledi, düşündü, oraya nasıl gelebilmişlerdi?

Kışladaki hücrelerde bir grup deneyimli adam vardı: Arturo Dupra, Nepo Wasem;Negro Amadio'da sayıldığında toplam altı kişiydiler ve bir kaçış planı hazırlamışlardı. Binanın garaj girişine açılan pencelerden birinde parmaklık yoktu ve ertesi gece oradan çıkmayı kararlaştırmışlardı. O sabah askerler gelip pencereye parmaklık taktılar. Bu konuda konuşmadılar bile, sadece birbirlerine baktılar ve hapishanede deneyimli kişiler olarak "bu, aramızdan biri" diye karar verdiler. Birkaç gün sonra askerler Amadio Perez'i alıp işkence için götürdüler. Bir daha da hücreye dönmedi. Temmuz sonunda David tekrar yürümeye başlıyabildiğinde Nepo Wasem'le konuştu ve o da bunu doğruladı: Amadio bir haindi ve askerlerle sürekli işbirliği yapmıştı.

Kutsanmış yetenek! Hector Amadio Perez, yanı Negro, yetenekleri ve çalışkanlığı ile Tupamaro hareketini çok ilerilere götürmüştü. Soğukkanlı biriydi, dikkatli bir gözlemciydi ve çok güçlü bir belleği vardı, olağanüstü bir planlamacı, cesur ve atak bir eylemci ve çok iyi bir işçiydi.

Öylesine mükemmel özellikleri vardı ki, Amadio, o zamanlar belirli bir stratejisi bile olmadığı halde, şahsen planladığı ve sonuçta hapse girmesine neden olan eylemlerinin neticesinde kendisini ulusal Tupamaro hareketinin önderlerinden biri olarak bulmuştu.

Bu denli mükemmel özellikler Amadio'nun karakter yapısını bozarak en dikkatli kişilerin bile aldanmasına ve onun korkunç boyutlarda zararlar vermesini önleyememelerine neden olmuştu.

Organizasyona katılmadan çok önce bile, görevi ile bağdaşmamasına rağmen karanlık yönleri olan birisiydi; dah asonra da devrimin parasını çaldı: Tupamaroların merkezi olan Maldonado bölgesinde "Caraguda"da saklanan ve Amadio'nun direktifleri doğrultusunda uzun süre aranmasına rağmen asla bulunamayan İngiliz Sterlinlerini. "Florida" Kışlasındaki liderler David'e Amadio'nun parayı kendisi için sakladığını doğruladılar ve tam rakamı da verdiler.

Üstlelik organizasyonun "eski" üyeleri arasında sürekli fikir ayrılıkları vardı: Marenales bir "Militarist"ti, Marera "Dogmatikçi"ydi, Raul sendic ise suskunluğu seçmişti, çünkü onun doğal liderliği mücadeleci olmayı gerektiriyordu.

Bir keresinde, Amadio tutuklandığında; gazetler onun son derece lüks döşenmiş evinin resimlerini yayınlamışlardı. O zamanlar David bunun şüpheleri üzerinden uzaklaştırmak isteyen bir ziraat mühendisi için bir tür korunma perdesi olduğunu düşünmüştü, ancak daha sonra onun lüks, konforlu bir yaşam sürmeyi, şık elbiseler giy-

meyi ve cebinde bol para ile gezmeyi gerçekten çok sevdiğini öğrendi.

Amazonas olayından iki gün önce Amadio, Punta Carretas'tan ayrılırken organizasyondakilere yorgun olduğunu, ülkeden ayrılmak istediğini söylemiş ve Şili'de görev alarak sürgündekilerin oluşturduğu ("La Guacha") Tupamaro eylemlerini yönetmek amacında olduğunu açıklamıştı. Ona bunun imkansız olduğunu söylediler; artık liderlik edemezdi ve durumu, 14 Nisanı takip eden 24 saat içinde detaylı olarak incelenecekti.

Amadio'nun amacı organizasyonu tamamen yıkıp yok etmekti ve militan olarak çalıştığı zamanlardaki titizliğini ve çalışkanlığını bu kez tam tes yönde kullandı. Üniforma giydi, askeri bir arca bindi ve aylar boyunca, yıllar boyunca, bitmek bilmeyen bir sabırla caddeleri, ülkedeki tüm sokakları dolaştı. Sonunda ülkede ne Tupamaro, ne taraftar, ne de sempatizan kalmayınca, eski bir Tupamaro olarak edindiği tüm bilgi ve deneyimi değişik biçimlerle kurulabilecek yeni yeraltı örgütlerinin izini bulmak amacıyla kullanmaya yöneldi.

Amadio hangi alanda olursa olsun, bir hain olarak bile benzersiz ve en güçlü olanlardan biriydi.

Askerin kapımızdaki pencereyi açıp o iğrenç "Görev" çağrısını yapmasının ardından Pucho hiç kımıldanmaksızın, yavaş yavaş uyanmaya başlamıştı. Onun uykuda mı, yoksa uyanık mı olduğunu anlamak hiç de kolay değildi. Gözkapakları hep yarı aralık dururdu; sanki uyanamıyormuşçasına ve her şey yolundaşmışçasına sakin, veya yataktan fırlayıpbir savşa atılmaya hazırmışçasına tetikte, güvensiz ve kuşkulu bakışlarla, harekete geçmeden önce çevresini kontrol ederdi.

Örtülerimi kare şeklinde katlayıp üstüste koydum, çarşafları düzelttim ve manyaklık derecesindeki düzenliliğime ters gelen birkaç ekmek kırıntısını süpürüp kendimi ranzadan aşağıya sarkıtarak bir ayağımı masanın kenarına dayadım, diğer ayağımı yere basarken aynı anda zeminin soğuğundan kaçınmak için akşamdan yatağın kenarına bırakmış olduğum bez ayakkabılarımı ayağıma geçirdim.

Eğildim, dizlerimi bir-iki kere büküp açarak vücudumu esnettim, kendimi zindeleştirmek için birkaç sıçrayıp yaptım ve tuvalete yollandım. İşedim: her uykunun sonunda çizilen bitiş çizgisini çekip, yeniden başlamak... Hayalperest bir şairin o dalgın edası ile işedim ve az öncesine dek benim bir parçam olan şeyi boşaltarak yeni bir başlangıca hazırlandım.

Yüzümü sabunsuz, sade suyla yıkadım, kazınmış kafamı parmaklarımla iyice oğuşturdum. Başıma yaptığım masaj iyiceuyanma-

ma yardım etti. Bu benim zihin motorumu ısıtmak için uyguladığım bir işlemdi. Derim kızarıncaya dek, özellikle boynumu ve kulaklarımı kuruladım, dişlerimi fırçaladım ve onsuz bir köstebek kadar kör kaldığım gözlüğümü taktım.

Dönüp hücreye bir göz attım: yatağın dış kenarından kapıya kadar çapraz olarak altı adım uzunluğunda bir oda. Çift katlı bir ranza, iki şilte, durduğum köşede bir lavabo ve delik dediğimiz o komik tuvalet. Yan duvarda düzgün betondan bir masa ve sıra, pencerenin yanında dört tane raf.

Kapı kalın demirdendi, üzerinde bir gözetleme deliği ile dışardan açılan ve mahkumun yüzünün görünebileceği büyüklükte bir pencere vardı. Kapının yukarısında, tavana yakın bir yerde havalandırma deliği, kare bir açıklık içinde tellerle desteklenmiş kalın cam muhafazalı ve hücreyi zorlukla yadınlatan bir ampul bulunuyordu. Kapının karşısındaki duvarda altmışa seksen santimetre boyutlarında iki parçalı bir pencere vardı. Üst kısmı sabit şekilde çerçeveye çakılıydı, alt kısmı ise içeriden dışarıya doğru itildiğinde 45 derecelik bir açı ile parmaklıklara dayanacak şekilde açılabiliyordu.

Burası Pucho ve benim günün yirmiüçbuçuk saatini ve sık sık olduğu gibi cezalandırılarak "ara" vermemiz yasaklandığında da yirmidört saatimizi geçirdiğimiz dünyamızdı. Bu 2.60 çarpı 3 metrelik yerde yemek yer, uyur, çalışır, okur, işer ve sıçardık; sohbet eder, mektup yazar, çamaşır-bulaşık yıkar, düşünür ve hayal kurardık.

Pucho hala yatar durumdaydı; az önce "Bu orospu çocukları beni uykumun en güzel yerinde uyandırdılar" dediğine göre de keyfi pek yerinde değildi. Kolunu uzatıp ranzanın hemen yanında duran "Cerrito" marka tütün pakedini, sigara kağıdını, kibritini ve dün akşamdan kalan son izmaritini aldı. Bir an sonra sigarası ağzındaydı, onu dumanı ele veriyordu çünkü ateşi küllerin arasından görünmüyordu.

Juan Carlos Maldonado'yu tüm hapishane Pucho, izmarit lakabı ile tanırdı, zira hiç durmadan kendi sardığı kısa sigaralardan içerdi. Ağzındaki sigaranın uzunluğu adeta hiç değişmezdi, sanki diğerlerinin bakmadığı bir zamanda gizlice, küçük el hareketleri ile yeni bir sigara sarar ve kimseye sezdirmeden yakıp içmeye devam ederdi. Başka birinin Pucho'nun izmariti ile kendi sigarasını yakması düşünülemezdi bile, bu kişisel, sadece ona has ve özel bir olaydı. Pucho'nun sigarasından bir nefes istemek kimin aklına gelebilirdi ki? Ağzındaki nesne küçücük,zar zor yanan kağıt, tütün ve tükürükten oluşan berbat birşeydi ve hep onunla konuşur, öksürür, bakınır, başını yıkar -meret asla ıslanmızdı!- bir eli arkasında koridorda yürür ve

arasıra, askerlere belli etmeden, dilinin ve dudaklarının küçük bir hareketi ile düzeltirdi. Bu kül fabrikasını ağzından sadece yüzünü yıkamak, yemek yemek (o zamanda tabağının yanına, kibrit kutusunun üzerine çapraz olarak koyardı), tükürmek ya da içki içmek için çıkartırdı. Yatıp uyuduğu zamansa izmaritin için için yanmaya devam ederek ranzanın hemen yanındaki "Cerrito" marka tütün paketinin üzerinde tek başına durup, sahibinin uyanmasını beklediğini hayal ederdim.

Giyindim: üstüste iki tane don ve atlet, yün kazak, atkı. Hücre soğuktu; koridorsa ondan da beter. Soğuk arkadan saldırır, insanın ensesini dondururdu.

Tam hapishane üniformamı giymek için uzanmıştım ki, askerin koyun bakışlı, ifadesiz suratı yeniden pencerede belirdi. Bu işte yeni olmalıydı, o nedenle daha sıcak su bile hazır olmadan, erkenden gelmişti.

Giyinişime baktı ve Pucho'nun hâlâ ranzada yatmakta olduğunu gördü.

"Hey, sen oradaki, kalk!" diye homurdandı.

Pucho tarih öncesinde dev sürüngenleri andıran bir yavaşlıkla sessiz bir bakış fırlattı adama ve kımıldamadı. Asker kısa bir bekleyişten sonra tekrar seslendi:

"Duymuyor musun? Sana söylüyorum!"

Cevap çıkmadı. Asker, hapishanenin muhkumlara uyguladığı kişiliksizleştirme sisteminin doğurduğu, o iyi bildiğimiz çaresizlik duygusu içinde kalakalmıştı. Hapishane üniforması olmayan, numarasız, tanıtıcı özelliklerden yoksun birine nasıl bağırır, onu cezalandırmakla nasıl tehdit edebilirdi? Yeşilli, başını çevripi kapının yanında asılı, mahkumların resim ve numaraları gösteren sicil kartına baktı, kendisini toparlayarak dönüp:

"Sen 1616, ayağa kalk!" dediğinde Pucho'yu tepeden tırnağa giyinmiş halde buldu. Pucho; panter, tam bir hesaplama ile göreve cezalı şekilde başlamamak için yatak kıyafetini bir çırpıda çıkartmış, o sessiz, ölçülü hareketleri ile, göz açıp kapatıncaya kadar üniformasını sırtına geçirivermişti.

Askerin öfkesi gözlerinden okunuyordu. O anda "Bu boktan cüce, ben bütün gece dışarda nöbet tutarken, sıcacık yatağında uyuyordu, bu yenik düşmüş boktan herif beni aşağılayarak rahatlığının tadını çıkartıyor" diye düşündüğünden emindim. Pucho ise tasasız, keyfi yerine gelmiş, memnuniyet belirtisi olan tek bir kelime bile söylemsizin orada öylece duruyordu.

Fırtınanın yaklaşmakta olduğunu hissettim. Bu asker, önümüzdeki iki saat boyunca bizim için bir tehlike oluşturmaya devam edecekti. Nöbeti bittiğinde ise yeni gelenleri uyarıp, bütün günümüzü zehir edebilirdi. Bu nedenle öne doğru eğilerek otoriteye saygılı bir tavırla: "Su geldi mi, asker?" diye sordum.

"Hayır, daha gelmedi, ama siz görevlilerin hazır olmaları gerek, anlaşıldı mı?"

"Anlaşıldı asker, anlaşıldı. Bir saniye içinde tamamen hazırlanmış oluruz" cevabını verirken durumu kontrol altına almış, zehir saçan farenin sakinleşip yumuşadığını hissetmiştim.

Sonrası bir bale gösterisi gibiydi; hareketlerin kusursuz senkronizasyonu ile Pucho ranzaların arasında giyinmesini tamamlarken ben kalan "boş" yerde üniformamın düğmelerini iliklerdim ve Pucho yıkanmak için bana doğru gelirken arkaya doğru çekilerek yatağımı düzelttim. Bu arada, sevdiklerimin resimlerine bakarak içimden onlarla konuştum: "Evet oğlum, şimdi suyu alıp bu vahşi köpekleri biraz yumuşatman gerekiyor, ama birazdan dönerim, sen uslu uslu otur". Pucho işeme-yıkanma-sigara içme işlerini bitirip rafa doğru ilerlediğinde bende kapıya yöneldim ve birbirimize değmeden -tutuklular birbirlerine dokunmazlar- geçtik. vücut hareketlerimiz tıpkı döner kapıların devinimleri gibiydi, çaba sarfetmeksizin, uyumlu ve basit; zira bunlar, binlerce günün sabahında binlerce kere yinelenmiş hareketlerdi.

Belirli davranış biçimlerimiz vardı; hücrede yaptığımız her devinim koordine edilmiş hareketlerle gerçekleştirilen, sessiz bir seramoninin parçalarıydı.

Bir nehirde sürüklenen iki kazazede kısa zamanda mini bir cemiyet oluştururdu; kendi kanun ve kurallarını koyar, güneşi ve ayı paylaşırlardı. Biz siyasi tutuklular kendimizi diktanın çelik pençelerinden, o katı "Bir tarafta yeşiller, öbür tarafta griler" felsefesinden korumak ve sadece hayatta kalmak için değil, hapiste bile yararlı birşeyler yapabilmek için birlikte yaşamanın kurallarını öğrenmiştik.

Ancak tüm bunlar bizim beton bir nehirdeki iki kazazede olduğumuz gerçeğini değiştirmezdi; bazan kural dışı yaralamalar da olurdu; düşünmeden sarfedilen cümleler, sebepsiz saldırganlıklar, bir insanın diğerine fazla gelmesi gibi. Toplam 1980 kişiydik, 10 yıldır hapisteydik, yaşlanmıştık, tutuklu olmak bize giderek daha da zor geliyordu ve aynı kişi ile iki yıldan daha fazla bir süre birarada yaşayınca -harika companerolar olsalar bile- insan bunalıyordu. "İnatlaşır",

hücrelerine dönmek, diğerinin hergün gördüğü, hep aynı olan suratını görmek istemez, altmış, hatta bazan doksan gün adadaki ceza hücrelerine atılır, geri döndüklerinde yeniden "inatlaşır" ve; ya bir deli ile aynı hücrede yaşamak zorunda kalır ya da ikinci blokta tek başına bir hücreye kapatılırlardı.

Hücrede her şey hep aynı zaman dilimi içinde yapılırdı: Çalışmak, sohbet etmek, dinlenmek, düşünmek; her şey aynı anda, aynı yerde yapılıyordu ve yalnız kalmak imkansızdı. Özel hayat diye birşey yoktu. Companeron sürekli karşındaydı, askerin gözü gece gündüz gözetleme deliğindeydi ve "Ara" verildiğinde miktofonlar her şeyi duyardı. Tutuklu tek bir saniye bile kendi kendisiyle başbaşa kalamazdı.

Üzüntü yasaktı. Özlemle yüklü bir gecede, çocuklarımın yanımda olmasını her zamankinden çok istemiş, ışıklar söndürülüp arkadaşım da uyuduktan sonra kalkıp pencereye yaslanarak öylece durmuştum. Asker gözetleme deliğindeydi:

"Ne yapıyorsun orada? Çabuk yatağına yat, sen bir mahkumsun!"

Yıldızları seyretmek -yasak; aptalca bir ifade takınmak -yasak; yalnız başına düşünmek -yasak! Bir insan tek saniye bile yalnız kalamamaya ne kadar dayanabilirdi? Bunu hesaplamak mümkün olabilir mi? Ne uyurken ne düşünürken ne de sıçarken yalnızdın. On yıl boyunca hep diğerinin gözleri önünde yemek odasına sıçıp tuvalette yemek yemek; gizlilik olmadığı gibi iletişim de yoktu. Her kat diğerinden tamamen izole edilmişti; her katta iki bölüm ve her bölümde iki koridor vardı. Bir mahkum bütün gün boyunca sadece iki kişi ile konuşabilirdi: hücre arkadaşı ve yarım saatlık "ara"da aynı koridoru paylaştığı diğer tutuklu. Tutukluların evreni elli kişiden oluşuyordu. Yedi metre uzaklıktaki diğer koridorda bulunan bir mahkumu selamlamak bile yasaktı. Banyoda, yanındaki duşta yıkanan companeroya bir cümle bile söyleyemezdin. İki mahkum "ara"da birlikte yürürken, üçüncü bir mahkumun sigarasını yakmak için yirmibeş saniyeden fazla durursa, "içeri!" emri ile, cezalı olarak, hücresine geri gönderilirdi.

Bir de öbür tip tutuklular vardı, ikinci blokta, tek başına hücre hapsine atılmış tutuklular. Bir yılını bu şekilde geçirmiştim ve bunun ne demek olduğunu hapse hiç girmemiş birine anlatmayı asla başaramıyacağımdan eminim. Zamanı sayardım, saatin kolu bir sayıdan başlar, arayı sürünürek aşıp ikinci bir sayıya ulaşır; ve sadec bir dakika geçmiş olurdu -bunun; on yılda beşmilyon kere tekrarla-

nacağını düşünün-. Tabii özlenen gizlilik ve yalnızlık artık hep vardı.

İçi muflonlu ayakkabılarımı giyip yün şapkamı aldım; onu takıp takmamam koridordaki askerin keyfine bağlıydı. Pucho da hazırlanmış, hala o sabahın ikinci cümlesini söylememiş olarak beklemeye koyulmuştu.

Çizmeli ayakların sesi duyudu ve anahtar kilide girdi. Bunu günde ikiyüz kere yapmasına karşın hareketleri beceriksizceydi. Birkaç kere uğraştıktan sonra pencerenin kapağını indirip sanki hâlâ içerde olup olmadığımıza baktı. Sonunda kapıyı açıp, bir eli ile kapıyı tutarak yüksek sesle emretti: "Haydi, dışarı!"

Felaketten iki ay önce, tehlikeli hale gelmiş bir bölgeden kaçıp rastlantı ile Amazonas caddesine gelmişti.

Malvin iyi bir semtti ama lüks sayılmazdı: Carrassco ve Punto Gorda'nın sefaleti le Buceo'nun sakin rahatlığının arasında, orta kalite bir yerdi . Montevideo'nun en güzel kumsallarından biri olan kıyı şeridi Malvin'in güneyini çevreliyordu ve rüzgar bu yönden estiğinde caddelerdeniz ve yosun kokar, ince kum taneleri Rambla'nın küçük palmiyeleri altında çıtırdardı. Yaz günlerinde güneş sıcak ışınları ile yüzmek için gelmiş olan insanları ısıtır ve akşam olup sahil tekrar kendilerine kaldığında, semt sakinleri kumsalda yürüyüşe çıkar, "Rodelu"da bira içmeye gider veya yıldızlı gökyüzünün altında, hâlâ ılık olan kumlara uzanırlardı.

Evin eğik çatısı kırmızı kiremitlerle kaplıydı, alçak duvarlarla çevrili bir ön bahçesi ve arka bahçesi ile Amazonas caddesinin Aconcagua caddesi ile kesiştiği noktada yer almaktaydı. Zemin katın arka tarafındaki giriş kapısı büyük bir yemek-oturma odasına açılıyor, bu odanın sonundaki kapıdan ise evin sol tarafındaki garajla bağlantılı olan mutfağa geçiliyordu. doturma odasının yanındaki -içeri girişte sağda- tahta merdivenler üç yatak odasının bulunduğu birinci kata çıkmaktaydı -büyük oda anne / baba, daha küçük olan diğer iki oda ise çocuklar için düşünülmüştü- ve komple döşenmiş güzel bir banyosu vardı. Bu ev, gelir düzeyi iyi sayılabilecek orta sınıf bir aile için yapılmış olmalıydı.

Burada oturan aileninse bu özelliklere sahip olduğu söylenemezdi. Luis Martinera kırka yaklaşan yaşının getirdiği olgunluk ve özgüveni taşıyan, oldukça tanınmış bir gazeteci ve üniversitede tutulan bir hukukçuydu. Karısı Ivette ise yuvarlak hatlı, her zaman güleryüzlü bir kadındı, nazik bir komşu, kızları için çırpınan eşsiz bir ev kadınıydı. İki kızları vardı: liseye giden ağırbaşlı Laura ve dokuz yaşındaki Anita.

Luis ve Ivette açıkça faaliyet gösteren birer Tupamaro'ydular. Luis uzun süre Küba haber ajansı "Prensa Latina"da çalışmış ve Ivette ile birlikte Havana'da bir yıl kaldıktan sonra geri dönerek "Uluslararası Küba" adlı bir kitap yayınlamıştı. Arkadaş çevresi de en az kendisi kadar ünlüydü ve haftalık "Marcha" gazetesinde yayınlanan makaleleri olaylar karşısında duyduğu tiksinti ve öfkeyi açık-seçik yansıtırdı.

Martinera'lar hayatlarının iki ayrı yüzünü kusursuz şekilde bağdaştırmışlardı. Bir başka deyişle militanlığı ve aile yaşantılarını (evlilik, günlük olaylar, çocuklar) farklı boyutlarda ama tek bir yaşam tarzı içinde birleştirmişlerdi: yaşamak için yaşıyorlardı.

David, yıllar önce; yoğun olarak aranmakta olan iki kaçağı birkaç günlüğüne saklayabilmek için onlara götürmüş, telefonda konuşmak istemediği için kendilerine önceden haber verme olanağını da bulamamıştı. Hiç sorun çıkartmamışlardı. Ivette, "eğer companerolar dikkatli ve disiplinli davranırlarsa" her şeyin yolunda gideceğini söylemişti. Kaçakları en üst katta bir odaya yerleştirmiş ve her birine birer parça pasta ikram etmeyi de ihmal etmemişti; o gün büyük kızının doğum günüydü ve evin diğer bölümlerinde parti, dans ve müzik eşliğinde tüm hızı ile devam ediyordu.

Bir başka sefer, kendisi gibi yeraltı faaliyetlerinde bulunan bir companero ile -ikisi nefes nefese, kağıtları olmaksızın, baskına uğrayan bir karargahtan kaçarak, geldiğinde de onlara kucak açtılar. companero bir iki gün sonra yeniden yeraltına dönmüş, kendisi ise hiçbir şey yapmadan, dışarı çıkmaksızın orada saklanmaya devam etmiş, kendi kendisine düşünecek bol bol zaman bulmuştu.

Şu anda, Victor'ın VW arabasında yanyana oturup, hemen hemen bütün bir gece Negra ve Berta ile konuştukları o gün ne kadar da uzaktaydı.

Rambla yakınlarındaki Pereire caddesindeydiler. Arabalar yanlarından geçip giderken farlarının ışığı, üzerinde "Che" yazan beyaz duvarı bir anlığına aydınlatıyordu. Dördü her konuda konuşmuş, her biri kendi içinin derinliklerine inmişti. Duvarlara büyük, kırmızı harflerle yazılmış korkunç protestolar ve herbirini ayrı biçimde etkileyen "Che yaşıyor" sloganlarının sarsıcılığı ile o gece, utanç duyarak, ölmüş olan büyük ve bilge kişiler hakkında konuşurken kendi yaşamının bilançosunu çıkartmıştın: 33 yaşında, bir taşra kentinde geçen çocukluğunun o altın çağına dönmüştün.

Kuzey bölgesinde Paysandus'ta, siestaların şairane nostaljisi ile gölgelenen çocukluğunun güvenli günleri, nehir kenarındaki şehrin

hayat dolu ışıkları ve anılar: üstü kapalı iki büyük avlusu ile kocaman bir ev, hizmetçilerin bölümü hariç en az bir düzine oda, kiler, hepsi (olmaları gerektiği gib) döşenmiş oyun odası, konuk odası, evin arkasındaki geniş, ağaçlıklı bahçe, düzgün taş döşeli yollar, insanın içine atlayabileceği kadar büyük bir kuyu, kümes ve gölgeli kısımlar, ürkütücü bir sabah alacasında kaybedilen çocukluk -başka nasıl anlatılabilirdi ki?

Dört kişilik bir aileydiniz: annen, baban ve senden iki yaş büyük kızkardeşin; bir hizmetçi, bir dadı, bir ahçı, bir bahçıvan ve devlet okulunda difteri salgını olduğundan, salgın sona erdikten çok sonra bile, seni -annenin deyimi ile- diğer çocuklardan gelebilecek tehlikelerden korumak için evde ders veren bir öğretmen.

Baban, sen doğduğunda hemen hemen elli yaşındaydı; güçlü, az okumuş ama zekası sayesinde kendi kendisini yetiştirmiş, çalışkan, sağlam karakterli, gerektiğinde son derece yumuşak davranabilen bir adamdı. Yaptığı işlerden gurur duyardı -göçmen ve marangoz- kendi kendisine yaptığı değerlendirmenin sonucunda "ben birşeyler başardım" diyebilmenin gururuydu bu ve ilerlediği yolu; sahip olduğu para, ya da toplumda edindiği yer ile ölçmesine karşın, öğrenmiş olduğu şeyler, yaşama sevinci ve özgüveni yüzünden ona imrenirdin.

Annene ait anılarınsa daha farklıydı. Ufak-tefek, beyaz tenli, gençliğinde güzel olduğu belli olan bir kadındı. Paysandu noterinin kızıydı ve ailesi, gerek toplumsal, gerekse tarihsel açıdan hiçbir değer taşımayan Schweizer ("İsviçre'li") soyadını taşıyordu -en kötüsü ise bu isim Almanca "inek bakıcısı" anlamını geliyordu: ataları İsviçre'den göç etmişlerdi, en ufak bir asalet ünvanları bile yoktu ve onlar abu adı komşuları takmıştı. Ona depresyon dönemlerini, sofra adabını ve burjuva tipi yaşam biçimi ile, birilerini yönetme isteğini borçluydun.

İnsanların bıçak kullanmadan da yemek yiyebileceklerini keşfettiğinde 17 yaşındaydın. Ona, hasta olduğunda kendine çok iyi bakabilmeni ve bütün karşı koyma çabalarına rağmen, bir türlü kurtulamadığın bencilliğini borçluydun.

Bu ana kadar sadece: yemek ve bakım. Domingo Faustino Sarmiento gibi iddialı bir adı olan o ağırbaşlı öğretmenden sonra bir yıl süreyle gittiğin devlet okulu sende tam bir toplumsal şok etkisi yaratmıştı; hâlâ bile devam eden ve seni adeta hastalandıran o ayıplanma korkusu yüzünden başlangıçta aldığın zayıf notlarla başa çıkman imkansız hale gelmişti.

Montevideo bile seni bu ortamdan çıkartamamıştı. ailenle bir-

likte başkenti pek çok kereler ziyaret etmiştin. Oraya taşındığınızda, ilk birkaç gün "Espana" Oteli'nde kalmıştınız: servis arabası ile gelen zengin kahvaltılar, yemek çeşitleri; tek yapman gereken şey seçmekti ve istediğinden, istediğin kadar alabilirdin. Büyük yemek salonu sadece ikiniz; kızkardeşin ve senin için açılıyordu.

Palermo sahilindeki kibar semt, senin şehirde oturduğun ilk mahalleydi ve senin için çok şey ifade ediyordu: hayatından memnun olmak -o ana dek hep eksikliğini duyduğun gereksinilme- erkeksi, ama yine de çocuksu romantizm duygusu, tangolar, güneşli-asfalt yollar, Nicholas Nevoho Alvariza; seninle arkadaş, ama asla kadın olamayan rahibeler, limonlu Grappa, uyanık geçen geceler, kısacası: senin kent yaşamın.

Ve bunlara ek olarak, o kibar elbio Fernandez özel okulu vardı. Annenin sana kazandırmış olduğu kusursuz burjuva eğitimi sayesinde, Elbio, seni de geleceği parlak olanların: iş adamlarının, bankerlerin, büyük toprak sahiplerinin oğullarının grubuna almıştı. Sizlere; önünüzde büyük bir gelecek olduğu öğretilmişti; bunun için hazırlanmalı ve ulusunuz adına çalışmalıydınız. Sizler, ülkenin en üst kademelerinde yer alacaktınız, bu ayrıcalık ve hak sizlere aitti: sizler; temiz, kusursuz, seçkin ve kaliteliydiniz; türünüzün en iyileri, sancağı taşıyanlardınız ve her şey, savaş sonrasının o fırsatlarla dolu yıllarında; dikkatlice seçilmiş sözlerden oluşan demokratik ve liberal bir kılıfla sarılıydı.

Bütün bunlar 24 Nisan 1952 tarihine kadar sürdü: O gün bir arkadaşınla birilkte enstitüdeydiniz, sana "Hey, şuradaki küçük ksahve tanesine bak" dediğinde dönüp bakmıştın: 17 yaşında, kömür karası, ceylan gözlü, incecik inanılmaz bir kızdı. Hemen yanına koşmuştun: "Benim adım David, ya seninki? Bir kafeteryada karşılıklı oturduğunuz sırada adı Olga Machado'ydu; sarmaşdolaş dışarıya çıkarken ve ondan sonra ise hep Negra. Onunla karşılaştıktan sonra sana neler olduğunu hiçbir zaman tam olarak anlayamadın, ama her ne olursa olsun, senin için çok önemliydi. Yıllarboyu seni hep aynı derecede etkiledi, heyecanlandırdı; bıkmadan, yorulmadan, ona sahip olmak onunla kalmak istedin.

Negra büyük bir sabır ve şefkatle seni, o zengin aile çocuğu kılıfından sıyırdı, berrak bilinçliliği ile sana hiç görmediğin, dışarıdak dünyayı tanıttı. Kollarının arasındayken, seninle basit bir işçinin kızı olarak konuştu, sana ucuz, kötü evlerde oturan akrabalarını, yaşayabilmek için asker olmak zorunda kalan erkekleri anlattı. Görür görmez sevdiğin, kabullendiğin o küçük insanlar, senin kısa bir za-

man içnide tüm bir sınıfın problemlerini anlamanı sağladılar. Eğer onlar olmasaydı, eğer Negra olmasaydı, ezilenler için savaşmayı asla düşünmeyecektin, ülkenin tarihsel olaylarında rol almayacak ve asla gerçekten sen olamayacaktın.

Çok sevdiğin öğrenimini hiç ihmal etmedin. Mezun olup diplomanı aldığında ekonomi araştırmacısı olarak büyük yatırımcıların dünyasına girmeyi öğrendin ve onların arkasından, onlarla birlite ilerledin, ancak onlara asla yetişemedin.

Devletin sınıf ayırım sistemini çok geç kavrayabilmiştin ve kendini tam bir aptal gibi hissetmiştin; çünkü bugüne dek bir Quiyote olarak; yapılan haksızlıkları düzeltebileceğini sanmış, bu konuda birşeyler yapmayı deneyerek boşuna zaman kaybetmiştin.

Farklı yörelerde, farklı alanlarda, sistemin ülkeni sürüklediği parçalanmayı gözlemledin (Oto sanayii, sağlık sektörü, emekli sandığı); güvenilir, sadık bir memur ve ekonomist olarak kollarını sıvayarak daldığın her şey bomboktu. Bu nedenle devlet sana bu denli yüksek bir ücret ödüyordu.

Politikadan hâlâ anlamıyordun ama, içgüdülerin seni sol kanada doğru çekiyordu. Bir öğrenci olarak ilk taşını 1952'de, üniversitelerin bağımsızlığı için fırlattın. İki yıl sonra ise ilk kez, açıkça bir siyasi görüşü benimsemiştin: Guatemela devlet başkanı Jacobo Arbenz CIA'nın tuzağına düşmüş, ardarda gelen olaylar sana bir Latin Amerika'lı olduğunu, emperyalizmin soyut bir kavramdan çok daha fazla şey ifade ettiğini öğretmeye başlatmıştı ve aynı sebeplerden dolayı 1959'da Küba ihtilalinin zaferini kutlamıştın.

Bir "Marcha" okuyucusu olarak (bu haftalık yayın organının yöneticileri olan Quijano'lara hayrandın) din-resim-edebiyat ve psikoloji kitapları kadar hevesle olmasa bile, otodidaktörlerin o yoğun öğretisi olan komünist manifestoyu ve Harold Laski'nin "El Socialismo" sunu okumuştun. İsa sembolü -kimin aklına gelirdi ki- politik nedenlerden ötürü işkence çekmiş, büyük acılara katlanmış bir insan olarak seni her zaman etkilemişti.

Movimiento de Liberacion Nacional (Tupamaro) eylemleri seni etkilemeye başlamıştı: ilk hareketler: İsviçre Koruma Derneği'ne ait silahların çalınması, Artigas'taki şekerkamışı işçilerinin birliği ile kurulan sendikanın çalışmaları, şekerkamışı işçilerinin yürüyüşleri, Montevideo'daki canerolar -"Peludo" Cholo ve Chela'nın unutulmaz söylevleri- ve bunların ardından ülkenin kuzeyine, Bella Union'a gitmek, orada durumun nasıl olduğunu kendi gözlerinle görmek; ya da Küba'ya giderek işgücünden nasıl yararlanılabildiğini araştırmak is-

temiştin. Havana'dan Mauricio Rosencoff gelip konuşmalar yapmış, Daniel Viglietti "Çitleri devirin" şarkısını söylemiş; devlet başkanı Pacheco Areco 1697 sonlarından beri başkaldırma ve misilleme hareketleri ile, çelişik sol yanlısı acemileri silah altında toplamaya başlamıştı.

Ta ki o geceye; Che'nin inanılmaz ölüm haberi gelinceye kadar. Ve sizler duvardaki kırmızı sloganların altında durmuş, Victor'un arabasının gizliliğinde, Berta ve Negra ile beraber, utanarak bu konuları konuşmuştunuz.

Onların yerinde olmadığınız, onlar gibi bilinçli ve kararlı olarak, mutlak görev kabul edilen şeyleri yapmadığınız için utanmıştınız. Bu, o insanların ölümüne duyulan üzüntü değil, olayların getirdiği sarsılmaydı. Tüm güçleri ile eyleme geçen ve çok büyük kayıplar veren o insanlarla kıyaslandığında sizler, işe yaramaz, aptal seyirciler olarak durup, hayran hayran alkışlamakla yetinmiştiniz.

"Eğer o, kendini öldürmelerine izin verdiyse, bende verebilirim" dediğinde kimse bunu olumsuz karşılamıyordu; tam tersi: "Eğer yapılacak bu kadar çok şey varsa; ve benim de buna katılmam gerektiği açık seçik ortada ise, bu hikayede benim de inanarak ve güvenerek söyleyebileceğim bir cümle mutlaka vardır" deniliyordu.

O gece, seni günün birinde hapsedilmekten, ölümden ya da işkenceden koruyan duvarlarının yıkıldığını farketmiştin. Uyuşukluğundan sıyrılmış, korku ve endişeye rağmen tüm gücünle harekete geçmeye karar vermiştin ve bu karar, sen yıkılıp yok olmadıkça değişmeyecekti. Cesaretin kırılmaksızın, duraklayıp düşünmeden kendini öne attın. O gece her zamankinden daha sakin, hayatının geri kalan kısmında bütün gücünle ezilmiş sınıflar için savaşmaya karar vermiştin.

O gece başlayan yolculuk David'i önlenemez biçimde, binlerce değişik aşamadan geçirerek Amazonas caddesindeki eve götürecekti.

Oraya geldikten bir hafta sonra her sekiz-on günde bir (daha szonraları daha da sık olarak) belirli kişilerle temas kurmaya başlamıştı. Resmi konuşmalarında ayrı bir yere taşınması gerektiğine karar vermişlerdi ama orada kalmaya devam etti. Ailenin yaşamına öylesine girmişti ki, bir-iki gün ortalarda görünmese başına kötü birşeyler geldiğini düşünmeye başlıyorlardı.

Luis, Ivette ve kızlara ilişkin anılar; -dikkatli davranması ve evden çıkmaması gerekirken- yakınlardaki kumsala gidişleri, eve dönerken güneşin sıcaklığının teninde uyandırdığı tatlı duygular, uzun zaman gözlemledikten sonra onlara eşlik etmeye başlayan, eve alıp

Pirata adını taktıkları ve çatışma günü ortadan kaybolan sokak köpeği.

Luis çok özel bir insandı. Militanlığı da tüm yaşamı boyunca her şeyi ele aldığı gibi sükunetle ele alıyordu: Uykusunu uyyor, düzenini bozmuyor ve asla telaşa kapılmıyordu. Toplantılar sırasında o günün programına başlamadan önce "Ufak-tefek" adım verdikleri; bir önceki toplantıda yapılması kararlaştırılarak paylaşılan ve gerçekleştirilmesinden tüm grubun sorumlu olduğu küçük görevlerin üzerinden geçerlerdi. Bir öğleden sonra Luis'in "Ufak-tefek"lerini kontrol edip, yirmiden fazla kusursuz olarak yerine getirilmiş görevin üzerinden geçtikten sonra David, Luis'in sorumlu olduğu son bir işi sormuştu. Luis:

"Hayır" demişti, "o işi yapmadım".

"Peki ama neden?"

"Çünkü bir günde yalnız yirmidört saat var ve benim de ara-sıra uyumama gerekiyor!"

Bu cevap karşısında dili tutulmuştu. Nepo Wasem gülmekten iki büklüm bir halde Luis'e dönmüş "Görüyor musun? Ustamız bizi suçluyor" demişti.

Luis'in dramatik olarak adlandırılabilecek kadar zor durumlarda bile gerçekten ters gittiğinde gösterdiği en büyük tepki, sesinin her zamankinden biraz daha kısık çıkması ya da gözlüğünü burnunun üzerinden geriye doğru biraz daha sıkça itmesi olurdu. Her zaman kontrol altında tuttuğu bir enerjisi oluduğu izlenimini uyandırırdı.

David oraya geldiğinde üzerindeki giysilerinden başka hiçbirşeyi yoktu. Ivette ona başarılı bir yönetici havasını kazandıracak kadar şık bir gardrop düzenledi: yıllardır sahip olamadığı türden yelekli, kahverengi bir takım elbise, krem rengi gömlek ve ona uyan bir gravat, kahverengi çoraplar, "Gallatere" marka birini sınıf ayakkabılar - onları giymeye hiç cesaret edememiştiı- hem kağıt hemde silah alabilecek büyüklükte bir evrak çantası ve tipik İngiliz stili bir şemsiye. Harika bir görünüm yaratıyordu ve bunlara ek olarak çerçevesiz, altın saplı bir de gözlüğü vardı. Nepo Wasem'e -topluluk içinde bakışları üzerine çektiğinden- buluştukları zaman,otobüste veya yolda onunla birlikte görünmekten utandığını itiraf etmek zorunda kalmıştı. Nepo ve Nato Fernandez Huidobro; Ivette'nin bir sonraki müşterileri olarak başvurduklarında, aynı şeyleri onlar için de yaptı.

Amazonas caddesindeki evin üst katındaki defileyi hatırlıyordu: Tıpkı yılbaşı hediyelerini almış çocuklar gibi eğlenmişlerdi; belkide

içgüdüsel olarak hepsi de son kez sevdikleri insanlarla birarada, rahat rahat güldüklerinin farkında oldukları için,yaşadıkları dakikaların tadını çıkartmışlardı.

Pazar günleri yapılan büyük toplantıdan sonra Ivette her zamanki inceliği ile hazırladığı tavuk ve pilavı sunardı. Yemekte şarap ve tatlı da bulunur; yemek odasında davatle konuklar gibi oturur - masanın çevresinde dolaşan yüzelli yıl hapsedilme olasılığına rağmen- her konuda konuşur ve birkaç saatlik tatilin mutluluğunu yaşarlardı.

Martinera'larda hayatın her dakikasını dolu dolu yaşama yeteneği vardı. Her zaman açık ve doğaldılar. Bir keresinde hafta sonunu ailece deniz kenarında geçirmeyi kararlaştırmışlardı diye hatırladı ve kendisi istemeyerek buna engel olmuştu. Luis'in ertesi gün Şili'ye gidecek olan çok çok tehlikeli iki kaçağa refakat etmesi istenmişti. Kabul etmişti. Son model, Avrupa kayıtlı diplomatik plakalı bir arabada Luis perde görevi yapacaktı. David'in aklına Ivette ve küçük kızları Anita'nın da -organizasyonun armağanı olarak- birlikte yolculuk yapabilecekleri gelmişti. Luis'e danışmış ve olumlu cevap almıştı. Ivette'e bunu söylediği an kadının yüzünde beliren mutluluk ifadesini hâlâ unutamıyordu.

Tehlike umurlarında değildi! Bu onlar için gerçek bir bayramdı ve yalnızca çok iyi vakit geçirmekle kalmamış, işi de mükemmel şekilde sonuçlandırmışlardı; sınırı geçmek son derece karmaşık düzenlemeleri gerektirmesine rağmen Ivette bunu da -zor problemlerin üstesinden gelmekteki ustalığı ile- şaşılacak kadar rahatça başarmıştı.

Kimbilir belki o da 1972 Nisanının o Cuma günü durumu kendi yöntemleri ile; garajın kapısı önünde duran nazik, yadımsever ev kadını görünümünde idare edebileceğini düşünmüştü: ama av köpekleri o gün çok iyi koku almışlardı.

Asker "Dışarı" emrini vermişti. Pucho ve ben hücrenin kapasına doğru yürüyüp kısa bir bakışma sonunda kimin önce çıkacağına karar verdik. Gözlerimi askerin yüzünden kaçırırken keyfinin yerinde olup olmadığını anlamaya çalıştım, koridorda iki adım ilerledik ve kapı ensemizde hafif bir esinti oluşturan "bom-daan" sesi ile ardımızdan kapandı.

"Haydi!"

Bu "haydi" komutunu insan genellikle inek sürülerini güderken kullanırdı. Bazan aynı komut ile ustaca inekleri bırakır, serbestçe dolaşmalarına izin verir, bazan de onları sertçe aşağılayarak, yarı alaycı bir ses tonu ile kovalardı. Bu Pucho'nun kızdırdığı askerdi: tarafsız

sesle söylenmiş bir "haydi" emri, huzursuz bir öküz bakışı; yüzünün budalaca ifadesi bana hiçbir bilgi vermiyor, beni yanıltıyordu. Birinci sınıf bir ayı olmalıydı; yeni traş olmuş olsa bile yüzünde sakal gölgesi bulunan, kalınca fırça kaşlı, kaba ama güçlü - kuvvetli bir adamdı.

Cahil olduğu ve onunla asla tartışılamayacağı da ortadaydı, bu tipler düşünmez, sadece tepki gösterirlerdi. İnsan onu ancak emir vererek harekete geçirebilir veya yönlendirebilirdi. Verilen komutlara hiç düşünmeden, kelimesi kelimesne, tambir teslimiyet ile uyar, yine de sanki verilen her karar kendi rahatını ve kişisel güvenliğini sarsıyormuşçasına aptalca, şaşkın bir ifade takınırdı.

Belki de ayı cinsi olanlar en ideal askerlerdi: Hiçbirşey yapmamakta uzman, sert, kalın kafalı, cahilliğin ve yoksulluğun kasıp kavurduğu iç bölgelerden gelme köylülerdi bunlar: kışlalarından kalkıp vardiyalı olarak gardiyanlık etmek üzere Libertad'a gelmişlerdi ve 28 gündür bizimle birlikte hapisteydiler. Güvenlik nedenleri ile kadınsız, içkisiz, her türlü eğlence olanağından yoksun bir şekilde bizlerle birlikte hapsedilmişlerdi.

Eğer gardiyan -bugünkü gibi- çok aptal değilse ya da companeroları işkence mekanizmasının içine attığı için suçluluk duyan biri ise; mahkumu "rahat bıraktığında" o da rahat ederdi. Eğer mahkum olay çıkartmaz, onu "arkadan vurmaz" ve işini kolaylaştırarak onu bir bakıma korursa rahat bırakılırdı.

Mahkumu "rahat bırakmak" ona çiçek sunmak anlamına gelmiyordu tabii, bunun anlamı dayanılmaz derecede katı kurallara harfiyen uymaktı, sadece mahkumu özellikle zora koşmaktan ve birtakım korkunç misillemeler yapmaktan vazgeçerlerdi.

Bu konuda çeşitli yöntemleri vardı: Asker mahkuma ne zaman ve nasıl eziyet edebileceğini bilirdi; Kışladaki vardiyası bitip de gitmek üzereyken kabaca veda partisini kutlar; yeni başladığında ise "sert" biri olarak tanınmak isteği ile haşin ve zorbaca davranırdı. Varyasyonlar çok çeşitliydi, eziyet etmek içinse pek çok olarak vardı, zira mahkum, onun avucunun içinde, zavallı nuralandırılmış bir nesneydi.

Bir nesne; karşı koyamayan, en aşırı durumlarda bile onunla yüzyüze savaşamayan ("Eğer erkeksen hücreye gel de, kozumuzu paylaşalım!") bir şeydi muhkum; ve gardiyan, sürekli bir dizi hile ile, inatla, ısrarla onu ezer, Marenales'in dediği gibi; mahkum için "Galaksinin en büyük tehlikesi" haline gelirdi.

"Haydi" dedi asker.

Sol kanatta, girişteki koridordaydık, yanımızda yirmialtı hücre-

nin kapısı yer alıyordu, karşımızda; merdiven boşluğunun sağında, yaklaşık yedi metre uzakta ise diğer kanat bulunuyordu. Merdiven boşluğunun üzerine kazaları veya intiharları önlemek için ağ gerilmişti. Orda, koridoru çevreleyen alçak duvarların arasında; Lechuga de Vargas, sayısız kendini öldürme girişimlerinden birinde ağa takılıp havada asılı kalmıştı.

Koridorlar dörtgenin her iki yanında bulunan geçitlerle birbirine bağlanmıştı ve ortada "görev arabası"nın bizi beklemekte olduğu ana geçit vardı. Bu yaklaşık 50x15 metre boyundaki diktörtgen; yani A Sektörü, bizim görev sahamızdı. Burada ellibir hücre ve yüziki mahkum vardı; ama her kanatta bir tane olmak üzere ikili gruplar halinde çalıştığımız için biz bunun yarısı ile meşgul olacaktık.

Binanın sonuna kadar uzanan koridorda kafesle korunmuş olan silahlı askerin göreviyse bizi gözetlemekti. Merkez kulenin yanındaki öbür uçta sektörün parmaklıklarla ayrılmış tek giriş-çıkış kapısı, parmaklığın öbür yanında ise gözetleme merkezi vardı. Koridorun duvarları ile parmaklıklar arasındaki geçitte ise nöbetçilerin; bir onbaşı ile üç erin oturdukları sıra duruyordu.

Asker sadece "haydi" demiş ve yün şapkama ses çıkartamamıştı; onu kulaklarımın üzerine kadar çekip merkez geçide yollandım.

Ufak kaçamak hareketlerle şansımı denemeye devam ettim: hapishane üniformamın kollarını yukarı kıvırdım, yakamın düğmesini ilikledim, gözlüğmüü düzelttim, ancak koridorda üçüncü adımımı attığım sırada kurallara uyarak ellerimi arkamda birleştirmemin daha iyi olacağının farkına vardım.

Hep önümüze bakmamız gerektiğinden hücreden çıkarken etrafıma kaçamak bir göz atacak zamanı ancak bulmuştum; günün bu saatinde görülecek fazla birşey de yoktu: sadece bizim gibi görevli olan iki comphanero ve nöbetçi askerler.

İki koridoru birleştiren ana geçide vardım, iki "Görev arabası"ndan birini tutup kendime doğru çektim.

Bu arabalar uçaklarda ya da hastahanelerde kullanılan servis arabalarına benziyorlardı ama daha kaba, keskin hatlı ve bizden önceki görevliler tarafından pırıl pırıl temizlenmiş durumdaydılar. Arkamdaki araba ile koridorda geri geri yürürken merdiven boşluğunu çevreleyen duvara ya da demir parmaklıklara çarpmamaya dikkat ediyordum: mahkumlar diğerlerinin uykusuna saygı gösterirlerdi.

Arkam arabaya dönük olarak onu idare ediyordum amailerletmek için çekmeme gerek yoktu, Pucho arabanın arkasında, adımlarını benimkine uydurmuş, hafif hareketlerle sürekli itiyordu.

Koridor boyunca ilerleyerek gözetleme merkezine vardık. Gidişimiz mahkumların o hüzünlü gidişiydi: bacaklar belirli bir şekilde hareket ederdi, hep spor yaptıkları için esnek, jüt tabanlı ayakkabılar dolayısı ile sessiz, arkada birleştirilmesi gereken ellerin zorlaması ile omuzlar yukarda, sallanmak yasak olduğu için dimdik ve hiç başını çevirmeden, varılacak bir yer olmadığının bilinciyle, acelesiz, bakışlarını saklamak için gözleri yarı kapalı, hep aynı uzaklığı korumak için sürekli aynı tempoda, yarı canlı bir yürüyüş; ezilmiş, monoton ama yenilmemiş, umutlu ancak yine de ezik; evet, tam böyle bir gidişti.

Askerin şapkamı giydiğimde ses çıkartmamasının nedeni ya yeni kuralları bilmemesinden ya da pek dikkatli biri olmamasından kaynaklanıyordu. Ben bu hareketimle sadece ilerde daha da büyütebileceğim bir gedik açmıştım; durumdan yararlanabilmek için gerekli hilelerle ve kendi yöntemim ile biraz gösteriş yapmış, Pucho ile uyumlu, yüz kişiye ziyafet hazırlayan bir şef garsonun ustalığı, yeteneği ve becerisi ile bir açılış, bir "savoir faire" sunmuştum.

Pucho"nun yüzünde "anladığını" gösteren yarım bir gülümseme belirdi. Taktiğimi onaylıyordu; aksi halde poker oyuncularının o ifadesiz suratını takınırdı.

Sektörün kapısından geçip nöbetçilerin bulunduğu bölüme geldik. Oturdukları sıraya yaklaşabilmek için dikkatle; termos şişelerinin, şeker veya yemek artıklarının olduğu küçük torbaların, boş mate kaplarının, kısacası bir gece nöbetçisinin bıraktığı enkazın arasından geçtim.

Askerlerden daha ufak yapılı olanı bacağını tam yolumun üstüne gelecek şeklide uzatmıştı. Sırada oturuyordu, sırtını sektörü ayıran parmaklıklara yaslamış, çizmeli ayaklarını merdiven boşluğunu çevreleyen alçak duvarın üzerine koymuştu.

"Asker, izninizle lütfen" dedim.

Hiç kımıldamadı. O kaba-saba tiplerden değildi; çok genç, orta boylu, ince bıyıklı biriydi, kışlada yaptığı talimlerden antremanlı, atletik bir vücudu vardı -belkide ülkenin iç kesimlerindeki köy olimpiyatlarına katılan askerlerdendi- üniformasının cebinde saçlarını sık sık düzelttiğini ortaya koyan tarağı görünüyordu. Üniforması düzgün paçaları çizmelerine sokulu tam bir acemi çaylak... Başka erkeklere boynuz taktırmaktan hoşlanan ve karısı olmadığı için bunu kendi başına gelemeyeceğini bilmekten büyük haz duyan serseri bekarlar takımından olmalıydı. Yüksek sesle, dolu dolu konuşur, askerlerin "en yeni" başarılarını abartılı bir ifade ile en önce o anlatırdı.

Sonunda "Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu.

"Suya gidiyoruz, görevliyiz" cevabını verdim.

"Nereye?" diye tekrarlarken bakışlarını omuzumun üzerindeki diğer ayıya doğru çevirmişti. Uzanmış bacakları hâlâ yolumun üstündeydi.

Bizim ayı, biraz da duraksayarak "Bırak geçsinler, salak!" dedi.

Ama küçük asker ona aldırmadı;

"Mahkum, şu çöpleri temizle!" diye emretti.

Çenesi ile koridorun köşesindeki kağıt ve portakal kabuklarını işaret ediyordu.

Bizi yönetenin aptalın biri olduğunu anlamış ve bunu, bir subayın gelme olasılığına karşı; geceden kalma düzensizliği ortadan kaldırmak; daha da önemlisi kedi otoritesini ispatlamak için kullanmak istemişti. Sabahın erken saatleri pis herifin gençlik ateşini körüklemiş olmalıydı.

"Lütfen söyler misiniz asker, bunu şimdi yapıp su dağtma işini sonraya mı bırkayım; yoksa çöpleri daha sonra, koridoru temizlerken mi kaldırmamı istersiniz?"

"Temizlemek" sözcüğü onu etkilemiş görünüyordu. Yanında oturmakta olan daha tecrübeli ve sessiz onbaşı beni dikkatle süzdü ve durumu kavradı: eğer küçük asker bana hemen temizle derse bunu olabildiğince uzaratak su dağıtma işini kaytaracaktım. Eğer beni su için gönderirse daha sonra süpürge ve faraşla gelip bir subayın öfkeli bakışları altında bıraktığı çöplerle oynayacaktım. Kendi kendisini tuzağa düşürmüştü. Düşündü ve "Sudan sonra gel" diye karar verdi. Kalçasını yavaşça kaydırıp bacaklarını çekti, ama o kadar az yer bırakmıştı ki; arabayı iyice kenara çekip, ilerleyebilmek için alçak duvarın üstüne çıkmak zorunda kaldım ve geri geri güçlükle hareket ederek, ona hiç dokunmadan yanındangeçtim. Pucho'da beni izledi: ifadesiz pokerci suratını takınmıştı.

Blok kapısının yanındaki sağ koridora varmıştık; su, kahvaltı ve yemeğin eşit olarak dağıtılmasını sağlamak için bir companeronun hazırlamış olduğu planı takiben harekete geçtim. İlk servis yapılacakların sırası haksızlıkları önlemek için düzenli olarak değiştirildi, çünkü bunun da iyi ve kötü yanları vardı: daha sıcak su, tam porsiyon yemek, daha uzun uyuma olanağı.

Planı Pucho'ya gösterip, hiç gerekmediği halde:

"Sol baştan başlamamız gerekiyor" dedim.

İşaret parmağımla acınacak kadar düzgün çizilmiş, çok renkli labirentin yönünü gösterdim. Bu gizemlilikten körleşmiş olan ayı, hiçbir tepki göstermedi.

"Tabii, sol baş -diye üsteledim- daha sonra, kahve geldiğinde başlarız".

Su kapları henüz gelmemişti. Sağ taraftan sorumlu ikili arabaları ile yaklaştılar. Konuşmak yasaktı, ama ben riski göze aldım:

"Hey Juancito, plana baktım; kahvaltıyı dağıtmaya sol baştan başlıyoruz, sizin devam etmeniz gerek, anladın mı?"

Juancito aptallaşmış bir şekilde kalakalmıştı. Askerin liberalizminin sınırlarını zorlamaya karar verdim ve hiçbir cevap gelmediği için tekrar konuştum:

"İyi uyudunuz mu?"

Yine ses çıkmadı. Ardından, alçak sesle ve doğal bir tavırla haberi ilettim:

"Negra, karının ona yazdığını söyledi. Paraya ihtiyacı varmış. Negra bulur bulmaz gönderecek. Her şey tamam".

"Sağol Chichi. Çok selam söyle. Dün gece Pepe'yi tekrar götürdüler"

"Adaya mı?"

"Evet"

"Kahretsin!"

"Boktan bir iş. Sakin, ol, bunu da atlatır."

"Niye götürdüler?"

"Henüz bilmiyoruz. Bir subay aldı onu."

Parmaklıklara dayandık. Pucho daha arkada, sektör kapısının yakınlarındaydı. Radar gibi, dikkatle ortalığı kontrol ediyordu.

Anlaşılan onbaşı da bilgi topluyordu. Küçük askere oynadığım oyuna tanık olmuş, ayının gözleri önünde planla yaptığım numarayı farketmiş, Juancito ile olan seramoninin bilincinde, benim parmaklıklara yaslanarak kurallara aykırı şekilde durduğumu görmüştü.

Kültürlü görünüşlü, otuz yaşlarında bir adamdı; emirleri veren, sonuca çabuk ve hatasız varabilen, az çaba ile çok iş başarabilen tiplerdendi. Genellikle mahkumlara karışmazdı ama topladığı verilere bakarak sabahın erken saatlerinde oynanan bu oyuna bir son vermesi gerektiğine karar verdi ve bana:

"Altıyüzonüç, doğru durun!" emrini verdi.

Vücudumu dikleştirip ona doğru döndüm:

"Ne dediniz sayın onbaşı?"

"Kurallara göre davranın ve sessiz olun!"

"Ben konuşmadım, sayın onbaşı"

"Susun ve ayrılın! Konuşmanın yasak olduğunu biliyorsunuz".

Parmaklıklardan uzaklaşıp ellerimi otomatikman arkamda bir-

leştirdim. Juancito'nun söylediği beni çok etkilemişti. Pepe Martinez yine adadaydı. Kimbilir belki de iki-üç ay ceza hücresinde tek başına kalacaktı. Pepe'ye sürekli eziyet ediyorlardı.

"Ama sayın onbaşı, ben konuşmadım ki" diye tekrarladım.

"İzinsizsin mahkum, şimdi çeneni kapat!"

Cezalandırma. Şu ana kadar verdiği üç-beş günlük bir cezaydı, "ara"ya çıkmadan, sinemasız; ya bunu kabullenip çenemi tutar, ya da hepten başımı belaya sokardım.

"Emredersiniz" dedim.

* * *

Libertad'a gelişinden bir hafta sonra David ilk kez "ara"ya çıktı. Umutsuzluk uyandıran bir şeydi bu; hücre binasının altındaki sütunlar dikenli telle çevriliydi ve dışarıda da köpekler vardı. Birkaç gün sonra basket sahasından daha büyük olmayan, tavuk kümesi gibi bir yer inşa edip, muhkumlardan yüz tanesini buraya tıktılar. Adım atacak yer bile yoktu ama mahkumlar tipik Uruguay usülü, küçük, lastik bir top bulup milimetrik bir futbol oyunu düzenlediler. Takip eden günlerde içerdekiler oyuncu, seyirci ve eleştirmen olarak ayrıldılar ve biraz daha yer açıldı. Top dışarı kaçtığında askerlerden biri alıp geri veriyordu.

Tutuklulara ziyaretçi gelmesi hâlâ yasaktı, henüz barakalar inşa edilmemişti, canavar daha yeni doğmuştu. Günün birinde Çavuş Pepino onu alıp dördüncü kata götürdü: Kutular dolusu soğan, mate çayı dolu bir hücreydi; ranzanın üstüne kağıt ve kalem paketleri saçılmıştı; ona Gordo Torres'i gösterip:

"Burası özgür bölge" dedi.

Gordo Torres Libertad'a birkaç ay daha evvel gelme önceliğine sahip olmuştu. Gordo, 001 numaralı tutukluydu ve ününü hakediyordu. Yüzyirmi-yüzotuz kiloluk bir dost, pişkin, dıştan bakıldığında uyuşuk ama içinden çok atak; ve ne olursa hayatı alaya alan birisiydi.

Gordo doğuştan sanatçıydı, buz satıcılığı yaparken günün birinde Paysandu'da eline bir mikrofon geçirmiş ve bir daha da bırakmamıştı. Kendini Punta del Este'deki güzellik yarışmalarının en büyük sunucusu olarak tanıtırdı. Gırtlaktan gelen sesi kile şöyle bağırırdı:

"Vee, bayanlar baylar, şimdi, bu anı sizler için unutulmayacak bir anı haline getirecek, hepinizi hayran bırakacak, eşsiz güzelliktekiii, büyüleyiciiii Miss Uruguuuuay!"

Bu hikayeyi hatırladıkça gülerdi; güldüğünde ise vücudunun her yanı sanki farklı esprilere gülüyormuşçasına ayrı ayrı sallanır, Gordo'nun gövdesi büyük bir bayram haline gelirdi.

Hapishanede psikolog Bristos'un dışında sivil giyinen tek kişi oydu. Askerler yeşil, mahkumlar fare grisi üniforma giyerlerdi: Gordo Torres ise sivil kıyafet. İnsanlar "Bu da kim?" diye soruyorlardı, "o da içerden mi?" Ona bir hapishane üniforması vermişler, giyip de fil gibi bacaklarından birini kaldırdığında nasıl yırtıldığını hep beraber duymuşlardı. Birkaç gün sonra üstündekiler paçavraya dönmüştü ve bir asker ona:

"Çıkart şunları Torres!" demişti.

"Emredersiniz Asker!"

İki yıl boyunca kendisine verilen her üniforma aynı akıbete uğradı ve sivil olarak gezdi; sonunda -1974 ortalarında- bir gün getirdikleri yeni üniformayı verip "Dene bakalım" dediler.

Bu bir sirk çadırıydı. Kollarını ve paçalarını altı-yedi kere kıvırmak zorunda kalmıştı.

"Başardılar" diye kabullendi Gordo, "artık bir soytarıları var".

Yıllardır bir Tupa'ydı, üç kez hapse girmişti, ama Marksizm hakkında yazılmış kitaplara elini bile sürmezdi. O sunucu sesi ile:

"Beni öldüreceksin Chichi" derdi, "bu kadar çok şeyi nasıl okurum?"

"Cehennemin dibine git Gordo"

"Hemen, sevgili dostum"

Mahkumluğun tüm hilelerini bilirdi, bir siyasi tutuklunun tüm becerilerine sahipti ve hayatını sokaklarda geçiren bir üçkağıtçının olanca rahatlığı ile, nerede olursa olsun, kendisine sağlacak bir inek bulurdu.

David onun Libertad'a getirildiği ilk günleri hayalinde canlandırabiliyordu: hapishane daha bomboşken parmaklıkları takıyor, hücreleri temizleyip düzenliyorlardı ve Gordo onlara "Bütün bunlar yalnız benim için, öyle mi? Harika!" demiş olmalıydı.

İlk günlerinin hiç de iyi geçmediğini anlatırdı. Ağır hapse mahkum bir tutuklunun yaşadığı tüm güçlüklerle karşılaşmıştı: ziyaretçilere izin verilmiyordu, ona paket gönderilmesi yasaktı; hiçbirşey, hatta gardiyan bile yoktu. Onu bütün gün hücrede, güneş yüz göstermeden tutuyorlardı.

Ne var ki bu durum uzun sürmedi. Gordo 001 numaraydı, ilk mahkum. Punta Carretas'ın kuruluşunda bulunmuş, Libertad'a ilk gününde başlamıştı. Hapishanedeki bütün mahkumların isimlerini

bilir, gardiyanların hepsini yakından tanır, onların kişisel özelliklerini, aile problemlerini bilirdi.

"Sayın çavuş, en küçük kızınız nasıl?"

"Daha iyi Torres, çok teşekkürler"

Evet, ona ya Torres, ya da Gordo derlerdi, Numara ile çağırılmayan tek muhkumdu o, benzersizdi.

Kantindeki idare hücresine el yapısı bir yazı masası koymuştu, üzerinde bir dizi tükenmez, rekli kalemler, büro eşyası ile yöneticilere yakışır bir çalışma odası oluşturmuştu. Tuvaletin üstüne yerleştirdiği tahtada otururken kat kat olmuş yağ ve et tabakalarının ardında kimse onun gerçekten oturduğunu mu, yoksa başka şeyler mi yaptığını anlayamazdı.

Bir subay kantine geldiğinde Gordo yazı masasından kalkar, hazırola geçerek kahrolası alışkanlığı ile "Dikkat!" diye kükrerdi. Ondan sonra da herkes yüzleri kapıya dönük, mecburi hazırol duruşuna geçerdi.

Subay ona bakar, disiplini her şeyin üzerinde tutan, örnek bir mahkumla mı, yoksa kendisiyle gizlice dalga geçen biriyle mi karşı karşıya olduğuna bir türlü karar veremezdi; sonunda başını sallayarak teşekkür edip, memnun bir tavırla uzaklaşırken diğer mahkumlar dönüp öfke ile Gordo'yu süzerlerdi.

O ve Pepino; yapışık Siyam ikizleri gibiydiler. Pepino tepeden tırnağa asker ama namusluydu, Gordo ise kanının son damlasına kadar örnek bir mahkumdu. İkisi bir arada çok özel bir ekip oluşturuyorlardı. Pepino kantine geldiğinde büyük tören başlardı: Gordo ayağa kalkar, dev gövdesini dimdik tutup sesinin olanca gücü ile bağırırdı:

"Dikkat! Büyük Pepino geliyor, sessiz oluuun!"

Askeri duruşa geçer ve selam verirdi. Ve Pepino.... aynı şekilde selamına karşılık verirdi. Bir başka mahkum aynı şekilde davranmaya kalkışsaydı askeri kurallar gereği en ağır cezaya çarptırılırdı.

O gün David'i kantine getirerek Gordo Torres'i gösterip "Burası özgür bölge" diyen de Pepino'ydu.

Gordo pençesini David'in omuzuna atıp onu kendisine doğru çekti ve:

"Seni buraya benimle birlikte kantinde çalışman için getirttim, tabii bir itirazın yoksa" dedi.

Ertesi gün David küçük bir el arabasını bir hücrenin penceresinden diğerine sürerek beşinci katta dolaşmaya başlamıştı.

"Ne istersin?"

"Neler var Chichi?"

"Dikiş iğnesi, iplik, kurşun kalem, kağıt, kek, Mate çayı..."

"Bana yarım kilo Mate"

Böylece kantinin merkezinde, Gordo Torres'in oluşturduğu, Libertad'ın meşhur "Dayanışma"sı kurulmuş oldu. David Aralık ayının ilk haftasında çılgınlar gibi Noel pastası sattı, çünkü mahkumların hepsi de Noel pastası yemeyi her şeyden çok istiyorlar ve hapishane ortamını pek iyi tanımadıklarından; kantinin çok büyük bir kitleye hitap etmek, aynı zamanda da kütüphane, sağlık ocağı, gözlükçü, okul, tuğla imalathanesi, ayakkabı fabrikası olarak daha bir sürü şey için hizmet vermek zorunda kaldığını kavrayamıyorlardı.

Askerlerin kendilerine göre bir planları vardı: mahkum hücresinde tutulmalıydı ve eğer kapıyı lehimleyebilseler daha da iyi olurdu. Buna karşılık mahkumların da bir planları vardı: kapıları açmak, dışarı çıkmak, hep özgürce hareket etmek ve; eğer mümkün olursa: kaçmak.

Mahkumların dunyası -ve onun sevdikleri- dışarıdaydılar. David'in dünyası: sonsuza dek Negra; çocukları: on yaşındaki Silvia, sekiz yaşındaki Ariel ve altı yaşındaki küçük Pablito.

Uzun süredir kızı ile hesaplaşmak ve yaptıklarının hesabını vermek istiyordu:

Libertad, 9 Ocak 1973

Sevgili Silvia!

Yatma zamanı geldi, gardiyanlar gitti ve ışıkları söndürdüler. Binanın ön taraftan bakıldığında nasıl göründüğünü gözümde canlandırabiliyorum: Biribirine paralel bir dizi kapalı göz. Beş kat, her katta elli hücre ve her hücrenin yan tarafında yedi demir çubuk: Bir sürü parmaklık!

Bugün ayın dokuzu, Salı; bu ılık Ocak gecesi ayın büyümeye başladığı ilk gece. Ay ışığı hücreme kadar girip parmaklıkların gölgesini duvara düşürüyor. Derin nefes aldığımda toprağın kokusunu alıyor ve dışarıda bir kız kuşunun öttüğünü duyabiliyorum. Ve küçüğüm, belki de yatmadan önce bana gönderdiğin, Neruda'nın "Laura" adlı şiirinden bir kaç satırı tekrar okuduğum ve bana eski dostlarımı, köpekleri, çocukları ve ıtırları hatırlattığı için farkına bile varmaksızın seni düşünüyorum. Silvia, tatlım, seni çok özledim

ve sana ihtiyacım var kızım.

Görüyorsun, taşkın kelimeler ile görevlerden, haksızlıklardan ve sosyalizmden söz eden, tartışmaya alışık, metodik ve sistemli açıklamalara düşkün ve insanları sürekli düşünmeye zorlayan bu yaşlı mahkumun bu gece kendisini koruyan iç duvarları yıkılmış, barikatları yerle bir olmuş ve şu anda yoksun bırakıldığı sevgi ve şefkate çok ihtiyacı var..

Sana yazan kişi bir mahkum, şu anda kendisini -sadece bu defaya mahsus- görevinden soyutlamış, kayışlarını gevşetmiş ve özlemin dalgalarına bırakmış biri. Bu ılık gecede; çabalamaktan vazgeçip zırhlarını ve kurallarını bir kenara bırakarak seninle konuşabileceğimiz, ortak bir dil bulmaya çalışacağım.

Bu konuşmayı sana yıllar öncesinden borçluyum. Tıpkı buna benzer bir gecede, merdivenlere oturmuş, müthiş bir yalnızlık ve avunmasızlık içinde, korkarak benim geri dönüşümü beklerken (soğuk ay ışığının aydınlattığı beyaz geceliğinin içinde kaybolmuş, kocaman bahçeden gelen gürültülerden ürkmüş, şafağın sökmeye başladığı bu geç saatlerde acı içinde, küçük, narin bir yaratık) sana bunları anlatmaya söz vermiştim. Endişelerini hatırlıyorum -ve bunlar bana acı veriyor- senin terkedilmişliğini, suçlamalarını, ağlayarak "Baba, seni hapsetmelerini istemiyorum" deyişini hatırlıyorum. Sana gerekçelerimi açıklamaya çalıştığımda beni dinlemiş ve "gel" demiştin, "bir masal anlat".

Seni kollarıma almış ve utanarak sana, ölmüş bir kahramanın öyküsünü anlatmıştım. Senin tek istediğin sevgiydi, bense seni planlarımla boğuyordum. Öylesine sevgi doluydun ki, yapılan tüm hataları bağışlayıp unutarak bir sonraki gün gülümseyebiliyordun!

Ve olmadı.....

Bunca yıl sonra bile huzursuzluğumu kontrol altına alarak hareketlerimi düzene koymayı, ani patlamalarımı baskı altın da tutmayı öğrenemedim; hala olgunlaşmamış ve aceleciyim. Coşku beni körleştiriyor ve ne sağıma ne de soluma bakınmaksızın kendimi kaptırıp saldırıya geçiyorum.

İlk kez, bu birkaç damla gözyaşının getirdiği hafifleme ile -kısa bir soluk alma- sana gecikmiş "Affet beni Negrita" sözlerini söyleyebiliyor, acını ve korkularını yatıştırmaya, paylaşmaya çalışabiliyorum.

Bu uzun, sessiz gecede seni düşünüyorum, hayalini karşımda görüyorum ve canım, seni; sizleri öylesine çok sevdiğim halde -belki de bu yüzden- sizlerle olamıyorum.

Görüşünceye dek, her zaman

Negra'ya da yazmıştım:

"Benim tek endişem: bir mahkum; destek, sığınak ya da koruyucu olamaz. Ölmeden dul kalmanı ya da çocukların hayatları boyunca "Babam hapiste" demelerini istemiyorum. Acı, zor, ama mantıklı olan şu:

Yirmi yıllık beraberlik ve birlikte geçirdiğimiz onca gün gerçeği kabullenmemizi engelleyebilir; ama, sevgilim ciddi olarak başka birine bağlanman gerektiğini düşünmelisin. Sana söylemek istediğim o ki; Negra, yolun açık, gerçekten açık ve bir başkası ile birlikte olabilirsin.

Lütfen bunu düşüneceğine dair bana söz ver."

Bizim asker parmaklıklı bölüm duvarına doğru yavaşça döndü, kolunu kaldırdı ve "Kapı dört" diye kükredi; bu arada gözetleme merkezindekilerin kendisini görememe olasılığına karşı da elindeki copu gri parmaklıklara şiddetle vurdu.

Merkezin alaca karanlığında kapı görevlisi doğrularak elini kollardan birine doğru uzattı. Parmaklıklarla çevrili cam ve metalden oluşan ve ancak arka tarafındaki dar köprüden geçirerek girilebilen kulübesinde tek başına, sanki boşlukta yüzermişcesine duruyordu. Önünde, çenesinin hizasında dizlerine kadar inebilen ve sorumlu olduğu kapılara kumanda eden altı tane kol vardı. Kollardan ikisi A ve B sektörlerini, ikisi giriş-çıkış kapılarını ve ikisi de banyo kapılarını açıp kapatıyordu.

Koridorda, ayının önünde durmuş bekliyorduk. Kapı görevlisi kolu harekete geçirmeye çalışırken, biz; dört mahkum, onbaşının cezalandırma tehtidi ile günün ilk korkusunu yaşamış, sessizce duruyorduk. "İzin yok" demişti ama bu, durumu o kadarlık bir cezayla atlattığım anlamına gelmezdi. Çavuş bunu olduğu gibi kabul edebilir ya da etmeyebilirdi. Onbaşının kendisi de eğer isterse cezamı arttırabilirdi. Askerler her şeyi yapabilirlerdi; mahkumlarsa hiçbirşey. Hatta başlarına neler gelebileceğini bile düşünemez, sağduyularını kaybedip bir belirsizlik denizinde boğulabilirlerdi.

Bir askerin izin verilmeyen, emredildiği halde yapılmayan veya yasak olduğu halde yapılan şeyler için her tür cezayı verebileceğini hepimiz biliyorduk.

Bir kışlada sorgusuz-sualsiz uyulması, yerine getirilmesi gereken kurallar vardı; ancak bu kurallar değişir, birbirlerine ters düşer,

birbirlerini ezerlerdi. Belki -kimbilir- kırk tane yapılması yasak olan hareket, yetmiş tane de yapılabilmesi izne bağlı olan hareket vardı, bir sürü şey ise kurala bağlanmamıştı ve öyle bir an gelirdi ki; asker bile neye karar vermesi gerektiğini kestiremezdi.

Kendi hesabıma göre beş ile sekiz gün arası bir ceza alabilirdim: geceleri giysilerimi onarabilir, çarşaflarımı yıkayabilir, notlarımı gözden geçirebilir, "Gazeteci" gibi iyi ve basit kitaplarımı tekrar baştansona okuyabilir companeroların hararetle önerdikleri, Cum Smith'in "Moleküler Biyoloji"sine başlayabilirdim; alvaro ve Indio Roriguez ile sözleştiğimiz "ara" tartışmalarını tekrar düşünmeliydim. Acaba ziyaretçileri de yasaklarlar mıydı? Pek sanmıyorum, o kadar da kötü değildi, ama sinemayı kesinlikle yasaklarlardı. Acaba hangi film oynayacaktı? Bok! Sırada birinci kattakilerin çok iyi olduğunu söyledikleri renkli kovboy filmi vardı.

Yasak olmayan ne vardı ki? Gülmek, el-kol hareketi yapmak, tavır takınmak yasaktı. Biz mahkumlar birbirimizi selamlayamaz, -hücre arkadaşımız ve "ara"da birlikte olduğumuz diğer mahkum hariç- birbirimizle konuşamaz ve ordudan birine; kendisi açıkça izin vermedikçe söz söyleyemez, öneride bulunamaz ya da ondan açıklama isteyemezdik. Hücre dışında, ellerimiz arkada kavuşturulmuş şekilde durur veya yürürdük. "Ara"da bile, onbaşının önünde bir askeri personel bizimle konuştuğunda yarı hazırol pozisyonunda durmamız gerekirdi.

Sırada dizilmiş dururken ıslık çalmak, şarkı söylemek, sigara içmek yasak, hızlı yürümek, gece kalkmak, gündüz yatmak yasak; bir güvercin, gül veya yıldız çizmek yasak; bir madalyonun üzerine bir kadınla bir erkek, hamile kadın, kucağında bebeğini tutan bir anne figürü oymak yasaktı.

Bir askerin yüzüne dosdoğru bakamazdınız: bunun adı "Askeri personeli kışkırtmak"tı; mahkumların kendi yaptıkları, elişi bir kolyeyi; karısına vermesi için bir askere hediye etmesi de yasaktı; bu, "Bir gardiyana rüşvet vermeyi denemek" olarak adlandırılıyordu.

Hücre dışında üniforma düğmelerinin hepsi ilikli olmadan dolaşmak, bir hücrenin kapısından veya penceresinden izinsiz bakmak, önceki gün verilen ekmeği saklamak, dil öğrenmek, Fransız ihtilalinin tarihçesini okumak, penceredeki kuşlara yiyecek vermek yasaktı.

Evet, kendimi en az beş gün "ara" vermeme düşüncesine alıştırmalıydım, çünkü; merdivenlerde fısıldaşmanın veya yoklama sırasında konuşmanın cezası onbeş gün, kaşlarının altından karşı koridora bakmanın cezası ise otuz gün hücre hapsiydi. Eğer insan başını çevi-

rip bakarsa bunun cezası daha da ağırdı; o zaman kaçma girişiminde bulunduğu kabul edilir ve adaya gönderilirdi.

Eğer biri elleri cebinde dolaşır veya başka kattan bir tutukluyu selamlarsa bunun en hafif bedeli adada kırk gün tek başına hücreye atılmaktı, eğer bir subayla "Senor" demeden konuşursa otuz gün, bir askerin karşısında saygısızca davranışlarda bulunursa kırkbeş gün cezalandırılırdı. Pepe Martinez hücresine gelen bir üst teğmeni etrafta şahitlik edecek kimse olmaksızın kışkırttığı için adada yüzaltı gün kalmış ve kendisine yeni bir suçlama yöneltmişti: "üniformaya hakaret" ve "suikast".

Bu saatlerde hapishanede herkes uyuyordu: askerlerin komik değiş-tokuşu baştan-sona sıkıcı gece nöbetlerinde gardiyanların bitmek bilmeyen gidiş-gelişleri; neden geldiğini bilmediğim bir çavuş ve hücrelere bakıp gözetleme deliklerinden içerilerini kontrol etmekten dönen bir teğmen; hepsi de sanki yuvalarına dönen karıncalar gibiydiler ve o; karıncaları gizli işlerini yaparken yakalamıştı: zayıflıkları, manyaklıkları, budalalıkları, hazırlıkları, uykusuzlukları veya gizli gözyaşları ile onları görmüş ve bunun ürünü olarak, hücresine bir ceza ile dönüyordu. Karınca 875 yine gizli antremanı sırasında yakalanmıştı.

Libertad'da sürekli olarak cezalı bir yüzde oranı vardı: koridordakilerin en az üçte biri "ara"ya çıkamıyordu. Tutuklu olarak geçirdiğim onca zaman içinde cezasız bir koridora hiç rastlamadım. Sayı artıpta yüzde oranı elliye-altmışa çıktığında, birinin cezasını kaldırıp başka birini cezalandırırlardı.

Biz mahkumlar hiçbirşeyden emin olamazdık; cezalandırmada bile tutarlılık yoktu. Onbaşı beni cezalandıracağını söylemişti, ama cezayı gerçekten uygulayıp uygulamayacağını bilmiyordum. Bunu ancak "ara"dan hemen önce, gardiyan gelip de kapıyı açarak "Altıyüzonüç içerde kalacak dediğinde" anlayabilecektim; o zaman da cezanın süresini bilemeyecektim. Her zaman olduğu gibi: insan kadere razı olmalıdır.

Yirmi gün kapalı kalabilir, güneşi, Pucho, görevli companerolar ve arada bir kapaklı pencereden bakan askerin suratından başka birşeyi görmeksizin dayanabilirdim. Daha uzun sürdüğü taktirde ise zor gelmeye başlayacaktı. Ceza bir ay sürdüğünde son on gün dayanılmaz olurdu; sonunda insan aptallaşır ve uyuşur, "ara"da companeroların gönderdiği ve en son haberleri içeren mektubu okumak için bile kendisini toparlayamazdı. Ama, ya hücredekilerin ikisi de cezalandırılırsa? İşte o zaman, gerçekten, küçük çapta bir trajedi olu-

şurdu.

Sonunda asker kolu çevirdi ve parmaklıklı -sürgülü kapı iki metalin birbirine sürtünmesi sonucu -çerçeve ve kapı- tüm hapishaneyi çınlatan bir "bamm" sesi ile açıldı.

Asansör geldi, kapısını açtık: yarı karanlıkta üç termos pırıldadı, on yıldır kullanılmaktan yıpranmışlardı, ama yine de iyi görünüyorlardı. Pucho birinin ben diğerlerinin sapına yapıştım ve yükümüzü arabaya taşıdık. Bizim ayı, tehlikeli görevin başarılmış olmasından duyduğu memnuniyet ile, sahibinin yanında koşan küçük bir köpek gibi sevinçli, çevik adımlarla dönüp koridorda geriye doğru yürümeye başladı.

Asansör işimizi çok kolaylaştırmıştı. Bir zamanlar kapları merdivenlerden beş kat yukarı taşımak zorundaydık ve arkadan gelen zavallı sıcak su ya da yemek banyosu yaptığında "üniformayı kirletmek" suçu ile cezalandırılırdık.

Kaplar paslanmaz çelikten yapılmışlardı, çok temizdiler, ısıyı uzun süre muhaaza ediyorlar ve arabaya da tam olarak oturuyorlardı. Bu kaplar kazandıkları zaferden mest olmuş askerlerin düzenine çok iyi uyuyordu. Bozuldukları taktirde ise tekrar sıcak bir şeyler yememiz veya içmemiz epey zorlaşacaktı.

Bu güçlü, silindirik cücelerden hoşlanıyordum, her zaman iş başında, sert bir hayat sürmeye alışkındılar. Kaba bir biçimde temizlenir, taşınırlarken oraya buraya çarpılır ve boşaldıklarında yere fırlatılıp atılırlardı ama yine de; onlar da bizim gibi dayanırlardı ve çok önemli bir işlevi yerine getiriyorlardı: bizim kutsal Mate'miz için sıcak su getirmek. İngilizler için çay, Fransızlar için kırmızı şarap veya Ruslar için votka neyse, bizim için de Mate aynı şeydi, insan Mate'yi nasıl tanımlayabilirdi ki?

Mate: bir öğreti, bir companero, konuşma arkadaşı, ayaklarımızın dibinde sakin sakin yatan sadık bir köpek. İnsan Mate içerken elindeki yarı dolu Mate bardağı sanki bir çekim merkeziymişçesine kendi iç dünyasının derinliklerine dalardı.

Bizim Mate'miz: biz onu dışardan alınayıp kendi usüllerimize göre hazırladığımızdan biraz gizemli, belirsiz bir şeydi.

Mate anlatılamaz, insan onu ancak içerken tanır. Ona bakar, tadarsınız: elinizi ısıtır, dudaklarınızın arasından damağınızı yalayarak geçer ve içinizin derinliklerine iner; ya da hayatın pek çok iyi yanını olduğu gibi onu da farketmeden yutar, kaybedersiniz; ne yazık!

Bizlerse bu günlük şafağın büyücüleriydik; Mate için su dağıtıyorduk.

* * *

Bir zamanlar; her sabah saat yedibuçukta, yüzden fazla mahkum hücrelerini terkeder, hapishanenin bir ucundan diğer ucuna giderek çalışırlardı. Askerler kontrolu kaybetmeye başladılar; katlar arasında serbestçe dolaşmayı sağlayan geçiş kartları düzenlemişlerdi ama kartlar esrarengiz biçimde çoğalıyorlardı. Libertad'daki dayanışma hareketi yalnızca mahkumlara yararlı olup askerleri etkilemekle kalmıyor; pek çok kapıyı da açıyordu.

Ancak, 1973'ün başlarında kurularak gelişen, altı ayda bir asırlık ilerleme kaydeden bu dayanışmanın nasıl olduğunu anlamak pek kolay olmayabilir.

David 1973 Temmuzunun ilk günlerinde, mekanizmanın ürünü olan oniki günlük bir komadan uyandığında; "Florida" - Karargahı'ndaydı ve ilk kez o zaman Tupamarolar ile askerlerin kışlada gerçekleştirilen görüşmelerinden haberdar oldu.*

Görüşmeler kesildikten sonra "Florida" - Kışlası'nda işkence mekanizması eskisinden de etkili olarak tekrar harekete geçti. Onları büyük bir barakada toplayarak hepsine -kadın erkek bir arada- başlıklarını geçirerek duvara dayanıp durmalarını söylediler. Öğlen saatleriydi ve güneş kışlanın çatısını kavuruyordu. Onları beş kişilik gruplar halinde götürmeye başlamışlardı.

David de sıradaydı: başında başlığı ile hazır durumda durmuş beklerken yanından geçmekte olan bir asker onu yumrukladı ve bayılmasına neden oldu. Yumruk, işkence sırasında yaralanan yerine

* Askerlerle Tupamarolar arasındaki karşılıklı görüşmeler 26 Hazirandan 26 Temmuz 1972'ye kadar sürdü. Birleşik Güçler (askerler ve polisler) organizasyonun her türlü silah, araç ve gereçlerini bırakarak -henüz tutuklanmamış olan- üyelerinin teslim olmalarını istiyorlardı: kayıtsız-şartsız bir yaptırımlar dizisi. Buna karşılık Tupamarolara "Sosyal Birleşme" teklif ediyorlardı, bir tür genel af: tutuklular gruplar halinde serbest bırakılacaklardı.
Tupamarolar karşı çıktılar: ayaklanmayı doğuran ve ülkeye zarar veren haksızlıkların ya da sebeplerin hâlâ var olduğunu, bu durumun ele alınarak düzeltme yoluna gidilmemesi halinde askeri bir birleşmenin düşünülemeyeceğini öne sürdüler. Askeri operasyonlarına son vermeye hazır olduklarını bildirerek karşılığında mahkumara "insanca davranılması"; ulusal bağımsızlık planı çerçevesinde tarım reformu, şehir planlaması ve eğitimin yaygınlaştırılması isteklerinde bulundular. İki grup arasında hiçbir anlaşma sağlanamadı.

gelmişti, yığılıp kaldı ve onu götürüp hücresine attılar. Daha sonra ona mahkumların kuyruk olup beklediklerini ve kışladaki tüm tutukluların aynı işlemden geçirildiği anlatmışlardı. Sorguya çekmiyor, sadece makine gibi dayak atıyorlardı.

Bir süre sonra askerlerle birlikte "Ekonomik / İdari Suçlar"a karşı örgütlenme girişimlerine başladılar ve makine eskisinden daha az etkili olarak çalışmaya koyuldu, giderek yavaşladı ve sonunda tamamen durdu.

Her şey işkenceciler ile işkence edilenler arasındaki ilişki ile başlamıştı. Makineye atılan ve ötmek isteyen bir adam; dayanmak veya direnmek için kendisine binlerce küçük dayanak noktası buluyordu. İşkenceden sorumlu olan üst personel aynı zamanda "Tupa Katilleri" ve "Namussuz Politikacılar" olarak kabul edildiklerinden onlara şöyle diyordu:

"Evet, beni makineye atıp eziyorsunuz, ama asıl büyük balıklara dokunmaya cesaret edemiyorsunuz. Bu ülkeyi sömüren oligarşik hainleri yakalayacak gücünüz yok"

"Hainleri yakalayamıyorsunuz da ne demek? Elbette onları yakalıyoruz"

"Ya, peki neredeler? Sizler korkaksınız. Beni tutuyor, ama onlara dokunmayı göre alamıyorsunuz."

İşkence edilenler acımasız suçlamalarda bulunuyor, onları tuzağa çekiyorlardı. Mahkum kendi kendine "Hiç değilse bunu etkileyebilir, kendine olan güvenini sarsıp elini kolunu bağlayabilirim; en azından bir tanesini yıkabilirsem belki de bu makineyi, bu bir tek makineyi durdurabilirim; onu başka türlü düşünmeye ikna edebilir, caydırmayı başarabilirim" diyordu.

İşkence edilen kişiler, bu tür fikirleri geliştirerek politik bir plan hazırlamaya başladılar: İşkence etmekle yükümlü, genç, gururlu ve politik açıdan ılımlı erbaşları ele alıyorlardı. Bunlar eski, yorgun generallere kıyasla daha esnek, işkenceden hoşlanmayan ve makineyi durdurmaya baştan beri istekli "Yumuşak cins" askerlerdi.

Erbaşlar arasında bir disiplinsizlik, hemen hemen bir isyan havası esmeye başlamıştı. Düşünmeye başladılar; onlar sadece politik veya ezici bir yaptırımı gerçekleştirmekle kalmıyor, kendilerini daha iyi pozisyonlara getirme şansını da kullanamıyorlardı. Örgüt lokallerinde ve tutukluların evlerinde Uruguay'ın idari yapısını değiştirmenin yolları tartışılmıyordu. İdareyi suçlamalarının nedeni bir bakıma kendilerinin de suçlu olmalarıydı.

Ortalama bir askerin basit mantığı ile dayandığı noktalar şunlardı: Politika bir hakaret sözcüğüydü, askerlik ise temiz ve şerefli bir iş. Ama parlamentodaki en küçük görevli bile bu ülkenin kaymağını yiyordu: onlar da kaymak yemek istiyorlardı, ancak ne çatalları ne de bıçakları vardı.

Üstüne üstlük, işkence altındaki mahkum da onlara:

"Bu ülkeyi düzene koyamazsın, çünkü sen şapşalın birisin"

diyordu. Bütün bunlar, daha sonraları "Suç"a dönüşen olayların çekirdeğini oluşturuyordu.

Ekonomik / İdari haksızlıklara karşı girişilen bu savaş Uruguay halkı arasında pek çok taraftar buldu. Spekülatif güçler sokaklara dökülmüş, halkı kışkırtıyorlardı. Hatta ekonomik suçlara karşı savaşmak için bir heyet bile oluşturmuş ve heyet başkanı - Cossini Morrison- oldukça şüphe uyandıran bir şekilde ölmüştü. Tupa'lar durumu açığa çıkartmak için bazı operasyonlar düzenlediler -Monty mali kuruluşu gibi- ve devlet kademelerinde yer alan sempatizanlardan çeşitli bilgiler elde ettiler. Askerler buna "İşlevsel bilgiler" adını verirlerdi.

25 Ağustos 1972'de David, onbeş companero ile "Florida"nın özel bir odasında "İdari suçlama" çalışmalarına başlamak üzere bir ekip oluşturdu. Bu günü özellikle seçmişti: ulusal bir bayramdı ve kışla avlusunda ulusal marşlar çalınacaktı. Orda; kendilerini makineye atıp ezdikleri kışlada, onu makineye atan askerlerle birlikte oturmanın doğurduğu gerçek dışı etkiyi düşünmüştü. "İdari Suçlamalar" iki aylık yoğun bir çalışmanın ürünüydü ve bunun büyük bir bölümü Uruguay'ın oligarşik yığınlarını düzene koyabilmek için harcanmıştı. Ellerinde; bankerlerden ve döviz ticareti yapan büro sahiplerinden başlayarak, endüstri patronları ve yatırımcılardan, sigorta şirketlerine kadar pek çok kişiyi suçlamak için yeterli kanıt vardı. Listede tanınmış politikacıların isimleri; "Pacycueros" ve "Suprodan" firmaları ile "Mercantil" - Bankası da yer alıyordu.

Mücadele kuvvetleri, Tupaların elleri ile eşeleyip ortaya çıkartmaya çalıştıkları şeylere dirseklerine kadar dalarak, cezasız kalmış suçları açıklarken; Tupalar da korkusuzca girişimlerine devam ediyorlardı.

Ekim 1972'de çalışma gruplarından ayrılan bir companeronun kendisine veda ederken söylediklerini hatırlıyordu:

"Hoşçakal Chichi, belki de gelecek sefere seni almaya zırhlı bir araba ile gelirim!"

"Zırhlı bir araba ile" sözlerini şimdi hatırlamıştım; dokuz yıl

sonra, Pucho ile birlikte su dağıtma arabasını, hâlâ uyuyan, alacakaranlık koridorda iterken. Tüm hapishane yoğun bir sessizlik içindeydi.

Hücrenin penceresine gelip mandalını çevirerek dikkatle yukarı kaldırdım, elimle kapağı tutarak açtım ve aşağı inerken kapıya vurmaması için yavaşça bıraktım; içeri baktım.

Sıradaki hücrede uyuyan kişi bazen kalkmış, bekliyor olur, bazen de uyanır ama yatmaya devam ederdi. Bazı mahkumlarsa şişelerini iç tarafta kendi yaptıkları bir tepsiye bırakır ve derin uykularına devam ederler; bizim ne zaman geldiğimizi bile duymazlardı.

Altıncı ile yedinci hücreler arasında aynı anda hızlanıp ayıyı geride bırakmıştık. Kapağı açıp başımı içeriye doğru uzatarak mırıldandım:

"Sıcak su"

Bu adeta bir fısıltı tonundaydı ama içerdeki uyandı. Cevapsız geçen kısa bir aradan sonra elinde termos şişeleri ile çabucak yaklaştı:

"Günaydın, eğlenceden mi geliyorsun ha? Dün gece nerelerdeydin?"

"Seni şeytan, sabahın köründe çeneni kapasana!"

Gidip gelerek termosları doldururken haberi verdim:

"Pepe yine adada"

"Yine mi? Zavallı adam"

"Hepten canına okunacak. Başka?"

Dün gece B Bloktan haber gelmişti: "Dayman"

"Ne oldu?"

"Ciğerleri onu mahvetmiş. Bir kriz"

"Hastahanede mi?"

"Şu ana kadar değil"

"Ya, evet"

"Sakin ol"

Bu "Sakin ol" argo bir terimdi ve Punta Carretas'tan beri çoğumuzun diline takılıp kalmıştı. "Sakin ol": Sinirlerine hakim ol, işini bitirmelerine izin verme ve biraz da cesaretlen: başını dik tut.

"Günaydın; gelin, sıcak su"

"Günaydın"

"Bu gün ziyaret var"

Ayı, bize doğru biraz daha yaklaşıp, alışkanlık gereği "Konuşmayın devam edin" dedi, ama gece nöbetinden yılmış görünüyordu. Bu sıkıcı kapılar, kaplar, araba, pencere, git-gel: bir an önce işini bi-

tirmek, koridorun sessizliğine kavuşup bütün gece olduğu gibi hiçbir şey yapmamaya devam etmek istiyordu.

Yirminci hücrede kabın kapağını açıp arabanın altına koyarak son altı termosu doldurması için Pucho'ya uzattım, dibe çöken kireç tortusunun şişelere gelmemesine dikkat ederek kalan suyu doldurdu.

Arabayı iki koridoru birbirine bağlayan orta köprüye çektim, durdurup kuruladım. Birazdan aletleri dağıtmak için tekrar kullanılacaktı.

"Evet, gardiyan" dedim, "her şey tamam; başlangıcı yaptık, kahve servisi için bizi tekrar alırsınız".

Pucho hücreye dönmek üzere hazırdı, onu takip ettim. Ellerim iki yanda, saygılı ve çabuk adımlarla kapıya vardığımda askere dönüp:

"Gardiyan, acaba bir iyilik edip ışığı açık bırakabilir misiniz?" diye sordum.

"Hayır, artık ışık yok" diye cevapladı.

Sesinin tonu bana annemin hizmetçilerle konuşurken kullandığı o kahrolası burjuva tonunu hatırlattı; bu normal, doğal ton bende; yukarıdan bakan birinin kibirli ve duygusuz konuşma şekli ile kendisine kötü davranılan bir insanın, yine kötü bir davranış karşısında hissettiği duyguları uyandırmıştı -görüyor musun anne, senin o mükemmel örneklerin ne işlere yarıyor- ayıya bakıp İngilizlere özgü bir soğukkanlılık ve gururla onu etkileyen, yutmak zorunda kaldığı için içini yakan bir cevap verdim:

"Çok iyi gardiyan, öyle ise lütfen ışığı hemen söndürün, çünkü tekrar uyumak istiyorum. Teşekkürler"

"Ekonomik suçlar"ın cenazesinden iki ay sonra Libertad'a gelerek Gordo Torres ile, onun yeni -doğmuş- kantin hücresindeki birkaç konserve ve küçük el arabasını alıp katlarda satışa başladığında, eğer "Kapıları açmak" istiyorsa bu oyunu sürdürmek zorunda olduğunun bilincine varmıştı.

Deneyimler ona, iyi organize edilerek sağlam temeller üzerine oturtulmuş bir şeyin, kalıcı biçimde kendi dinamizmini geliştirdiğini, bir öğreti oluşturduğunu ve neredeyse dokunulmaz hale geldiğini öğretmişti.

Bunu kantine uyguladılar: dördüncü katın orta bölümünde bir odaya yiyecek rafları yaptılar, kitap alım-satım siparişlerini düzenlediler ve kendi dünyalarını oluşturdular; dünyalarsa -doğa kanunları gereği- durdurulamazlardı.

Bazıları bunun savaşı sürdürmenin değişik bir yolu, farklı bir çeşidi olduğunu kavrayamıyorlardı. Onlar mahkumdular, ne yapabilirlerdi ki? Mahkumlar hücrelerinden çıkartmak... İnsan mahkumları hücrelerinden nasıl çıkartırdı? Bir dayanışma kurarak, düzinelerce hektarlık alanı kapsayan abartılı bir tarım planı hazırlayarak: Uruguay'da o güne dek görülmemiş büyüklükte patatesler yetiştirecek, gazetelere geçeceklerdi.

"Herkes bizim küçük Leguisamo'nun dirseğini masa gibi bir patatese dayamış dururken çekilen resmini görecek" diyordu Gordo Torres "altında da bütün sayfayı kaplayan bir başlık: "Tupamarolar hapishanede patates yetiştiriyorlar"

Yüzbaşı da dinliyordu. Gerçi su katılmamış bir faşistti ama, şu anda onu ilgilendiren tek şey üstlerinin gözüne girmek ve bu işten bazı çıkarlar -Bahşiş- elde etmekti.

Ne yazık ki henüz o aşamaya gelememişlerdi. Kantin işliyordu, ama companerolara bu işin bir an önce ilerletilmesi gerektiğini, fazla konuşma imkanı olmasa da anlatmak ve onları ikna etmek gerekiyordu. Şuna benzer tartışmalar oluyordu:

"Ne Noel pastası alacağım, ne de Noel pastası yiyeceğim; sen ne yaptığını sanıyorsun? Annem şu anda sokaklarda aç dolaşıyor!"

Ve pencereden yavaşça fısıldanan sözler:

"Evet, anlıyorum kardeşim, nasıl anlamam? Ama bu Noel pastasından çok daha önemli birşey"

Mahkumların ihtiyaçları kısıtlıydı ve ailelerinin gönderdiği paketleri tercih ediyorlardı. Yiyecek dağıtım kişi onları ilgilendirmiyordu. Öyleyse? Öyleyse kantin onbin pesoluk satış yapıyor ve milyonları düşlüyordu. Libertad'daki küçük bir pasta fırını için dörtyüz pastalık bir sipariş, yılın en büyük siparişiydi ve yüzbaşıya teşekkürlerini sunmadan geçemezlerdi. Kantinin ve diğer dayanışma kurumlarının kurulması ile ilgilenen ilk kişi, yüzbaşının kendisi olmalıydı. Bu kurumlar ise "Kapıları açacak" ve "Açık kapılar" - kahretsin, anlasanıza artık!- mahkumların hücrelerinden çıkabilmelerini sağlayacaktı. Ve...

Ayrıca kantin, mahkumların gerçek ihtiyaçlarını da karşılayacaktı -sezonun başındaki Noel pastaları bir yana- toplu politikalar yürütmek için de yeni bir yoldu. Başlangıçta "Biz ortak bir fon kuracağız" dediler. Askerler "Ayrı hesaplarınız olmalı" diye cevapladılar. Onlar birleşmeye çalışıyorlardı, askerlerde ayırmaya.

Pekala: çizgilerin altında kırmızı sayılar oluşmaya başlamıştı. Bir mahkum ihtiyacı olan her şeyi aldığında hesabı açık veriyordu.

Ay sonunda hesabını kapatamadığı için de zarar ediyorlardı.

Toplamda kırmızı rakamlar: yasaklandı. Pekala; 14. hücredeki, ihtiyacından d a fazla parası olan mahkum sipariş veriyor, kantin görevlileride bunları 12. hücreye teslim ediyorlardı. Başkası için sipariş vermek: yasaklandı. Pekala; siparişin tamamı 14. hücreye teslim ediliyor, daha sonra bunların bir bölümü 12. hücreye aktarmanın çareleri aranıyordu.

Mahkumların inatçı kararlılıklarına karşı koyabilecek kural yoktu. Tüm enerjilerini tek bir noktada yoğunlaştırıyorlardı ve çok vakitleri vardı: Birbiri ardına düşen milyonlarca su damlasının karşı konulmaz etkisiydi bu.

Askerleri şaşırtan ve etkileyen şey, hapishane, mahkumların eline bırakıldığında her şeyin iyi yürüdüğü, idari problemlerin pürüzsüzce çözüldüğü: beslenme, okuma ve ziyaretçiler gibi işlerin aksamadığı ve ek olarak mahkumların ekonomik sistemlerinin getirdiği bahşişlerin yaşamlarını nasıl kolaylaştırdığıydı.

Askerler bu kollektif dayanışma türü hareketleri her zaman politik etkinlikler olarak görmüyorlardı: Bizler "İyi companerolar"-dık, öyleyse neden kollektif çalışmanın pratikliğinden yararlanarak binüçyüz adamın her şeyi eşit olarak paylaşmalarına, birbirlerini moral açısından desteklemelerine, iyi işler yapmlarına ve bir askerin soğuk yüreğine bile biraz neşe katmalarına karşı çıksınlardı ki?

Hatta umutsuz bir girişim olarak nitelendirmeme rağmen, bu mektubu göndermeme bile izin verdiler:

Libertad, 1 Mart 1973

SAYIN SENYOR'LARIN HOŞGÖRÜLERİNE SIĞINARAK BU SATIRLARI SEKİZ YAŞINDAKİ OĞLUMA GÖNDEREBİLMEK İÇİN İZNİNİZİ RİCA EDİYORUM. BUNLARI YAZMAMIN OLDUĞU KADAR, SİZLERE TESLİM ETMEMİN DE GEREKLİ OLDUĞU İNANCINDAYIM.

Bu satırlar sana, sevgili Ariel'im. Umarım iyi bir zamanda eline geçer ve ben de bu satırlar aracılığı ile sana duygularımı açıklıyabilirim. İnsanın oğluna önemli şeyleri yazması çok zor; bizler daha çok şefkatli bakışlarımız ve okşamalarımız ile; yüzyüze anlaşmaya alışığız.

Artık sekiz yaşındasın, çok yakında ise dokuz olacaksın; yaşına göre oldukça gelişmiş bir vücudun var ve geçen zaman süresince

akranlarından farklı olarak bazı konularda kendi kendine düşünmeye alıştın.

Tek başına, şu anda sürdürmekte olduğun, evin erkeği rolüne uyum sağlamak zorunda kaldın. Sorumluluklar seni ürküttü ve hepsi birden sağanak yağmurdan boşanırcasına üstüne yığıldılar. Şefkate, sevgiye ihtiyacın vardı oysa eski dostlar birer birer yokoluyorlardı. Oyun oynamak istiyordun, ama baban hapisteydi. Ev ödevlerini yapmak, hayal kurmak, kendi serüvenlerini yaşamak için biraz rahat bırakılmak istiyordun; oysa ev ya diğer üzgün çocuklarla doluydu, ya da siren sesleri ve polislerle. Polisler ise arıyor, arıyor, arıyorlardı.

Sen, bu iki uzun, zor yıl boyunca büyüdün sevgili oğlum. Altın kadar değerli şeyler öğrendin: cesur ve güçlü oldun; üzüntülere karşı dayanmayı, bağımsız karar vermeyi ve olgun bir insan gibi düşünmeyi öğrendin. Sen, tek kelime ile daha iyi, yeni ve farklı bir nesile aitsin. Ama bu, sana çok pahalıya mal oldu ve pek çok güzel şeyden de yoksun kaldın.

Ve; kimbilir belki de yüreğinin derinliklerinde, sen farkına bile varmadan, bir suçlama yatıyor: Neden bunu seçtim, niçin bu hikayeye karıştım ve seni yalnız bıraktım, neden başkalarına yardım ederken, senin bu ağır yükü omuzlarında taşıyamayacağını düşünemedim. Bana ihtiyacın vardı; daha uzun zaman olmaya da devam edecekti: birlikte harika şeyler yapabilir, dünyayı ve onun sırlarını keşfedebilir, ormanda, bahçede veya atölyedeki serüvenlerimizi paylaşabilirdik...

Ara sıra kendine şu soruları sormuyor musun: "Acaba babam, beni sevmediği için mi companeroları ile gitti?" "Acaba ben, babam için yeterince önemli değil miyim?" "Babam, ona ne kadar ihtiyacım olduğunu hiç farketmedi mi?" "Şu anda, yanımda olması gerektiğini bilmiyor mu?"

Seni seviyorum canım. Tüm varlığım, bütün kalbimle: kemiklerime, damarlarımın içine kadar. Bunların hepsini düşündüm, tarttım, ama yine de bu tek ve en zor yolu seçtim. Seni asla unutmadım ve daha da önemlisi: nerede olursam olayım, özgür veya tutsak, ayaklarımın üstünde ya da zincirlere vurulmuş; nefes aldığım sürece, sevgili oğlum; yanında olduğumu, seni desteklediğimi, seni koruyacağımı, yardım edeceğimi ve gözeteceğimi, yalnız senin için yaşadığımı bilmelisin. Her şeyi aslında senin için yaptım.

Görüşünceye dek,

her zaman sevgili oğlum,
Baban

Çok geçmeden, ziyaretçilere izin verildiğinde; Ariel'in üzgün, küçük yüzünü ziyaretçi odasının o lanet olası camından gördüm. Bizi ayıran yalnız o cam duvar değildi; ben susturulmuş, zorla kenara atılmış, bitkisel hayata sokulmuştum; onlarsa gelip bana doğru atıldılar, yaşamlarından ve kararlarından yalnızca kendileri sorumluydular; ben durdurulmuştum; onlarsa hareket halindeydiler; artık birlikte değildik.

Ve, bu cam duvar. Sadece Pablito'ya dokunabildim: bebek okşayışları, elleri, gözleri, saçları, öylesine yakınımdaydı ki, Silvia minik elini camın üstünden benimkine dayadı. Ellerimizle birbirimize öpücük gönderdik. Ariel'in üzgün, küçük yüzü; bu ziyaret ona acı veriyordu.

Negra bana uzun uzun, derinlemesine baktı: ben yeraltına indiğimden beri çok az beraber olabilmiştik: yılda dört kere. Birbirimizi neredeyse unutmuştuk, ama hâlâ onun vücudunu arzuluyordum, duyduğum istek bende acı uyandırıyordu.

Camda; konuşmaların duyulabilmesi için açılmış küçük bir delik vardı. Vedalaşırken Negra buradan parmağımı sıkıca kavrayıp tuttu. Başkalarının önünde beni öpmek onu hep utandırırdı, bu yüzden hep ufak, kaçamak bir öpücük verirdi, yine de sonuç benim için felaket oluyordu.

* * *

Kantin ile birlikte hapishanenin en önemli alışkanlıklarından biri olan bahşiş sistemi de işlemeye başladı. Yanımda her zaman iki paket sigara taşıyordum; biri siyah tütünden, diğeri ise açık renk tütünden, Ben sigara içmezdim: askerlere bahşiş içindi onlar. İkramda bulunuyordum:

"Lütfen iki tane al, sadece birinden alırsan olmaz"

Bazı askerler, ama pek az bir bölümü:

"Bir bok çuvalından sigara almak mı? İstemem!" diyordu.

Ama diğerleri: "Yarın benim için bir paket ayarlayabilir misin?"

Bir Lem Martinez'e; hapishane müdürüne, kimse sigara ikram edemezdi: bu, üstkademedeki birine saygısızlık olurdu. Martinez'in bahşişi kantinin olağanüstü bilançosu nedeni ile -mahkumların

sayesinde- Savunma Bakanlığından gelen övgülerdi. Yüzbaşı gibi birisi için bahşiş, kantine alınan mallardan verilecek komisyon, kat nöbetçisi içinse mahkumlar tarafından yapılarak karısına vermesi için hediye edilen bir madalyondu.

Siyasi tutuklular sözkonusu olduğunda, takımı birarada tutmak ve savaşmak için morallerini yükseltebilmek amacı ile verilebilecek; kardeşlik ve arkadaşlık örneği olan binlerce şey vardı. Bunlar yeşillere karşı bir cephe oluşturan ve bazılarını gerçekten de etkileyen asalet armalarıydı.

Sonra bahşiş geliyordu ve bunun da binlerce yüzü vardı: Bu, tutuklular ile gardiyanlar arasındaki ilişkinin bir biçimiydi, hapishane sisteminin doğal ve önlenemiz bir parçasıydı ve şehir trafiği kadar da açıkça yürütülürdü. Hapishanede her şeyin bir fiyatı vardı: onu elde etmek için karşılığında bazı şeylerin verilmesi gerekiyordu.

Normal bir mahkum gardiyana, kendisine ait olan, kişisel birşeyi; durumunu mümkün olduğunca kolaylaştırmak için teklif ederdi. Siyasi mahkumlar ise mücadele etmeye devam eder -en önemli fark buydu- ve dayanışma sayesinde her şey herkese ait olurdu. Siyasi mahkumlardan biri bahşiş verdiğinde, bunu kollektif bir görüşle, tüm arkadaşları adına ve adeta tüm askerlere verirdi.

Bir mahkum olarak ilk kez 1971'de Punta Carretas'ta geçirdiği, o korkunç gecede David, her duyduğu çığlıkta birisinin ırzına geçildiğini düşünerek sarsılırken anladı ki, devrimin bir parçası olabilmek için her an ellerini pisliğe bulaştırmaya hazır olması gerekiyordu. Gerçek işkenceler başlayıp da Ramos Filipini gibi militanları öldürmeğe başladıklarında "Ölüm Süvarileri"nin de devri başlamış oldu. Böylelikle cömert ve sempatik hareket etme dönemi kapanmıştı. Bunun nedeni yalnızca Tupamaroların verdiği tek yönlü karar değil, diye düşünüyordu David; yüzleşmenin kendi dinamizmi de etken olmuştu. Musluklar ölçüsüzce, birbiri ardına açılmaya başlamıştı: "Dikkat et, birazdan kan akacak; dikkat et, çok kötü olacak; yine de hazır mısın?"

Onlar; küçük beyler, küçük vatandaşlar, örgütün içindeki Camporalar için; soğuk suya atlama zamanı gelmişti, bunun bir macera filmi olmadığını kavramalı, ateş etmeliydiler, gerçek kurşunlarla vurulabilirlerdi; korkunç işler yapmak zorunda kalabilirlerdi; yıkılmamalı, kendilerini çelikleştirmeli -yılmadan, bıkmadan- olabildiğince kesin bir inançla, insan olarak ezilmemek için savaşmayı öğrenmeliydiler.

Listeyi baştan sona gözden geçirdi ve hepsini kabul etti: Ailesini kaybetmeyi -sevgisini asla- özgürlüğünü, toplumdaki saygınlığını; kendisine basit bir yol çizdi, tek yol buydu ve öyle ya da böyle işkenceye de hazırdı. Cevap bulamadığı tek soru öldürmeye hazır olup olmadığı, siyasi inançlarının ona bu gücü verip veremeyeceği idi.

Bu lokmayı yuttuğunda -ilk kez hapiste geçirdiği, o ilk ve korkunç gecede- payına düşen pisliğe razı olmaya hazırdı, insan militan olduğunda buna katlanarak pek çok şeyi başarabilirdi; ve bu da, temiz, rahat ama hiçbir şeye aldırmadan yaşamaktan çok daha iyiydi.

Bahşiş, düşmanın ahlaksızlığını kabullenmekti ve ahlaksızlık da onları idare etmek için bir yöntem olabilirdi; tıpkı yüzbaşının durumunda veya kırlaşmış saçları yüzünden Gri-beygir dedikleri çavuşun olayında olduğu gibi, bundan yararlanabilirlerdi.

Gri-beygir bir insan kasabıydı; Punta de Rieles'de Pocho Hornos'u vahşice dövmüştü. Libertad'a atandığında onu kantinin muhasebesinde görevlendirdiler ve gelişinden kısa bir süre sonra; bir faturada sahtekarlık yaparak aradaki farkı cebine indirdi. Mahkumlar bunu hemen anladılar: aralarında diplomalarını kuşkuculukları sayesinde kazanmış altı tane ekonomist vardı ve hiçbirşey, bir dikiş iğnesi bile onların gözünden kaçamazdı.

"Ona ne yapabiliriz?" Bu konuyu aralarında tartıştılar:

"O bir kasap, kariyerini mahvedelim"

"Bırakalım bir-iki hırsızlık daha yapsın, sonra işini bitiririz."

Bu nazik görevi Sordo Cataldi üstlendi. Sordo iri ve açık renk gözleri hep saf bir ifadeyle bakan, yavaş sesle konuşan, ağır işiten, sakin bir adamdı ve durumunu abartmaya başladı:

"Ne dediniz sayın Teğmen?"

"Ben çavuşum"

"Lütfen bana kolunuzdaki bu küçük çizgilerin anlamlarını açıklar mısınız? Korkarım sıralarını hep karıştırıyorum efendim"

Gri-beygir işin tadını almıştı ve faturalarla oynamaya devam etti. Üçüncü veya dördüncü defa yaptığında Sordo bir başka kasiyere -bir çavuşa- giderek son derece masum bir ses tonu ile :

"Lütfen şuna bir bakar mısınız efendim?" dedi, "Yanlış toplamış olmalıyım, sonuç farklı çıkıyor. Giderek daha dikkatsizce davranıyorum sanırım".

Asker Gri-beygiri kendi ihbar etmek zorunda kaldı: rütbesi indirildi ve hapse atıldı.

Bahşişin arka kapılarından girmeyi sağlayan politik bir yönü de vardı. İnsan, alanı ahlaksızlığa itmeksizin veya küçük düşürmeksizin de bahşiş verebilirdi; annesi için bir madalyon hediye edilen askerden karşılık beklenemezdi. Bir mahkum, koruyucusuna -o yalnız nöbetçiye- ailesi için, kendi elleri ile yaptığı küçük bir hediyeyi parmaklıkların üstüne bıraktığında, asker bunun kimden geldiğini bilemezdi.

Bu bir bilinçlendirme, yumuşatma, rahatlatma politikasıydı ve çoğunlukla verecek bir şeyleri olmayan mahkumlar tarafından yapılırdı. Amacı ise hediyelerle kapıları açmak, ama daha da önce onlara bu kapıların hep açık durmaları gerektiğini anlatabilmekti. Aslında hiç kapı olmamalıydı. Ya da bu insanlar kapıların ardına kapatılmamalıydılar.

Hapishanenin o zamanlarki hali tıpkı bir güvercinliğe benziyordu. Düzinelerle mahkum koltuklarının altında dosyalar ve özel geçiş kartları ile merdivenlerden aşağı-yukarı koşuşturuyorlardı; Gordo Torres haklıydı:

"Şunlara bak, aynen 'General Motors'daki gibi"

Kantinden sonra sıra, mahkumlarca çok daha çabuk kabul gören kitaplığa geldi ve süratle; dokunulmaz bir dünya daha oluştu. Onikibin kitabımız ve kendi hazırladığımız, matbaamızda basarak ciltlediğimiz olağanüstü düzenli bir kataloğumuz vardı. Tüm kitaplar naylonla kaplanmıştı; her tutuklunun bir kitaplık kartı vardı ve kitaplar dikkatle kontrol ediliyordu: Kimde olduğu, ne zaman alındığı, ne zaman geri verilmesi gerektiği. Bu yoğun bir işti_ve hızla gelişerek hapishane toplumunu gerek kültürel gerekse siyasi açılardan yönlendirmeye başlamıştı.*

Her şey Libertad'ın ulusal kalkınma planı çerçevesinde geliştiğinden yönetim bunu mahkumların elinden alıp adeta bir sanat eseri haline getirdi. İlk tasarı 480 hektarlık bir alanı kapsıyordu, ama 80 hektara razı oldular. Örnek bir tarım uygulaması ve ihraç edilmek üzere yapılacak birinci sınıf bir ayakkabı fabrikası için

* Dayanışma kısa zamanda dev adımlarla ilerledi. Marangozhane, Tuğla imalathanesi, Demir atölyesi, Poliklinik, Dişçi, Sinema, Müzik, Haber yayını (tabii sınırlıydı), El İşleri Atölyesi, harika bir Okul kuruldu. "Artigas Şeref Haftası" nedeni ile mahkumlar ("A") şekli ile sembolize edilmiş el işleri hazırlayarak üstlerini ve kılıflarını boncuklarla süslediler ve gelen ziyaretçilere hediye ettiler. Fırın, mutfak ve (Libertad'da kalan bir jinekoloğun sayesinde) domuz üretim çiftliği gibi faaliyetlere başladılar.

kaynak gönderilmesi istendi: Kuruluş için yapılması gereken maliyet, pazarlama ve zemin analizleri ile hayvanlar için yonca, darı; besi sığırları, tavşan, arı, kümes hayvanı damızlıkları talep edildi. Erbaş Costa tüm bu dosyaları hapishane müdürüne götürürken taşımakta güçlük çekmeye başlamıştı. Gordo pencereden ona baktığında:

"İşte gidiyor, yine dosyaları gezmeye çıkartmış" diyordu.

Ve, dosyalar amir Martinez tarafından onaylanarak Savunma Bakanlığına gönderildiğinde övgüler ve alkışlar da yağmur gibi boşandı.

Dosyalar tırmanmaya devam ederek Cunta Komutanlığına kadar çıktığında kuşkulu sorular da sorulmaya başlandı.

"Bu da ne? Ne yapmaya çalışıyor bunlar?"

* * *

Tam bu sıralarda Negra aniden Şili'ye gitti. Bir ziyaret günü kafasında bu düşüncelerle bana gelmişti; tanımadığı bir yerde, hiçbir şeyi olmaksızın, az bir güçle, dağınık bir örgütün verdiği güvensizlik duygusu ile şüphe içindeydi.

Bana bütün bunları hazırlıklı olmam, konuyu bilmem için açıklamıştı. Onu gitmesi için zorlayan ben oldum: "Buradan çıkınca doğru havaalanına gideceksin, şimdi!". Onu gammazladıklarını ve her an tutuklanabileceğini biliyordum: "Bırakta bazı şeyleri ayarlıyayım, televizyonu satayım"; "Hemen şimdi gidiyorsun"; "Hayır, böylece gidemem!"; Evet, böylece gideceksin!" - çok endişeli ve huzursuzdum, ateşli sözlerle üsteliyordum: "Beni çıldırtma Negra, çok şeye dayanabilirim; ama senin hapse atılmana ve işkence edilmene dayanamam, asla; lütfen git, benim hatırım için git!". Negra teselli-siz gözyaşlarına boğuldu; parmağımı çubukların arasından uzattım, kendi parmağını çabucak, sinirli ve dokunaklı bir halde benimkine doladı; aramızdaki özel ilişkinin saklamaya çalıştığımız bir parçasıydı bu hareket. Ona yumuşak, sevgi dolu bir sesle: "Beni dinle sevgilim" dedim, "Gitmelisin, hemen, şimdi gitmelisin". Aniden kararını vermiş göründ: "Pekala, ama sus, sakın bir daha söyleme, hemen gideceğim, ama lütfen sus artık!"; durdurulması olanaksız gözyaşları ile sarsıldı; bu son dakikalarda ona öğütler vermeye çalıştım: kimlere güvenebileceğini, nasıl davranması gerektiğini, nerelerden para bulabileceğini anlattım ve birbirimize yazacağımıza, hiçbir şeyi saklamadan, sürekli yazacağımıza karşılıklı söz verdik.

Bana "kendine iyi bak" dedi ve o küçük pencereden bana geleneksel veda öpücünü verdi - bu kez dudakları ve ağzı bir tüneldi sanki: bir yuva, benim yuvam: beni kendine çekti, içine alıp götürdü, geniş, anne şefkati gibi derin, yakıcı birnefes, hıçkırık, iç çekişiydi; garip, boğuk, coşkulu bir ses tonuyla, ta içinden gelerek; yalnızca "Seni bekleyeceğim" dedi. Bu güne dek, onun beni ne kadar çok sevdiğini hiç o anki kadar yoğunlukla hissetmemiştim.

Ve, gitti... Beni, mutlu ama son derece üzgün olarak geride bıraktı, yine de kendimi cesur hissediyordum. Negra, o dişi arslan; ruhuma çöken karanlık bulutları kovmuş, yok etmişti; bir mahkumu değil, dayanma gücü verdiği birini bırakmıştı.

İKİNCİ BÖLÜM

Görev: Bir günün ve daha pek çok günün monotonluğu; durmadan tekrarlanan, yılların akışı içinde hep birbirinin aynı, ama yine de farklı, monoton, tanıdık ama yine de belirsiz iş günleri.

Bu başka türlü bir takvimdir : mahkumun saatleri üstüste yığılır, parktaki kuru yapraklar gibi koca bir yığın oluşturur, ama ilk yayanın atacağı o ilk adım hepsini rüzgarda savrulan tozlara dönüştürerek yok olmalarına yeter. Tutuklu olduğum o dokuz yıla ne olmuştu? Pucho ile beraber bu göreve ne zaman başlamıştım? Beni, koridorda konuştuğum için cezalandırmakla tehtid etmelerinin üstünden ne kadar zaman geçmişti? O olay bu sabah mı, yoksa bir yıl önce mi olmuştu? Bu teğmenle burada, Libertad'da mı, yoksa "Florida" da makina tam hız çalışırken mi karşılaşmıştım? Sonra da kendime şu soruyu sordum: "Ne farkeder? Yıllar yavaş yavaş geçiyor, zamanın sonsuzluğu parmaklıktan parmaklığa uzanırken, hücre sadece kısa bir an."

Otomatik hareketlerle hapishane üniformamı çıkardım; sonuçta insan bu paçavralara ister istemez dikkat etmeye başlıyordu. Su dağıtma işi bittikten sonra Pucho ile acele hücreye dönmüş, ayakkabılarını çıkartıp kendi iç dünyasına kapanarak ranzaya uzanmıştı. Beresini gözlerinin üzerine çekerken bana alçak sesle:

"Birazdan görüşürüz Chichi, bir daha da beni böyle işlere karıştırma." demişti.

Hemen arkasından da uyuklamaya koyulmuştu. Işık hala yanıyordu. Söylenmeye başladım: "Salak herif, eninde sonunda yumuşadı işte" ve tam bu sözleri söylediğim anda ortalık kararadı. "Bok" dedim hırsla, Pucho hafifçe güldü; keyfi iki kat artmıştı : hem ben yanılmıştım, hem de kendisi karanlıkta daha rahat uyuyacaktı.

Uykum yoktu. Hapishane üniformamı asarak eşofmanımı giydim ve pencereye doğru yürüdüm. Hava hâlâ karanlıktı, tek görünen sokak lambalarının ışığıydı.

Kendime bir Mate hazırlamaya karar verdim, yapabileceğim en iyi şey buydu: Mate içmek ve volta atmak. Pucho hafiften horluyor, gerçekten de uyuyordu. Tıpkı babam hasta olduğu zaman başucunda beklediğim gecelerde yaptığım gibi sessizliği dinledim: karanlığa bakarak yaklaşmadan önlemem gereken bir gürültü kaynağı olup olmadığını görmek için çabaladım. Amerikan Hastahanesindeki gece nöbetlerimde biraz çalışır, hemşirelerle çene çalar, loş koridorlarda dolaşır ve şafak söktüğünde yorgunluğumdan gururlu, "Sportman"de kahve içip çörek yedikten sonra fakültedeki dersime giderdim.

Ama şu anda uyuyan Pucho'ydu ve hastada değildi. Hiç olmazdı zaten, zavallı, dumanlı haytına rağmen hiç üzülmemesi, bir zamanlar üzülmüş olduğuna ilişkin bir belirti bile göstermemesi, ya da gerçekleşmeyen istekler yüzünden hayal kırıklığına uğramaması beni şaşırtıyordu. Şimdi, artık hiçbir şeyim kalmadığına göre kendimi onunla kıyaslayabilirdim. On yıldır gerçekleşmeyen isteklerimin yükünü taşıyordum ve kendimi; ne işe yaramaz biri, ne de gerçek bir insan gibi hissedebiliyordum; uzun yıllar rahat ve zengin bir hayat sürmenin getirdiği utanç duygusundan ise hala kurtulamamıştım.

İlk Mate'nin nemli fısıltısını duydum, şu anda tek istediğim Mate içerek volta atmaktı. Kapıdan başlayıp Pucho'nun ranzasının baş ucuna kadar çapraz bir yol belirlemiştim. Tam altı adım uzunluğundaydı ama sonuncu adımı ona fazla yaklaşıpta uyandırmamak için biraz daha kısa atmam gerekiyordu. Böylece; her beşinci veya altıncı turda bir yudum Mate içerek gidip-gelmeye başladım.

El aletlerini ve paketlerini taşımakla görevli olanlar çıkmışlardı. Hızlı adımların ve sert solukların sesi duyuluyordu; companeroların iş gereçlerini koydıkları çuvallar kutular ağırdı : gidip-geliyor, gelip gidiyorlardı. Kutuları yavaşça kapıların yanına bırakıyor, çabuk çabuk hareket ediyorlardı.

Kapıda-pencereye,pencereden - kapıya ,git- gel.Günün organizasyonunu, sadece görevi değil,"ara"yı da planlamalıydım :Alvaro ile sözleştiğimiz tur vardı.-Kendine bu tür zorluklar çıkardığın için sen bir aptalsın Chichi!-Hapishanedeki en iyi companerolardan biri olan Alvaro ile ciddi bir konuşma yapacaktık.Onun yumşak sesi ile söyledikleri beni derin düşüncelere sevkeder,hep si akılımda evirip çevirerek daha da ilerisini düşünmeye çabalardım. Berrak bir kafa ile konuya girmeli, tekralardan kaçınmalı, kısa özetlerle birinin veya diğe-

rinin fikir ayrılıklarını ortaya koymalı,ana temaya gecmeden önce bir sonraki adamımı kararlaştırmalıydım.

Açılış :Konu: aile, koridor ve Libertad, yaklaşık sekiz dakika Indigo Rodriguez Olariaga ile aileme elişi olarak ne sipariş edeceğimi çok kısa şekilde konuşma. Komşu hücredeki Vazquito Arguinera'ya santranç hamlemi söylemeliydim; o da benim gibi rok çekmişti, piyonumu oynayıp nasıl bir tepki göstereceğine bakmalıydım. Tam olarak bilemediğim şeylerden biri Becho Echedo ile küçük sohbetimizi nerede yapacağımızdı. Becho artık şansımıza çok iyiydi; tutuklandığında daha çocuk sayılırdı; tek başına büyümüştü. Eski ailesi San Jose'de yaşıyordu; bir zamanlar onları ressamlık yaparak geçindirmişti. Ona, Ariel'in yapmış olduğu fotoğrafını gösterdiğim resim hakkındaki fikirlerini soracaktım.

"Ara" planlanmıştı. Bok, huzursuzluğum tekrar yüzeye çıkmıştı. Ya cezayı uygularlarsa? O zaman her şey suya düşecekti; lanet olsun!. Acaba teğmenin fikir değiştirmesini nasıl sağlayabilirdim? Kahvaltıyı dağıtırken "Kimyasal Reaksiyon"unu değiştirmesini sağlamak için nasıl davranmalıydım?

Bu boktan hapishane ve onun mutlak belirsizliği. Kafka iyi sebeplerle kendisine bir şato kurmuş ve keyfi, tutarsız, karmaşık kurallar ile hiçbiri elle tutulamayan fonksiyonlarla donatılmış bir otorite oluşturmuştu.

Aynen buradaki gibi : insanın dengesini bulup, emin olarak belirleyebileceği bir kutup noktası bulması olanaksızdı. Ömür boyu hapse mahkum birinin zamanını bilinçli ve güvenli bir şekilde geçirebilmesi için çok tutarlı ve dengeli bir yapıda olması gerekiyordu. Henüz hüküm giymemiş bir tutuklunun ise kendisi için ayırabileceği tek bir dakikası bile yoktu; her şey spekülasyonlar, kendini -bir şeylere- hazırlama çabaları ile, silahsız bir savaşa sürüklenmek gibiydi.

En azından lisede bile bu konuda bilgi verirlerdi.Bir askerin yetişkin bir insanın belki de Bebe Sendic veya Julio Marenales gibi kusursuz ve komple birinin "ara"sız kalmasına, yani yarım saat bir companero ile başbaşa olmasını yasaklamaya kara verebilmesi inanılmaz görünüyordu. Ama başka hiçbir şeyimiz olmadığına göre, bunun dışında nayimizi alabilirlerdi ki? Eğer öldükten sonra dirilmek mümkün olsaydı; bizi hergün' sudan sebeplerle vururlardı; buna alışık olsak bile...

Belki de "ara" ya çıkamamak ölümden daha beterdi. Çünkü, ister inanın,ister inanmayın, o boktan "ara" insanın ruhuna taze bir hava veriyordu: başkaları ile birlikte olmak, konuşmak, hareket etmek, Güneş.

Belki de en kötüsü "ara"ya çıkamamak değil. "ara"ya çıkıp çıkamayacağını bilmemekti. Kendini aynen mekanizmada olduğu gibi işkenceye hazırlayamamak, darbenin ne taraftan geleceğini bilememek, sinirlerini bozmak için nasıl bir yöntem uygulayacaklarını tahmin edememekti; bu konuda gerçekten yaratıcı yetenekleri olduğunu kabul etmek gerekiyordu.

Onlar kuralsızlığı, veya kuralları bozmayı, kural haline getirmişlerdi. Rüyasındaki rüyada rüya gördüğünü görmek v.s. gibi; ancak bizler, kuralları kırmanın kural olduğuna da inanmamalıydık, çünkü böyle olursa kendimizi koruyabilirdik. Orta seviyede bir psikolog olan Bay Britos bunu önlemek için çalışıyordu; her türlü hakka sahipti ve mahkumları elindeki oyun kağıtları gibi adeta masaya dizerdi.

İnsan ne beklemesi gerektiğini asla bilemezdi;tek bildiği, sonsuz ve sınırsız bir düzlemde kendisini irili-ufaklı eziyetlerin beklediğiydi; hepsinin de amacı onu paramparça etmek, direncini kırmak, çılgınlığa veya intihara sürüklemek, hainlik etmesini ya da kendi kendini yiyip bitirmesini sağlamaktı. Eğer her şeye rağmen yaşamaya devam eder; veya bazı parçaları ölmeden kurtulursa, o zaman da "Ben payıma düşeni yaptım, bir daha asla" dedirtmek için uğraşırlardı.

Negra'nın; benim tüm zayflıklarımı, sert ve incinebilir yanlarımı, inadımı ve dik kafalılığımı bilen Negra'nın, benim kaybedilebilecek türden pek çok şeyi kaybettiğimi; hiç durmadan, yorulmadan, yılmadan süren bu sistemin beni yıprattığını -dıştan da olsa- beni değiştirdiğini ve bir gün bu yıpranmış, sağırlaşmış, değişmiş, ifadesiz yüzlü, yeni ölçüleri, boyutları, ilgileri, değer yargıları ve zırhları olan bu adamla birlikte yaşamak zorunda kalacağını anlamasını nasıl sağlayabilirdim: O'na, dışarıdaki birinin anlaması ve bir mahkumunda anlatması olanaksız şeyleri nasıl açıklayabilirdim?

İki veya üç cins vardı: mahkumlar, sürgünler ve ülkede yaşayanlar. Nasıl anlaşacaktık? Dönemeçlerin köşe başlarına birbirimiz için mesajlar bırakmak, köprülerin nasıl kurulacağını anlatan kitaplar yazmak zorundaydık. Bir arada nasıl yaşayacak, nasıl tekrar tek bir toplum haline gelecektik? Onların bizi ayırıp dışlamalarını kabul edemezdik; mücadeleye devam edebilmek için davranış biçimleri ve sözcükler bulmak zorundaydık. -En kolayı buydu- güç kazanmalı, sosyalizmi gerçekleştirmek için çalışmalıydık. Cesaretimizi kırmak için ne yaparlarsa yapsınlar, bizi bu yolda ilerlemekten vazgeçiremeyeceklerdi; bu bir hiciv gibi görünse bile, söylenmesi gereken şeyleri tüm ruhumla haykırmaktan beni alıkoyamayacaklardı.

Direnme şeklimiz böyleydi: Düşünmekten asla vazgeçme, her şeyi, o büyük geleceğe ilişkin az bilinen detayları bile düşün; amacı-

nın ne olduğundan kesin olarak emin ol, hangi yolda, hangi adımları atacağını bil. Sonuçta ne elde etmek istediğini, ya da en azından ne istemediğini kesin olarak sapta; seni ölümle veya öldüresiye dövmekle tehdit etseler bile, nelere erişebileceğini ve de erişeceğini bil.

Mate'yi karıştırdım ve kabı masanın üzerine koydum. Fokurdamaya devam ediyordu; Pucho uyandığında en azından yarım düzine de o içebilirdi.

Süzüp boşaltma işleminden kirlenen Mate suyunu boşalttım; ellerimi yıkarken her sabah olduğu gibi bu sabah ta hapisaneyi uyandıran o koca çanın sesiyle irkildim: Bu masif, kocaman çanı uzun-uzun, adeta mahkumları sağır edene dek çalarlardı; oysa, bu korkunç yerde küçücük bir zil bile uyuyanların yüreğini hoplatmak için yeterliydi.

Pucho kalktı, yüzünü tekrar ve gürültüyle yıkadı; pencereye doğru yürürken sordu:

"Kimse geldi mi?"

Cezanın onaylanıp onaylanmadığını bilmek istiyordu.

"Hayır, haber yok" dedim.

Dışarı baktı ve "Meraklanma" dedi, "Havanın durumuna bakılırsa, içeride oturup kitap okumak çok daha iyi olacak."

Anahtar kilide girdi. Kapı kendi ağırlığı ile yarıya kadar açıldı; asker sürgüyü kontrol edip uzaklaştı; arkasından paket dağıtıcıları geliyordu. Pucho kapıyı ardına kadar açıp yarı yarıya dışarı sarktı - radar iş başında= boynuz ve iyi çins ağaç parçaları ile dolu iki çuval ile ağır bir tahta bavulu: el işi haznesini içeri aldı.

Küçük pencere açıldı ve kibar Beto Bonessi'nin suratı belirdi; o kültürlü sesi ile zor duyulan bir tonda bizleri selamladı:

"Günaydın Pucho, günaydın Chichi"

"Merhaba, ne haber dostum?"

"Bu .... Libertad'ın en iyi aletlerini sunuyorum"

Beto tepsiyi Pucho'nun önüne uzattı: bir kalın, bir ince eğe, oyma kalemi

"Ya sen Chichi, bir şey istiyor musun?"

"Plastik bir bebek tabii"

"Negra seni bir duysaydı!"

"Siyah, zenci bir bebek tabii"

"Zımpara kağıdın var mı?" diye sordu Pucho.

"Evet, şu ara ne yapıyorsun?"

"Bir kürsü" diye yanıtladı Pucho, son derece normal bir sesle.

"Bir ne ..... ?" diye bağırdı Beto.

"Bir kürsü, cahil"

"Peki ne işe yarayacak?"

"Sen liseye gitmemiş miydin?"

"Evet ama o dersi kaçırmışım"

"Sonra sana sözlük veririm, eğitimin için yararlı olur" dedi Pucho babacan bir sesle.

"Goril geliyor, ben tüyüyorum" dedi Beto, "Hoşçakalın"

"Sakin ol"

Pucho ile ben bıyık altından gülümsedik. Bu, tüm koridoru birkaç gün boyunca oyalayacak bir şakaydı; doğal bir tavırla alışılmadık bir söz söyleyerek onları şaşırtıp, uzun yalvarmalardan sonra yapmacıklı ve entellektüel bir yorgunlukla açıklayacaktık.

Beto bir zaman kürsü diye düşünerek çelişkiye düşecekti. İspanyolca Ansiklopedide karşılığı ise bir tür "Rahle" idi: "Kiliselerde ilahi kitabının konduğu yer"

Ayrıca,Pucho'nun bana bir tane yapmakta olduğu da gerçekti.- Bu el sanatları ustası, bana açılır- kapanır bir masa yapmıştı; onu pencerenin altına yerleştirmiş,sırtımı kapıya dönüp oturarak kullanıyordum ["Şu entel vatandaşa bak"diyordu diğerleri kıskanarak; "İyi günler,sayın müfettiş size bir fincan kahve ikram edebilir miyim ?"}. Ufak masamı kurşun kalemimle silgimi koyduğum tahta kalemliğim ve küçük bir gönye ile tamamlamıştım; şimdi de sıra kürsüdeydi. Kışın soğuk günlerinde okumak çok zor oluyordu ; üstelik bundan sonra eldivensiz elimi koltuğumun altında ısıtarak sayfa çevirirken çıkartmama da gerek kalmamıştı:yün eldivenlerimin baş ve işaret parmaklarının uçlarını delmiştim.

Küçük pencere tekrar, yavaşça açıldı .Şaşırmıştık: Kahvaltıyı dağıtmak için bizi yine ayının gelip alacağını sanıyorduk ; ama nöbetçiler değişmişti. Gördüğümüz orta yaşlı bir asker suratıydı.Teğmenin acele ile seçip de gönderdiği ,iri yapılı ince bıyıklı bir adamdı. Bakışları oraya buraya kaymadan doğruca belirli bir noktaya yöneldi, dikkatlı, araştırıcı bakışlarla baktı.

İşi başka bir çiftle paylaşıyorduk :Tito Gregory ve Gaston couchet ; bu nedenle, pencereyi açıp yüzünü gosteren asker- bu davranışı onun, mahkumlarla ilişkilerinde kendisine güvendiğinin bir deliliydi- sakin bir sesle sordu:

"Ekmekler geldi çocuklar, ikiniz hazırmısınız, yoksa 16 dakileri mi alayım?"

Yeni bir asker, mahkumun anında çekip arşivine kaydettiği fotoğraf demekti.Bir mahkum hapishanede geçirdiği süre içinde üç- ya

da dörtbin nöbet değişimine tanık olur ve yüzlere dikkatle bakar, sesleri belleğine kaydederdi- başlığın altından bile tanıyabilmek içinsohbetini veya sessizliğini tanır, guvenirliğini sınar, kişisel yorumlarını dinler, mümkün olan her ayrıntıyı öğrenerek onun güvenini kazanmaya ve hapishanenin en başta gelen kuralını bozmaya çalışırdı: Bir gülümseme, dostça bir selamlama,küçük bir güven belirtisi, bir hediye, bir fikir;bunun karşılığı mahkum için adada hücre cezası, asker içinse ordudan atılmaktı.

O en yakın, doğrudan ve değişmez düşmanımdı ve eğer ben davranışlarımla ona her ikimizin de insan olduğumuzu hatırlatabilir, aynı teknede; paramparça, ama yinede birlikte olduğumuzu anlatabilirsem; benim geçici dostum olabilir, bana küçük ya da büyük iyilikler yapabilirdi. Bahşişten söz etmek; işkenceci ile olası bir sohbet , düşman ile sağuk bir kelime savaşıydı.

"Biz ikimiz hazırız" dedim.

Bunu söyledikten sonra da elimdekileri değerlendirmeye deva ettim: İyi bir asker: Barışçı ama oyunun kurallarını biliyor ve bunu istediği biçimde kullanıyor. Başka bir ifade ile; tehlikeli, onu ayıya yaptığımız gibi hızlı davranarak ya da kurnazlıkla tuzağa düşüremeyiz. Sınırlarımıza dikkat etmeliydik; ayıdan daha sıkı, ama daha sakin davranacaktı. Kendisini atlatılmış hissettiğinde diğer tip askerlerden her şey beklenebilirdi; ama bunun kitabında sürprizlere yer yoktu. Barış içinde yaşamak isteyenlerdendi yine de, yukarıdan emir geldiğinde vidaları iyice sıkıştıracaktı. O hain domuzlardan değildi ama titiz bir uygulamacıydı: Vahşice ezmez, tıpkı yukarıdakilerin de istediği gibi söküp atardı. Tek kelime ile; eski tip .bir asker.

Ayıyı bir daha görmeyecektik; gitmiş yaralarını yalıyordu.

Eski asker kapının sürgüsünü gürültüsüzce çekti, anahtarla da boğuşmadı. Açıp bizi beklemeden yürüdü; korkmasını gerektirecek bir şey olmadığını biliyordu.

Tıpkı sabah karanlığında yaptığımız gibi Pucho arabayı itiyor, ben de aradaki uzaklığı ayarlayarak çekiyordum. Gerilerde, karanlıkta; gözetleme merkezinin ve asansörün önünde, B Bloktan grili mandra görevlileri kahvaltıyı boşaltıyorlardı.

Yulaf ezmesinin o bıktırıcı pis kokusu yüzümüze çarptı: Sütlü ve sulu yulaf yapası. Tadı berbattı ama içindekiler; özellikle de kabın dibinde kalan kısım tiksindirici bir şeydi ve bizim argo deyimimizle "Eşek Sütü" gibi kokuyordu.

Arabaya yulaf ezmesini, ekmek ve açık renk bisküvilerin - onlarda berbat görünüyorlardı- bulunduğu tepsiyi koyduk. Bisküviler

perhizde olanlar içindi.

İlerledik : Pucho önden pencereyi açarak sesleniyordu :

"Ekmek, sıcak ekmek"

Her hücreye dört tane; tatlı ekmekler çok daha fazla seviliyordu ama mahkumlar iyi insanlardı:

"Hangisinden istiyorsun ?"

"Hangisinden istersen ondan ver, benim için farketmez." Bu cümle : "Tatlı olanlara bayılıyorum, ama başkalarının hakkını yemek istemem anlamına geliyordu.

"Afiyet olsun" diyen Pucho ona da tatlı bir tane verdi. Çabuk hareketlerle arabadan uzaklaştı. Koridoru ritmik, ölçülü adımları ile dolaşırken berrak bir sesle alışılmış sözleri tekrarlıyordu :

"Ekmek, ekmek, bu gün özellikle çok iyiler"

Bense iki-üç hücre geriden onu takip ederek

"Eşeğinki burada, koşun!" diyordum. Yemeği askerin dikkatini çekmeden eleştiriyordum, çünkü "Yemek hakkında söylenmek" cezalandırılmak için iyi bir neden olabilirdi.

Yarı uykulu bir companero başını uzattı :

"Sütlü kahve var mı?"

"Evet ama kahvesi çok az"

"İşe içine!"

"Lütfen kendine gel"

Bir başkası : "Satranç hamlemi iletir misin? 23.dekine söyle; üçüncü karedeki at şah çekiyor, bu kez onu hepten hallettim"

Alvaro sordu :

"Tamam mı ?" birlikte olacağımız 'ara'dan söz ediyordu.

"Evet, ama yine de dikkatli ol, belki de bu hamarat hizmetçiniz içerde kalacak"

"Neden ?"

"Benim bu sabahki aptallığımdan"

"Hep aynı, sersem herif"

Pucho 26. hücreye gelmişti; dağıtımın sonu. Arabayı hızlandırıp yavaşlatarak rahatça konuşabilmesi için Pucho ile askerin arasında tutuyordum. Eski asker benden uzak duruyordu ama verdiğim haberler 23.deki gibi işe yaramaz şeylerdi:

"Eşek sütü, koyu ve lezzetli. 5. hücredeki; üçüncü karedeki at şah çeker ve mat olursun diyor"

* * *

Bir gün Libertad'ta ilk yıldan söz ederlerken biri David'e şöyle

demişti: Ama dinlesene, o tam bir turistik kodesti". Hayır, dikkat edin, orası bir hapishaneydi; gerçek bir hapishane. Ancak zamanla o kadar kötüleşti ki, 1980'de; o klasikleşmiş eski günler, şimdikilerle kıyaslandığında huzur dolu olarak bile nitelendirilebilirdi.

Bir hapishane nedir? Bir adamın güven içinde tutulduğu, iyi beslendiği barış içinde yaşadığı ve istediğini okuyabileceği bir yer; bir zamanlar yüzbaşının David'e dediği gibi:

"Marksist yayınları okumanızdan bana ne? Sizler zaten Marksist değil misiniz? Başka ne okuyacaktınız ki?"

Elbette ki yanılıyordu. Marksizmle uğraşmak bir militanı uyutmanın en akıllıca yolu değildi, ancak bu söyledikleri hapishanenin amacını net olarak yansıtıyordu : "Mahkum-rahatça-şişmanlar-vedünyayı-unutur". Her hapishane müdürünün ideali olan sözleri, Punta Carretas'ta eski mahkumlardan Erano Romero şöyle dile getirmişti:

"Beni serbest mi bırakacaksınız? Benim gibi pis bir katili? Gitmiyorum işte: 25 yıldır buradayım ve çok da iyiyim"

Horacio Ramos'u adada astıklarında veya Indio Rodriguez Olariaga'yı ölüme terk ettiklerinde; veya Edgar Sosa Cabrera gibi bir adamı on yıl hapis yattıktan sonra Libertad arazisi içindeki boş bir barakada öldürülmüş olarak bulduklarında; ya da Juan Pion Garin gibi biri intihara sürüklendiğinde; bunların amacı neydi ? Mahkumların daha fazla beklemeyip askerleri öldürmeye başlamaları mı isteniyordu ? Bu hapishanede saptırılmış bir mekanizma, amacını şaşırmış vahşi bir hayvan vardı. Libertad uyutulamamıştı, siyasi bir buhar kazanıydı; savaşçıların üretildiği; hammaddesi işlenmeyen, aksine ezilen bir fabrikaydı. *

Libertad gibi bir hapishanedeki aşamaları insan peynir keser gibi dilimlere ayıramaz. Perdomo, yüzbaşıdan sonra hücre binalarına yönetici olarak atandığında, onları görmek için gelip gitmeye bağladığı sıralar kantinin muhasebesi dördüncü katta Gordo Torres ile devam ediyordu-David onu bu kata aktardıklarında yine bulmuşlardı, hücre arkadaşı Manolo Cruz'du-Onların kim olduklarını ve ne'ler yaptıklarını bilmek istiyordu. Hapishanede sert baskıların başlaması için Miciel'i beklemeye gerek yoktu:Perdomo gizli istihbaratı başlamıştı ve dayanışmayı engellemeye koyulmuştu bile.

* Libertad'daki baskı rejimi, bu satırların yazıldığı ana kadar pratikte hep aynı kalmıştır. (Şubat 1985)

David, Manolo Cruz ile birlikte çılgınca bir zaman planı yapmıştı. Sabah saat altıda bilgi toplamak için kalkıyorlardı, saat sekizde ödevleri ve politik işlerin organizasyonunu bitirmiş oluyor ve saat onda her biri hapishanede kendi turlarına başlıyorlardı. Bazan saat dört veya beşte bir mektup yazacak kadar zamanları oluyor, sonra akşamın geç saatlerine kadar yine işlerine devam ediyorlardı.

David'in o gecelerden birine ait unutamadığı bir anısı vardı : O saatlerde kendi yaptıkları bir tür alkollü içki olan Escabio'yu içiyorlardı. Bu, hapishanenin çok eski bir alışkanlığıydı; büyük bardaklarla içilirdi ve pek kurallara karşı da sayılmıyordu. Ama siyasi mahkumlar olarak askerlerde kötü bir izlenim yaratabilirlerdi ve bunu istemiyorlardı. Ortak bir karar aldılar: Artık Escabio hazırlanmayacaktı. O andan başlayarak Escabio yalnız gizlice yapılacak, bu bir sır olarak saklanacak ve salt ağız tadı için az miktarda içilecekti.

Manolo Cruz -sanıldığına göre- Montevideo'daki özel Golf Klübü'nün barmenliğini yapmıştı. Ona alkol yolluyorlardı; yeşil boya ile renklendirilen alkol, görünüşte traş losyonu gibiydi ve yanısıra az miktarda da viski veya cin esansı geliyordu. Bir ölçü alkole iki ölçü su ile yüzde otuzluk bir karışım elde ediyorlardı; lezzeti ise orijinal içki ile hemen hemen aynı oluyordu. Bir öğlenden sonra ilk katta "oturan" ve yıllardır tek bir yudum bile içmemiş olan Dayman Cabrera'yı davet ettiler; bunun cin olduğuna bir türlü inanamamıştı ancak daha sonra -artık ikna olmuştu- onu bir kütük gibi taşıyarak götürmek zorunda kaldılar.

Bir akşam Manolo ile iyi bir yemek yemiş, film seyretmiş ve geç bir saatte hücrelerine dönerek termostan sıcak kahve doldurup iki cin almışlardı. Kafesli sokak lambasının ışığı pencereden içeri vuruyordu; hava çok soğuk olduğu için şapkaları ve atkılarını çıkartmamışlardı, Manolo dirseğini tıpkı Cote d'Azur'un lüks barlarındaki gibi üst ranzaya dayayarak ona :

"Bir tane daha, David ?" diye sormuştu.

"Bilemiyorum bir tane daha alabilir miyim ?"

"Haydi, bir tane daha iç, hesaplar benden"

O akşam David'in hapiste geçirdiği en mutlu gecelerden biri değil, hayatı boyunca geçirdiği en mutlu gecelerden biri olmuştu.

Libertad 1973'te garip bir panayır gibiydi; her onbeş dakikada bir dev dönme dolaplardan biri yıkılıyor, basit ve eğlenceli atmosfer trajik kesintilere uğruyordu.

İlk intihar olayı ile o yıl karşılaşmışlardı : Chamame Padilla 23 yaşındaydı, beşinci kattaydı ve "ara"ya çıkmayıp kendisini elektrik

kablosu ile lambanın metal kafesine asmıştı.

Bunu protesto etmeye karar verdiler : Spor yapmaya gitmediler, hapishanede isyana çok yakın bir hava oluştu. Libertad'da "ara"ya, duşa veya ziyaretçiye çıkmamak hakkı yoktu; duş yapmak, gelen ziyaretçilerle görüşmek, "ara"da dışarı çıkmak zorunluydu. Oyun sahasının ortasında hep birlikte oturdular. Topu alarak oyuna devam etmemeleri korkunç bir protesto olarak görüldü; Hapishanede Alarm : "İkinci kattakiler neredeyse başlayacak" Askerler akla gelebilecek her türlü olasılığa karşı hazırlandılar.

İlk mahkumun intihar etmesinden sonra, ikinci kattakiler "ara"da sıralarını terk etmişler ve Galleguito Mas Mas topun ardından "Sıra bende, bende" diye koşup onu sahanın dışına, çok uzağa attığında kimse onu almaya gitmemişti. Bu,gerçek bir skandaldı ve ikinci katın askerlerin saldırısına uğramasına çok az kalmıştı.

Yine de hiçbir şey olmadı, onları kendi hallerine bıraktılar, çünkü mahkumların o günkü isyanının ne kadar ciddi boyutlara varabileceğini kavramışlardı. Kendini asan o genç adam arkasında kısa bir not bırakmıştı : "Özür dilerim companeros; ama artık kodese tahammül edemiyorum"

* * *

"Eskiler", örgüt liderleride Libertad'daydılar ve amaçları, onları politika ve organizasyon açısından güçlendirmekti. Julio Marenales, taşçı ve kaya kırıcısıydı : David yeni yeni insanlarla değil, "Marenalas'in insanları" ile konuşacaktı : açık, neşeli, olağanüstü alçak gönüllü; babası olmasını isteyeceği tipte bir adamdı. Manera Lluveras, onlardan biri, olaylara gözünü bile kırpmadan bakardı : Düşünceleri, izlenimleri ele alış şekli kusursuzdu. Bazı şeyleri birlikte yaşadıkları Nato Fernandez Huidobro tıpkı Marenalas gibi hayat dolu, ama daha da gençti, politik açıdan bilgili ve yaratıcıydı. Hepsi de kendileri ile barış içinde, üzgün veya ölü olarak düşünülmesi olanaksız insanlardı.

Ve, Bebe Sendic. David onunla ilk karşılaştığında, kim olduğunu bilmeden ona şöförlük yapmış, eve döndüğünde Negra'ya şöyle demişti: "O, bilgeliği ve sadeliği kendi kişiliğinde birleştirmiş biri, öyle biri ile politik olarak birlikte çalışmak için çok şey verirdim". Negra dinlemeye devam etmiş ve gülmüştü: "Bu adam hergün kendisine yeni bir kahraman bulup geliyor, bugün de sıra çizgi roman kahramanlarının en büyüğünde: Superman"

Oysa Bebe'in Superman ile ortak hiçbir yanı yoktu. Kısa, şişman ve baldırları güçlü -Futbol oynamak için idealdi- kafası köşeli, kuvvetli çenesi hapishanede yediği bir kurşunla parçalanmış, her şeyden önce barışçı ve suskun biri izlenimi uyandıran bir adamdı. Çömelerek durmayı veya yerde oturmayı çok severdi. Kalın, kaba, sosis gibi parmakları vardı ve toprakla uğraşan çoğu kişi gibi parmaklarını kıvırmakta güçlük çekerdi. Onu sigara sararken seyretmek insanı zıvanadan çıkartırdı; bunu hayatı boyunca yapmış olmasına karşın yine de tütünler saçılıp dökülür, kağıdın içinde durmazdı; biri -sabrı taşıp da- yardım teklif ettiğinde yüzünde küçük, adeta özür dileyen bir gülümseme belirir ve uğraşmaya devam ederdi. Katılaşmış elleri ile hep hatasız, ama okunması zor bir el yazısı ile yazardı. Birkaç başarısız denemeden -neyse ki kısaydılar- şiir yazmayı bıraktığında ise hiç kimse üzülmemişti.

Duşun altında, çıplakken, bir gladyatörden çok utangaç bir bakireye benzerdi. Punta Carretas'ta diğerlerine arkasını döndüğünde köşeli sırtı havlu ve terlikler için konmuş bir hedef tahtası gibi görünürdü.

Tupamaroların kurucusu, somut olaylarda ise kötü bir organizatördü; inatçı ve kurnazdı. Kendi fikirleri söz konusu olduğunda onu caydırmak olanaksızdı: 1972'de büyük baskı dönemi başladığında, onu ülkeyi terk etmesi gerektiğine inandırmak mümkün olmamıştı. Kendisini siyasi bir faktör olarak görüyor, her an olayların içinde, oyunun önde gelen savaşçılarından biri olmak istiyordu; kahramanlığa özendiği için değil, gerçekten öyle olduğu için...

Bebe hayran olunacak bir politik açıklığa, yaratıcılığa, sürükleyiciliğe sahipti. Sürekli bir büyüleyiciliği vardı; ağrıları ve yorgunluğu nedeni ile sağlığı sık sık bozulsa da olağanüstü sorumluluk sahibi biriydi, basit insanlara, özellikle de işçilere yakından bağlıydı; kimseyi idealleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaz, ama her insanın içine iyi bir duygu yerleştirmeyi başarırdı. David Bebe'yi az-çok bugün bile aynı olarak görüyordu.

Sendic, Marenales, Manera, Nato Fernandez Huidobro, diğer liderler: Zabelza ve Mujica ile yeniler; Rosencoff, Wasem ve Engel: toplam dokuz kişi birgün ansızın Libertad'dan kayboldular.

Bir Eylül günüydü, dördüncü katta sinema oynatılıyordu ve hapishane her zamanki gibi karanlığa gömülmüştü; bundan yararlanarak onları alıp götürdüler. Mahkumlar olayın ancak ertesi sabah farkına varabilmişlerdi. Oldukça uzun bir süre sonra ise onların ülkenin iç kısımlarındaki değişik kışlalarda, en kötü şartlar altında tu-

tulduklarını öğrenebildiler.

Kısa bir süre sonra Durzana kışlasında yüksek rütbeli bir subay Sendic ve Zabelza'ya bu dokuz mahkumun MLN ile ilgili olarak herhangi bir olayda direnişçilere liderlik veya onlarla işbirliği yaptıklarının anlaşıldığı taktirde bunu; hepsinin hayatları ile ödemeleri gerekeceğini söyledi. Sendic ve Zabelza ailelerinin ve avukatlarının bu tehditten haberdar edilmelerini talep ettiler; olayın sokaklarda duyulmasını istiyorlardı.

O gün Sendic bir süre durakladıktan sonra gür sesi ile, sakin bir tavırla -görenler anlatmışlardı- askere cevap vermişti:

"Bakın, şimdi hepimizi kurşuna dizebilirsiniz, ama halkın mücadelesini durduramayacaksınız"

Bu kaçırma; ani ve şaşırtıcı bu değişiklik Libertad'ın en kötü yönlerinden biriydi. İlk geldiğinde adadaki "çabuk, çabuk" sorgulama, diğer sanıklara karşı ifade vermesi için apar-topar mahkemeye götürülmesi ve eskilerin bu şekilde kaçırılması David'in mahkumluk yaşantısındaki dengeyi sarsan en önemli olaylardı.

* * *

Bir hafta sonra yeni müdür hücre binalarında boy gösterdi: Temiz, huzursuz görünüşlü, açık renk filtreli sigaralar içen bir adamdı.

"Demek Campora David Schweizer sizsiniz"

"Evet, Senyor"

"MLN-İdaresinden"

"....."

Tehlike! Kaypak bakışlı gözleri iyice kısıldı. Son derece ciddi ve buz gibi soğuktu.

"Evinizin kilerini haydut yatağı haline getiren sizdiniz" diye kendi düşüncesini belirtti.

"Haydut yatağı değildi Senyor, benim ekonomi teftiş büromdu; sakin ve rahat çalışabilmek için zemini düzelttirip halı kaplatmıştım"

"Ben karargahınızdan söz ediyorum"

"Acaba 'Sucucho'yu mu kastediyorsunuz Senyor? Orada karargah yoktu, sadece kapısında ismimin yazılı olduğu bir bürom vardı"

Durakladı. Binanın adı -'Sucucho'- onu şaşırtmış gibiydi. Belki de aynı yerden söz edip etmediğimizi düşünüyordu.

"Göreceğiz" dedi; sesi kısık ve uyarıcı bir tondaydı.

Sağlam yapılı, şişmanca ama güçlüydü; göbeğinin kıvrımı göğüs

hizasından başlıyordu, sarışın, iyi kesimli saçları biryantinle adeta kafasına yapıştırılmıştı; büyük ve düzgün bir burnu, kararlı ifadeli, kırmızımsı bir suratı ve bir patrona yakışacak ölçülü hareketleri ile sağlıklı bir görünüşü vardı.

"Karınız Şili'ye gitti, öyle değil mi?"

Ya öğrenmek istiyor, ya da bildiğini belli etmemeye çalışıyordu.

"Evet Senyor"

"Neden?"

"Ölüm süvarilerinin takipleri ve tehditleri yüzünden Senyor"

"Korunma istemedi mi?"

"Evet Senyor; "Florida"dan iki komutana rica etmişti, ama ona gitmesini öğütlemişler; ona güvence vermeleri olanaksızmış"

Böyle bir cevabı bekliyor olmalıydı; karşısındakine sürekli tehlike hissi uyandıran biriydi. Onun kendi elleri ile kimseye işkence etmediğine dair bahse girebilirdim; ama komutları o vermiş ve profesyonelce bir dikkat ve titizlikle de takip etmiş olmalıydı.

"Peki, bütün gün burada neler yapıyorsunuz?"

"Ekonomi çalışıyor ve Almanca öğreniyorum, ayrıca Senyor; bazı kitapları alabilmek için de izninizi ve onayınızı rica edecektim"

"Elinizde yeterince var"

Ziyaretçileri mahkumlardan daha da ayırmak için yeni müdür ziyaret odalarına telefon koydurarak dayanışmayı baltaladı. 1973 yılbaşında "Vidaları Sıkıştırma" kararını verdi ve işkence sırasında Kuba aleyhine delil olarak kullanabileceği bilgiler elde etmeye çalışırken işbirlikçilere serbest bırakılmayı vaad etti. İkinci katı ise diğerlerinden tamamen ayırarak kuralları daha da katılaştırdı.

Mahkumlardan söz ederken: "Elimizde fırsat olmasına karşın hepinizi yok etmedik, birgün sizleri serbest bırakmak zorundayız; ancak, bize kalan süre içinde hepinizi çıldırtmaya çalışacağız" diyen de yine oydu.

David artık Gordo Torres ve Manolito Cruz ile beraber değildi. Bir pazartesi günü, önceden haber vermeksizin ve tabii hiçbir açıklama yapmadan dayanışmanın kurucularını Libertad'da ayrı ayrı bölümlere dağıttılar. Gordo A Bloğun ikinci katına gönderildi; David'i ise "Boktan" B Bloğunun ikinci katına aktardılar. Burası mahkumlar için Libertad'ın en kötü -ya da en iyi; bakış açısına bağlı- yeriydi.

"Ara", günün en önemli bölümü: Pucho kahvaltı etti, hücrede zaman öldürdük; askerler gelerek kapıları açtılar ve omuzları geride, gri üniformalı bir sıra adam kaz adımları ile merdivenlerden inerek dışarı çıktılar; nöbetçi kulelerinin altında, silahların gölgesinde top-

landılar ve sonunda "Dağılın" emri ile, çocuklar gibi çığlıklar atarak, özgürlüğe duydukları özlemle dağıldılar.

"Ara"dan önce Tito Gregory ve Gaston Couchet yıkanacak çamaşırları toplamak için uğramışlardı. Pencerede önce Gaston'un sivri kafası göründü:

"Hey siz zavallılar, temiz havaya çıkarmak istediğiniz paçavraları sayın, acelem var"

"İki A, bir D" dedi Pucho.

"Neee?"

"İki atlet ve bir don"

"Niye açık açık söylemiyorsun ki?" diye karşı çıktı Gaston.

"Acelem var dememiş miydin? Ben de kısalttım"

"Seni soytarı, görmüyor musun, çalışıyorum!"

"Eh, artık zamanı gelmişti"

Gaston çamaşırları not edip gitti. Pencere açık kaldı ve Tito onları almak üzere gelmeden Pucho fırsattan yararlanıp koridora çabucak bir göz attı. Her zaman dikkatli, her olasılığa karşı tetikteydi; belkide beklenmedik bir fırsat doğar ve bundan yararlanabilirdi. Tam bir Urraca. Mahkumların hapishaneye yeni geldiklerindeki tipik davranışlarıydı bu; ama zamanla bırakır, vazgeçerlerdi: Pucho ise asla vazgeçmedi. Punta Carretas'taki bazı eski mahkumlar da öyle; otuz yıla mahkum oldukları halde tek bir "ara"yı bile kaçırmazlardı ("İnsan dışarı çıkmalıdır") ve hep dış duvarın yakınlarında dururlardı.

"Belki bir gün yıkılıverir" diyorlardı.

Onlar boş hayalleri olan insanlar değil, en küçük bir olasılığı bile göz önünde tutmaya çalışan adamlardı. Bu tipler asla tam olarak tutsak edilemezlerdi: tutsak, kaçma isteğini unutanlara denirdi.

Yeni gelenler, yeni umutları da beraberlerinde getirirlerdi; ta ki biri onlara -hapishanenin eski bir geleneği olarak- fısıldayıncaya dek:

"Kimseye söyleme, ama bu gece elbiselerinle yat"

ve ertesi sabah: "iyi uyudun mu?"

"Gözümü bile kırpmadan bekledim! Neler oluyor? Neden bana giyinik yatmamı söyledin?"

"Üşütmeyesin diye evlat, ne kadar rutubet olduğunun farkında değil misin?"

Kışlada çok bulutlu veya gökgürültülü, fırtınalı gecelerde her ihtimale karşı giyinik olarak, hatta spor ayakkabıları ile yatarlardı.

İnsan Tito Gregory'i hiç görmeden de o yumuşak, pat-pat ayak seslerinden tanıyabilirdi; çok hareketli, sakinleştirilmesi olanaksız

bir adamın o çabuk adımları ile, ciddi bir mide rahatsızlığı olmasına ve sürekli yara-bere içinde kalmasına rağmen, koridorda, içi muflonlu sessiz deri ayakkabılarıyla koşuşturur dururdu. Tıpkı Buster Keaton gibi her zaman bir şanssızlığa kurban giderdi; tek fark bunlara kendisinin de gülmesiydi. Pencereden baktı:

"Durum ciddi çocuklar, ama umutsuz değil. Verin bakalım şu çamaşırlarınızı"

Onları alıp gitti; bu çok ender olan bir şeydi, genelde tıpkı çarşıda komşuları tarafından kuşatılmış tombul bir ev kadını gibi hızlı hızlı konuşur, zon yenilikleri anlatırdı. Acelesi olduğu anlaşılıyordu.

Pucho hapishane üniformasını çıkartıp ayağını altına alarak sıraya oturdu. Epeydir durduğu için soğuyup üstü kabuk bağlamış olan yulaf ezmesini aldı; plastik kaşığı ile kabuğu sıyırıp tuvalete attı. Tabii üstüne su dökmeyide unutmuştu. Ranzama uzanmıştım ama yapabileceğim başka bir şey olmadığından kalktım, küçük kovayı alıp tuvalete su döktüm. Bazılarının yapıp, bazılarının da yapmadıkları şeyler aslında birlikte yaşamanın kurallarını zedeliyordu, ama tamamlanmamış bir işin bende uyandırdığı suçluluk ya da eksiklik duygusu sanki benden daha güçlüydü. Negra "kendine hiç rahat vermiyorsun" derdi, bende "Başkalarına da" diye eklerdim.

Bu davranış bana babamdan miras kalmış olmalıydı; o tamamlama tutkusu ile tam onbeş yıl boyunca ülkedeki temel gıda maddelerinin fiyat listesini tutmuştu. Bu "Kendi-kendini-yetiştirmiş-adam" elbetteki kusursuz değildi, ama ölümüne dek yaptıkları ile yapması gerekenleri karşılaştırmaya devam etmiş ve birgün bana: "Evet oğlum, biliyorum, fakültedekilerin düşündükleri doğru şeyler, ama bak, onbeş yıllık defterleri yeni baştan yazmam gerekiyormuş, öyle mi?" demişti. Onu, tüm yaşamı boyunca yanlış sütunlarda dolaşmaktan alıkoymam olanaksızdı. Ben de onu taklit ediyordum ve tutuklu olmak bu davranışlarımı maksimum seviyeye yükseltmişti: Hücrede harcanamayan ve kullanılmadığı için boşa giden onca enerji...

Pucho suyu döküşüme bakıp bıyık altından güldü, ama bir şey söylemedi. Dikkatini kahvaltısına vermişti, öyle ya da böyle insanın midesine sıcak bir şeyler girmeliydi. Alçak, belirgin ama yine de ölçülü bir sesle ağzını şapırdatarak yemeğe koyuldu: Yemeğe öküz gibi saldırmıyordu ama iyi yetiştirilmiş genç bir hanım da sayılmazdı. Tıpkı çalıştığı gibi yemek yerdi: Birkaç dakika içinde, silip süpürürcesine değil, ama hızla kabı boşaltır, ekmeğini bitirir, doygunca içini çeker, masadaki bir iki şeyi düzeltir, eleştiren bakışlarla bakıp yanında bekleyen izmaritini alarak sarar; yerinden kalkmadan, pencere-

den bakıp dışarıyı kontrol etmeden, parmaklıkların yerinde olup olmadığına aldırmaksızın tekrar içini çekerdi: İyi bir yemek yemişti, kendini iyi hissediyordu.

"Bayağı soğuk" dedi, "ama güneş açacak"

"Oyun alanı kuru mu?" diye sordum.

"Öyle görünüyor" dedi.

"Öyleyse spor var" dedim, sakin bir sesle.

Koridorda bir futbol şampiyonası düzenlemişti ve Pucho asla eksik olmazdı. Vücut yapısına rağmen oldukça iyi top oynardı. Dört tane oyun alanı vardı -iki tanesi futbol içindi- ve tüm kat aşağıya indiğinde her kanat ayrı bir sahayı kullanırdı: Mahkumların birbirleri arasına karışmaları yasak!

İlk inen ikinci kattı; bu nedenle zamanı ayarlayabileceğimiz bir kıstas yoktu. Askerler bunu çok iyi düzenlemişlerdi: İkinci kattakiler kışın -az ya da hiç güneş yüzü görmesinler diye- sabah ilk olarak çıkarlardı; yazın ise öğleden sonra ilk olarak çıkarılırlardı ki, siestaları (geleneksel öğle uykusu)yarım kalsın ve mahkumlar göneşin altında kavrulsunlar.

Pencere kapaklarının birbiri ardınca açılıp kapandığını ve askerin "spor, spor, spor" diye bağırdığını duyduk. Kapıları açıp yarı aralık bırakarak yaklaşıyordu.

Bizimkini de açtı; üç hücre sonra, 18'de kapıyı açtıktan bir an sonra tekrar kapattığını duyduk "Bamm!"; companerolardan biri cezalıydı.

"Seni atladılar" dedi Pucho.

Nöbetçi bir kere daha geçerken kapıların sert çarpışları duyuldu, bir süre sonra ise mırıltılar, ilk kelimeler, ilk selamlaşmalar başladı.

Önce Pucho çıktı, arkasından da ben. Döndüğümüzde, biz yokken araştırma yapıp yapmadıklarını anlayabilmek için hücreye son bir göz attım.

Elliiki adamın gürültüsü tüm hapishaneye "ara"nın başladığını haber veriyordu; bu, yüksek sesle yapılan konuşmaların gürültüsü değil, kısık mırıltıların toplamından oluşan bir sesti. Sırtımız dönük olarak koridorda sıralanmadan önce -bekleme duruşu- koridorda bir an karışıklık oldu, her mahkum hücresinin önündeki yerinden fazla uzaklaşmaya çalışark hareket etmek istiyordu.

Bir anlık dikkatsizlik, nöbetçilerin ihmali, minik bir gedik. Sağıma soluma bakındım: İlgilenen kimse yoktu; karşıdaki koridora bakıp selam verdim. Baş sallamalar ve geniş gülümsemeler; gözlerimle

companerolarımı aradım ve Rodriguez Beletti'yi gördüm.

"Günaydın, Caudillo"

Artık ona sarılsam bile kızmıyordu, sürekli mahkemede ifade verircesine bir hali vardı; her zaman, tıpkı askerlerin onu işkence mekanizmasına attıklarında takındığı ifade ile dolaşıyordu.

"Merhaba Chichi"

"Tabutunu da getirdin mi?"

İnadı bırakmıyordum, bu da birini konuşturmanın yollarından biriydi.

"Cehennemin dibine git tamam mı?" karşılığını verdi.

Her şey, normalde bakışlarımızın bile ulaşamayacağı bir yerde, gölgelerin içinde gerçekleşiyordu ve bizler bağırmıyor, normal bir sesle konuşuyorduk.

Üç-dört kişiye daha selam verdim; aşırıya kaçmaya gerek yoktu. Cezalandırılmadan yapabileceğim bir-iki hareket daha vardı. Vazquito Arguinera'yı aradım. Vazquito çok ufak-tefek ve elektrik yüklü biriydi, tıpkı mekanik oyuncaklara ve çizgi film tiplerine benzerdi; çok da akıllıydı ve benim satrançtaki en büyük rakibimdi. Oysa beni kobay olarak kullanıyordu. Her türlü soruya aptalca karşılıklar vermekte üstüne yoktu ve daima benzersiz, olağanüstü esprilerle dolu bir depo gibiydi.

Ona doğru yürüdüm: "Nasıl gidiyor Vazquito?"

"Her zamanki gibi ayaklarıyla dostum, önce biri, sonra öbürü"

Hücre arkadaşı hastaydı.

"Cabeza'nın başı nasıl?"

"Hâlâ ağrıyor ve o kadar da koca kafalı ki acısını gidermek imkansız"

"Kes artık Vazco, biraz düzel. Piyon beş At Vezir"

"Ne, nasıl?" dedi ve hemen arkasından cevapladı: "Değiş-tokuşa giriyorum; Piyona karşı At"

Ata karşı Kale"

Onu şaşırtmadığım ortadaydı, hemen cevap verdi:

"Kale beş Vezir"

"Pekala"

Santraç tahtası zihinlerimizden siliniverdi. Herkes birbiri ile sohbet ediyordu. Becho'yu aradım ve onu Zapato Guido ile birlikte buldum; okudukları kitaplar hakkında konuşuyorlardı.

"Özür dilerim sayın profesörler; günaydın Bechito"

Ariel'in resmi hakkındaki düşüncelerini bekledim.

"Delikanlıya söyle, renklerin seçimi ve dağılımı hoşuma gitti;

gördüklerime dayanarak objenin karakteristik özelliklerini çok iyi yakaladığını söyleyebilirim. Beğendim; ona söyle, çalışmaya devam etsin".

"Teşekkürler Becho"

Kaburgalarıma bir dirsek yedim. Hafifçe dönüp sırtımı sahaya verdim, ellerimi arkamda birleştirdim ve ifadesiz bir surat takınıp bakmadan sordum

"Çavuş mu?"

"Hayır, küçük bir Teğmen" dedi Becho.

Koridor birden sessizleşmişti. Birisi hızla aksırdı; diğerlerine verilen bir mesajdı bu: "Meraklanmayın şapşallar, bir şey olduğu yok!" Herkes yüzleri öne dönük olarak bir hizada sıraya girdi, artık fısıltılar seyrek ve dikkatliydi.

Bekledik. Sağ koridordaki tüm mahkumlar dışarı çıktıktan sonra bizim sıra harekete geçti. Eller arkada ve kurallara uygun olarak başlarımız açıktı: başlık veya sırttaki ya da omuzdaki numarayı örtecek şekilde sarkıtılmış bir atkı, iliklenmemiş bir düğme, yırtık elbise veya sıvanmış kollar gerisin geri hücreye gönderilmek demekti. Kat nöbetçileri çok dikkatliydiler. Çavuş bloğun kapısında durmuş, çıkışları kontrol ediyordu; elinde bildirilerin yazılı olduğu bir defter vardı. Acaba ben de kayıtlı mıydım? Dokuz numaralı hücreden Ricardo Collazo geri dönüyordu: yarı gülümseyerek, duruma aldırmaksızın tekrar hücresine gidiyordu. Ona hiçbir şey sormamak daha iyiydi: bütün sırayı gerisin geri katederken sorulan soruların hepsine cevap vermesi olanaksızdı. Gözlerimiz karşılaştığında kaşlarımı sorarcasına kaldırdım, Ricardo dudaklarını kasıp ağzının bir kenarını yukarı kaldırdı ve çenesini öne doğru çıkardı: neden geri gönderildiğini bilmiyordu. Belkide üniformasının altına giydiği kırmızı kazağı gördükleri içindi -kırmızı kazak henüz yasaklanmamıştı - veya belki de kazağı V yakalı olduğu ve "V" zafer işaretinin sembolü olduğu içindi, ya da ..... nedenini kim bilebilirdi ki?

Bloğun kapısından, durdurulmayı hiç beklemiyormuşçasına yürüyüp geçtim. Gözetleme merkezinde -ortalıkta onbaşı veya teğmen yoktu- merdivenlerden yukarı doğru baktım. Her zaman diğer katlardan, bir göz kırpma veya hafif bir omuz hareketi ile selam verecek bir companeroya rastlama olasılığı vardı. Daha sonra herbirimiz kendi hücresinde anlatırdık: "Şununla, bununla karşılaştım"; "Ya, peki nasıldı?"; "Görünüşe bakılırsa çok iyiydi" Birbirimizi on yıldır görmemize rağmen her haber bir yenilikti. Bakındım, ama bugün ortalıkta kimse yoktu.

Merdivenler bir tuzaktı. Basamaklardan nasıl inileceğini belirten bir kural yoktu, ama ellerin hep arkada tutulması istenirdi. Bense elimi trabzanın yapay pembe mermerine sürmekten çok hoşlanırdım beni yakaladıklarında -bu çok sık olurdu- hep aynı mazereti öne sürerdim: "Sırtım rahatsız, kayıp düşebilirim ve bu çok tehlikeli; değil mi asker?"

Ama merdivenlerin tuzak oluşunun asıl nedeni yarı-karanlığın gereksiz konuşmalar yapma isteği uyandırmasıydı. İnerken kendi kendimizeydik, bir asker sıranın önünde gider ve biri de en arkadan takip ederdi. Bu küçük, kapalı alan kişisel yorumlar yapmak ya da sıranın bir kaç santim dışına çıkmak için bir fırsattı -Yanılgı! Yukarıda veya aşağıda, her karanlık köşede bir çavuş durabilir ve bu aptal kuşu avlayabilirdi.

Hepimize birden yönelen otoriter bir ses duyuldu: "Sessizlik!" ve bilinmeyen biri cümleyi tamamladı "Doruklarda".

Merdiven kısalığı diğer katlara kıyasla sahip olduğumuz tek avantajdı. Artık birinci katın gözetleme merkezindeydik ve bir baştan öbür başa uzanan bu dev alanda dikkatimi çeken; gelip geçerken hiç tamamını birden göremediğim bir sürü şey vardı.

Ve şimdi, dikkat: Zemin kattaki nöbetçi odasının önünden geçiyorduk. Subayların kaymak tabakası buradaydı, üst rütbeliler ve onların yanı sıra ziyaretçilerini bekleyen, mutfağa ya da sebze bahçesine çalışmaya, kalorifer kazanını onarmaya veya mahkemeye giden düzinelerle mahkum; hapishane üniformalarının grileştirip silikleştirdiği, başları öne eğik bir sıra tutuklu.

Çavuş sırayı kontrol edip numaraları kaydediyor, her türlü detayı dikkatle gözden geçiriyordu. Atletik yapılı bir subay, bunca uysal ve düzenli mahkumun emrinde olduğunu görmekten mutlu olmuşçasına bize baktı.

Merdivenlerde ve köşeleri dönerken koşmak yasaktı, geriye bakmak da yasaktı. Sırada kalmak için adımlarıma dikkat etmek zorundaydım ve zemin katta uzun zamandır göremediğim companeroları aramak için çok az zamanım vardı. Birbirine göz kırpan, karşılıklı işaretler yaparak selamlaşan ve birbirlerini görmenin coşkun sevinci ile abartılı mimiklerle, umursamadan iltifatlarda bulunan mahkumlar: Sen ve ben, ne harika adamlarız değil mi, onlara yıkanabilecekleri bir kodes yaptık, onlarsa içinde boğuldular, ha, ha, ha. Sırf bir bakış yüzünden cezalandırılmayı göze alma çılgınlığı; yakınlık: bunlar güçlülüğün ve atılımın belirtileriydi. Sadece bir bakışma için yedi "ara"yı gözden çıkartabilen kişi, bu hareketi ile güçlü olduğunu, ve hala

herhangi bir aptallık yapmaya hazır olduğunu gösterirdi -ki bu aslında aptallık da değildi. Asıl söylenmek istenen: Bu cehennem zebanileri beni yıldıramazlar, ben güçlüyüm; sen de öyle ve eğer birgün gerçekten buradan çıkmayı başarırsan, bana bir iyilik yap. Tüm dünyaya, karşılaştığın bütün companerolara, akrabalara ve arkadaşlara, hatta düşmanlara bile burada nasıl insanlarla karşılaştığını söyle, benim hala güçlü olduğumu ve ulu Tanrının ilahi kuvvetinin bile beni yıkmaya yetmeyeceğini, bu savaşı kazanacağımızdan emin olduğumu anlat. Tüm bunlar bir göz kırpma hareketinde gizliydi ve kahrolası yedi "ara"ya da değerdi.

Bu acele iniş, üçüncü katta "oturan" yaşlı, kalp hastası veya koltuk değnekli pek çok kişiden biri ile karşılaşıldığında biraz trajik bir hale dönüşürdü. Bazıları Lourdes gibi kalabalık arasında sıkışıp kalırdı.

En anlamlı sakatlık ise Viejo Messera'nınki idi. Uruguay Komünist Partisinin lideri, gurur ve ağır başlılıkla, sanki mahkum olması onlara yaptığı bir lütufmuşçasına tavırları ile aşağı inerdi; matemetikteki erişilmez dehası, başarıları ve aşırı derecedeki dürüstlüğü ile o, yenilmiş biri değil, aksine ciddi ve yüksek bir varlıktı. Bu durum kendi katındaki companeroları avluda ona yaklaşıp doğum gününü kutlarken ya da yurt dışındaki bir üniversitenin kendisine verdiği ödülü tebrik ederlerken daha da belirgin olarak ortaya çıkardı. Ona saygılı bir nezaketle selamlar ve elini sıkarken başlarını aşağıya doğru eğerlerdi.

Viejo kendi katındakilerle birlikte, basamak-basamak, ama çabuk ve başı önünde, ifadesizce inmişti aşağıya.

En zor an gelmişti: hepimiz, dört kanat, emir bekleyerek her bir grup ayrı bir oyun alanının önünde duruyorduk. Sessizlik ve suskunluk içinde "ara"nın boşa harcanan o soğuk dakikalarını geçiriyorduk. Merkez kulenin tam karşısında hazırolda duruyorduk ve nöbetçiler, silahları ateşe hazır durumda bizleri gözetliyorlardı: savaşçı yüzleri. Bu kulede nöbet beklerken o her an savaşmaya hazır hallerini niye bozmadıklarını anlayamıyordum. Belki de kendilerine verilen ödev yüzündendi: bir olay çıkması halinde oyun alanını makeneli tüfeklerle taramak için!.

Burada insan çok sessiz olmalıydı ve bir şey söylemek istediğinde dudaklarını hiç kıpırdatmamalıydı; aksi halde tek başına yukarı döner ve okkalı bir de ceza alırdı.

Sonunda beklenen "Dağılın" komutu duyuldu. Adeta bir patlama oldu; biri topu almak için fırladı, diğeri elbisesini asmak için par-

maklığa doğru koştu, ötekilerden bir kısmı gruplar oluşturarak futbol veya basketbol takımlarının ayrılmasını beklediler; birileri yanlarında bir companero ile tur atmaya başlamıştı, kimi koştu, kimi bağırdı; tıpkı tüm yapraklarını aynı anda açan bir çiçek gibi mutlulukla dağıldılar.

Bir maskeli balo, ya da sosyete partisi: parmaksız yün eldivenler, renkli atkılar, kulaklara kadar indirilmiş bereler, yirmi renk kazak; yeşil mavi ve sarı -kırmızı yoktu- bir renk cümbüşü.

Enerjinin serbest bırakılışı; bir saniyede sıfır noktasından yüze yükseliş; kendilerince çok uzun bir zaman sessiz ve uslu durduktan sonra teneffüse çıkan ilkokul çocukları gibiydiler, gürültülü kahkahalarla, hedefsiz bir yarışa başlamışlardı. Mahkumlar nefes alıyor, konuşuyor, koşuyor, ıslık çalıp şarkı söylüyor, birbirlerini selamlıyor, her yöne bakıyor, kendilerini yere atarak güneşin altında yatıyorlardı; yarım saatlik küçük bir özgürlük.

Indio Yamandu Rodriguez bana doğru geldi:

"Ne zaman yazacaksın Chichi?"

Indio tüm koridorun elişi malzemelerini sağlayan gizli görevliydi. "Zengin bir adam" olarak ona sigarişlerimi verdim: beyaz ve kırmızı fosforlu boya, gemi cilası, yapışkan ve harika bir hapishanegemisi yapmak için onbin yassı kürdan.

"Bu çok fazla değil mi?" diye sordu Indio, endişeyle.

"Tabii ki hayır" dedim, "Babamın mirasını bir güzel yemeliyim, değil mi?"

Büyük oyun alanında dolaşırken Indio bana süparişlerin detaylarını verdi. "Başka bir şey var mı, Indio?" ; başkaları ile de tur atmak için sabırsızlanıyordum.

"Hepsi bu kadar" dedi.

"Oyun alanının sonuna kadar koşalım" diye önerdim.

"Demek yarışmak istiyosun ha, moruk?" dedi Indio ve güldü.

Tutuklandığında daha delikanlıydı. İlk kaçışından sonra karısı ile tanışmış ve tekrar yakalanıp, bu kez ömür boyu hapse mahkum edilmişti. Daha o zamandan ciğerlerinden hastaydı, ama Libertad'daki doktorların umursamazlığı -sadece mikroplar değil- onu üç ay sonra öldürmüştü.

Indio uzun adımlarla koşarak uzaklaştı, ben de kendi tempomla ardından gittim, Alvaro ile buluştuk ve oyun alanının kapısında turumuza başladık.

Büyük futbol sahası dikenli tel ile çevriliydi ve iç tarafında oynayanları engellememek için telin mümkün olduğu kadar

yakınında- sohbet ederek yürüyen iki kişi görünüyordu. On-oniki metrelik bir uzaklık, konuşmanın güvenliği için gerekliydi; rüzgar bazı kelimeleri mikrofonlara kadar taşıyabilir, ya da tek-tük işbirlikçilerden biri sohbetin küçük bir bölümünden konuyu kavrabilirdi: insan asla unutmamalıydı; onlarda bir zamanlar companerolardı ve çok az bir bilgi ile çok şeyi kavrayabilirlerdi.

Askerlerin ilgisi sadece mahkumların neler yapacaklarına değil, daha önce neler yaptıklarına ve neler yapabileceklerine de yönelik bir baskıydı. Bu nedenle bazı kelimeler mecburen ve sonsuza dek hapishane lugatından çıkartılmışlardı; kaçış, Tupamaro, işkence, haber kelimeleri ve tehlikeli ya da suçlayıcı sayılabilecek tüm konular gizli bir tür şifre ile konuşuluyordu, burada söz konusu olan kendi hayatlarıydı.

Alvaro ile bir kaç tur atıp aile, alınan mektuplar, güncel edebiyat, Libertad'daki yenilikler ve önceden belirlenmiş konular hakkında konuştuktan sonra, her zaman bir şeylerin olduğu Pocholo Nieto'nun kale arkasında durduk.

Oyun alanı epeyce büyüktü, eski günlerde çim ekilmişti ama kısa bir süre sonra ayak darbeleri ve yağmurlar -köşe ve kenarlar dışında- hiç çim bırakmamıştı; geride sadece çıplak toprak ve bacak kemiklerini zedeleyen, her düşüşte sıyrıklara neden olan sivri taşlar kalmıştı.

Mahkumlarsa oyuna dalar ve hücrelerine dönüpte vücutları soğuyuncaya dek yara-berelerinin farkına bile varmazlardı. Pucho ilerden çevik bir atak yaptı, topu alıp kısa bacakları ile hızla koşarak kaleye bir şut çekti. Ama Pocholo -isterik elektirik yüklü bir kedi- sıçradı, uzandı ve iki eli ile topu yakalayarak tüm ağırlığı ile yere düşerken tozları havalandırdı.

Pocholo topu çok yükseğe atmıştı; top teli aşıp dışarı uçtu. Oradan geçmekte olan mahkumlardan biri topu alıp kapıya kadar getirdi. Bu olay beş-altı kere tekrarlanınca dışarıdakiler sıkıldılar: "Bu sefer başkası gidip alsın" dediler. Topu dışarı atan mahkum küçük kapıya kadar doğru yürüdü ve dışarı çıkmadan, durduğu yerden nöbetçiye seslendi"

"Topu alabilir miyim Asker?"

Bazen sağır oluyorlardı.

"Top, nöbetçi, onu alabilir miyim?"

"Gidin"

Oyun alanı dışında koşmak yasak olduğu için mahkum elleri arkasında, yürüyerek giderken, asker 3 metre geriden onu takip eder-

di. Bazan tüm sahayı bu şekilde aşar, umutsuzca topun siyah-beyaz gölgesini çamur kaplı yerlerde arayarak topu bulup kolunun altına sıkıştırır -topu telden içeri atmak yasaktı- kapıya kadar uyarıcı sesi ile kulaklarında çınlayarak yürü: "Koşmayın" ve ancak oyun alanına ayak bastığında maç tekrar başlardı.

Bazan Libertad'ın pencerelerinden bir mırıltı duyulurdu:

"Şuna bak, topu almalarına izin vermiyorlar"

Bunu büyük bir öfke ile söylerlerken kan beyinlerine sıçrardı ve dillerinin ucuna kadar gelen "Orospu Çocukları" küfürüne hakim olamayarak kendilerini kaybederlerdi.

Bu, en dayanılmaz eziyetti; çünkü futbol, -tıpkı Mate ve Gardel gibi- Uruguay'ın en tipik özelliklerinden biriydi ve bu kutsal sayılan oyunun yarıda kesilmesi, onlara göre affedilmez bir kötülüktü.

Biz, her zaman olaylı bir yer olan Pocholo'nun kalesinin arkasında duruyorduk ve çevremizde, farkına bile varmadan dağınık bir halka oluşmuştu. Şansımıza, eski anarşist Santo Romero'da oradaydı; kendi bölgesinde toplumsal olaylarda son derece ateşli ve sert olan Santo,aynı zamanda olağanüstü bir alaycılığa da sahipti. Kısa bir süre sonra sanki bir kafeteryada oturuyormuşcasuna neşe ile oyundan ve her oyuncunun kişisel başarı veya zayıflıklarından, karşısındakinin kaval kemiğinin nerede olduğunu tekme atarak anlamaya çalışan mahkumların saldırganlığından söz etmeye başlamıştık. Geçmişe, ailemizle birlikte olduğumuz günlere ilişkin binlerce konu ortaya atıldı, ortak arkadaşlardan, tanıdıklardan, unutulmayan olaylardan konuşurken sabahın bu dakikaları yaşam boyu hatırlanacak güzel bir anıya dönüşüverdi. Bunun nedeni yalnızca uzun zamandır yapamadığımız gibi gülmemiz değildi; aramızda olağanüstü içten ve tam anlamı ile insanca bir ilişki kurulmuştu ve kendimi iyi bir yemek yemişçesine doygun, mutlu ama biraz da hüzünlü hissediyordum. Hapishane-bilincim bana bunun beklenmedik ve mutlu bir raslantı olduğunu ve böyle bir günün tekrarlanabilmesi için belki de bir beş yıl daha beklemem gerekebileceğini söylüyordu. Ama yine de bu, bizler için bir bayram günüydü ve aylar boyu bundan söz edebilecektik.

Oyunun tam ortasında, ya da Santa ile sohbetimizin bir yerinde, veya tur atarken, birden "ara"nın bitmekte olduğunu hissederdim: Ya gidip gelmekten sırtım ağrırdı, ya da konuşma bir noktada takılıp kalırdı: Vakit geldi.

Çan çalardı. Bu dışarda asılı duran kocaman çan, günümüzü parçalara ayırırdı. Hücrede otururken: üçüncülerin arası bitti, "acaba dördüncüdekiler aşağı indi mi?" gibi sorular sorulurdu. Ama şu anda,

gelişini hissetmemize rağmen: "Bitti mi? olamaz!"

İsteme yerek, kollarımız iki yana sarkık, elbiselerimize doğru giderdik. Onları toparlayıp sıraya girerken ellerimiz kendiliğinden arkada birleşirdi.

Bir memnuniyet duygusu: sağlıklı, terli bir vücut, hücrenin tanımadığı bir sıcaklık; kanın sivil hayattaki gibi hızla akıyor. Hala bir şeyler yapabiliyorsun, hala yaşıyorsun.

İyi bir "ara" : teninin olabildiğince büyük bir bölümünü ısıtan güneş, (insan koluna siper edip güneşe bakar ve hücre kimyasında olanları görürdü, insan ve güneş: gerçek bir cümbüş) sonsuz, mavi bir gökyüzü, kristal maviliğindeki hava ve üzerinden kayıp giden, bakışlarınla erişmeye çalıştığın, sana her zamankinden daha uzaktaki bulutlar; sevdiğin insanların arasında, onlarla sarılmış durumdayken bile yalnızmışçasına, tıpkı bir kertenkele gibi yarı kapalı gözkapaklarının altında gözyaşları parıldayarak kırmızımsı toprakta sürünürken taşlar yüreğinde keskin çizikler oluşturur ve geçip giden ara, salyangozlarınkine benzeyen parlak izler bırakırken açığa vurulan gizli duyguların etkisi ile derin derin nefes alır, dudaklarından yavaşça kelimelerin dökülmesine izin verirsin.

Bittiği anda bile bu, tam bir mutluluktur: bir çan sesi, sıra, yukarı çıkış: karanlığa dönmek, kapatılmak, hücre, pişmanlık ...

Zamandan yararlanmak ve Amazonas Caddesindeki evi kullanmak için, polis baskınlarına karşı bir sığınak; bir karargah inşa etmeye karar vermişlerdi.

1972'nin ilk aylarında David bir karargah kurmanın tutkusuna kendini kaptırmıştı, emniyetli ve amaçlarına uygun bir yer oluşturmak için kafasında belirgin fikirler vardı.

İdari malzemelerinin depolandığı bir yer düzenlemek istiyorlardı: Kağıt, fotokopi makinesi, kaset-teyp ve gerektiğinde ailenin de çalışabileceği bir karargah yapmaya koyuldular.

Tam işin ortasındayken -henüz bir duvarı açıktı- Martineraların çok güvendikleri Şili'li bir sosyolog ve sosyalist kadın onları ziyarete geldi.

Ne yapmalıydı? Ona gitmesini söyleseler, kendisini kovulmuş hissedecekti: Durumu açıklamaksa çok riskliydi. Sonunda her şeyi açıklamaya karar verdiler: Bunu son derece doğal karşıladı, uzun politik tartışmalar yaptılar ve sonuçta bir yardımcı daha kazandılar. Kadını tehlikeye karşı uyarıp, gitmesinin kendisi için daha iyi olacağını söylediklerinde buna karşı çıktı ve kendisine de görev vermelerini istedi. Güvenlik için perdeleme yapmayı kabul etti. Şili'li olağa-

nüstü biriydi.

Karargah tamamlandığında David yukarı çıktı ve uyudu. Hareketin güvenliğinden sorumlu Enrique Fachinelli'nin belirlediği yeri bulmak hemen hemen olanaksızdı: oturma odasının tavanı ile evin çatısı arasına,ilk katın merdivenlerinin üstüne, karargahın tahta zemini arada boşluk bırakacak şekilde inşa edilmişti ve bir arama sırasında bu bölüme matkapla bile erişmek imkansızdı.

Gizli bölmenin girişi de üstün bir zeka ürünüydü; banyodaki duvara monte edilmiş bir dolabı açıp askıları kenara çekerek, sol kenardaki bir lekeyi kazıdığınızda ortaya bir leke çıkıyordu. Bu bir pensle çıkarıldığında ise dolabın tavanındaki gizli kapı açılıyordu; tıpkı bir geminin lomboz deliğini andırıyordu. Yukarı tırmanmak içinse evde bulunan ve hep burada duran katlanabilir bir merdivenden yararlanıyorlardı.

Amazanos Caddesinde böylesine mükemmel bir karargah kurulduğunda -tam örgüte göre bir yerdi- yüksek düzey bir illegal olan Eleuterio Fernandez Huidobro; yani Nato da gelip, orada kalmıştı. Nato sağlam sinirleri olan biraz sert bir adamdı. Eskiden banka memurluğu yapmıştı, hareketin kurucularından ve aynı zamanda baskı ile ilk karşılaşanlardandı. 1969'da yaralı olarak tutuklandığında onu hemen vurmamalarının nedeni, emir almış bir grup ile onlara karşı çıkanlar arasındaki raslantısal fikir ayrılığıydı.

Gerçekte, Fernandez Huidobroile kıyaslandığında kendisi tam bir acemi çaylaktı,O gece, VW'deki konuşmalardan sonra örgüte katılmayı denemişti. O gece kişisel yapısını, düzenini ve dengesini bozmuş, onu aşırı yüklü bir gemi gibi sarsarak alabora etmişti.

Birşeyler yapmak istediğini dikkatle açıklamıştı ama, her isteyenin örgüte alınması kolay değildi.

Mayıs 1968'de çağrı yapılmış, kolunun altında bir "Marcha" gazetesi ile bir kafeteryada kahve ısmarlamıştı. O gün tam bir bayramdı: seni tanımışlardı, hakkında soruşturma yapmışlardı ve bu konuyu çok ayrıntılı olarak, dikkatle düşünmeliydin. Seninle konuşan genç bir adamdı ve orada onu coşkunluğunla etkilemiş; bir örgüt üyesi olarak hayatın boyunca, başka hiçbir şey talep etmeden, hela temizlemeye razı olduğunu söylemiştin.

Senin gibiler için MLN'de aktif görev almaktan başka çıkar yol yoktu. Yayınladıkları her şeyi baştan sona okumuş, anlamıştın ve onlarla her konuda aynı düşünceleri paylaşıyordun: Uruguay'da devrimin gerçekleşebilmesi için gerekli objektif şartlar, bilinçli olarak geliştirilecek subjektif görüşler ve gösterileri başlatarak yönü belirlemek için güçlü bir fonksiyon oluşturacak olan silahlı savaş.

35 yaşındaydın, küçük çocukların vardı; bu işe eğlenmek için,serüven aşkı ya da saf gençlik hevesi ile girmemiştin. Başka seçeneğin olmadığı, tek yolun bu olduğuna inandığın ve bir militan olarak rahat bir hayat yaşayamayacağın, buna dayanamayacağın, durumu kavradığı halde hareketsiz, konforlu bir hayat yaşamaya devam etmek isteyenlerin bozulacaklarına; bir noktada yıkılacaklarına, suçluluk ve utanç duygusunun seni asla bırakmayacağına inandığın için savaşmayı seçmiştin.

Kafeteryadaki ilk buluşmadan sonra; ikincide daha dikkatli ve ayrıntılı bir konuşma yaparak, izin vermeleri halinde her ikinizin de -sen ve Negra- aktif görev almak istediğinizi açıklamıştın.

Başlangıçtan itibaren: Gizlilik: Bir ekonomi müfettişi ve ailesi; olgun bir akademisyen, Prado'da; Laguna-Merin Caddesinde kocaman bir ev ve o andan itibaren örgütün ölçüsüz, sınırsız bir karargahı.

İlk andan beri size saklamanız için özel bir araba, silah ve kağıtlar vermişlerdi. Hayatınız değişmişti; çevrenize karşı gerekli yalanları söylemeye, her ilişkiyi dikkatle tartmaya başlamıştınız.

Ve bir gün, tam olayların göbeğinde, bir pazar günü öğle saatlerinde, her şey evde saklıyken polis sirenleri size doğru giderek yaklaşmışlardı. Evin önüne parketmelerinden az önce çocukları alıp ocağı açarak, hiçbir şey almadan, öylece sokağa fırlamıştınız; yer altına! Komşu evlerde oturan birkaç adama raslamış ve onların "Eyvah, gaz sobası patladı" dediklerini duyduğunuzda birbirinize sarılıp gülmüş ve panik yavaş yavaş geçinceye kadar beklemiştiniz. Ancak o anda gelecekteki hayatınızın nasıl olacağının bilincine varabilmiştiniz: korkular, tehlikeler ve kayıplar.

Korkmuş, titrek, bir motor hızı ile değişen koşullarda, böylesine bilgili pek çok companero ile tanışmak bir şanstı. Seni bir daha asla terk etmeyen dikkat, bir kuşun tedirgin uyanıklığı, kişisel kararlar verme yeteneği gibi özellikler edinmiştin ve militanlığın koşulları gereği örgüt, senin hayatının ekseni olmuş; yaşamın geri kalan kısmını çevreleyerek yeniden düzenlemişti.

İlk eylemin; ilk seferde içindeki o gizli, gömülü duygudan: yasalara karşı gelmenin yarattığı o sosyal utanç duygusundan kurtulamamıştın. Ya komşular öğrenirse? Kurallardan -anne sütü ile aşılanıp, babanla gelişen, öğretmenin tarafından pekiştirilen kalıplardan- adım adım kurtulmak zorunda kalmıştın.

Kendini tam anlamı ile vermek: Tam gün dışarıda iş yapan biri olarak suçluluk duygusundan kurtulmak için, ölesiye yoruluncaya dek çalışmalıydın; ayareliği bıraktın, rahatlığı bir kenara ittin -en acımasız hükümdar insanın kendisidir- ve kendine koyduğun kural-

lar ile hayatını zorlaştırmana karşın kendini her zamankinden daha iyi hissediyordun: kafanda tek bir düşünce vardı: Hayatının fırsatı: Tupa-çoşkusu ve mutluluğu.

Caddelerde dolaşırken silah taşımaya, polis kordonlarından geçmeye, kendini bir binaya gömerek karargahları korumaya alıştın; ustaca araba kullanmayı, politik haberleri alarak iletmeyi, bazı noktalardaki inadını kırmayı öğrendin; düşüncelerini sınamaya, anlatılanların doğruluğunu araştırmaya alıştın ve nerede ya da ne zaman ortaya çıkarlarsa çıksınlar, küçük aile içi mutlulukların tadına varmayı, kendini onlara hazır durumda tutmayı başardın.

Sen ve Negra pek çok politik çalışma yaptınız: yoğun geçen iki yıl ve dokuz ay; ta ki 1971 Martında ilk kez tutuklanıncaya kadar. Nedeni ise cahil ve aptal birinin F-100-Kombi ve sekiz personeli ile içlerinde bir illegal bulunan araç ile ilgili olarak hazırladığı plandı. Seni koyun gibi yakaladılar.

"Yasa dışı bir grubun üyesi olmak" : altı aydan iki yıla kadar hapis.

Hapishane baştan aşağı madenden yapılma bir gemi gibiydi; döşeme bile metaldendi ve seni çok etkilemişti.Seni getiren Companeronun adı Arbolito idi ve eşyalarını bırakıp onun arkasından "ara"ya inmiştin; avluda yüzden fazla mahkum vardı ve seni olduğun gibi kabul ettiler; dostça, avutucu bir hoşgeldin. Bazılarını uzaktan tanıyordun ve şu anda kimliklere gerek yoktu; insanlar ne olaylardan söz ediyor, ne de Kader'i hatırlatıyorlardı. Bu nedenle şöförlüğünü yaptığın sırada sadece gözlerini gördüğün Bebe Sendic sana doğru yürüdüğünde elini uzatmıştın. Ve bu iyimser, akıllı çiftçi gizli gülüşünün ardından, senin hayranlık duygularının nedeni ile elini doğru dürüst sıkamadığını farketmiş ve sana kardeşçe sarılmıştı. Pepe Mujica ile öylesine yürekten, öylesine sıkıca kucaklaşmıştınız ki, neredeyse yarasına yeni atılmış olan dikişleri patlayacaktı; ve Marenales, o çok sevdiğin ve bir baba gibi kabul ettiğin insan, son derece kibar:"Memnun oldum" demişti. Seb ve Che, bu bilge adamlarla, kurucularla beraberdin; onlara karşı korkunç bir saygı duyuyordun, onlarla olmak sana ait olma ve korunma duygusu veriyordu. Onlar senin halkın ve geleceğin Uruguay'ı idiler; ne büyük bir mutluluk, öğrenmek ve öğrendiklerini başkalarına iletmek için duyduğun istek ile gözlerin açık olarak ellerini ateşe uzatmaya ne kadar da kararlıydın.

Punta Carretes 1971'de bir tatil kolonisiydi; ihtiyaçları gidermek ve bilgi toplamak için ideal bir yer; analiz ve projeler için serbest bir kürsü gibiydi. Geleceğin hükümeti: ziraat mühendisleri ve ekonomistler bir toprak reformu, mimarlar şehircilik reformu ve öğretmen-

ler de eğitim reformları hazırlıyorlardı.

O hapishane bir olgu değil, Tumaparoların yükselişiydi: yıllar süren sabırlı siyasi çalışmalar sonucu adi suçlular, gardiyanlar ve avukatlar ile o "Yoldaş okulu"nu inşa etmek için bir fırsattı.

Bu durum 1971 Eylülünde sen ve diğer yüzdört Tupamaro ile altı adi suçtan hüküm giymiş mahkum kaçıncaya kadar sürdü. Tünel 45 metre uzunluğundaydı ve zemin kattaki hücrelerden birinden başlıyor, birinci ve ikinci kat hücrelerinin tavanlarına bağlı olarak ilerliyordu. Bu bloktaki tüm hücreler birbirlerine ara duvara delik açılarak oluşturulan ve firar gününe dek mükemmelen gizlenen bir çeşit pencere ile bağlanmışlardı. Çıkan toprağı ranzaların altına; çarşaflardan yapılan özel torbalara saklıyorlardı. Tünel çıkışı, hapishanenin karşısında; komandolar tarafından tutulan bir evdeydi. Ama kaçışın ayrıntılarını bir başka kitapta -belki de siz bu satırları okurken yazılmış olur- anlatacağım.

Sana, senin de kaçacak olanlar listesinde yer aldığını bildirdiklerinde buna hazırdın, ama sonra olayın boyutları seni biraz korkutmuştu; bu' senin için büyük bir adımdı ve çok iyi arkadaşlarını arasında olduğundan hareket kendiliğinden oluşmuştu.

Seni asıl endişelendiren komik duruma düşme korkusuydu; ya askerler sizi hazırlıkların orta yerinde yakalarlarsa? O zaman haliniz ne olurdu?

Ve kararsızlığın: Yeraltı. Biliyordun ki yeraltında yaşayan biri ailesinden hemen hemen tamamen vazgeçmek zorundaydı.

Daha da ileri gidersek yeraltından sonra seni tekrar hapishanenin beklediğini ve belki ondan sonra da yine hapishane olasılığı olduğunu biliyordun. Ya da bir çatışma çıkar ve işin biterdi. Ama bunlar seni etkilemiyordu, nedenini kendin de tam olarak bilmiyordun ama; hiç aldırmadın: bir keresinde çocuklarına "Eğer ölürsem" diye başlayan bir mektup yazmıştın.

Tüneli senin de birlikte kazmak zorunda kalmaman bir şanstı, zira tünel dar, boğucu ve çok da karanlıktı. Sen çarşaflardan çuval yapmak ve onları gizlemekle sorumluydun ve her şey kusursuzca yürümüştü: dev bir işi gerçekleştiren küçük narin karıncalar gibi, bir budist sabrı ve cerrah inceliği ile çalışmıştınız.

Ve o büyük gece geldiğinde her şey kolayca akıp gitmişti; sadece o son hücrede, birbirlerine yapışmış vücutlarınızla, bitmek bilmeyen üç saatlik bekleyiş çok zor gelmişti. Tünelin evdeki çıkışını bulamamışlardı, kendini darağacında bekleyen bir idam mahkumu gibi hissetmiştin.

Size yolun açık olduğunu söylediklerinde sürünmeye başlamıştın:

kalbin deli gibi çarpıyordu, küçük bir tümseği aşarken ellerini göremiyordun, her şey karanlık ve sessizdi. Her iki metrede bir dönerek kollarının yardımı ile tırmanırken bir başka korku da dışarıda bekliyordu: ya kamyonlar planlandığı gibi gelemezlerse, ya yollarını şaşırırlarsa; sonunda senin de aralarında olduğun beş kişilik son grup ta diğer elli kişinin yanına varmıştı, artık binanın içindeydiniz ve nihayet, her şey yolundaydı.

Yeraltındaki yaşamın başlangıç kutlamaları: ayaklarınız gerçek bir bok yığınının içinde, 48 saat süre ile Mate içip lağımların üstünde oturmak. Daha sonra 21 kişi bir başka binaya aktarılarak sırayla uyumuş, yemek yemiş ve yıkanmıştınız. Ancak iki ay sonratekrar sokağa çıkabilmiştin.

Bunun takip eden etkilerini de o zaman öğrenmiştin: "Herkes bana bakıyor, nasıl bir yüz ifadesi takınmalıyım, ellerimi nereye koymalıyım?" ve seni sürekli izleyen korkular, kuşkular; her an bir silahla burun buruna gelmek, sokaklarda seni tanıyan biri ile karşılaşma olasılığı, askerler, muhbirler, dikkatsizce söylenebilecek sözler ve gerektiği halde yalan söylemekteki iğrenç yeteneksizliğin.

Birkaç gün sonra kontrolünü yeniden kazanmıştın, ama bu kez de öncekinin tam tersi bir aşırılığa düşmüştün: sudaki balık gibi bölge komiserinin hemen yanından geçmek, kadınlar hapishanesinden kaçan Tupamarolardan 38'i ile birlikte, hem de bir gizli polisin evinin yanındaki binada karargah kurmak.

Çok güzel bir sürpriz: "Bu benim babam mı?". Ariel seni asker kesimli saçların, banka müdürlerinin ki gibi altın saplı çerçevesiz gözlüğün ile tanıyamamıştı. Çok iyi taklit edilmiş kimliğinle yaşam tarzını yakından tanıdığın o insanlardan biri gibi görünüyordun.

Özenle hareket ediyor, adımını attığın yere çok dikkat ediyordun - bir keresi hariç: neredeyse yorgunluktan bayılıyordun- illegal bir hayat sürenler ne kadar da az uyuyabiliyorlardı; günde en çok dört- altı saat!- Eşşek gibi çalışıyordun; sinirlerin gerili ve olağanüstü dikkatliydin. Bir gece sabaha karşı saat dörtte, planlanan eyleme zamanında yetişmek için bir taksiye binmiş giderken, Pargue de los Aliados'un karanlık bir sokağında polis barikatına rastlamıştınız. Her yer birden aydınlanmıştı ve sen daha ne olduğunu bile tam olarak kavrayamadan silahına sarılmıştın; şöför bunu farketmiş, başını pencereden çıkartarak polislerden geçiş için izin istemişti ve onlarda sizi bırakmışlardı. Taksi şöförünün bunu neden yaptığını bilmiyordun, belkide iki ateş arasında kalmak istememişti: yolun geri kalan kısmı sessizlik içinde geçmiş ve oraya vardığınızda adama dev bir bahşiş vermiştin.

Bu festivalin sürdüğü yedi ay boyunca aileni dört kere görebil-

miştin. Son derece disiplinli biçimde duygusal ve sosyal hayatını gömmüştün; geriye kalan serbest bölgelerse sadece o harika yaz boyunca "La Mulata" plajı ve "Roosvelt" parkıydı.

Bir defasında da daha karargah kurulmadan ve sen kendini oraya kapatmadan önce Amazonas Caddesinde olmuştu. Martirena'lar Negra ile beraber olamamanın senin için ne kadar zor ve üzücü olduğunu biliyorlardı ve iki günlük tatillerinde sizleri Amazonas caddesine davet etmişlerdi. Ivette harika bir sofra hazırlamış, yukarı katta odayı güzelce hazırlayıp bir de yatak koymuştu. Merdivenlerden yukarı çıktığınızda bir karnaval havası ile başınızdan aşağı pirinçler atarak aptalca bir şarkı söylemişlerdi: "Yaşasın yeni evliler, yaşasın gelin-damat".

Sürekli yalan söylemek zorundaydın, hem de büyük boyutlarda; tüm detayları ile yeni bir hayat uydurmanız gerekiyordu: bir eş, çocuk yok ("bu onun şanssızlığı, zavallı") iş, yaşam tarzı, karının kuaförü, alışveriş, komşularla konuşulması gereken gündelik sorunlar (geçen hafta ne söylediğini sakın unutma!..) silinmesi gereken camlar, asılan çamaşırlar ve saygıdeğer kocanın iyi ütülenmiş gömlekleri...

Bir illegal, yalnızlığın lanetine uğramış olan kişidir. Noel akşamı annenle babanı aramıştın, onların sesini duymaya ihtiyacın vardı; sana, ağlayarak "kendine iyi bak oğlum" demişlerdi. Negra ve çocuklar için birkaç kaset doldurmuş, küçük mesajlarla aradığın sevgiye erişmeye çalışmıştın. Çok yalnızdın.

Hiç kimseyle birlikte olamıyordun, gelip geçici ilişkiler bile kuramazdın; hatta senin kadar yalnız olan "karın" la bile. Kimbilir belki o da senin gibi her gece yatağını paylaşmaya hazırdı, ama "ahlak, companero" ve her ikiniz de biliyordunuz ki sizlerin arasında aşk yoktu, durum açıkça ortadaydı ve bu nedenle o güçlü isteği bastırdınız: sevilmek, yalnız olmamak; en önemlisi yalnız olmama isteğiydi, çünkü bir illegal için birisiyle olma fırsatı, bir başka illegal dışında çok az, hatta olanaksızdı.

Sokaklarda yürürken sadece işine bağlı bir gizli polisin yapabileceği gibi bütün yüzlere dikkatle bakıyordun. Caddeyi geçmeden önce tüm arabaları kontrol ediyor, yolda arkandan gelen ve sana yedi metreden fazla sokulan her otomobili inceliyor, durup bekliyor ve daha sonra tekrar karşına çıkıp çıkmadığını inceliyordun.Binlerce detaya dikkat ediyordun: hareketlerin, yemek yediğin yer, giyimin, saçlarını nerede kestirdiğin, on saat boyunca dikkat çekmeden vakit geçirmek; eve dönemezdin, o saatlerde çalışıyor olman gerekiyordu ve yürüyordun, bir insanın tüm hayatı boyunca gidemeyeceği ve senin de daha önceleri hayal bile edemeyeceğin kadar çok yürüdün; bu, hiçbir

yere gitmemek ve hiçbir yerde olmamak sanatıydı.

Üstelik evi boşaltmanın zamanı da gelmişti; ev elinizden gitmişti ve sen de "karın"la birlikte kelleyi koltuğa alıp oradan uzaklaşmalıydın, ama nereye? Amazonas Caddesine; ve birkaç gün sonra companera bir başka sığınak bulduğunda sen orada kalmaya devam ettin. Karargahı inşa ettiniz ve Nato Fernandez Huidobro gelip, o da orada kaldığında sizler iyi bir ekip oluşturdunuz.

Çatının altındaki boşlukta ayakta durulamıyordu: Japon usulü yaşıyordunuz; gece şilte görevini yapan yastıklara oturuyor ve alçak, özel masalar kullanıyordunuz.

Tavan arası küçüktü ama, kalemlikler ve etiketlenmiş raflarla, acil durumlarda kullanılacak; mıknatısla tavana tutturulmuş el lambalarına kadar her türlü malzemeyle doldurulmuştu ve işlevsel bir büro şeklinde döşenmişti.

Çatının beton çıkıntısı bir taraftan diğerine sürünerek geçmeye izin veriyordu ve arşiv karargahın arka tarafındaydı. Örgüt için burada saklanan belgeler büyük önem taşımaktaydı: "Ölüm Süvarileri"nin üyelerinden olan ve MLN tarafından yakalanan Nelson Bandesico'nun banda alınmış ifadesinden, Tupamaroların uluslararası ilişkileri hakkındaki belgelere dek her şey buradaydı ve bunların hiçbiri polisin eline geçmemeliydi.

* * *

David iyi yiyor, çok okuyor, politik açıdan verimli çalışmalar yapıyordu ve mükemmel companeroları vardı: İyi yaşamak için ideal bir yerdi; eğer hapiste olmasalardı...

Askerler buraya en azılı düşmanlarının oldukça büyük bir bölümünü toplamayı başarmışlardı; yani ülkenin iyi insanlarının bir bölümünü.

Bazıları askerlerin deyimi ile "Kanlı Katil"di. On yıl boyunca yer altında yaşamış ve kırk yıl hapse mahkum olan bu adamlar, inanılmayacak derecede ince düşünceliydiler. Bu erkekler militanlığı baştan incelemek gereğini hissetmiş, kendi varlıkları ve diğerleri için yeni bir sıfat bulmak zorunda kalmışlardı. Tüm bu insanların arasında David olağanüstü kişiler bulmuştu.

Diğerleri ise eski yoldaşlarına inanılmaz bir biçimde ihanet edip Tupamaro olan eski askerlerdi. Bir de gençler vardı; 1972-1973'deki yenilgide mücadeleye katılan Colombia Valdes gibi. Bu nedenle de askerler onları "Çok tehlikeli" olarak nitelendiriyorlardı.

İkinci katta Libertad'ın en çok ezilen dört adamı vardı: Juan Jo-

se Pereira Mena, ya da kısa adı ile Negro Mena: kışlada onu fiziksel olarak mahvettikten sonra, Libertad'da olmadık alçaklıklara maruz bırakmışlardı ama ondan bilgi alamadılar; ne yaparlarsa yapsın hepsine direndi. Ağır başlı, sakin bir sesle konuşan ve tavrını hiç bozmayan bir adamdı ve asla o yumuşak cesaretini ya da manevi gücünü kaybetmedi; onun Libertad'daki en çok işkence gören adam olduğunu anlamak olanaksızdı, çünkü açıklanamayacak bir biçimde zarar görmeden kalmıştı.

Galleguito Mas Mas'ı nadir bir yaratık gibi önemli ziyaretçilere gösterirlerdi; onu sistemli olarak yıktılar: gece uykusundan kaldırıp örneğin annesi olup olmadığını sorarlardı ve onu çılgınlığa sürüklediler.

Jose Felix (Pepe) Martinez ise düzenli yaşamı seven, sempatik, erkeksi ve her konuda bilgili biriydi; ona bir zamanlar asker olduğu için eziyet ediyorlardı. O Uruguay'ın en çok hapis yatan siyası mahkumuydu (1971'den beri tutukluydu) ve adada tek başına hücre cezası çekme rekoru kırmıştı: Bin günden fazla.

Panchito Vasquez; ufak tefek bir köy öğretmeni ve olağanüstü saygın bir adamdı. Eğitim kapasitesi ve anlayışlılığı, onu hücrede gösterdiği büyük direncin boyutlarını asla belli etmezdi; en kötü işkenceler bile onu yıldıramamıştı ve bu aldırmazlığı ile biraz Negro Mena'yı andırırdı; bir saldırıdan diğerine yaşıyordu. Dıştan gösterişsiz, sade bir kılıfla kaplı gibiydi ve bu ülkedeki insanların çoğu gibi biraz inatçıydı.*

David dördüncü kattan ikinciye indiğinde ülkesi değişmiş, yeni bir hapishaneye başlamıştı. Tüm katı farklı ölçülerde etkileyen işkenceler ve eziyetler, companeroların o olağanüstü dayanışmasının tam zıttıydı; düşmanın tanımlanabilmesi olanaksız, amacı da belli değildi ama mahkumların hedefi aynıydı: birbirlerine kenetlenmiş bir toplum olarak yaşamak ve direnmek.

Hapishanede her şey herkese ait olduğundan ve herkes bir diğerini hesaba kattığından ikinci kattaki kaynaşma ve samimiyetin derecesi tahmin edilemeyecek boyutlardaydı: işte birinin ihtiyacı olan

* Bunlar hapishanenin en çok işkence gören dört adamıydı, ama işkence gören yalnız onlar değildi: Samuel Blixen, Carlos Liscano, Ricardo Perdomo, Rolando Viera, Brum Canet, Carbajales, De Vargas, Alfredo Romero, Wolf, Falucho Basini, Dayman Cabrera, Walter de Melo, Estafanell ve Rodriquez Perillo sürekli baskı altında tutulacak mahkumlar listesindeydiler.

bir kazak, işte kişisel problemlere saygı, işte bir çılgını veya intihara kalkışma olasılığı olan birini çevreleyen koruyucu duvar.

İkinci kata aktarılmak cennete (hapishane cenneti) gönderilmekti. Sadece burada bulunan insanlar nedeni ile değil, aylar süren aşırı yoğun olaylardan ve çalışmalardan sonra toplumdan soyutlanmak ona iyi gelmişti; burası okumak, çalışmak ve kendini toparlamak için yalnız kaldığı bir tür kamptı.

Hatta aşırıya bile kaçmış olmalıydı, çünkü Noel akşamı falucho Basini gelip onu protesto etmişti:

"Sen bir bencil, kötü bir companerosun. Benimle gel de, yaptığımız escabiodan birer bardak içelim."

O haberi aldığımda ikinci katta bulunmamın bir şans olduğuna inanıyordum. O uzun konuşmanın ne zaman başladığını hatırlamıyorum ama, koridorda rastladığım Laino bana:

"Cumartesi, cumartesi işin var mı? seninle bir tur atmak istiyorum, olur mu?" diye sormuştu.

"Ara" farkına bile varmadan geçmişti; ona Negra'yı, nasıl tanıştığımızı, ne zamandan beri birlikte olduğumuzu, beraber neler yaptığımızı, o bitmeyen aşkımı, eski hayatımı, çocuklarımı, ne bileyim işte, her şeyi anlatmıştım ve aniden bir militanla değil de bir arkadaşla; benim yanımda olan, beni anlayan ve az ama amaçlı sorular soran biri ile konuştuğumu hissetmiştim.

Büyük futbol sahasının parmaklığına oturmuştuk. Çok hassas bir noktama dokunmuş olmalıydı, birden kendim de şaşırarak; gözlerimde yaşlarla ona şöyle demiştim:

"Beni en çok üzen şey ne, biliyor musun kardeşim?"

Negra ile aramda bir konu, örgüte girdiğimiz andan itibaren açıkça ortaya konmuştu: Eğer ben uzun süre hapse girersem bir başka companero ile ilişki kurmalısın. Ben sana ayak bağı olmak istemiyorum, senin yalnız ve mutsuz yaşamanı, ya da çocuklarımın hayatları boyunca arkamdan ağlamalarını istemiyorum demiştim.

Bunu ona, Libertad'dan gönderdiğim bir mektupta da yazarak tekrarlamıştım. Şili'deyken arkadaşları bu konuda şaka ile karışık takılmış ve "izin" istemişlerdi. Allende olayından sonra Negra ile çocuklar Birleşik Devletler'e Santiago göçmen kampı yakınlarında bir yer bulmuşlardı ve Negra oradan bana yazmıştı.

İlk aldığım mektupta harika bir insan olan Rodolfo'dan söz ediyordu; Rodolfo ile ne kadar iyi anlaştıklarını, Pablito'nun onunla birlikte banyo yapıp omuzlarına tırmandığını, Ariel'in saçlarını onun gibi taradığını anlatıyordu. Rodolfo Bolivyalı bir devrimci ve kendisi gi-

bi bir kaçaktı; onun gibi bir insan ile tanıştığı için çok şanslıydı.

Mektubu tekrar tekrar okudum: kolkola yürüyüşe çıkıyor, birlikte yemek pişiriyor, Neruda hakkında konuşuyor, güneş doğana kadar sohbet ediyorlardı: Yani?

Mirza; bir companero, bana gelen tüm mektupları okurdu, ben de onunkileri okurdum -ailelerimizi sosyalize etmiştik- ve o mektuptan sonra bana şu soruyu sormuştu:

"Söylesene, bu Rodolfo bir companero'mu, yoksa Olga'nın arkadaşı mı?"

"Sanırım bir companero. Neden sordun?"

"Mektupta bir şeyler vardı da" dedi Mirza "bilemiyorum".

Sersemlemiştim; haftalar boyu garip bir uyuşukluk içinde yaşadım. Bu sadece hayal kırıklığı da değildi; benim evrenimde yabancı bir çiçek ortaya çıkmıştı ve onu tanımlayamıyordum; evet, o; açıklanamayan bir çiçekti.

Bu durum Negra'dan bir başka mektup alıncaya kadar sürdü; bu aslında ilk mektuptu ve Mirza ile benim okuduğumuz üçüncü mektuptan sonra elime geçmişti. Artık hissettiğim bir uyuşukluk ya da sersemlik değil, bir deprem; bir felaketti ve çok ama çok geç olmuştu.

Negra her şeyi bilmem gerektiğini söylüyor ve Rodolfo ile olan ilişkisini açıklıyordu: Ben Romeo-Sendromu ile boğuşurken, o sabahlığı ve terlikleri ile ona makarna hazırlıyordu.

İlk yazdığı acı ama harika mektubunda ("Eğer bu mektup eline gecmezse hiçbir şeyin anlamı kalmayacak") o korkunc yalnızlığını, endişelerini, güvensizlik duygularını, göçmenliğin hastalıklı atmosferini, herkesin problemlerinin aynı anda çözülmeye çalışıldığı uzun oturumları, sadece çok yakın akrabalardan oluşan küçük grupları; çok ciddi bir tip olan Rodolfo'yu anlatıyordu: uzun bir yürüyüşten sonra duyduğu ani ve açık: "kolunu omzuma koyması" gereksinimini, çocukların o rahatlatıcı anlayışlılıklarını ve "sadece o; hepsinin içinden yalnız o olabilirdi" cümlesi, kabullenmeyi ifade ediyordu.

Bunları bana söyleyebilmek için Neruda'nın yardımına gerek duymuştu:

Kumsala vardığımda
Seni terketmeye karar vermiştim
Titreyerek yol veren
O karanlık bataklığa girdim
Biri batar; ve tekrar çıkar

Benden kurtulmalısın
Sen içerde, ağır
ve köşeli bir kaya gibiydin
ve ben senden nasıl kurtulacağımı planladım
Adım, adım
Kendini batağa gömülmüş hissediyorsun
Ve beni çağırıyorsun
Bense gelmiyorum
Batıyorsun; kaskatı,
Kendini savunmadan
Ta, kumsalın dibine dek

Karamsar, ama gerçek. Bu ilk mektup bana yıllarca, ta ki bir gece beni tekrar mekanizmaya götürdüklerini düşünerek onu yırtıncaya dek eşlik etti, -çünkü o anda, en azından kendi kendime öyle demiştim- bu zayıf ve yaralı noktamı askerlere belli etmemem gerekiyordu.

Companerolar ile de bu konuda hiç konuşmamıştım. İnsan bu tür konuları hapiste anlatmazdı; onlar sadece "Bir karım ve şu kadar çocuğum var" derlerdi ama aşk ilişkileri asla konuşulmazdı. Neden anlatılsındı ki? Burada basitleşir, bozulurlardı; burası bazı şeylerin gizli kalabildiği bir yer değildi. Bu duygular, temelde buraya ait değillerdi ve insanlar onu dışarda, kalplerinin ta derinliklerinde tutarlardı.

Ama kendimi üzgün, kırgın ve kaybolmuş hissettiğim günler de oldu ve companerolar bunu farkettiler. İnsan kişisel sorunlarını koridora taşımazdı, ama koridor dikkatliydi. Onu algılar ve rahatsız olurdu.

En doğrusunu yaptılar: Mirza, psikolojiden biraz anlayan ve birkaç hafta sonra beni tura çağıran Laino'yu buldu. O da "ara"da beni kurcalamaya başladı, kör düğümleri arayıp buldu ve çözerek beni boğan bu zincirlerden kurtardı.

Sanırım tüm militanlık yaşamım boyunca ilk kez ve yalnızca bir tek kere örgüte karşı isyan ettim -bu utancı hala taşıyorum- ve patladım:

"Evet kardeş, devrim çok güzel, onların ikisi için de, çocuklarım için de harika! Peki ya ben? Söyler misin ben bundan sonra nasıl yaşayacağım?"

* * *

Libertad, 7 Ocak 1974
Sevgililerim, hepinizi selamlıyorum!

Bu mektubu da oldukça tereddütlü, önceleri alıp almadığınızı bilmeksizin yazıyorum. Sizlere ağustos ayından beri ulaşamadıysam, Ocak ayı neden farklı olsun ki?

Parçalı bulmaca sonunda tamamlanıyor ve memnuniyetle görüyorum ki sonunda birlikte aşk, mutluluk bulduğun ve ihtiyacın olan şeyleri sana verebilecek birini bulmuşsun: seçimini yaptın.

Negra, 40 yaşında olduguna inanamadığını söylüyorsun ve sevgilim, durum gerçektede öyle değil: Mektubun bana senin yaşının yanı sıra bir zamanlar bana yazdığın şeyleri "Atlattığını" söylüyor, hatırlıyor musun? Bugün dopdolu bir yaşantın var ve konuştuklarımızı hatırlamalısın: Yaşam kolay değil; bu, insanın kendisine karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu bir görev, ama boşluklar görevlerle doldurulamaz.

Tüm bunlar -yani hissettiklerim- karmaşık, düzensiz ve daha önce yaşanmış veya düşünülmüş bir başka şeyle kıyaslanamaz. Bu, benim için de yeni bir hayat. Biliyorum ki seninleyim ve öyle de kalacağım. Ne var ki kalan, bir zamanlar yaşadıklarımız; artık olayların bir parçası değilim.

Bu nedenle sizlere; sana ve Rodolfo'ya yazmakta tereddüt ettim: Şu anki duygularımı sana aktaramayacağımı hissediyorum -kendimi senden çekiyorum, Negra-, birlikte oluşturduğunuz tabloya yeni ve -kendi- yabancı renklerimi ilave edemem. Yine de bazı şeyleri birbirimize açıklayabilir, olanları anlatabiliriz; ama artık olayları birlikte duyamayız, artık olmaz. Ama ben, yine de içimde hissediyorum. Biliyorum, bunları sana yazmamalıydım, ama yine de yazıyorum; bu çok karmaşık.

Defterime yazdığım meçhul olasılıklara döndüm ve duygularım kabarıp taşıncaya kadar uğraştım, ancak sonunda anladım ki, kişisel bir çöp tenekesi olarak bile işe yaramıyor. Daha sonra mektuplarımı yapay bir şekilde üretmeyi düşündüm: sabırla, özenle, kısırlaştırarak, ölçülü yalanlar ile; ve hemen, yürümeyeceğini farkettim: 22 yıldır sana tek bir yalanımı bile -ne büyük, ne de küçük çapta- yutturamadığıma, senden en küçük korkularımı, hatta günlük olayları bile saklayamadığıma göre, bugün seni nasıl kandırabilirim? Bu yüzden -sizler için- size yazmaktan ve sizlerle paylaşmaktan başka çıkar yol bulamadım: özür dilerim.

Ben, biz, hepimiz iyiyiz. Noel ayini yaptık, gitar dinledik, iyi ye-

mekler yedik ve biraz özlem duyduk. Hala çok okuyorum. Günün en büyük zorluğu yataktan kalkmak, suratımı düzeltip parçaları yerlerine oturtarak, companerolarla karşılaşmadan önce yüzüme bir gülümseme yerleştirmek. Sana karşı bilinçsiz olarak sadakatsizlik ediyorum: rüyalarımda seni acımasız olarak görüyorum; geçen gece rüyamda beni aşağıladın: "Biliyorum" dedin, "Bir erkek artık ağlamamalıdır!"

Ve biliyorsun: "Anılarımda sana ait her hatırayı çiçeklendiriyorum". Ben, başına buyruk, serbest bir anılar deposuyum; sessiz ayırımlar ile özel, bencil bir lisan oluşturdum ve burada başka hiçkimseye yer yok. Sana yönelteceğim her gizli ima, sizlere zarar verecektir biliyorum. Anılar artık bana yetiyor, senin gülüşün benimdir; diğerlerinin hepsine kilit vurdum.

Yine de duraksamadan savaşı bırakıyorum. Her şeyi bir kerede ve tamamen kaldırdım, ancak o kilidin anahtarını saklıyorum: o anıların varlığını hissediyor, onlardan güç alıyorum. Hepsini saklıyorum, çünkü onlar benim; sadece benim.

David

Bazıları, işkence sonrası kışladan yarı yarıya yıkılmış olarak gelirlerdi; diğerleri ise -eğer çıldırmadılarsa- dirençlerinin kırıldığının, savunmalarında gedikler açıldığının bilincine varırlardı: örneğin Leal. Leal daha "İngenieros" Kışlasındayken garip davranmaya başlamıştı; Libertad'da hepten çıldırdı. Bir ögleden sonra; "ara"da deponun kapısına doğru yürümeye başlamıştı: buradan gitmek istiyordu. Chato de los Santos'da aynı durumdaydı. Saracho Carbajales ise Libertad'a geldiğinde tükenmişti.

İlk deliren companero koridorun çöp kutusundan çıkarttıklarını yiyerek ağlayıp bağırmaya başlanıştı: Onu Viardebo Tımarhanesi'ne gönderdiler.

Bir ekonomist, insanın neden ve nasıl çıldırdığını tam olarak açıklayabilirdi, ama David gördüklerinden sonra bunun bir kaçış, kendi iç dünyasının koruyuculuğuna sığınmak olduğunu düşünmeye başlamıştı. Mekanizma büyük zararlar vermemeye çalışıyor, ama yolundan sapıp kontrolden çıkıyor ve inanılmaz karşılıklar veriyordu.

Bu sürgün hayatı kişiliği parçalıyor, yontuyor veya törpülüyor diye düşündü David. İnsan zamanla katmanlarını, hacmini ve yeteneklerini kaybediyordu. Kodesin başka zararları da vardı: tıpkı bir binanın iskeletini oluşturan demir çubuklar gibi insanları da sabit-

leştirerek, türlü baskılarla sonunda kımıldayamayacak hale getiriyorlardı. Onu sürekli büküyorlardı, biraz daha az veya biraz daha fazla, ama hep aynı baskı ile. Çılgınlar bundan kurtuluyorlardı; işbirlikçiler de...

Bu çok tuhaftı: bir hain çıldırabilirdi, ama bir çılgın hainlik edemezdi. Uluslararası Kızıl Haç örgütünden gelen bir komisyon, hapishaneyi ziyaret ettiğinde* bunu korkusuzca dile getirdiler. Destek kırılmış bile olsa, çubuk hala sağlam çeliktendi ve diğer companerolar onları birer anne gibi koruyorlardı: "Kimse bir deliye dokunmaz"; ve askerler de bunu çok iyi biliyorlardı. Bu asla varamayacakları bir sınırdı, çünkü deliler de tıpkı çocuklar gibiydiler: bir çocuğa dokunan kişinin kellesi uçurulurdu. Libertad'da bu kural açıkça bilinmekteydi. Örneğin Areon gibi tatlı çılgınlar vardı: o, hapishane hayatının bir parçasıydı, akla gelebilecek her türlü deliliği yapardı. Uzaklara gider, ama ne korkar, ne de çevresindekileri tehlikeye atardı.

Kültürlü ve çocukluğuna ya da asosyal tavırlarına geri dönen çılgınlar da vardı; Saracho onlardan biriydi. Sağlığına hiç önem vermez ve sürekli askerleri kışkırtırdı. Ya da; los Santos gibi çok uyuyan ve hiç konuşmayanlar, Rolando gibi gururlu, dikkat çekmeyenler; veya aslında göründükleri kadar çılgın olmayanlar da vardı: Coco Perez, Canario Bequet gibi tiz bir sesle aptalca espriler yapanlar. Bir de Beto Cia gibi zaman zaman çılgınlık nöbetine tutulanlar vardı: bir delinin yüzü çılgın bir ateşle yanan gözler, yarı açık, yamuk bir ağız, bir kuklanın kopuk, sarsak hareketleri ile pek çok sırrı açığa vururdu -o bir istisnaydı- ama gerceklerin yanı sıra bir sürü de hayal ürünü hikaye anlattığından askerler bile artık onu dinlemez olmuşlardı.

Bir çılgınlar sürüsü: değişik türlerde, özgün, sayıları giderek artan ve tüm companerolarca korunan; bu hapishaneyi oluşturduklarından beri her gün beşinci kattaki bürosunda bulunan sıradan bir psikolog tarafından -kendi yöntemleri ile- bakılan Libertad'ın en ka-

* Bir "Zayıf Nokta" (İtalyan gazetesi 'Pacsa Sera'dan, 6 kasım 1980) Jean Francois Labarthe'nin hazırlayıp derlediği bir haber ile rastlantısal olarak ortaya çıktı. Labarthe, 10 Şubat'tan 3 Mart 1980'e kadar Brezilya, Arjantin ve Uruguay'da incelemeler yapan Uluslararası Kızıl Haç Örgütü delegasyonunun bir üyesiydi. Libertad, Labarthe'nin ziyaret ettiği hapishaneler arasında "Tutuklama sistemimin (güvenlik önlemleri, izolasyon, iletişimsizlik, cezalar v.s.) uygulama yeri" olarak dikkatini çekmişti ve bu sistemin sağladığı güvenliğin yanı sıra insanlara verdiği zararları da araştırmıştı. Kızıl Haç Raporunda Libertad için şöyle deniyordu: "Mahkumların birkaç yıl içinde fiziksel ve ruhsal olarak paramparça edilmesi ile ünlü bir yer"

ranlık figürleri.

Şişman, bakımlı, yağlı vücutlu, sadece yanda kalan saçların süslediği dazlak bir kafa, sivil elbise ve tabii kravat. Boynuz saplı gözlüklerinin ardında yoğun, mutlu bir bakış. İnsan onun sakin, hamarat bir dükkan sahibi olduğunu düşünebilirdi. Bordo Torres'e zorla üniforma giydirildikten sonra hapishanede sivil olarak gezen tek adamdı.

Libertad'daki tüm güvenlik donanımlarına, sürekli değişen kalabalık personele, hücre binasına varabilmek için geçilmesi gereken pek çok nöbetçiye ve hücre binasının her katında bulunan kontrol noktalarına rağmen, bu psikolog hergün evrak çantası ve sivil elbiseleri ile üst kattaki bürosuna çıkardı; sanki kontroller onun için geçerli değildi ve adeta hapishane komutanı oymuşcasına tüm kapılar önünde açılırdı.

Dolcey Britos'un çok yetersiz bir akademik eğitimle psikolog olduğunu, Uruguay'daki üniversiteye hiç gitmediğini ve yalnızca akademik çevrelerde pek te iyi bir üne sahip olmayan "El Lumen" özel okulunu bitirdiğini çok az kişi biliyordu. Yine de kapalı tutulan bir insanın planlı psikolojik yıkımı için elde pek çok imkan olduğu ve Kuzey Amerika'daki deneylerden yararlanma ve onları taklit etme olanağı bulunduğu; üstelik her türlü çezadan arındırılmış olarak bu işe ayıracak pek çok zamanı da olduğu göz önüne alındığında bu son derece normaldi.

Libertad'a Ekim 1972'de gönderilen Britos, her mahkumu tanır, güçlü ve zayıf yanlarını bilirdi. İşkence sonucu kişisel yıkıma uğramış bir companeroyu ilk kez bakım altına aldığında, yoğun bir ilaç tedavisine başlar ve bu uyuşturarak kabullendirme (ve bunun kalıcı dengesizlik etkisi) süreci sonunda adeta mahkumun tek sahibi olurdu.

Bir mahkum duygusal dengesizlik belirtileri mi gösteriyor? Onu hemen, ruhsal açıdan hasta bir mahkumun yanına koymak en iyi çözümdü; gerçi buna iki aydan fazla dayanması olanaksızdı ama bazılarının iki ya da üç yıl dayandıkları da olurdu. Okuyamadan, çalışamadan, sürekli gerilim altında geçen bu zaman süresince hasta companeronun ilaçlarını alması, "ara"ya çıkması, yıkanması, sabunu yememesi, kendini öldürmemesi için çaba göstermek; her an bir delinin birbiriyle bağlantısız saçma-sapan konuşmaları ile rahatsız edilmek ve rahatça bir mektup bile yazamamak : büyük bir olasılıkla sonunda o da çıldırırdı. Hücre paylaşımı: bir deli yanındaki diğer mahkumu da delirtirdi ve Britos bu iki deliyi, gözkulak olmaları için başka

iki mahkumun yanına verirdi; ve bu böylece devam edip giderdi.

Libertad'daki bu problem sadece kötü manada uzmanlaşmış bir zalim ile ona karşı direnen mahkumların savaşı değildi; insan, bu kendi kendini besleyen, her şeyi kapsayan sistemli zorbalığı farketmeliydi.

Mahkum her türlü dayanaktan, hatta sürekli uygulanan baskının getireceği dengeden bile yoksundu.

Sıkıştırıp gevşeterek, baskılı ve gevşek dönemler arasında bocalatan bu sistem kendini tekrarlayarak tekrar başladığı yere dönen bir çember bile oluşturmaksızın devam ederdi; bu bir spiraldi ve mahkum hep biraz daha kötüye gider, her an daha büyük kayıplara uğrardı.

Dahası da vardı: her sıkıştırma veya gevşetme dönemi sonunda iyi ve kötü uygulamalar birbirlerini sıfırlayacak biçimde oluşurdu: Eğer mahkuma ziyaretçi kabul etme izni verilmişse, onu x nedenle adada hücre hapsine atarlardı; eğer mahkumun mektuplarını almasına izin çıkmışsa sinemaya gidemezdi; eğer ona bir şey verirlerse, bunu iki sene sonra; tam kendisine ait olduğuna inanmaya başladığı bir sırada geri alabilmek için yaparlardı.

Bir blok -diyelimki iki A- dengeli, rahat, sağlıklı ve verimli mi çalışıyor? öyleyse onlara bir sürü deliyi transfer etmenin tam zamanıydı. Delinin biri olay çıkartır, bir kriz geçirirse gece başında beklemek gerekirdi; dört vardiya halinde dört companero nöbet bekler ve ertesi gün hiçbir şey yapacak halleri kalmazdı. Bütün çılgınlar kontrol altına alındığında, krizler atlatildığında ise tüm blok, yani herkes kendini kötü hissetmeye başlamış olurdu.

Mektup yazarken dikkat edilmeliydi; aşırı duygular gösterilmemeliydi -ne mutluluk, ne de endişe; ziyaretler sırasında mahkum çocuklarına veya annesine karşı ölçülü davranmalıydı, ne üstlerine atılmalı ne de uzak durmalıydı; companerolara veya askerlere karşı göstereceği tepkilere dikkat etmeliydi; hep aynı görünmeli, "normal" olmalıydı: Britos onları gözlemliyordu. Bir mahkum diğer bir mahkumla ufak çapta tartıştığında Britos onu yanına çağırtır ve o sakinleştirici sesi, düzgün konuşması ile "Neyimiz var bakalım?" diye sorardı - bu noktada mahkuma adı ile hitap eder, onu alışılmadık bir fenomene sürüklerdi: kısa bir an için eski kişiliğine dönmek.

"Lütfen oturun, sizin için ne yapabilirim?"

Bir deli kriz mi geçirdi? Britos onu yumuşaklıkla sorgular ve hücre arkadaşı hakkında bilgi edinmeye çalışırdı; bu bilgiler yeni bir dava açılmasına ve mahkumun hapishanede birkaç yıl daha fazla kalmasına neden olurdu; genellikle de ek olarak bu istenmeden hainlik

etmiş olan zavallı çılgın, suçluluk duyguları ile intahara kalkışırdı.

Askerlerin yüzde yüz güvenini kazanmış biri olarak Britos, beşinci kattaki bürosunda savaş ganimetlerini, korkunç zaferlerinin meyvalarını biriktirirdi. Mahkumlar bu odaya her girdiklerinde duvardaki küçük bildiriyi; onun iş doktrinini okuyabilirlerdi:

"Gözlerini çıkartıp kendime takacağım
sende benimkileri çıkart ve kendine tak
böylece beni, benim gözlerimle görürsün
ve ben de seni, senin gözlerinle."
L. Bisvanger

Bu buhar kazanına girmeye hiçbir asker cesaret edemezdi: yirmibeş çıplak adam; burası bir Macho'dan çok erkeklerin dünyasıydı. Duş yeri mahkumların kutsal yeriydi. Hücrede, duşa hazırlanırken Pucho ile "ara"yı konuşuyorduk: Futbol maçının ayrıntıları, ziyaretçi ve mektuplar hakkındaki yeni bilgiler, konuşmaların içerikleri ve hep olduğu gibi cezalıların listesi ile cezalandırılma nedenleri.

Bu bir tür hapishane geleneğiydi; eğer biri anlatmayı reddederse hücre arkadaşı bunu herkese yayardı:

"Bunun nesi var biliyor musun yahu? Bana "ara"dan hiç söz etmedi, düşünsene!"

Kodeste her şey paylaşılırdı, "ara" bile.

Asker kapıyı açtı ve dışarı çıktık: mahkumların oluşturduğu kuyruk oradaydı ve duşa-gitmek biraz da komik bir olaydı. Bir asker üzerlerinde sadece kısa şortlar ve ellerinde birer parça sabun olan adamları, kurallara uygun biçimde durmaya nasıl zorlayabilirdi ki?

Bloğun kapısı açıldı ve mahkumlar acele ile gözetleme merkezinin karşısındaki duş yerlerine doğru yürüdüler.

Problem asıl o anda başlıyordu: biz yirmialtı mahkuma karşılık sadece oniki duş vardı ve kapıdan girdiğimiz andan başlayarak, beş dakika içinde -kelimenin tam anlamı ile beş dakika- işimizi bitirip tekrar giyinmiş olarak dışarı çıkmamız gerekiyordu.

"Hey siz oradaki!" diye bağırdı asker.

Yavaş sesle başlayan konuşmalar artmış ve bu kapalı yerde yankılanarak derin titreşimli bir uğultu halini almıştı.

"Hey, siz oradaki!" diye tekrarladı.

Sesler, sanki biri radyonun düğmesi çevirilmişcesine aniden alçaldı ve askerin "siz" demekle kimi kastettiğini anlamaya çalıştık.

"Kim size açma emri verdi?"

Pino Garin'i işaret ediyordu: Banklardan birinin üstüne çıkmış, suların elbiselere sıçramasını engelleyen koruma bölmesinin üstün-

den, muslukları açmaya çalışıyordu.

Başlangıçtaki uğultu şimdi genel bir mırıltıya dönüşmüştü: Konuşmamak imkansızdı; gecmek için izin istemek, karşılıklı sabunlanmak, bir duşa girmek, sadece bunlar bile buğulu bir koro oluşturmaya yetiyordu. Ek olarak ise, insanlar duşun altında içlerini çekiyor, gargara yapıyor, tükürüyor veya sümkürüyorlardı ve bu sesler yirmialtı kez çoğalarak yükseliyordu.

Pino Garin bankın üstünden, parmaklığın arkasında durar askere bakarak

"Bana mı söylediniz, Asker?" dedi.

Pino konuşurken nazik ve yumuşak davranan çok zayıf bir adamdı; sivri bir suratı, kocaman gözleri vardı ve kattaki en sakin, en dostça hareketli insandı; hemen hemen kırk yaşındaydı (ve daha fazla da yaşlanamayacaktı).*

* Juan Alfredo Pino Garin 1972'de tutuklanmış, 16 Haziran 1982'de 43 yaşında "2 No. lu Savaş Mühendisleri Taburu" Kışlasında öldürülmüştü. Cezasını Nisan 1982'de tamamlamış olmasına rağmen "Acil Güvenlik Önlemleri" nedeni ile (bir tür Sıkıyönetim-Çev.) onu mahkum olarak tutmaya devam etmişlerdi. Onunla aynı durumda olan Jorge Selves, Pino Garin'in ölümüne tanık olmuş ve olayı şöyle anlatmıştı:-

"Companero 1972'den beri yoğun ilaç tedavisi altındaydı; aldığı Psychopharmaka'nın dozuysa çok yüksekti. Kışlaya geldiği andan itibaren bir doktor veya hastabakıcı istedi ama göndermediler. Nöbetçilere açık-seçik bir dille acilen ilaca ihtiyacı olduğunu, en azından gece için kendisine ilaç vermeleri gerektiğini anlattı; ama onu dinlemediler bile.

Dördüncü-beşinci günlerde halüsinasyonlar görmeye başladı. 16 Haziran sabahı, şafak sökmeden önce, bir nöbetçi şilteleri almaya geldi. O gece Juan çok kötü durumdaydı, nöbetçiyi çağırmış, kontrolünü tamamen kaybetmişti. Nöbetçi onbaşının Juan'ın hücresinin önünden gecerken kolları havada, anlatılamayacak denli sarsılmış bir yüz ifadesiyle felç olmuşçasına kalakaldığını görmüştüm: Juan kendini asmıştı. Ben, beni dışarı bırakmaları için bağırmaya başlamıştım. Nöbetci uzun bir süre orada öylece, hareketsiz durduktan sonra dışarıdaki nöbetçilere haber vermeye gitti. Juan'ın cesedi kaldırılıncaya kadarsa tam bir saat geçti. O ana kadar Juan'ı bir kez bile muayene etmemiş olan doktor, raporunu "Boyun kırılması nedeni ile ölüm" olarak verdi. Juan'ın bir bahşiş kemeri vardı ve kendisini onunla öldürmüştü."

Pino Garin olayı Uruguay'da Askeri Dikta Rejimi altında hapishanelerde meydana gelen dokuz intihar olayından biriydi. Horacio Ramos ve Jose Artigas dışında, dayanılmaz hapishane koşullarına tahammül edemeyen Hugo Castras (7 aralık 1972), Victor Hugo Padilla (Mayıs 1974), Norma Cedres de Ibaruru (Askeri Hastane: 16 Ocak 1978), Edgar Sosa Cabrera (28 Nisan 1982), Roberto Rivero (20 Ocak 1984) ve Ruben Martinez Addiego (20 Ağustos 1984) ölümü seçmişlerdi.

"Evet size" dedi asker, "Size suyu açma emrini kim verdi?"

Pino elleri hala musluğun üstünde -duşlar akmaya başlamıştı- şaşkın bir tavırla sordu:

"Özür dilerim nöbetçi, sadece zaman kazanmak istemiştim. Tekrar kapatmamı ister misiniz?"

Bu "ister misiniz" sözcüğü, anahtar kelimeydi; askere adeta bir soyluluk ünvanı veriyordu: Libertad'ın ikinci-katının-oniki-duşu'nun sahibi ve tek yöneticisi; bundan etkilenip de gevşemeyen yoktu. Onlara belirli bir ünvan verip, en yüksek otorite olarak tanındıklarını belirttiğinizde -konu duşu açıp kapatmak bile olsa- kararsızlık göstermezlerdi.

Oradan-buradan hafif gülüşmeler geldi, duş yapanlar:

"Bravo Pinito, biraz daha vazelinle, harika olacak" diye yorum yaptılar.

Asker durakladı: tutuklu ciddi birine benziyordu ve "zaman kazanmak" demişti; emirlerde de hep öyle deniliyordu. "Daha sonra beni ispiyonlayıp, çavuşa gecikmeden benim sorumlu olduğumu söyler mi? Çavuş bu bokun önünde bana hak verir görünse bile, daha sonra mutlaka beni de cezalandırır. "Bu kısa meditasyon molasından sonra Pinito tekrar konuştu:

"Açabilir miyim Asker? Bana izin veriyor musunuz?"

Bu izin kelimesi son direnişi de yıkmıştı.

"Pekala" diyerek razı oldu. Ama yinede gereksiz bir emir ilave etmekten kendini alamadı:

"....ama indikten sonra bankı temizleyin".

Asker "pekala" dediği anda seslerde aniden birkaç desibel yükselmiş ve Pinito'nun ince, becerikli elleri muslukları hızla açmaya başlamıştı: sıcak soğuk, sıcak : yirmialtı kişi için ideal sıcaklığı bulmak hiç de kolay değildi.

"Heey, bu su buz gibi!"

"Baksana, su kaynıyor yahu!"

"Harika ahbap, tam oldu!"

Pinito, hiç etkilenmeden; dudaklarında kibar bir gülümseme ile ellerini uzatıp akan suyu kontrol etti -başka ne yapabilirdi ki?- sıcaklık ayarına baktı.

Girişteki holde soyundum. Elbiseleri, daha sonra bir şeyleri unutmamak için düzgün olarak asmak gerekiyordu, aksi halde "Elbiselere karşı dikkatsizlik" suçundan cezalandırılırdım. Aynı zamanda çabuk da davranmalıydım, zira bu sefer de "Gecikmek" sebebi ile cezalandırılabilirdim.

Duşa gittim: insan etinden oluşan blok halinde bir duvar: bu aralıksız vücutların arasından sıyrılıp yıkanmak olanaksız gibi görünüyordu, ama insan kusursuz bir teknik ve incelikle bunu başarabiliyordu:

-Vücudu çok kısa bir süre-yirmi saniye suyun altında tutmak,

-Bir adım gerileyerek diğerine yer acmak

-Baştan başlayarak iyice sabunlanırken köpüklerin aşağı doğru akmasını sağlamak,

-Sabunlu halde kısa bir bekleme: companerolar acele ile, mümkün olduğunca kısa sürede bir duşu boşaltarak haber verirlerdi;

-Duşun altında dikkatlice durulanma: suyun altında geçen o yarım dakikalık zamanda akla gelen cazip düşünceleri bastırmak; her zaman sırada bekleyen bir başkası vardır.

Hepimiz aşağı-yukarı aynı zamanda işimizi bitirdiğimizde, ilk yıkananlar bizi bekliyor olurlardı. Dışarı çıkıp giyinmezlerdi, çünkü onları gören asker musluğu kapama emrini verebilir ve birileri sabunlu durumda kalabilirlerdi.

Yıkanmak, nöbetçi ile sürekli olarak sürtüşmek demekti. Duş başlıkları kireçten tıkanmıştı ve suyu zar-zor akıtıyorlardı. Duş başlıklarını çıkartmak kesinlikle yasaktı; kandırmaya da olanak yoktu, zira başlık çıkartıldığı anda su fışkırmaya başlıyor ve yere çarparken çıkardığı gürültü insanı hemen ele veriyordu. Başlığı olmayan tek duş en baştakiydi ve en değerlisi oydu; bu nedenle kimse onu sürekli olarak kullanmaz, sadece dışarı çıkarken altından geçerek ayaklarını son bir defa durularlardı.

Banyo, mahkumların kutsal bölgesiydi. Hiçbir asker oraya giremezdi. Bir kere askerin biri içeri girmişti; ufak-tefek, önemli işler peşinde olan biriydi ve çok öfkelenmişti, çünkü musluğu kapatmaları için verdiği emir yerine getirilmemişti; üniformaya hakaret, sistemi bozmak ve daha kimbilir neler? Ufaklık içeri girdi ve yirmi adet çıplak, hareketsiz vücut tarafından etrafı sarılıverdi; hepsi yay gibi gergin, ne olacağını bilmemelerine rağmen diğerinden gelecek en ufak sinyal ile harekete geçmeye hazırdılar ve ufaklık bunun farkına vardı. Kıpkırmızı kesilmiş suratı ile yavaşca aralarından sıyrılmaya çalışırken bir taraftan da "Dikkat, bırakın geçeyim, yer açın" diyordu. Sessizce buharların arasından sıyrıldı ve bankın üstüne çıkıp musluğu kapatmaya yeltendi. Aynı anda duşun altından, güçlü bir ses yükseldi:

"Bir saniye lütfen, daha sabunluyum, kapatmayın!"

Bu bir emirdi. On yıldır bir mahkumun, bir askerle bu şekilde

konuştuğunu duymamıştım; ve tabii asker suyu kapatmadı.

O gün duş bölmesini sert adımlarla dargın ve hiddetli olarak terketmiştik. Sanki en kutsal haklarımız çiğnenmişti: bir asker banyoya girmişti!

Banyo ve ziyaret zamanları, sayısız ve uzun süreli cezalara çarptırılmak için en uygun fırsatlardı. Bazan askerin biri zamanlamayı kontrol etmek için gelip kapıda durur ve dışarı çıkarken numaralarımızı elindeki küçük deftere yazarak herhangi bir nedenle bir sürü ceza verirdi -onbeş, yirmi- o gün canı ne kadar istemişse...

Duş yapanlar bloğa olabildiğince yavaş dönüyorlardı ve ortada hala sabunlu olan birkaç kişi son damlalara erişebilmek için koşuşturuyorlardı.

Ötekilerse hala kilitli olan parmaklıklı kapının ardındaki sahanlıkta giyiniyorlardı. Dışarıdaki asker bizi gözetliyordu; bütün gününü çıplak adamlar arasında geçirmenin getirdiği tüm alışkanlığına rağmen (antreman salonlarındaki gibi) bakışlarını belirli bir biçimde ayarlaması gerekiyordu; zamazingolara değer biçemez, ya da kafesteki adamların kıçlarına dikkatli bakamazdı. Bazı askerler buna karşı doğal bir aldırmazlık gösterirler, bazıları da bakışlarını indirirlerdi; bir kısmı ise açık açık seyrederlerdi: Mahkumlar arasında huzursuzluk: Seks açısından seyredilmek; bir vitrinde sergilenir gibi gözlenmek bizleri çok rahatsız ederdi. Genellikle biri riski göze alarak, çok yüksek sesle aşağılayıcı bir yorumda bulunur ve bu duruma son verirdi.

Hapishanede erkekler arasında, dışarıdaki dünyada aldırmazlıkla karşılanabilecek bazı şeyler utandırıcı olurdu. Bunun nedeni ise zaten homoseksüel ilişkilere ortam sağlayabilecek bir çevrede bulunmamızdı. Bunlar kesinlikle yasaklanmış olan tabulardı ve tek-tük gerçekleşmesi bile politik açıdan felaketlere neden olabilirdi; doğruluk ve ahlak imajı her yönden korunmalıydı.

Bir mahkum, diğer bir mahkuma asla dokunmazdı. Bir askerde mahkumlara vurmak dışında hiç dokunmazdı. Bizler el bile sıkışmazdık: eğer biri diğerine dokunuyorsa, bu ya öfke, ya da sonsuz bir güveni gösterirdi.

Bu tür hareketler ikinci cinse aitti ve kolların rastlantı ile birbirine sürtünmesi veya tesadüfen çarpışma gibi hareketler, bir çeşit tecavüz ya da suistimal olarak kabul edilir ve adeta hapishanedeki herkesi cehennemlik ederdi.

İki mahkum birlikte tur atarken, birinin kolunu diğerinin omuzuna atması veya caddede yürürken yapıldığı gibi koluna girilmesi

düşünülemezdi. Eğer tutuklular kelepçe ve başlıkla buz odasında yere savrulduklarında rastlantı ile yerde yatmakta olan bir diğer mahkuma çarparsa, her ikisi de karşılıklı olarak özür dilerlerdi; nakiller sırasında araba keskin bir virajı alırken biri diğerine yaslanırsa - tıpkı yorgun ve bıkkın bir memurun otobüste komşusunun ayağına basması gibi- toplumsal bir kuralı çiğnemiş olurdu.

Mahkumların futbol oynarken atılan bir golü kutlamak için profesyonellerin yaptığı gibi birbirlerine sarılmaları hayal bile edilemezdi; skandal!

Maksimum bedensel temas, bir mahkumun diğerinin omuzuna, en yukarıya ve kuvvetle vurması olabilirdi - tıpkı benim Pucho'ya yaptığım gibi; veya çok dar bir yerden; örneğin koridordan geçerken çok hafif bir sürtünmeye izin verilebilirdi.

Uzun süren izolasyon, zorlayıcı kurallar ve bastırılmış cinsel istekler: Marques Castagno bir gün "San Jose" Kışlasında, dört yıllık kodes hayatı ve pek çok düşünmeden sonra, alnı hala aklındakilerden dolayı kırış-kırış, vardığı sonucu açıklamıştı:

"Düzenli bir seks hayatına sahip olmanın bir insan için ne kadar önemli olduğunu hiç fark ettiniz mi?"

"Düzenli seks hayatı" yoktu; sadece erkekler vardı ve insanlar dışardaki dünyada bir companera ile yaşadıkları ile kıyaslanamayacak denli özel hayatlarının gizlerini paylaşmak zorundaydılar: Her şey, homoseksüel ilişkilerin oluşması gerektiğini doğrular gibiydi.

Ancak, sadece düşmanlar tarafından değil, halk acısından da siyasi mahkumlara yöneltilen ön yargılar ve bakış açıları; seksüel ilişkilerin de politikanın bir devamı olduğunu; saygılı bir tanımlama ile sosyal bakımdan büyük önem taşıdığını ve objektif olaylarda kabul edilebilecek şeylerden bağımsız olarak değerlendirildiğini işaret ediyordu.

Homoseksüellik, adi suçtan hüküm giymiş mahkumlar arasında normal, siyasi suçlular arasında ise kesinlikle yasaklanmış bir şeydi. Bir hesap yapmıştım: 1300 erkek, 3000 geceyi aşırı kışkırtıcı şartlarda ve cinsel gereksinimleri dolayısı ile homoseksüel ilişkiyi düşünerek geçiriyorlardı. Bu rakamlar çarpıldığında (1300x3000) bizlerin onbirbin yıl sürekli, gece-gündüz bu durumda yaşadığımız ortaya çıkıyordu -ve ben, Libertad'da meydana gelen altıdan fazla olay bilmiyordum- olay derken kastettiğim homoseksüel ilişki de değildi; çift yöne çekilebilecek imalar ve belki de bir veya iki uygulama sözkonusuydu: onbirbin yılda altı olay...

Companerolar arasında morali bozulmuş ya da yıkılmış, kırgın

olanlar veya -yetiştikleri ortama bağlı olarak- sosyal bir örneği takip edenler, giderek homoseksüel ilişkiye daha az karşı çıkar hale geliyor ve Uruguay'daki toplumun diğer kesimlerine kıyasla bu olayı daha kolay kabullenebiliyorlardı.

Kodeste normal seksüel istekler kayboluyordu. Basılı herhangi bir şey yoktu ("Siete Dias" gibi yarı çıplak kadın fotoğraflarının olduğu dergiler veya örneğin Henry Miller'in bir romanı adeta deprem etkisi yaratıyordu); ne ten teması, ne öpüşme, ne erojen bölgeler,ne dokunma, ne de tanıdık hatırlatmalar: İç gıcıklayıcı bir parfüm, çiçekler v.s. vardı. Sarılmalar yoktu, önünüzde davetkar bir tavırla saçlarını tarayan bir kadın; gayet, güzel, uyumlu şeyler de yoktu (spor hariç -ki o da vahşice erkekleştiriliyordu), burası erkeksi bir Macho-Toplumu'nun da ötesindeydi. Her şey sertleşip kabalaşmıştı- konuşmalar, sofra adabı, osurma ve geğirme özgürlüğüne varıncaya dek her şeyde bir hamalın kabalığı, ilkellik, ruhsuzluk ve katılık hakimdi.

Traş losyonu kullanmak alışılmadık bir şeydi. ziyaret saatinden biraz önce; geleneksel veda öpücüğü sırasında biraz daha iyi kokmak için parfüm niyetine deodorant süren Ricardo Collazo aşırı dikkat çekmişti: oldukça sert görünüşlü, dev gibi bir copanero oluşu yüzünden kimse yüzüne karşı onu uyaramamıştı, ama arkasından epey konuşmuşlardı.

Yıllar geçerken iktidarsızlık korkuları da başlıyordu. Cinsellik kayboluyor, geriye sadece kültürel -zayıflamış, azalmış- hayal güçü, teorik olduğu için bedensel de olmayan bir özlem, aşırı romantizm duygusu kalıyordu. Erotizm geriye işliyor, sevilme ihtiyacı ve şefkat ön plana çıkıyordu.

Hapishane, sadece cinsellikle sınırlı kalmayan bir keşişlik dünyasıydı. Sahilde buz gibi bir bira, hardallı sosis, aile; ölçülü bir yenilgi ile unutuluyor ve "Her zaman" hücrede olmak, "Artık buradan çıkamayacaksın Chici" kavramı, zararsızca kabul ediliyordu; mahkumluk kaderimizdi ve yaşamaktan vaz geçmeksizin, olabildiğimizce yararlı olmaya çalışıyorduk.

Ancak bütün bunlar bir an gelip de spermlerin -fiziksel ve daha da önemlisi ruhsal olarak- öpüşmek, sarılmak, bir kadının sıcak, yumuşak tenini hissetmek, fısıltılarını, okşamalarını, onunla olmak ihtiyacını şiddetle arzulamasını engellemiyordu: ve insan kendisini son derece üzgün, kaybolmuş hissediyordu. Melodrama kaçmaksızın ifade edersek: sanki politikaya küfür ediyor, seçmiş olduğu -bir süre sonra düşündüğünde, yine de duraksamadan tekrar seçeceği- yolu la-

netliyordu. Kendi kendine acıyor, küçük ve güçsüz bir adam olarak, hapishane dışında hiçkimsenin anlayamayacağı kadar, okşanmaya ve sevilmeye muhtaç biri oluşuna üzülüyordu.

Masturbasyon sık, gizlice; daha doğrusu olabildiğince saklı yapılıyordu, ama alışkanlık değildi. Bu sadece durum dayanılmaz olduğunda, bir ölçüde vücudu frenlemek ya da geceleri çarşafları ve pijamaları berbat etmemek için yapılıyordu.

Herkes kendi kişisel deneyimlerinden söz edebilirdi -ama biz mahkumlar, sanırım tabu oluşundan çok saygı nedeni ile, bu konuda hiç konuşmazdık; ama hayaller ve sapmalar hep vardı. Geçerli, inanılır bir bahane ya da çıkış yolu bulmak giderek zorlaşıyordu ve ilgisizlik - ilaç almak hiç de cazip değildi- ile zorunluluk arasında kalmak masturbasyonu azaltıyordu. Geceleri boşalmayı ancak masturbasyon ile önleyebiliyorduk; ama her ikisi de zamanla seyrekleşiyordu.

Koridorda selamlaşmalar çoğalmıştı, banyodan dönüş çok rahatlatıcıydı. Hücreye döndüğümüzde kapılar, herbirimizin kendi dünyasının üzerine kapanacak ve daha sonra, koridor boşaldığında asker hepsini kilitleyecekti.

Gereksiz bir soru: "Tamam mısınız?"

"Evet, nöbetçi, tamamız, teşekkürler"

Nezaketin doruğu; kurulanmış, iç çamaşırlarımızı değiştirmiş ve "ara"dan sonra, temizliğin verdiği o hafifletici duygu ile adeleleri-miz gevşemiş olarak sessizce oturup, rahat rahat okuyacaktık.

Kendime bir fincan süt tozu hazırladım, ishali önlemek için çok az koymuştum; adeta sulu olmuştu, bir ekmek kabuğu alıp kemirmeye başladım. Pucho matesini karıştırdı, sıraya oturup tek bacağını leylek gibi altına aldı ve gözlerini yarı kapatarak düşüncelerine daldı.

Sıcak bir mide, hafif, tatlı, neredeyse orta sınıfa özgü denilebilecek göz kırptım. Bunun anlamı: "Bugün onları iyi atlattık değil mi? Bütün parana bahse girebilirsin; bize eziyet etmekten artık vaz geçecekler. Ve eğer bizler, yirmi veya otuz yıl bu şekilde devam edersek, sonunda yenilgiyi kabullenmek zorunda kalacaklar; aynı fikirde değil misin?"

Pucho bir göz kırpışı ile onayladı.

* * *

İkinci kat hareketsiz bir yerdi: İnsanın sürekli olarak kullanabi-

leceği tek şey kafasıydı. İkincideki adamların pek çoğu sürekli daha az gelebilecek her konuda yüksek düzeyde bilgi edinmekle kalmamış, aynı zamanda da bu bilgileri sindirmişlerdi.

David'in ikincideki hayatı da tıpkı dördüncüdeki gibi yoğundu, ancak bu yoğunluğun türü farklıydı. Bu kez örgütlenecek olaylar veya heyecanlı uygulamalar yoktu. kendisine ve kitaplarına - Libertad'in en iyi kitapları-ayıracak çok vakti vardı. Onları; kendisinden istenmediği halde, ikinci kat kütüphanesine vermişti. Bunun adı "Paylaşmak"tı. Laureno Riero katın kitaplık sorumlusuydu ve görevi, her şeyi okuyarak her mahkum kendi ilgi alanına göre -bu konuda eşsizdi- kitap önermekti.

İkinci katta David çok kitap okumuştu: Marksizm, tarih, ekonomi, sosyal ve politik içerikli eserler, ciddi ve hafif edebiyat örnekleri

Bir pazar, hücreyi tepeden tırnağa temizleme işini bitirmek üzereyken içeri ansızın bir subay girmişti. David hazırolda beklerken subay defterlere el atıp sordu:

"Bunlar, buradakiler nedir?"

"Özetler"

"Ne özetleri?"

Herşeyin; okuduğu her kitabın bir özetini çıkartmıştı: Paul Baran'dan "Marksist Ekonomi Teorileri"; Fesenkov ve Levin'den "Güneş Sisteminin Kökeni"; Veselov'dan "Hayatın Gelişimi"; Piaget'den "Çocukta Gerçeğin Oluşumu"; Burian ve Janda'dan "Romalılar"; Werneck Sodre'den "Brezilya Ekonomisinin Sosyal Gelişimi"; Isaac Deutscher'den "Silahsız Peygamber"; Idea Vilarino'dan "Otuz Aşk Şiiri"; Felisberto Hernandez'in tüm kitapları; Jose Maria Arguedas, Carpentier, Jose Armado ve Howard Fast'in pek çok eseri; Paco Espanola'dan "Dünyanın Üstündeki Gölgeler"; Ray Bradburry, Sturgeon, Aldiss, Ballard, Asimov ve Simac'dan bilim kurgu romanları ve temel yapıyı oluşturan en önemli, anonim, ana kitaplar: Marx, Engels, Lenin. Dev bir eserin sabırla çıkartılmış özeti: Trotzky'den "Rus Devriminin Tarihi".

Mahkumlara özgü, o karınca gibi el yazısı ile, iki çizgi arasına üç satır sığdırarak, onbir okul defterini özetlerle doldurmuştu; bir başka deyişle otuzüç defter dolusu yazı.

"Okuduğum kitapların özetleri" dedi subaya.

"Öyle ise içlerinde ne yazdığını biliyorsuzun" yanıtını aldı.

David gözlerini subayın gülümseyen yüzünden ayırıp, ellerini takip etmeye başladı; askerlerin basılı kelimelere duyduğu hastalıklı, iyileşmez fobi ile birinci defteri yırtmaya koyulmuştu.

O aralar olağanüstü bir "Açık Kapılar" dönemi yaşanıyordu; bu dönemde hücreler belirli bir saate yarı açık kalıyor ve koridorda bir düzine mahkum birbirlerini görebiliyorlardı. Punta Carretas'tan beri görmediği eski, tanıdık yüzlerle tekrar karşılaşmış, yeni insanlarla tanışmıştı. Onlar başka hiçbir yerde rastlanamayacak insanlar ve dakikalardı.

Obelix taze bir Tupamaro, üniversitenin ekonomi enstitüsünden bir teknikerdi ve Urugay'ın sömürü mekanizmasını tüm boyutları ile kavramıştı. Uzun ve silahsız bir uğraş sonunda; alnında, bileklerinde, kollarının alt kısmında ve boynunda atan damarları açmaya çalıştı: Obelix'in yaraları hem pek çok, hem de düzensizdi, çünkü damarlarını ceketinin fermuarından kopardığı küçük metal parçası ile kesmeye çalışmıştı.

Onu durdurdular; ekonomi bilgini olduğu için "Tehlikeli" olabilirdi; bu nedenle onu ikinci kata gönderdiler. Orada, kahraman olarak kabul ettiği bazı kişilerle karşılaşacağını sanıyordu: küçüklüğünden beri resimlerini gazetelerin ilk sayfalarında gördüğü Rodriguez Recalde, Listre, Lopez Mercado gibi; ve buldukları, kendisini kocaman ama kolayca kırılabilir bir bebek gibi görüp, etrafını saran, ona kucak açarak koruyan harika insanlardı.

Kim daha fazlasını yapabilirdi ki? Jota Jota Dominguez: küçük ama güçlü, çakı gibi bir adamdı, göğsündeki tüyleri çenesine kadar gelen bir karateciydi; işkence sırasında elleri bağlı, başında başlık olduğu halde bir askerin bacağını kırmıştı. Ülkenin iç kısımlarında küçük bir klüpte müzisyen ve kadın kuaförüydü; gece klübünde bongo ve bateri çalardı. Swing ile yumruklamanın olağanüstü bir karışımıydı o. Jota Jota, Obelix'i kardeşçe bir kabullenme ile kanatları altına aldı ve ona aşağıdan bakarak "Antreman yapmalısın, güçlü ve çevik olmalısın, haydi gel bakalım" dedi. Onu çalıştırmaya, kilosunu ve gıdasını kontrol etmeye başladı. Göğüs-göğüse bir savaşta erkekleri öldürüp, kadınlarına sahip olabilen Jota Jota, kendini bir anne fedakarlığı ile Obelix'e adayarak onun fazla kilolarını forma sokmak ve ruhunu iyileştirmek için tüm gücü ile çabaladı.

* * *

Burası ikinci kattı. Küçük Becca Tessa kendini parçalamaya kalktığında tüm Libertad'ı titreten kat. O aralar OAS'den askerler Küba aleyhine delil toplamaya çalışıyorlardı ve bu sebeple onyedi companeroyu yine makinenin içine atmışlar; ya da kendi deyişleri ile

adada kür yapmaya göndermişlerdi. İlk aldıkları kişi Becca'ydı ve onu götürürlerken, koridorun orta yerinde kollarını açıp arlarından geçerek kendini öldürmek istemişti.

Bu olay hapishanede ağızdan ağıza yayıldı: "Ufaklık kendini parçalamış" ve ikinci kattakiler aniden kapıları yumruklamaya başladılar. Bu içgüdüsel ve aşırı tepki, bir anda tüm kata, oradan diğer katlara ve tüm Libertad'a yayıldı: Gürleyen, çınlayan, tekrar gümbürdeyen cehennemi bir gürültü, hapsedilen öfkenin patlamasıydı bu; askerler panige kapılarak koridordan koşarak kaçtılar -gürültü dışında yalnız olmalarına rağmen- kendilerini parmaklıkların öbür tarafına atmaya çalıştılar.

Hapishanedeki kapı yumruklama olayı çok dehşet vericiydi: Kaplan kafese kapatılmıştı, tamamen hapisti, parmaklıklar sağlamdı ve onun dışarı çıkmayacağını biliyorlardı; ama çok öfkelenmişti ve kükremesi hem korku, hem de dehşet uyandırıyordu.

Libertad titredi. Öfke yayılıyor ve gürültü katlanarak çoğalıyordu. David tüm gücü ile kapıya vururken elindeki süpürge sapını sıkı sıkı tutuyordu: onu, ortaya çıkacak ilk askere saplamaya hazırdı. hepsini, binüçyüz mahkumun tamamını öldürmek zorunda kalacaklardı.

Kimse gelmedi. Gürültü giderek azaldı ve öfke yavaş yavaş kayboldu. İkinci kat, gürültüyü başlatanlar olarak "Kötü Davranış" gerekçesi ile bir ay boyunca maksimum kısıtlama cezasına çarptırıldı: ne mektup, ne paket, ne sinema, ne "ara", ne koridora çıkmak vardı; ziyaretçi gelemeyecek, tıbbi bakım istenmeyecek, ne kütüphaneden ne de kantinden yararlanılamayacaktı.

Tam bu sırada hapishanede katlar arası basketbol şampiyonası düzenlenmişti ve askerler ikinci kat takımının açık farkla yenileceğini umarak oynamalarına izin verdiler. Tüm katlardaki taraftarlar takımları ile birlikte aşağı indiler -ikinci kat hariç. Oyun alanına bakan pencerelerden oyun takip edilebiliyordu ama tezahürat yapılamıyordu.

İkinci kat takımı finale gelmeyi başardı: şeytanlar gibi koşarak, olanaksız atışlar yaptılar; her top için savaştılar ve hücrelerine yarı-ölü halde döndüklerinde arkadaşlar masaj ve ovalamalar ile onları yeniden hayata döndürmek zorunda kaldılar. David finalde kime karşı oynadıklarını bilmiyordu, ama militanlık gururu dolayısı ile onların da kazanmak için tüm güçlerini ortaya koyduklarını biliyordu. Harika bir oyun sonunda ikinciler kazandı.

Şampiyonlar hücrelerine döndüklerinde tüm hapishane onları

sessizlikle karşıladı: bu, gururlu ve gizli bir sevinç sessizliğiyle ve yumruklamadan çok daha etkiliydi.

Libertad, 6 Mart 1974

Sevgili ailem, hepinize merhaba!

Negra, lütfen beni anla; sana Ocak ayında yazdıklarım; Kasım ayında olanlar ile ilgiliydi ve şimdi, Mart ayında; Almanya'ya geldiğini ve Rodolfo'nun bir ay önce yaşamından çıkmış olduğunu öğrendim. Onun Bolivya'ya gittiğini ve aranızda anlaşarak ayrıldığınızı biliyorum.

Senin özel hayatına karışmak istemiyorum ve bunun sınırlarını yalnızca sen saptayabilirsin. Ama daha fazlasını öğrenmem gerek. Sonuçta olayların nasıl oluştuğu beni pek fazla ilgilendirmiyor; benim asıl öğrenmek istediğim Rodolfo'ya karşı bugün neler hissettiğin ve yalnız kaldığın zamanlarda hayallerini süsleyen aşk rüyasının hangisi olduğu. Sevdiklerinle birlikte: sorumluluklarını tek başına taşıdığın çocuklarımızla yaşarken aramızda kalanların neler olduğu: görev, alışkanlık, şefkat, aşk veya hiçbir şey.

"Şaşkınım" diyorsun ve fotoğrafından üzüntünü okuyabiliyorum. Mektubun kuru bir haber havasında: çocuklar hakkında yazdığın pek çok detaya karşın seninle ilgili hiçbir şey yok. Sadece alışılmış, hüzünlü bir cümle: "Seni her zaman bekliyoruz".

Alarm sinyallerimin ne kadar uzağa gittiğini; korkularımın ne kadar büyük ve eski olduğunu biliyorsun. Ara sıra sübjektif olduğumu düşünerek kendimi rahatlatmaya çalışıyorum: mektuplarının çoğunun bana ulaşamadan kaybolduğunu, sadece kendin için yaşamaya karar vererek beni hayatından tamamen çıkardığını düşünüyorum.

Senden tek istediğim bana anlatman, beni yeniden güvenilir bir dost olarak görüp, üzüntülerini benimle paylaşman; korkularını aktarman: Senden haber almaya ihtiyacım var.

Sana canını acıtacak kadar sıkı sıkı sarılıp, binlerce öpücük veriyorum.

Şimdi ve daima senin
David

Horacio Guzman bir Robin Hood'du; doğru, temiz, sağlam, aktef, öğrenmeye hevesli bir organizatör, çalışkan, kanaatkar, gülmesini bilen biri; Horacio mükemmel olabilmek için gereken pek çok özelliğe sahipti.

Ve bu insanlıkla ilişkisi olmayan mutsuz toplumda yaşıyordu; savaşın bitiminden sonra; dünyanın herkese ait olduğu ikibin yıllık süre içinde onun gibi insanlar var olmaya başlamışlardı: daha önce yoklardı, daha önce nefes alamıyorlardı.

Horacio katı gerçekçilikten çok daha iyiydi ve çelişkisi de burdan kaynaklanıyordu. Sosyal eksiklikleri, savaşmayı, gücü ele geçirerek sosyalizmi gerçekleştirmeyi hiç zorlamadan kabul edebiliyordu. Ama örgütün yaptığı hatalarda kendisine düşene sorumluluk payını -çizgi dışına çıkan- hepimizin bir an gelipte kapıldığı o dipsiz bulantı ve fenalık duygusunu kabullenip aşamıyordu: "Neden çiftçileri öldürdük?" "Neden Amadio Perez?"

"Neden o dört asker*?" "Neden Kolake'de bir ceset bulundu?", "Neden, neden?"

O, örgütün yenilgisini, Urugay'da silahlı bir savaşın yürütülemeyeceğinin delili olarak gören tek adam değildi.

---

* 18 Mayıs 1972'de "Silahlı Kuvvetler Günü"nde bir Tupamaro Komandosu ordunun genel kurmay başkanı olan General Gravina'yı korumakla görevli dört askere saldırarak onları öldürdü. David Campora "Bir çılgınlık" demişti, "Sadece daha büyük bir çılgınlıklaaçıklanabilecek bir delilik!"; örgütün o andaki total dengesizliği ile yakından ilgili bir olaydı bu.
Ordu propagandalarında denildiği gibi "Dört küçük asker" bizim erişemediğimiz tüm Uruguay'dı; henüz 14 Nisan'a hazır olmayan bir ülke; ne savaşa, ne de sabahın erken saatlerinde bir Jeep'te oturmuş mate içen dört askerin öldürülüşünü görmeye hazırdılar.
Askeri açıdan bakıldığında bu bir hedef hatasıydı: Alt kademelerdeki askeri personele, savaşa açıkça katılmayan bu basit insanlara saldırmak yanlıştı. Bu, çok daha büyük, yaygın ve açık örgütlenmeye bağlı olmayan; bağımsız bir eylemdi ve etkileri her yöne yayılmıştı.
Siyasi açıdan bakıldığında ise büyük bir sorundu: "Tupalar bununla ne elde etmek istediler?", "Ne söylemeye çalışıyorlar?". Zamanla halk bizim amaçlarımızı anlamaya başlamış, aramızda karşılıklı bir anlayış ve hoşgörü oluşmuştu; oysa şimdi onları hayal kırıklığınauğratmış ve korkutmuştuk. Bizlerden uzaklaşmışlardı ama hala bekliyorlardı: belki de bu olumsuz tepkileri ortadan kaldırabilir, hatamızı açıklayıp düzeltme yoluna gidebilirdik. Ama bunu kim yapabilirdi ki? Örgütün her düzeyindeki sorumlular ve üst kademedeki kişilerden yüzde doksanı "Ölüm Süvarileri"nin 1972'nin başından beri böyle bir olayı beklediklerini anlamışlardı. Sokaklara dökülüp insanları kışkırtarak "Savaş başladı" diye ilan ettiler.
Bunun insanlık dışı olduğunu söylemek ne kadar kolay ve ne kadar haksızca olurdu. Companerolar rejimin öne sürdüğü gibi bir anda "Korkunç katiller"e dönüşmemişlerdi; onlar savaşıyorlardı ve bu yüzleşme hem çok hızlı hem de çok aşırı olmuştu. İdare kontrolü kaybetti ve örgüt, dörtnala, nereye gittiğini bilmeksizin atağa kalktı.

Kronik bir intihar girişimcisiydi. İyi bir insan olduğu, üzüldüğü, yıkıldığı ve başka çıkış yolu göremediği için dört veya beş kez evrensel kardeşlik okyanusuna ihtiyacı olan büyük ve özgür bir balıktı ve buraya uyum sağlayamıyordu,

Sürekli gözetime ihtiyacı vardı ve onunla birlikte olmak bir mutluluktu.

"Yarın bir tur atalım mı Horacio?"
"Hayır, aşağı inmeyeceğim"
"Sadece avluda kısa bir tur"
"Lütfen beni rahat bırak"

Horacio, dayanışmanın özü bu olduğu için; kendini geri çekerek companerolara yük olmamaya çalışıyor, kendisi ile meşgul oldukları için öfkelendiğini belli ederek, onları kızdırmayı başarıyordu.

Onun sürekli, her gün ve bütün gün birlikte olduğu tek kişi Panchito Vazquez'di. Ona göz-kulak olmuyor, ama Horacio ile birlikte yapacak pek çok şey buluyordu.

"Satranç oyayalım mı, Panchito"

"Özür dilerim, ama olmaz. dokuma tezgahını onarmam gerek ve Horacio'da bana yardım edecek."

"Ya yarın?"

"Yarın el işlerimizi bitirmeliyiz. Başka sefere, tamam mı?"

Ve her zaman o sakin, huzurlu, arkadaşça tavrını korurdu.

"Nereye gidiyorsun Panchito?"

"Horacio'ya, ona sormam gerek..."

David'in bunu farkedebilmesi için aradan aylar geçmesi gerekmişti; Panchito öylesine akıllıca davranıyordu ki herkes Horacio ile birlikte olmanın eşsiz olduğuna inanmıştı. Oysa aslında koruyucu bir melek gibi onu her an göz altında tutuyordu. Aynı şeyleri koruma altına aldığı Colombia için de yapıyordu.

Sağlam, güçlü bir vücut ve korkutucu bir surat: Juan Valdes, ya da Colombia, örgüte 14 Nisanda bir boşluğu doldurmak amacı ile girmiş ve kendi kendine:"Ben bir hiçim, ama şu an sıra bende" demişti. Askerlerse bu insanları vahşice makineye fırlatmışlardı, çünkü onlar yenilgiyi kabul etmiyor ve korkunun kanunlarına karşı çıkıyorlardı.

Bir yoksulluk bölgesi olanCantegril La Teja'da yetişmişti. Sadece okum-yazması olmayan bir adam- bir Montevideo'lu değil, konuşmak istemeyen dişlerini kendi elleri ile sökmüş, kendi özlemleri içinde kaybolmuş; sosyal açıdan değersiz bir hiçti. Sadece doğrudan kaba

kuvvete karşıydı ve sömürülmüş birinin yanılmaz nefretine sahipti.

İnsan bu adama bakmalı, bu gözlere görüp okumasını öğretmeli, bu ağzı konuşturmalıydı. Onun kulaklarını iyileştirmeli, bir dişçi tarafından tedavi ettirmeli, onun yetişmesine ve kim olduğunu öğrenmesine yardım etmeliydi.

İkinci kat Colombia'yı kanatları altına aldı ve bunların hepsini yaptı. Panchito ona okumayı öğretti, David'se tarih ve Marksizm; Jota Jota ona antreman yaptırdı. Bir yıl sonra Colombia koridorda askeri hastaneden alınma siyah çerçeveli kocaman gözlüğü ile yürüyor, gelişmiş politik görüşlerini açıklıyordu. Vahşi görünüşünü kaybetmiş, elinde bir kitap; sorular soruyor, analizler yapıyor, çalışıyor, askerlere hiç aldırmadan hep daha fazlasını öğrenmeye çabalıyordu.

Yine de henüz onu bekleyen iyileşmeden habersizdi.

Libertad, 17 Mayıs 1974

Sevgili Negram;

Cevabın tam zamanında geldi. Bugün artık her şey açıklandı. Gelmiş ama bana ulaşmamıştın. Artık sadece pencerelerin değil, kapıların da açık olduklarını ve daha da önemlisi benim her zaman orada, yanında olduğumu farkettim. Teşekkürler sevgilim; öfkene teşekkür ederim, seni gözlerimin önünde canlandırabiliyorum: kızgın, sinirli, dudaklarının ucunda sert bir cümle ile: "Seni aptal!"

Her ne kadar henüz karşılıklı konuşamadıysak ve birlikte ağlayamadıysak da her şey açıkça ortada: her şey eskisi gibi, hiçbir şey değişmedi; her zaman senin yanında, seninleydim, sevgilim, sevgilim benim.

O kısacık, ama anlamlı satırlarınla bana çok şey verdin: Rodolfo ile olan kısa ama önemli ilişkin, başlangıcından beri bunun bir gün biteceğini bilme, bizim ilişkimizin devam edeceğine olan inancın ve kendini bana anlatmama doğrultusunda aldığın karar; eğer tüm bunları kavrayamasaydım, bu benim hatam olacaktı: sen bana geldin, her şeyinle, bütün olarak benimlesin.

Bir problem beni son zamanlarda çok etkilemişti ve hala da etkisini sürdürüyor. Psikolojik ve çevreden kaynaklanan bir bunalıma girdim; her ikisi de birbirine bağlıydı ve her ikisi ile de gerçekten savaştım.

Adım adım bu bunalımın nedenlerini saptadım, onları tanımlayarak ele alabilmek için uğraştım, sorunuma akılcı bir çözüm getirmeye çalıştım. Henüz cevaplardan çok uzağım, belki de bulabilmem için yıllar geçecek, ama problemi belirlediğime göre artık onu

çözebilme olasılığım da var. Şu anda, dayanma gücümü yeniden buldum. Sizleri çok özledim, her an aklımdasınız. Siz, dördünüz içimde büyümeye devam ediyorsunuz. Milyonlarca öpücük.

Şimdi ve daima sizin
David

İkinci katta herşey harika değildi: İşbirlikciler de vardı; tek-tük, bilinen, tanıdık; ama yine de vardı. Onlara karşı iki ayrı siyaset uyguluyorduk: Birincisi, onlara companerolardan birinin hayatını tehlikeye soktuklarında, kendi hayatlarının da tehlikeye girdiğini anlatıyor, hainlik ettiklerinde yalnız ve çok rahatsız bir yaşam sürmek zorunda kalacaklarını belirtiyorduk. Diğer yandan ise mümkün olduğunca birlikte yaşama önerileri getiriyor, bir tür serbest bölge uygulaması, katlanılabilir ve gururlu bir tarafsızlık ilişkisi yaratıyorduk.

Yine de bazıları iflah olmaz işbirlikçilerdi: acaba kışın bir sobaya sahip olabilmek, veya sabahları istedikleri saatte kalkabilmek, ya da daha iyi paketler alabilmek için kaç kişiyi adaya öndermişlerdi?

Biraz Mate, bir kilo marmelat, vs... için insanların neler yaptığını, koridorda neler olduğunu, ne hakkında konuşulduğunu anlatıyorlardı -bu çok üzücü bir şeydi, insan gerçekten de çok alçalabiliyor, çok küçük parçalara bölünebiliyordu.

Bazan ikinci kattan birinin, birinci veya üçüncü kattan bir başka mahkum ile konuştuğunu duyduklarında -bu, kesinlikle yasaktı ve yapanlar adaya gönderilirlerdi- kendi pencerelerini kapatarak, arka arkaya sigara içiyor, hücreyi dumanla doldurduktan sonra da Çavuşu çağırıyorlardı.

"Ne oluyor çocuklar? Burayı biraz havalandırmalısınız, insan nefes bile alamıyor!"

"Yapmasak daha iyi, Sayın Çavuş"

"Neden, ne var ki?"

"Suçlanmak istemiyoruz da..."

"Suçlanmak mı? Ne sebeple?"

"Pencereden konuşmak suçu ile"

Kitaplarını ellerinde tutabilmek, psikolog tarafından rahat bırakılmak, ziyaretçiler konusunda herhangi bir problemle karşılaşmamak için bir companeroyu bir ay süre ile izolasyon hücresine attırabilirlerdi. Bazan da alışılmadık zamanlarda sıcak duş yapabilmek, veya uzun bir mektup yazabilmek için aynı şeyleri tekrarlarlardı.

Bazıları -Britos'un yardımı ile- tutukluluk sürelerinin kısalacağına söz veren askerlerle anlaşırlardı; ama tüm bilgileri verdikten

sonra (başkalarının kuyusunu kazarlarken) askeri mahkeme cezalarını bir yıl daha uzatırdı.

İkinicidekiler onlarla konuşur, artık işbirliği yapmamalarını rica eder, fiyatlarının ne olduğunu öğrenmeye çalışırlardı: "Alet kullanımında öncelik ister misiniz? ", "El işleri için malzemeye ihtiyacınız var mı?", "Ama tabii, mamnuniyetle, alın; hepsini alın!"

Yapılacak başka ne kalıyordu ki? Onları öldürmek mi? Bu çok ağır bir bedeldi, onları satın almak çok daha ucuza mal oluyordu. Sonuçta onların işi -öğrendikleri tek meslek- işbirlikçilikti; ama artık bunu Tupa'lara karşı kullanıyorlardı.

Avukatı David'i ziyarete gildiğinde işbirlikçilerle "uğraşma"nın tam ortasındaydılar. Avukat ve sosyal bilici olan Juan Pedro Labat, 1971'de David'in ilk hapsedildiği yer olan Punta Carretas'a gelmiş ve ona:

"Bu olanlar hakkında hiçbir şey bilmiyorum; ama eğer istersen öğrenir ve seni savunabilirim; beni buraya ailen yolladı" demişti.

David ondan hoşlanmış,

"Pekala, öyle ise hemen başla" cevabını vermişti.

Labat çok uzun boylu, zayıf bir adamdı; tıpkı Tati'ye benziyordu; olağanüstü sempatik, aynı zamanda da güçlü bir insandı ve onu açıkça uyarmıştı:

"Kesinlikle iş çerçevesi içinde kalacağız, benden örgütle ilgili hiçbir şey yapmamı isteme. Ben senin avukatınım ve hepsi bu kadar. Anlaştık mı?"

"Anlaştık!"

Bir daha da bu konu hiç açılmamıştı. 1971'de David "Yasa dışı bir örgütün üyesi olmak ve eylemlere katılmak" ile suçlanıyordu ve bunun cezası altı ay ile beş yıl arasındaydı; ancak Labat fazla bir şey yapamadı: altı ay sonra grup halinde firar etmişlerdi.

14 Nisan 1972'de tekrar tutuklandığında öncekinin üstüne birde "Firar" suçu eklenmişti ve bunun da cezası altı ay ile dört yıl arasında değişiyordu. Uruguay ceza kanunlarına göre cezalar birleştirilemiyordu. hakimin her suç için ayrı bir karar vermesi gerekiyor ve sanığın geçmişine, ya da tehlike derecesine bağlı olarak, hafifletici ve ağırlaştırıcı sebepler de göz önünde tutuluyor ve minimum ile maksimum arasında bir ceza saptanıyordu.

David sivil mahkemede yargılanan son ya da sondan bir önceki tutukluydu. 15 Nisanda parlamento inanılmaz, sebepsiz ve anlamsız bir "İç Savaş Durumu" ilan ederek, siyasi suçtan tutuklu tüm mahkumların duruşmalarını askeri mahkemeye devretti: Hukuksal açı-

dan bakıldığında bu anormal bir davranıştı.

O zamanlar duruşmasını sivil mahkeme yürütmüştü ve her şey kısa sürede, iyi bir biçimde gerçekleşmişti. Onu "Florida" Kışlası'ndan alarak iki saat süre ile sorguya çekmişler, Amazonas Caddesindeki olayların içyüzünü ve "Florida" Kışlasında kendisine uygulanan işkenceleri anlatmasını istemişlerdi.

Labat işini çok iyi yapmıştı: Aralık 1973'te "Yasa dışı örgüt üyesi olmak ve eylemlere katılmak" suçundan; beraat ettirildi.

Savcı ve hakim fikir birliğine vararak David'in "Lekesiz Geçmişi"ni ve "önceki iyi davranışları"nı göz önünde tuttular ve o ana kadar çekmiş olduğu cezanın yeterli olduğuna karar vererek onu beraat ettirdiler.

Ancak kısa bir süre sonra "Acil Güvenlik önlemleri"nedeni ile kurulan rejim "David Campora'nın tehlikeli olduğu" yolunda görüş bildirerek sivil mahkemenin kararını iptal etti.

O gün Labat David'e "Şunu imzala" demişti, "Senin ülkeyi terkedebilmen için geçerli nedenlerin olduğunu öne süreceğiz; sanırım bu işi başarabiliriz".

* * *

Tam bu sıralarda kitabı bulmuşlardı. Teftiş çok ani olmuştu. Asker:

"Bu kitap ne?" diye sormuştu.

Üzerinde hapishane idaresinin "Görülmüştür" damgası yoktu.

"Bu kitabı ben yaptım" dedi mahkum.

"Siz?"

"Evet, ben; el yapımıdır"

Asker çavuşu çağırmış, çavuş kitabı inceleyip gerçekten de elle yazıldığına emin olduğunda hem kitabı , hem de mahkumu höbetçi odasına götürmüştü. İki saatlik bir sorgulama yapılmış ve ondört gün boyunca onu adaya mı, yoksa makineye mi göndermeleri gerektiğine karar verememişlerdi. Askerler şaşkındılar.

Bunlar, bir mahkum tarafından elle yazılmış anılardı; militanlık zamanında olan gerçek olaylar, kendi bölgesinin insanları, isimler değiştirilerek anlatılmıştı. Hikayeler gerçekten iyiydi. Mahkumların çoğu onları okumuş ve bir kitap haline getirmeye karar vermişlerdi.

Mahkumların yaptığı iyi şeyler, şu ya da bu şekilde tüm hapishaneye yayılırdı. Bu güzel bir elişi, bir mektup veya bir şiir olabilirdi. Bazen kimin yaptığı bilinirdi: Mauricio Rosencoff, Cristo Olivera,

Jorge Torres veya Dayman Cabrera. Diğerleri, pek çoğu ise anonim olarak kalırdı; sonuçta ne farkederdi ki? Pek çok deneyimsiz ses, hep birlikte "Mahkumların baladı"nı oluşturmuşlardı:

Körlemesine yürüdüm
Ve büyük bir rahatlama ile,
Dokunarak yürüdüm
Beni götürüyorlardı
Ve büyük bir rahatlama ile
İşeyebilmiştim

Bugün
Kendimi daha iyi hissediyorum
Vücudumu
Başka bir yere aktardılar
Bir buçuk adım uzağa
Daha uzağa
Duvarlar daha da uzaklaştılar

Hiç renk yok
Hiç yok
Renksiz günler, hiç birşey yok
Ve bir keresinde
Bilemiyorum, belki de yanılmıştım
Ama onu gördüm
Kenarda bir parıltıydı
Boş çanakta, bir renk vardı
Turuncu
Görünüyordu

Kumandan
Benim kumandanım
Yo, benim değil
Sizin
Diğer insanlar
Kısaca değersizler
Ve bu hikaye
Senin küstahlığınla yükseldi
Aniden
Yıkıcı gece canavarı

Rüyalardan çıktı
Kumandan
Minicik, gelişigüzel
Küçücük yan rolleri üstlendi
Hükümdar başlığının üstünde
Çavuş işkencede

Ve neşeyle vurdu
Şeref satıcıları
Cevap şantajcıları
Kumandan
Onların kumandanı
Sizin soytarınız
Homurdanıyor
Ve vuruyor
Küçük adam
Bu gece, bu saatlerde
Sana uykusuzluğu
Armağan ediyorum
Ta ki en sonunda
Cevapsız
Binlerce soruya
Gömülünceye dek.

Senin küllerin üzerinde dolaşacak olan solucan bu mu? Bu parıldayan ve huzurlu bahar gününe karşın sen öylesine küçüksün ki. Bugün Nisanın yirmiüçü.

Bahisleri kaybettik
Herkes diğerine karşı
Ve okyanusun sessizliği
İkilenecek
Herkes kendi anılarına kapanıp
Düzensiz darbeler
Ve yaralarla
Yalnız kalma korkusuna gömülecek

Mantık benzersizdir
Kurtuluş da
Yasemin dün kana boyandı

İnsan sonuna kadar gitmeli, yaraları kontrol etmeli ve damarlar ateşe alışmalıdır,

Bırakmamalı ve yapabilmeli...
Şimdi, zaman geldiğinde
Çağrı sana ulaşır
Göğsünde kabarır
Bir an için gülümsemeni tut
Çünkü bu bir ölüm-kalım savaşı olacak
Uzun süre hiç kimse seni öpmeyecek
Uzun sürer yeniden doğmak
Ama insan, bedeli ne olursa olsun kurtarılmalıdır
Yasemini lekeleyen bu korkunç kan ile
Vakit geldi
Ve karşı konulmaz çağrıyı duyduğunda
Korkuyu içinden at, tükür onu
Göreceksin ne kadar iyi olacak
Tekrar doğan
Ve senin ölçülerine göre hazırlanan insan.
Arıya söyle
Uçmaya devam etsin
Karıncaya söyle
Ekmeğini çabuk alsın
Karınca karısı için
Örümcekle
O kusursuz bacakları ile
Büyüleyerek karşısındakileri
Ağına çağırıyor
Bütün bunlar
Direnmenin biçimleri

Bu kitap bir mahkum tarafından yazılmıştı; bir başka mahkum o küçük, mükemmel yazısı ile kaleme almış, üçüncü biri aynı mürekkeple kapağını hazırlamış, dördüncü biri ciltlemiş ve herkes okumuştu. Asker onu bulduğunda sadece "Görülmüştür" damgası eksikti.

"Size gerçeği söyleyeceğim" demişti mahkum, "HikayelerJuan Carlos Onetti'ye ait, ama gerisini ben tek başıma yaptım"

Askerler kitabın her tarafını incelemişler ve sonunda gerçekten de el yapımı olduğuna inanmışlardı. Çavuş onu hücreye geri getirmişti:

"Kutlarım, kitabınız sizde kalabilir"

"Sayın Çavuş, lütfen bana iyilik yapıp onu damgalar mısınız? Artık zorluk çıkmasını istemiyorum"

Ona "Görülmüştür" damgasını da bastılar ve kitap artık bir an-

lamıda yasallaştı.

Canavarın ilk çan vuruşu ile sallanmaya başlayan koca sarkacı öğle vakti kımıldamadan durduğunda müzik yayını başlar, el işi yapanların vuruşları hafifler, kitaplar açılır ve tatlı bir uyku, rahatlamanın sıcaklığı vücutlarımızı sarardı; ta ki biri gelip de adeta özür dilercesine haber verinceye kadar:

"Yemek geldi; yine yahni var"

Duş yapmış, kendimizi zinde hissediyorduk, midem sütün ılıklığı ile yumuşamış, elimde bir kitapla ranzama tırmanmıştım. Pucho, o ana kadar dudaklarının arasında duran izmariti bırakıp çayına sarılmış, kendince bir çözüm arıyordu. Sönmüş izmaritini tekrar bıyığının alt köşesine yerleştirerek aletlerini ve el işlerini hazırlamaya koyuldu. Masayı o kullanacaktı; benimse ne yazmam gereken bir mektubum, ne de hazırlanacak özetlerim vardı.

"Biraz Mate ister misin?" diye sordu "hâlâ demli"

"Evet, iyi olur"

Belki kısa bir yorum ya da yarım cümlelik bir açıklama ile kesilecek olan yoğun sessizlik dönemlerimizden birine başlamak üzereydik. Birbirimizle meşgul olmak zorunluluğu hissetiğimiz için değil, söylenecek bir şeylerimiz olduğunda konuşurduk.

Pucho bir kaç günden beri üzerinde çalışmakta olduğu madalyonu zımparalıyordu. Bir heykeltraşın veya cerrahın hassas elleri vardı onda, vücudunun geri kalan kısımları gibi kaba değillerdi;hareketlerinin ölçülü ustalığı ile parmaklarını çalışırken seyretmek çok zevkliydi.

Koridordakilerin her zaman en iyisiydi, ne yaparsa yapsın, hangi malzemeyi kullanırsa kullansın: metal, kemik, deri, tel. Tahta elişi kutusunu oluşturan parçalar büyüleyici bir uyum sergiliyordu; kapak ve gövde birbirlerine minicik menteşelerle birleştirilmiş, kabartma ve düz rölyefler ile süslenmişti. Tüm bunları bir kalem-traş bıçağı ile yapmış ve her oymanın farklı görünmesini sağlamayı başarmıştı.

Pucho hiç yazı yazmazdı, diğer mahkumlara kıyasla çok daha az; ama sokaktaki sıradan bir insana kıyasla yine de çok fazla okur, ancak görevli olmadığımız zamanlar bütün gün el işleri yapıyorlar kahvaltı, "ara" ve duş için bu işleri bırakıyor, sonra öğlene kadar yine aynı şeylere devam ediyorlardı.

El işleri çok önemliydi: insanın elleri ile bir şeyler yapması hem somut, şık bir şeyler ortaya çıkarıyor, hem de gündüzleri kaçış hayalleri kurmamızı önleyerek boş saatlerimizi dolduruyorlardı.

Toplu projelerde yeralmak açısından da önemliydi; hayranlık

uyandıracak kadar modele sadık kalarak, ölçüleri tam ayarlanan ve düz kürdanlardan parça parça birleştirilerek tutkalla yapıştırılan gemiler gibi.

Mahkumların düşmana karşı oluşturdukları tablo açısından da önemliydi: her konuda yetenekli, sürekli yaratıcılık içinde olan ve ürettikleri şeyler ile ailelerini geçindirebilecek kadar usta olan insanlar.

En somut şeyden -bir biçim, bir figür, bir renk- en soyut şeye kadar -bir istek, bir sevgi, bir gereksinim- el işleri sansürleri aşan bir mesaj iletmeyi her zaman başarırlardı.

Askerler meşhur Picasso güvercinlerini istemeye başlamışlardı, ama o zaman kuşlara, bulutlara ve uçma ile ilgili tüm sembollere izin vermeleri gerekiyordu. Mahkum ne zaman bir yasakla karşılaşsa, o sembolün yerine geçecek başka bir sembol bulurdu. Sansür öylesine büyük ölçüdeydi ki bu asosyal dilin keşfedilmesine neden olmuş ve gülünç olacak kadar da aşırıya kaçmaya başlamıştı. Becho'nun bir resminin Libertad dışına çıkartılmasına izin verilmemişti: Tabloda sadece oturan bir kadın figürü vardı ama yukarısında, gökyüzünde küçük bir dalgalı çizgi görünüyordu.

"Rüzgar yasak!" demişti teğmen.

At, Fidel Castro'nun popüler görüntüsü nedeni ile yasaktı; Jose Gervasio Artigas'ı (ulusal bir kahraman) hatırlatan her şey, sanacağının rengine varıncaya dek yasaklanmıştı. Montevideo'daki insanların yarısının taşıdığı bir anahtarlık figürü olan "Hamile kadın"da Tupamaro sembolü olduğu gerekçesi ile yasaklanmıştı.... ve "Hamile kadın"dan sonra onun benzerleri de yasaklandı: Yalnız, birlikte veya sarılmış bir adam ve bir kadın; çocuklu anne; aşk, devrim ve üreme yasaktı.

Sansürle hayal gücü arasındaki sonu belli olmayan yarışta sansür hep geç kalıyordu. Askerlerin bulabileceği tek çözüm her türlü dışa vurumculuğu yasaklamak; hücre kapılarını örmek, mahkumların dillerini kesip ellerini bağlamaktı. Ama bu tür bir sansür en müthiş mesajı verirdi: "Bakın, ne kadar güçlüyüz ki, böylesine korkup, bizleri mutlak bir sessizliğe mahkum ediyorlar"

Pucho, üzerinde çok güzel bir kızılderili profili olan anahtarlığı ile meşguldu. Ranzama uzanmış, yastığını duvara dayayıp sırtımı vermiş durumda kitabımı açıp tekrar okudum: "Comala'ya geldim, çünkü bana babamın, Pedro Paramo'nun burada yaşadığını söylediler!"

Sessizlik, huzur ve koridor; bir asker geçerken gözetleme deli-

ğinden baktı ve kapaklı pencereyi aralayarak Pucho'ya sordu:

"Ne yapıyorsunuz?"

Pucho ona bir kez olsun bakmadan "Bir madalyon" diye cevap verdi.

Asker hiç şansının olmadığını anlayarak dönüp gitti. Pucho sigarasından kısa bir nefes çekti, yeniden işine gömüldü; ben de kitabıma eğildim ve kendimizi sabahın sessizliğine bıraktık.

Dikkatimizin dağıldığı bir anda canavarın solukları değişmişti: "ara"nın iki çan sesi arasında doğal bir fon haline gelen sesi ile gürültüsü kesilmişti, ortalığa uzun bir süredir sesizlik ve hafif bir uyuşukluk yayılmıştı; vücutlarımıza bir durgunluk, uyku, gerilimin sona ermesinden doğan bir rahatlık hissi yayılmıştı.

Derken hoparlörler müzik yayınana başladı. el işi yapanlar müzik dinlemek, ya da şekerleme yapmak isteyenlere saygı göstererek gürültülerini azalttılar.

Cristo Olivera yıllardır müzikle uğraşıyordu ve bu konuda çok iyiydi. Arjantinli bir piyanist olan Miguel Angel estrella müzik kursları açmıştı. Klasik müzik ve halk müziği kısa seriler halinde dönüşümlü olarak çalınıyordu: Vivaldi, Goyeneche, Rinaldo ve biraz da Mercedes Sosa.

Bazan had safhada sansürlenmiş haberler de yayınlanırdı ama, kuraklık zamanlarındaki yağmur tanecikleri gibiydiler; aktüalite ve gerçekçilik dışarıda bırakılıyordu. Askerler sinirlendikleri zaman genel radyo yayınına geçiyor ve sadece; bizlere Avrupa'ya turistik bir gezi yapmamızı, ya da Ford'un yeni çıkan modelini almamızı öneren reklamları dinlememize izin veriyorlardı. Ya da Formula Bir yarışlarını komple olarak yayınlıyor ve biz mahkumlar sadece motor gürültülerini duyabiliyorduk.

Daha sonra da askeri kuvvetlerimizin onuruna çalınan milli marşlar ve resmi idarenin sunduğu; yalanlarla çarpıtılıp, gerçeklerden saptırılan olaylar ve mahkumlara yöneltilen iftiralar geliyordu: Carlitos Liscano adada; Nikaragua Savaşı; Moskova Olimpiyatları vs.

Çan "ara"dakinden farklı olarak uzun uzun çaldı. Diğer katlardaki kapıların açılıp kapanma seslerini saygılı bir sessizlik takip etti ve dikkatimizi çekerek hafif bir huzursuzluğa neden oldu. Bu, ciddiye alınması gereken bir teftiş turu, büyük hayvanlardan birinin ziyareti, birilerini alıp götürme hazırlığı veya belirgin bir arama-tarama olabilirdi; kim bilebilirdi ki? Bu gürültülerin nedeninin yemek olduğu anlaşıldığında; tıpkı karatahtanın üzerine yazılmış harflerin ıslak

bir süngerle silinmesin gibi, çabucak, herkesin üzerine yeniden bir rahatlık çöktü.

Canavar öğleden önce nefes vermişti; ve şimdi tekrar alıyordu: Ciğerlerini yeniden dağıtımın gürültüsü, enerjik sesler, emirler, görev talimatları ile dolduruluyordu; her katta dört mahkum, arabayı ileri it, hangi tepsi önceydi, blok kapıları açık mı, ilk pencere kapağı ve soru:

"Ekmekler geldi mi sayın kumandan?"

Biri, eğer dalmış veya uyumuş, ya da işine konsantre olmuşsa sıçrıyor ve gelecek olan herhangi bir şeye karşı hazırlanıyor, bir aşağı-bir yukarı gidip geliyor, yanındaki companeronun omuzuna vuruyor, güneşe bir göz atıyor, sonra masayı kurup örtüyü düzeltiyordu.

Canavar sabahın köründen beri yaptığı şeyleri tamamlamıştı: Başlangıçtaki gürültülerden, yemeğin gürültüsüne kadar geçen zamanda, sarkacın her gidiş gelişinde ortalığa giderek daha çok sessizlik ve uyuklama isteği yayılmıştı.

Sakraç tam öğle vakti kımıldamadan durdu ve bu arada biri "Yemek geldi" dedi; bunlar büyük bir gücü oluşturan küçük parçalardı: Tüm Libertad ağını elektriksel olarak yüklemeye yeten, genel bir uyarı, reflex ve her ne kadar yemek dedikleri şey sevilmeyecekbir pislikse de ve kimsenin ağzının suyunu akıtmıyorsa da artan mide salgılarımız nedeni ile yemeğe hazırlandık.

Sadece yerleri değiştirilerek tekrarlanan sabit bir menümüz vardı ve tek bir şeye dikkat edilirdi: hergün bir çeşit yemek. Yahni haftada üç gün çıkıyordu, domates konsantresi yüzünden rengi koyu kırmızı olurdu ve yüzen yağlı koyun parçalarından oluşmaktaydı. İçinde çok az et, bol miktarda kemik bulunurdu; kemikler ayırılıp -el işlerinde kullanmak için- saklanırdı; yahni ağır, sağlıksız bir yemekti, vücudu ısıtır, mide yanmalarına, basura, karaciğer bozukluklarına ve gastrite neden olurdu. Zamanla insan onu yenilebilir birhale getirmeyi öğreniyordu: et parçaları kenara ayırılıp sıcak su ile iyice yıkanmalı ve elde kalan kısımlar -eğer elde bir şey kalırsa- yenmeliydi; çünkü tek gıdamız bu yahniydi.

Asker pencereyi açtı:

"Görevli olanlar siz misiniz? Yemek geldi"

Askerler az önce yemişlerdi. Tek tek, birbiri ardına mutfağa -birliğin mutfağına- gitmişlerdi. Uzun zamana ihtiyaçları yoktu: çabuk ve çok yer, geri gelerek ellerindeki kürdanla dişlerini temizler, veya kürdanı ağzlarının bir kenarına sıkıştırarak çiğnerlerdi. Vahşi köpekler doymuşlardı ve dolu mideleri onları biraz daha yumuşak,

biraz daha dikkatsiz hale getiriyordu; ama asla mutlu olmuyorlardı.

Pucho, ben ve o kötü yahni haberi harekete geçtik. Hemen hemen bütün mahkumların bir sofra adabı vardı: çatal-bıçak ve tabaklar özenle yıkanır, masa örüsü serilir -çok temiz bir mutfak bezi- sıraları olmayan companerolar iki alet kutusu alıp iskemle yerine masanın yanına çeker, peçete, sürahi ve bardaklarını masaya koyarlardı; eksik olan tek şey şamdan ve mumlardı.

Hiçkimse öncelik istemez ve görevlinin dağıttığı yemeği büyük bir güvenle alırdı. İnsanın uğraşması gereken tek şey aşırıya kaçmamaktı. Bir zamanlar Pepe Mujica'nın bilgece verdiği ve hapishaneyi inşaat işçiliği ile kıyasladığı örnekteki gibi: "Yemekte sosis varsa, tabaklar geldiğinde sorun en büyüğünün hangisi olduğu, veya senin onu alıp almaman değlidir -eğitici olan da budur- eğer iyi bir companero isen, sosise hiç bakmaz, hatta onu düşünmezsin; sadece çatalını daldırıp ağzına geleni yer ve payına razı olursun".

Pucho bu koyu, yağlı bulamacın içinde kepçe ile girdaplar yaratarak et parçalarını yakalamakta ustaydı. Onları koyu kırmızı sosun içinde yüzerken görür ve aynı anda ağırlıklarını ve vitamin oranlarını saptayarak yakalayıp yağlarını süzerek dengeli bir servis yapardı. Yemek miktarı herkese ancak kılpayı yetecek kadar olduğundan; her ne kadar bu konuda hiç soru sormasada, ilişki kurulması olanaksız olan ve bu nedenle bilgisi dışında kalan kişiler haricinde porsiyonları her companeronun fiziksel ve ruhsal durumuna göre kusursuzca ayarlardı.

Mahkumlar yemek yiyorlardı. Masa başında, önemli konulara değinmeksizin sohbet eder, bu kısa arayı değerlendirirlerdi. Masada uzun süre kalmak siestayı kısaltmak demekti; bu nedenle bir yandan konuşur, biryandan da iştahla, ama yine de kibarlıkla yemeklerini yer, koca lokmaları -az çok çiğnenebilen, tuzlu veya ekşi- memnuniyetle yutar, bu arada iyice doymak, vücutlarını ısıtıp iyi, rahat bir uyku çekebilmek için de bol bol ekmekle desteklerlerdi.

Pencere tekrar açıldı. Gelen askerdi:

"Burası mı toplayacak?"

"Evet, asker"

Yemeğimi acele etmeden bitirdim; daha erkendi. Tabakları lavaboya koyarken Pucho'ya:

"Sen yıkar mısın? Ben toplamaya gidiyorum" dedim.

"Tamam, döndüğünde sessiz ol"

"İyi uyu, seni köle tüccarı"

"Sen git çalış, halk çocuğu; ideolojilerine yararlı olur" dedi Puc-

ho. İzmariti şimdiden ağzının kenarında, çıplak ayaklarını örtmüş ve rahatça arkasına yaslanmıştı.

"Ben sana ideolojiyi gösteririm, lanet olası cüce" dedim mırıltıyla. Yavaş sesle konuşmamın nedeni onunla bir söz düellosuna girmekten kaçınmam değildi -bu onu daha da keyiflendirirdi- onun uyuma isteğine; bu yalnız, ağırbaşlı bırakışa ve kendini yorgun bir tavırla uykuya terkedişine saygı duyduğum içindi. Bunlar ender anlardı; ruhun yaşama şükretmesiydi ve her şeye rağmen memnun, mutlu olmak zor değildi.

Değerli, geçici bir süre, kimsenin rahatsız etmeğe cesaret edemediği kısa bir an: Canavar sessizce uykuya dalmıştı. Doygundu - bizler, düşmanın midesindeydik- kendimiz de doymuş, kendi içimize, o kişisel kaçışın büyülü odasına çekilmiştik.

Dışarı çıkıp kapıyı büyük bir özenle kapattım. Askerler sıralarında rahat etmek istiyorlardı; sohbet etmek, gözleri açık da olsa uyuklamak, parlak ışıkların altında ağır ve sessizce geçen saatlerin tadını çıkarmak niyetindeydiler. Bu saatlerde Rio de la Plata'da tahta çıkan ve tembellik için uydurulmuş, efsanelere dönüşen bahaneler; engellenmediği taktirde çocuklardaki güneş çarpması ve yüzmenin neden olduğu mide kramplarına sebep olan; kavunların şarap içinde sertleştiği saatler yaşanırdı.

Hücreye dönüp uzandım. Tüm hasiphanenin üzerine derin bir sessizlik ve uyuşukluk çökmüştü. Bir nöbetçinin sesi sessizlikte öylece, yankılanmadan asılı kaldı;her şey uykuya dalmıştı. Bu tekrarlanan dev fısıltı, denizin nefes almasıydı; Poticos sahilinde öğlen güneşi altında insanın başı yarı uykulu, sıcak kumların üstüne yaslandığında, voleybol oynayanların çığlıkları, bağırmaları ve şakaları; suda yarışanların gürültüleri, çocuklarına seslenen kadınların çağırışları; giderek derinleşip uzaklaşan, huzur dolu bir uykuyu etkilemeyen seslere dönüşürdü.

Kasım ayının bir pazartesi günü sabah saat onda basit bir asker David'in hücresine gelerek ona bir kağıt uzattı ve:

"Aşağı inin, resmi haber" dedi.

1967 Aralığından beri "Acil güvenlik önlemleri" uygulanıyordu; gerçek bir sıkıyönetim; "Ağır suçlar ve önceden tahmin edilemeyen iç ve dışa saldırı olayları" ile ilgili; askerlerin normal, sürekli ve günlük olaylar gibi karşıladıkları olağanüstü durum uygulamasına geçilmişti: tutuklular mahkemeye çıkartılmadan "Emir gereği" hapse atılıyorlardı. "Acil güvenlik önlemleri" bunların hepsine izin veriyordu; uygulayıcılar insanları sivil mahkemede yargılamadan diledikleri ka-

dar mahkum olarak tutabiliyorlar veya sürgüne gönderebiliyorlardı: Sanki sözü edilen şahıs kendi isteği ile seyahate çıkıyordu.

Durum ortadaydı ve her şey onu gitmeye zorluyordu. Labat Ağustosta bir anlaşma yapmıştı ve şimdi kararın kesinleşmesini bekliyorlardı.

Aşağı, idare bürosuna gitti ve orada, Birleşik Güçler kumandanlığınca yazılmış olan belgeye kendi elleri ile dokundu, kokusunu içine çekti, hissetti; üzerindeki harfleri, noktaları, virgülleri kendi gözleri ile gördü; David Campora Schweizer, yani kendisine ülkeyi terketme izni verilmişti. Bir memur ona hangi gün ve saat kaçta gitmek istediğini sordu:

"Hemen, yemekten sonra" diye memnuniyetle cevapladı.

Libertad, 12 Kasım 1974

Sevgili ailem!

Harika bir müjdeyle başlıyorum: Serbestim!!

Sevgililerim, yıllardır sizlerin umuda kapılmanızı engelledim. Tüm bu zaman süresince kendimi dışarıdaki ilk adımımın (ve ikincisinin) nasıl olacağını hayal etmeyi yasakladım; hiçbir zaman az ya da çok mantıklı olasılıklara dayalı bir tarih belirlemedim ve asla "Baba, ne zaman?" sorusunu cevaplamadım.

Bir zaman belirlemek bir desteğe dayanmak gibiydi ve destekler her zaman bir yerlere bağlıdırlar; hareketleri engeller, insanı bir noktada sabitleştirirler. Benim sizlerle birlikte olmak konusundaki sabit fikrim; durumum ve (gerçekte ya da görünürdeki) acizliğim, şartlı bir unsura, karar verirken gözönünde bulundurulması gereken bir zorunluluğa dönüşebilirdi: beni frenleyip bağlayabilirdi.

Dünden beri ise eminim, çıkıyorum. Birkaç ay içinde, kağıtlarım ve biletim hazır olur - olmaz sizle geliyorum. Bugün tüm gücümle bağırıyorum: Yakında geleceğim, lütfen beni bekleyin.

Artık sizlere izin veriyor, hatta mecbur ediyorum: rüyalar, projeler, açıklamalar, anılar serbest: isterseniz günleri saymaya başlayabilirsiniz, artık zararı olmaz.

Sizleri çok, hatta hapiste tutulduğum bunca süre içindekinden de çok seviyorum. Kollarınızı ardına dek açın: yakında geliyorum canlarım.

David

Önümde daha altı ay kadar zaman olduğunu sanıyordum, ama birkaç gün sonra, yemekten önce bir çavuş hücreme gelip:

"Eşyalarınızı toplayın, bugün gidiyorsunuz" dedi.

Heyecanla çantamı topladım, değerli eşyalarımı -bir uyku tulumu, çamaşır ipi, birkaç defter- yanımdaki companerolara dağıttım ve bu uzun, sessiz siesta vakti hücremde yalnız kaldım. Her şey hazırdı, toplayıp rulo yaptığım şiltemin üzerine mutlu bir halde uzandım ve bir yandan hafifçe kestirerek beklemeye koyuldum. Çavuş gelip "Haydi" dediğinde yarım yamalak okumaya çalıştığım Horacio Quiroge'nin "Aşk, çılgınlık ve ölüm hikayeleri" adlı kitabını kapattım ve hücreme veda ettim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Örümceğim; ağını yenmiş kapı çerçevesi ile duvar arasına, yerden üç santim yukarıya: öğleden sonra iki saatçik güneş gelen yere örmüştü. Ağ gerçekten sağlamdı, ne gelip geçenlerin pantolonlarının sürtünmesi, ne tozlu rüzgârlar ve hatta ne de benim merakım ona görünür bir zarar verememişti.

Onu işine başladığı sırada keşfetmiştim: Oniki santimetre çapında birağ örüyordu. Ortadan başlayıp duvara doğru çıkıyor ve ışıldayan, hava ile temas ettiğinde sertleşerek sağlamlaşan bir salgı ile kendini aşağı bırakarak, arka ayakları ile önceden tamamladığı iplikçilere tutunuyor, dengesini ve uzaklığını koruyarak salgı ipliği ile kendini frenliyor ve bağlantı yapacağı yeri kararlaştırıp yapıştırıyordu. İpliği duvara tutturunca geri dönüp tekrar ortaya geliyordu: Orada kelimenin tamanlamı ile bir düğüm atıyor -vücudunu kendi ekseni etrafında döndürüp iğ gibi kullamyordu- ve bu kez aksi yönde, aynı yolculuğu tekrarlıyordu.

Örümcek ağı ne şeklini ne de durumunu hiç bozmuyordu ve havada asılı olmasına karşın mükemmel bir sağlamlık ve direnci vardı. Örümceği ağına bağlayan bir şeyler; örneğin gizli birradan olmalıydı, çünkü bir sinek bu sabır ve kurnazlıkla örülmüş tuzağa düştüğünde korkunç bir hızla harekete geçerek, hemen yanına geliyor ve ona hiç dokunmadan duruyordu. Sinek çılgın gibi çırpınıyor ve bu hareketleri, onu yapışkan ağa daha da tutsak ediyordu. Örümcek onu dikkatle izliyordu: Sinek bir an tepki gösterip kendisini kurtarmaya çabalıyor, boşu boşuna kaatlarını çırpıyor ve yenilgiyi kabullenerek durup sakinleşiyordu. Sonra tekrar deniyor ve yine aynı sonca varıyordu. Örümcek biraz daha yaklaşıp ona iki, üç kez dokunuyor; arka ayakları ile kısa ve ani vuruşlar yapıyordu. Sinek kalıtımsal olarak başına gelecekleri

biliyor olmalıydı, çünkü çılgınca savaşıyordu. Örümcek bir iplik yapıp sineğin bir yanındaki arka ve orta bacağını birbirine bağlıyordu; sinek bağlı olan ayaklarını oynatmaya çalışırken diğerlerini havaya kaldırıyordu ve örümcek aynı şekilde onları da bağlayarak sineği kımıldanamayacak hale getiriyordu. Ondan sonra da her iki kanadını ön ayaklarına tutturuyordu. Sinek felç olduğunda örümcek her tarafını saran güzel bir ağ örerek onu iyice hapsediyor ve vücudunun ön kısmı ile sineğin arka bölümüne çullanarak saatlerce bu durumda kalıyordu. Görünürde hiçbir hareket yapmıyordu, sadece arada bir daha iyi bir bölüme geçmek için kımıldıyordu. Sinekten geriye hiç bozulmamış, bomboş bir kabuktan başka bir şey kalmıyordu.

* * *

Hücre karanlık, ısı ise korkunçtu. Hücre denilen şey iki metreye bir buçuk metre boyutlarında, yüzde yetmişini tahta bir ranzanın kapladığı bir delikti. Yatar durumdayken David'in başı ve ayakları duvara değiyordu; ayakta dururken kollarını vücuduna yapıştırdığı halde, ranza ile duvar arasına ancak sığıyordu; duvarlar dirseklerinin derisini sıyıran kaba çimentodan yapılmıştı.

Hücrede sarımsı bir ışık vardı ve hiç esinti yoktu; sürekli, korkunç bir ısı ve sivrisinekler. Sadece donla yatıyordu ama sivrisinekler üzerinde bir bulut oluşturduklarından, kendini korumak için üstünü çarşafla örtüyor ve yapışkan bir sıcaklığa gömülüyordu. Sivrisinek ordularınca kuşatılmış olarak, kendini korumak için ne sürerse sürsün hiç yararı olmuyordu: sıcaklık birkaç dakikada her şeyi buharlaştırıyordu.

Üstelik sivrisinekler bu vahşi bölgenin en kabul edilebilir hayvanlarıydılar: Hızla uçup duvara çarpan, ya da yatağa tırmanan böcekler, hamam böcekleri, sinek sürüleri, başedilmez kelebek orduları vardı; ve başrol oyuncuları: Fareler. Fareler sıra halinde saman çatıdan ilerliyor, aşağıya şiltenin üzerine atlıyor ve çarşafların arasına süzülüyorlardı. Bu sürtünmeyi hissettiği an, vurarak onları kovalıyordu, ama fareler tahta ızgaraların arasından kaçıyorlardı ve vuruşları havayı dövüyordu.

Kışlalar mahkumları hapsetmek için yapılmadıklarından, onları normalde cezalı askerlerin kapatıldığı tutuk hücrelerine atmışlardı. Cezalı bir asker çalışır, nöbet tutar, egzersiz yapar, yoklamada bulunur ve akşamları evine gideceği yerde bu hücrelerden birine

kapatılırdı. Bu, eğer birkaç saatlik bir ceza ise, insan bütün gün burada kalmanın ne demek olduğunu kolayca tahmin edebilirdi.

Hücreler San Jose de Piyade Bölüğü Kışlası'nda büyük bir barakada yer almaktaydılar ve burası serbest bırakılacak mahkumların bekleme odasıydı. Baraka sazdan bir dam, tel ve samandan -tipik çiftlik evi stilinde- inşa edilmişti ve tavana kadar uzanmayan bir duvarla ikiye ayrılmıştı. Duvarın her iki yanında altı-altı oniki tane, kendisininkine benzeyen hücre vardı ve geniş bir koridor ile ayrılmışlardı. Tüm mahkumlar için tek bir banyo vardı ve yaz-kış soğuk su akıyordu- duvarda duş yerine bir su borusu, lavabo ve yerde de bir delik, koca göbekli askerin dediği gibi:

"Hoşuna gitmeyen taşınabilir."

Ayırma duvarının üstünde küçük bir teras, bir tür balkon vardı ve burada maskeli, gaz tabancalı ve sopalı bir asker nöbet tutardı. Hücrelerin olduğu bölüm, kümeslerdeki gibi kafesli telle çevrilmişti. Çok yukarıda, şehir dışındaki barlarda bulunan tipte, üzerleri sinek pisliği ile örtülü lambalar vardı ve her ne kadar bunların ışığı okumaya yetmiyorsa da, insanın uykusunu kaçırmaya yetiyorlardı.

Burası o uzun ve sevinçli günlerini geçirdiği dünyaydı. Bu küçük hücrede tutuluyordu ve adeta yaşarken tabuta konmuş gibiydi. Onu sabah karanlığında uyandırıyorlardı; çünkü kışlanın sloganı: "İnsan bütün gün hiçbir şey yapmayabilir, ama buna erken başlamalıdır" idi ve onu bekleyen tek iş, yatağına oturup örümceğini seyretmekti.

Bir mahkum için kışladan daha kötü bir yer olamazdı; hapishanelerde pek çok mahkuma karşılık az gardiyan bulunurdu; kışlada ise durum bunun tam aksiydi; burada dört-beş mahkuma karşılık sekizyüz asker vardı ve hücreler arasında dolaşarak onlara eziyet ediyorlardı.

Kışladaki askerler vücutça güçlü köylülerdi, birinin kolunu tuttuklarında beş parmaklarının izi kalırdı ve genelde kalın kafalı, kara cahil tiplerdi. Öylesine cahildiler ki, bu bazan dokunaklı bile olabiliyordu; tıpkı Domador olayındaki gibi: Domador cesur bir askerdi, çıplak ayakları ile genç boğaların olduğu bir sürüye dalıp, gürültülü tezahüratlar arasında kahramanca döğüşür ve elindeki demiri kullanırken baştan aşağı hayvan kanına bulanırdı. Bir pazar günü bu kahramanlığı kutlamak ve fotoğraflarını çekmek istemişlerdi; hazırlanıp yepyeni bir gömlek giymiş -göğüs cebine okuma-yazma bilmeyenlerin hevesi ile kırmızı kalemini koymuş- özenle taranmıştı. Tam fotoğrafı çekileceği sırada: "Bekleyin, bekleyin" diyerek koşup parfümünü sürmüş, geri gelip öyle poz vermişti.

Onlar basit, güvenilmez, oldukça cahil adamlardı ve arada parlak istisnalar çıkmasına karşılık çoğu aptaldılar. Büyük bir de avantajları vardı: Mahkumlar politik nesnelerdi, tek silahları sözleri ve konuşmalarıydı -ikna etmek için tartışmalıydılar- ve kışladaki askerlerin çoğu ile bu tür bir anlaşma yapmak olanaksızdı.

Bir asker bükülmezdi. Onun zig-zag çizerek koşmasını istiyorsanız bunu ona söyleyemezdiniz: ona önce bir hedef göstermeli, oraya eriştiğinde ise bir başka hedef belirleyerek istene naçıyı çizmesini sağlamalıydınız. Dönmez, düşünmez, ancak ardarda verilen emirleri uygulardı. Tüm mahkumların .da bildiği gibi onu yolundan saptırmaya çalışmak çok tehlikeliydi. Durum şöyle tarif edilebilir: karşı taraf savaşı kazandığında, asker yarın kurşuna dizileceğini bilse bile elindeki son mahkumu da vururdu; kimse onu durduramazdı.

Bir askeri şu fikirden caydıramazdınız:

"Emir, emirdir - hepsi o kadar"

Sinyal duyulmadığı sürece -kışlanın sürekli kabusu- asker emirlere boyun eğerdi ve onu olağandışı şeylerin varlığına inandırmak olanaksızdı. Bir başka kışla sloganı da şöyleydi:

"Kımıldamayan her şey beyaza boyanmalı;kımıldayan her şey hapsedilmeli"

Ortalama insanlara kıyasla daha iri, güçlü ve vahşiydiler. Doğa ile doğrudan temas onları sağlıklı kılarken içlerinde hayvanca duygular da uyandırıyordu; öldürmeyi rahatlıkla karşılıyorlardı. Aslında öldürmüyor, katlediyorlardı. Vakit geçirmek için bir kediyi öldürebilir ve karşılarında bir insan paramparça edilse gözlerini kırpmadan bakabilirlerdi. Onların sistemi son derece basitti: Ya hep, ya hiç; insan ya dayanırdı, ya da işi biterdi; konuşma olanağı yoktu.

İşini bitirdiğinde tembelleşir, canı sıkılır ve ne yapacağını bilemezdi; bir çocuk gibi acımasız ve ahmak olabilirdi. Taze, güzel bir salata geldiğinde -San Jose'de yemekler oldukça iyiydi- David bir yaprağı kaldırıp altına bakar, bir avuç siyah karınca bulabilirdi ve bunu onların özellikle koyduğunu da bilirdi. Havalandırmaya çıkardığı şiltesini geri aldığında içinde taş, diken, hatta bok bile olabilirdi.

"Ara"da dört hücre büyüklüğündeki avluya çıkıyor ve diğer "serbet bırakılmış" mahkumlarla karşılaşıyordu: Urraca Modernell, Chanchero Pintos, Lechuga de Vargas, Negro Mendez ve Marques Castagno. Biraz tenis oynuyorlardı; avluda karşılıklı iki taşa tutturulmuş, yüksekliği on santim bile olmayan bir ip geriliydi; topu atıyor, kendini yere fırlatıp puanı kurtarmaya çalışıyor, terliyor ve eğ-

leniyordu; ta ki askerin biri:

"Oyun bitti, hücrelerinize boklar!" diyene kadar.

* * *

Böyle durumlarda kontrolümü kaybetmemem gerektiğini biliyordum, ama bazan başaramadığım da oluyordu. Mide sancılarım tutup çavuşu çağırdığımda olduğu gibi:

"Yine ne istiyorsunuz?! Ne var?!"

"Librax tabletine ihtiyacım var - krizim tuttu"

"İlacı ne zaman almalısınız?" soruyu sormayı ancak akıl etmişti.

"Tabii ağrım olduğunda, ne zaman olacak?"

"Ne?!"

"Bana ilaç getirin!"

Geldi, ama ilaç getirmemişti: Bu asker biraz efemine, aptalca ve batıcı bir tipti. Kapıyı açtığında ayağa kalkıp yüzüm ona dönük olarak, ellerim arkada kuralların gerektirdiği gibi durdum. Ancak hücrenin yüksekliği dik durmama yetmiyordu; kambur durup hafifçe yan dönmek zorundaydım. Asker:

"Yanlış duruş ve bir subay karşısında saygısızca davranış" diyerek kararını bildirdi.

"Pekala" dedim, "Ama bana haplarımı getirin"

Onbir gün boyunca hücremden çıkamadım; sıcaklığın en yüksek olduğu dönemdi, gece-gündüz kırk derece, kaynayan hücremde haşaratlarla savaşarak, sürekli uyuşukluk içinde, öğleden sonra saat dörtte uyuya kalıyordum. Kapıyı açıp yemeğimi yere bırakıyor ve tekrar kapatıyorlardı.

Bütün gün düşünüyor ve kendi kendime; "Sakin ol, serbest bırakılman kesinleşti, yakında çıkacaksın" diyordum ve bu, iki tarafıda keskin bir kılıştı.

San Jose, 10 Aralık 1974

Merhaba sevgili ailem!

Şu ana kadar sizlere yazmak istemedim, çünkü durumum her an değişebilirdi. Bugünse işlerin biraz daha zaman alacağını düşünüyorum. 27 Kasımda beni, bazı formaliteleri yerine getirmek üzere San Jose Kışlası'na aktardılar; daha sonra polis merkezine gideceğim ve işim bitecek.

Avukat, biraz da şansın yardımı ile dünkü uçağ yakalayabileceğimi düşünüyordu; sonunda bende öyle düşünmeye başlamıştım ve bu nedenle iyimserliğe kapıldım. Her gün, benim için son gündü ve havaalanına gitmeye hazırdım.

Son etapta sabrım taştı ve tüm mektupları tekrar okudum, resimlere yenide baktım, aileme birlikte getirmelerini isteyeceğim komple bir kitap ve kaset listesi hazırladım.

Hepinizi çok çok öpüyor ve hoşçakalın diyorum.

Şimdi ve daima sizlerle
David

Bir askeri yumuşatıp, onun dikkatini dağıtmaya çalışmayan eski bir mahkum düşünülemezdi. Arkadaşça bir sohbet: "Nerelisiniz? Salto'lu değil misiniz? Orada tanıdığım bir aile vardı, mutlaka bilirsiniz..." ve insan kazanırdı. Tabii bir şartla: kuşku uyandırmamalı, doğru ve basit olmalı, kendisinden şüphe uyandıracak davranışlardan kaçınmalıydı.

Bir daktiloyu onarmışlardı; ondan sonra da askerler onlara kazma kürek verip bir çukur kazdırmışlardı; istedikleri buydu: sabahları güneşin altında derin derin nefes alarak vücudu harekete geçirmek ve terin süzülmesini sağlamak.

Askerler kışlada yemek için sığırları vahşice öldürüyorlardı: çitle sağlamlatırılmış bir ağıla tıkılmış, yarı çılgın, tozların arasında itişen bir sürü hayvan vardı. Sonunda asılır, yüzülür ve içleri boşaltılırdı. Ortada bırakılan bağırsaklarından etrafa yarı sindirilmiş otların tatlımsı ekşi kokusu ile dışkı kokuları yayılırdı. Hayvanların kanının yediyüz metre uzaktaki nehir yatağına akması için taş parçalarından bir kanal yapmışlardı ve bu kokuşuk, iğrenç bir fare yatağıydı. Bu kanalın mahkumlar tarafından hiç işe yaramayan küçük küreklerle temizlenmesi isteniyordu: İnsanlar ellerini kullanmak zorunda kalıyor, kanları, ölü hayvanları iç organalrı ve dışkıları topluyorlardı; bu, serbest yaşayan her insanın yapmayı kesinlikle reddedeceği bir işti, ama mahkumlar bunu sadece yapmakla kalmıyor, aynı zamanda memnun da oluyorlardı, zira bu iş onlar için, birkaç saat açık havada, güneş altında çalışmak ve kafesten kurtulmak demekti.

18 Aralık 1974'te öğleden sonranın erken saatlerinde bir asker hücreme geldi:

"Zamanı geldi, eşyalarınızı toplayın, gidiyorsunuz" dedi.

"Serbest mi bırakılıyorum?"

"Serbest bırakılıyorsunuz"

"Ne zaman?"

"Yarın sabah; hazır olun, saat onda polisten biri gelip sizi alacak"

Bir ay önce Libertad'da da bana aynı şeyleri söylemişlerdi ve artık erkenden sevinmek istemiyordum; yine de o gece gözümü bile kırpmadım ve tüm hayatımı bir film şeridi gibi gözlerimin önünden geçirdim. En çok düşündüğüm konu ise önümdeki beş yıl süresine neler yapabileceğim ve nereden başlayacağımdı.

Güneşin doğuşundan az önce kalktım, şiltemi toplayıp bağladım, bir iki parça yiyeceğimi naylon bir torbaya koydum, traş oldum, elimden geldiğince düzgün giyindim ve companerolarla vedalaştım.

"Bol şans ahbap"

"Sağol kardeşim, yakında görüşmek üzere"

On, onbuçuk, onbir, "Gelmiyorlar, dışarı çıkamayacağım". Özgürlük ufukta parıldıyordu ve yeni bir yolculuğa çıkmak üzereydim. Bilemiyorum, bu tıpkı garda bekleyen bir trenin içinde oturmak gibiydi: tren kımıldamıyor, haftalar geçiyor ve insan asla kalkmayacağını, bir yolculuk yapılmayacağını; ölü bir hatta beklediğini kavrayamıyordu. İşkence için götürülmek dışında, hapishanede serbest bırakılmayı beklemek kadar yıpratıcı başka hiçbir şey yoktu. Mahkum çıkacağını düşünür ve beklerdi, tıpkı çizik bir plak gibi iğne her seferinde çizik yere gelip takılarak tekrar geriye dönerdi.

Onbirbuçuk, onikiy öğleden biraz önce bütün ışıklar söndü, "Bu işkence" diye düşündüm, "Beni almaya gelmiyorlar, ışıklar sönüyor, neler oluyor?"

Yatağa çıktım, tahta duvarın köşesinden dışarı baktım ve nöbet bekleyen askeri gördüm: Şansıma bu oldukça iyi bir adamdı, ona fısıltıyla sordum:

"Ne oluyor?"

Mırıldanarak cevap verdi:

"Anladığım kadarı ile büyüklerden birini öldürmüşler"

Büyük dediği yüksek rütbeli bir subaydı.

"Bir büyük mü? Hangi büyük?"

"Bilmiyorum, Tapal veya öyle bir şey"

"Nerede öldürmüşler?"

"Paris'te dediler"

"Kim öldürmüş?"

"Siz"

Sinirli bir gülüşün dudaklarıma yükselmesine engel olamadım, bu bir şaka olmalıydı.

"Adı Tapal'mı?"

Bilmiyorum, Tapal veya Tabal"

"Trabal olabilir mi?"

"Olabilir, öyle bir şeydi"

Daha sonra tüm detayları öğrenmiştim: 19 Aralık 1974'te Fransa saati ile 13:10'da savaş kuvvetlerinin eski gizli servis şefi ve Uruguay'ın Fransa askeri ateşesi olan albay Ramon Trabal, 15 rue recteur Poincare, Paris'teki evinin altındaki garajda, gökmavimsi Renaul 12'sinde çok yakından atılan 7.65'lik oniki mermi ile vurulmuştu. France Press Haber Ajansı, olayı "Uluslararası Raul Sendic Tugayı"nın üstlendiğini duyurmuştu. Uruguay devlet başkanı Juan Maria Bordaberry "ülkemize karşı yapılan saldırı"dan söz ederek Frasna'nın "Acil ve etkili önlemler" almasını ve "Uluslararası Tupamaro Gerilla Örgütü üyesi katiller"in yakalanmasını istemişti.

Bir Uruguay askeri komando birliği Buenos Aires'te "kaybolan" beş Tupamaro'yu, Arjantinli askerlerle işbirliği yaparak Uruguay'a getirmişlerdi. Komandolar onları öldürmüş ve cesetlerini Montevideo yakınlarındaki Soca'da herkesin görebileceği bir yere bırakmışlardı.

Haber beni çok sarsmıştı, çünkü baskı rejimi daha önce bu tür bir girişimi hiç gerçekleştirememişti. Sarsılmamın bir başka nedeni ise ölenler arasında Floreal Garcia'nın da bulunmasıydı. Bu genç adam altın değerindeydi; halktan biri, oldukça iyi bir insan ve Punta Carretas'ta herkesçe sevilen birisiydi. Diğer gençler: Mirta Hernandez, Floreal'in karısı; Hector Brum; onun karısı Maria Aguirregaray ve Gracelia Estefanel'di.

Onları yakalamış, bir senaryo hazırlayarak intikam hareketine girişmiş ve bizlere şu mesajı vermek istemişlerdi:

"Bakın, ne kadar ileri gidebiliyoruz!"

Ve Trabal'ı biz Tupamarolar öldürmemiştik. Albay Ramon Trabal yeni bir baskı hareketi hazırlıyordu -Nispeten politik bir çözümve buna karşı çıkan bir fraksiyon tarafından ortadan kaldırılmıştı.

Paris'te öğleden sonra, Montevideo'da sabahın sekiziydi; ben San Jose'deki hücremde şiltemi yuvarlayıp eşyalarımı toplar, gitmeye hazırlanırken Trabal öldürülmüştü. Platformdaki askere fısıldadım:

"Bana ne olacağını biliyor musun?"

"Bence bugün gidemeyeceksin, büyüğün başına gelenlerden ötürü serbest bırakılmaları durdular"

Kışlada durum giderek kötüleşti ve son ay cehennemde gibiydik. Çevrede yaşayan ve görünürde kışlanın etrafında dolaşarak fotoğraflarını çeken -başka hiçbir şey yapmamışlardı- onbeş komünisti tutukladılar ve onları, barakayı ayıran duvarın öbür yanındaki hücrelere kapattılar.

Onları sorgulamaya alıp, bağırdılar, dövdüler ve büyük bir yıldırma hareketine giriştiler. Başkalarının çektiği acıları duymak dayanılmaz derecede korkunçtu; insan kendisine yapılanlara bile daha rahat katlanıyordu.

Üç veya dört gün sonra bizi alıp Trinidad Kışlası'na götürdüler. Hepimiz derin bir nefes almıştık; San Jose burnumuzdan gelmişti.

Nisan ayının o Cuma günü Nato ve ben Amazonas caddesindeki sığınağımızda sabahın erken saatlerinden beri VHF Radyo yayınlarını dinlemekteydik. Bu çok yüksek frekanslı (Very High Frequency) yayınlar Birleşik Devletler'in olağanüstü başarısıydı: bu sayede askeri radyoyu ve polis radyosunu dinleyerek, düşmanın hareketlerini takip edebiliyorduk. Henüz askeri şifreyi çözememiştik ama polisinkini biliyorduk. İki gün önce Punta Carretas'tan bir grup Tupamaro daha kaçmıştı ve VHF ile Birleşik Güçlerin tepki süresini ölçebilmiştik: alarm verildiği andan, Montevideo'nun tüm çıkışlarının tutulmasına kadar 27 dakika geçmişti. Oysa companeroların kaçması için 12 dakika yeterliydi.

Bu 14 Nisan büyük bir gün olacaktı: Tupamarolar sonunda "Ölüm Süvarileri" ile hesaplaşabileceklerdi.*

Sabah saat altıbuçukta VHF aracılığı ile ilk operasyonları öğrendik; vekil komiser Delega ve Şöförü Leites bir caddede makineli

* "Ölüm Süvarileri" yarı askeri bir örgüttü (siviller, polisler ve aktif görevli askerlerin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştu), görevleri ise baskı rejiminin "Pis işleri"ni halletmekti. 1971 yılı boyunc asuikast üzerine suikast yapılmış, bombalı saldırılar düzenlemiş ve cinayetler işlenmişti. "Süvariler"in amacı Uruguay'daki solcuları yok etmekti. Bu örnek diğer Latin Amerika ülkelerince de taklit edildi: Guatemala'da "Mano" Arjantin'de "Triple A", Brezilya'da "Süvariler", vs.
Polis fotoğrafları ve o günlerde Tupamarolar tarafından kaçırılarak sorguya çekilen Uruguay "Süvariler"inden Nelson Bandesio'nun ifadeleri, bu örgütün yapısını ve uluslararası destekçilerini (CIA, Arjantin hükümeti, Brezilya ve Paraguay) açığa çıkartarak, üyelerinden bir düzinesinin kimliklerinin belirlenmesine olanak sağlamıştı: Uruguay İçişleri Bakanlığının eski genel sekreteri Armando Acosta y Lara, vekil komiser Delega, kumandan Motto ve diğerleri.

tabanca ile vurulmuşlardı.

Adolfo Wasem, Nepo; Amazonas'taydı ve dikkatli olmamızı öğütlemişti:

"Bugün sığınaktan çıkmayın!"

Wasem saat dokuzda Perez-Goman caddesindeki bir başka lokale gitmişti.

Korvet yüzbaşısı ernesto Motto öğleden sonranın ikinci eylemiydi. Ama -polis radyosunun haberine göre- Carrito de la Victoria bölgesinde bir Tupamaro komandosu ölü olarak ele geçirilmişti.

Zar zor duyulabilen VHF'ye yapışmış olan Nato'ya "Kim olabilir?" diye sordum.

Ayrıca biri de kaçmayı başarmıştı.

VHF'ye göre spor ayakkabılı bir "NN" Nicolas-Herra caddesinden koşarak kaybolmuştu.

Amazonas'taki karargahta ancak o zaman olayların başka bir boyutu daha olduğunu kavramıştık. Operasyonlar dosdoğru ve pürüzsüz yürümeyecekti; ölen ve yaralanan companerolar da olacaktı. Nepo'nun dikkatli olma yolundaki öğüdü yayılmalıydı. Saat onda Luis'i arayıp, ona:

"Inter'e haber ver" dedim, "İki gün boyunca hiçbir illegal sokağa çıkmasın"

"Inter", Montevideo'da görevli tüm Tupamarolar arasında bağlantı sağlayan gezici bir kuryeydi. Her gün yeni bir rota tayineder, her hücre ile bağlantı kurabilecek farklı bir companero belirlenerek merkezden gelen bilgileri dağıtır ve onlardan aldığı bilgileri toparlardı.

Atlet ve donla, ayaklarımız çıplak, oturmuş; Ivette'in getirdiği balık ve şehriye yemeğini yerken Nato ve ben Luis'in telefon etmek için evden çıktığını duyduk.

Akşam saat onbirde, operasyonun başlamasından önce, Luis'in tekrar dışarı çıkamayacağını bildiğimden -güvenlik önlemi olarak- ona uygulanacak plan hakkında bilgi verdim. Luis suratıma hayretle baktı. Bir önceki gün ona, örgütün "Plan 72" uyarınca bir geri çekilme taktiği uygulayacağını ve sekiz ay ile iki yıl arası bir süre pasif kalacağını söylemiştim. Şimdi ise Luis; duvardaki rayın merdiveninde durmuş, vücudunun üst yarısı karargahın içinde, birkaç saat içinde üç operasyondan ikisinin başlayacağını ve "Ölüm Süvarileri"nden birkaçının kellesinin uçurulacağını öğreniyordu.

"Sen buna geri çekilme taktiği mi diyorsun?" diye sordu Luis, "Bu savaş demek birader!"

Ona yavaş yavaş, her noktayı açıklayarak bu karara nasıl varıldığını anlattım ve sakin bir sesle:

"Hayır dostum" dedim, "Bu savaş değil! Bu tıpkı sinek kovalamak gibi basit bir iş!"

Tekrar konuştuğunda Luis'in yüzünden tereddüdü okunuyordu:

"Küçük bir iş mi? Bana hiç de öyle gelmiyor".

O akşam Luis'in söylediklerinde haklı olduğunu kavrayabilmem için çok çok zaman ve bazı dramatik olayların geçmesi gerekmişti; ama o sabah her şey yolundaydı ve Bardesio tarafından "Ölüm Süvarileri"nin önemli bir üyesi olduğu söylenen Acosta Lara, bir kilisenin arka avlusundan açılan ateş sonucunda ortadan kaldırılmıştı.

Saat öğleden sonra ikiydi; Luis eve dönmüş, Laura lisede, Anita okuldaydı; Ivette tabakları daha yeni kaldırmıştı ve Nato boğazına kaçan bir kılçığı çıkartmak için banyoya gitmek üzereydi; tam uzaklaşırken VHF'den net bir anons duyduk: "Dikkat, dikkat! bir numara gelmeden harekete geçmeyin" -konuşan amirin sesiydi- "Harekete geçmeden bekleyin..."

Nato ile ben birbirimize baktık.

"Yakınlarda olmalı" dedi.

VHF ile polis arabalarının ve akseri radyo istasyonlarının gizli polis santralından yapılan yayınlarını alabiliyorduk. Radyoda diğer istasyonları taradım; sürekli parazit vardı, sanki birileri taş yüklü kamyonları boşaltıyordu; birden gürültü kesildi ve ses net, çok net olarak duyuldu.

Ani bir patırdı saklandığımız yere kadar geldi. Bir an "Ivette merdivenlerden yuvarlanmış olmalı" diye düşündüm ve karargahın kapağına doğru gittim. Oradan sarkan iki halat katlanabilir merdivene doğru uzanıyordu. İpi tutup aşağı inmek üzere iken Nato omuzumu tutup beni engelledi.

"Ne yapıyorsun sersem? Kapat şunu!" dedi, "Askerler burada!"

Bir anda her şeyi kavradım. Gürültünün nedeni M-1'den açılan iki el ateşti. Karargahı kapatmak için kapağı aşağı bıraktım. Beton kapak ağırdı, altmış-yetmiş kilo kadar çekiyordu, ama insan onu zorlanmadan indirebiliyordu zira halatlar duvara monte edilmiş makaralara sarılıydı. Onları salıp ayağımın hizasına geldiklerinde biraz kaldırarak aşağı bıraktım. Bir "klik" sesi ile kapanacak ve o sesi duyduğum anda da rahatlayacaktım.

Nato yanıma gelip sol omuzumun hizasında durduğunda açık

deliğin üzerinde, kapağı bırakmak üzereydim.

Artık duyulan iki el ateş sesi değil, tüm evi dolduran bir uğultu, koca bir cephaneliğin aynı anda boşaltılmasıydı; 30'luk makineli tüfeklerin yaylım ateşi kulakları sağır edercesine harekete geçmişti.

Açık deliğin hizasında; tam kapağı kapatınak üzereydim ki Nato'nun sol yanımda durduğunu hissettim; benim, açılan ateş nedeni ile sinirlendiğimi düşünmüş olmalıydı ve kapağı kendisi kapatmaya çalışıyordu. Ona:

"Aptallığı bırak, merak etme, çok sakinim" dedim.

Ama Nato cevap vermeden eğilmeye devam etti ve deliğin açık ağzına doğru yığıldı, ancak o zaman başımı çevirip baktım ve gördüm: Boğazından fışkıran kan hem gömleğini, hem de beni ıslatıyordu.

Nato'yu önümden çekip karargahın tabanından tavana dek uzanan tahta perdenin arkasına oturttum ve kurşunun boğazının arkasından girip, aşağıdan yukarıya doğru yol alarak ön taraftan çıkmış olduğunu farkettim. Mucizevi bir şekilde ilerleyip çıkmıştı ve boğazında sallanan bir et parçası vardı. Elimi uzatıp yarayı bastırmak istedim ama Nato beni engelledi.

"Bırak, ben yaparım" dedi.

Nato elini kaldırıp bastırarak yarayı kapattı. Hâlâ kanıyordu ama o kadar kötü görünmüyordu. Başımda bir yara olduğunu farkettim; kurşunlardan birinin kopardığı bir kıymık çizmiş olmalıydı ve acısını hissetmiyordum bile. Nato sol ayağının parmağında ve baldırında birer yara daha keşfetti; önemli değillerdi.

Yapılması gereken diğer işlere döndüm: Yakılması gereken pek çok belge vardı. Birimiz iki 38'lik Colt ile askerlerin girmesini önlerken, diğerimiz arşivdekileri küle dönüştürebilirdi.

"Nepo'yu yakalamışlar mıdır?" diye sordu Nato.

"Belki de evi, onu takip ederek bulmuşlardır" dedim.

Çatışma artmıştı: ya bizi burada kapalıyken bilmeden öldürecekler, ya da yakında varlığımızı keşfedeceklerdi; acele etmemiz gerekiyordu. Biran önce bugün öğleden sonra not ettiğim ilişkilerin yazılı olduğu siyah not defterimi bulmalıydım. İçindeki yazılar şifreliydi, ama şifreyi çözüp companeroları yakalayabilirlerdi. Nato:

"Işığı söndür" dedi.

"Bekle, kağıtlarımı arıyorum" diye karşı çıktım. Not defteri benim tarafımdaki köşede olmalıydı ve onu yakmak ya da yutmak için hemen bulmalıydım. Aklımdan yok etmemiz gereken belgerin bir

listesini yaptım: Uruguay nehrinin topografik yükseltileri, Arjantin sınırını 30 kilometre "Kaydırma" konusundaki haritalar, Mikrofilme çekmek için şifrelerini çözdüğümüz örgüte ait arşiv malzemeleri; bütün bunlar düşman için birer hazine değerindeydi. Evi yakma pahasına bile olsa tutuklanmadan veya elimizde tabancamızla öldürülmeden önce hepsini yok etmeliydik. Nato;

"Işığı söndür" diye tekrarladı.

Hâlâ orada oturuyordu, ölü gibi bembeyazdı ve bir an için onun korktuğunu düşünmüştüm. Çatışmanın gürültüsü yüzünden bağırmak zorunda kaldım:

"Aptallığı kes Nato, kağıtlar...!"

Nato doğrulup sigortaları yerlerinden çıkarttı. Artık karanlıktaydık. Birbirimizi biraz görebiliyorduk, kurşunlar tavanda delikler açıyor ve oturma odasından sızan ışıkta yerden tozlar yükseliyordu.

"Sana ne diyorsam onu yap, bu bir emirdir" dedi Nato.

Nato yalnızca rütbe olarak benden üstün olmakla kalmıyordu: aynı zamanda çok da deneyimliydi.

"Pekala" dedim.

Homurdanarak uzanıp tavana tutturduğumuz el lambalarından birini aldım yaktım. M-1'in bum-bum'ları etrafı çınlatıyordu.

Kahretsin" dedi Nato öfkeyle, "Sana şu ışığı söndür dedim"

"Bırak da kağıtları bulup yakayım" diye yalvardım.

Nato "Söndür ve yere yat" diye emretti, "Yat ve sakın kımıldama"

Ancak o zaman diğer olasılığı düşünebildim: dikkati çekmeden beklemek. Daha sonra sakince düşündüğümde, her iki seçeneğinde askeri açıdan aynı derecede iyi olduğuna karar verdim: hayatımız pahasına belgeleri yok etmek, veya onlara aldırmayıp canımızı kurtarmak. Onları yaktığımız taktirde bizi hemen bulacak ve öldüreceklerdi. Öte yandan hayatta kalabilir ve gerekli dökümanları kurtarabilirdik. Nato;

"Zor olacak, ama saklanabiliriz" dedi.

"Buraya nöbetçi bırakırlar"

"Bunca ateşten sonra tuzak olabileceğini düşünmezler"

"Dört-beş asker dikeceklerdir"

"İki tabancamız var, bu gece gideriz" diye plan yaptı Nato.

"Nepo burada olduğumuzu biliyor"

"Bizi mutlaka kurtarırlar"

"Bu belgeleri ne yapalım?"

"Yakalım"

"Parayı, yirmibeşbin doları kurtarmalıyız"

"Ya bizi kurtaramazlarsa?"

"O zaman askerleri veya herkesi gebertip buradan gideriz"

"Akşama kadar bekleyelim"

"Arka bahçeden çıkarız"

Diğer konuyu; Nato'nun durumunu konuşmadık: onu birlikte götürmemin mi, yoksa burada bırakmam mı gerektiğini, daha önce ölüp ölmeyeceğini tartışmadık, bu anda önemli değildi, ancak zamanı geldiğinde durumunu dikkate alacaktık. Nato:

"Beni yatır" dedi.

Ama o pozisyonda kalamadığından tekrar kaldırıp oturttum. Karargahta ilk yardım malzemesi vardı, ama bir kurşunun parçaladığı boğaza ne yapılabilirdi ki? Merhem mi? Tentürdiyot mu? Acaba yara kendiliğinden kapanana veya bütün kanı vücudundan akıp gidene kadar beklemeli miydim? Peki ne yapmalıydım?"

Bir an beni bekleyen kaderi düşündüm: "Eğer beni buradan çıkartabilirlerse, makinede ezip kıymaya çevirirler". Ateş açıldığında askerler çok sinirlenirlerdi, eğer içlerinden biri ölür, veya kendileri birini öldürmek zorunda kalırlarsa isteriye kapılırlardı. Bir companero elinde bazuka ile askerlere saldırmış, ateş etmiş ama isabet ettiremeyip yakalanarak esir alınmıştı ve onu neredeyse caddenin ortasında dipçik darbeleri ile parçalıyorlardı. Eğer halk toplanıp "Katiller, katiller" diye bağırmaya başlamamış olsaydı, companeroyu oracıkta öldüreceklerdi.

Çatıyı ayıran duvarın altından geçerek rafların yanına uzandım, sessizce durup dinledim. Nato yaralandığından beri bombardıman devam ediyordu. Çok yakınımda bir yerde tavan delinmişti ve her an görülebilirdim. Her şey bana çok uzun sürmüş gibi gelmişti, ama ilk ateş edildiğinden beri beş dakika bile geçmemişti.

Birden ortalığı sadece bir-iki el ateş sesi ile bozulan derin bir sessizlik kapladı; ve yukarı doğru çıkan ayak seslerini duydum: bunlar ilk kata çıkan tahta merdiveni tırmanmaya başlayan bir askerin çizmeli ayaklarıydı.

* * *

Kışlayı tiz sesi ile çınlatan trompet sustuğu sırada hava hala aydınlanmamıştı. David başında başlık, elleri kelepçeli olarak onu kolundan tutup götüren bir subay ve iki askerin eşliğinde -birinin elinde tüfeği, diğerininse yanında köpeği vardı- elindeki kutuyu, diş

fırçasını, sabununu ve havlusunu taşımaya çalışarak banyoya gitti.

Trinidad Kışlasının trompetinin tiz sesi onu sabahın beşinde uyandırıyordu ve kalkıp şiltesini toplayarak bağlamak, battaniyesini katlamak için sadece onbeş kakikası kalıyordu; sonra asma kilidin açılma sesi ile birlikte kapıda bir asker belirirdi:

"Şilteler"

Tahta kapı yan taraftaki duvara şiddetle çarpar, hücreden çıkmaksızın dışarı uzanıp şilteyi bırakır ve tekrar içeri girerdi. İki nöbetçi gelip şilteyi alıyordu; bunlar iyi zamanlardı: Evvelce şilteleri de mahkumlar taşımak zorundaydılar.

"Haydi, banyoya!"

Bir asker hücreye gelip ona başlığını giydiriyordu. Başlık, kışla deposundan alınma bir yastık kılıfıydı. Başlangıçta, tüm mahkumlar için tek bir başlık vardı ve yağmur-çamur dinlenmeksizin hep avluda dururdu. Daha sonra herkesin arzusu gerçekleşti ve her birine ayrı bir başlık verdiler. David kendisininkini temizleyip düzgünce asıyordu, ama bir sabah başlığının oldukça şeffaf olduğunu farkettiler. Onu bir onbaşı götürüyordu ve David'in çukura rastladığında uzun bir adım attığını farketmişti. "Oh, bu orospu çocuğu görebiliyor!" diye kükredi ama, David'in şansına işi pek ciddiye almadı, yenilgiyi kabullenebilen biriydi.

Artık başlığından kendi ayaklarının bir bölümü veya yanından geçenlerin ayakkabıları dışında hiçbir şey göremiyordu. Kollarını öne uzatıyor, onlarda kelepçeyi takıyorlardı. Trinidad çok eski bir kışlaydı ve kelepçeler bağımsızlık savaşından kalmaydı. Bir toka demir halkanın üzerine kapanıyor, buna da bir çubuk geçiriliyordu; ve o çubuğu çekip çıkarmak çocuk oyuncağı gibiydi. Üstelik bu müzelik alet çok da ağırdı. Günün birinde daha pratik oldukları gerekçesi ile Tupamaro kelepçelerini kullanmaya başladılar: bu kelepçeler bisiklet freninden yapılırdı, 8 şeklindeydi ve küçük bir vida ile kolayca kapatılıyorlardı. Ancak sorun, kışlada hiç tornavida bulunmamasıydı, bu yüzden askerler kelepçeyi elleri ile tutmak zorunda kalıyorlardı. Bu uygulama, bir kumandanın kışlaya gelerek olayı görmesine kadar devam etti; kumandan sert emirler vererek normal, Uruguay tarzı kelepçelerin satın alınmasını sağladı ve o günden sonra hep onları kullandılar.

Hücreden hep başlık ve kelepçe ile çıkartılıyorlardı. Hücreler küçük,badana yüzü görmemiş balçıktan yapılma, aradan geçen onca yıl içinde yarılıp çatlamış dört duvardan oluşan tahtakurusu yuvalarıydı. Pek çok asker burada tutuklu kalmış olmalıydı – San

Jose'dekiler gibi buradakiler de ceza hücreleriydi -ve duvarları her türlü karalamalarla dolduracak kadar zamanları olmuştu: Kırk ayrı pozda çizilmiş kadın figürleri, yazılar, mesajlar, adresler, cinsel organlar; hepsi de son derece ilkel, üç renk boya kalemi ile çizilmiş şeylerdi.

Hücreler iki kişilikti. Biri şiltesini yere, betonun üzerine sererek yatıyor ve ayaklarını diğerinin yatağının altına sokmak zorunda kalıyordu. Ranza hücrenin arka bölümünü tamamen kapatıyor, geride eşya koyabilmek için sadece otuz santimlik bir boşluk kalıyordu. Üç pencere vardı; bir kapıda, diğer ikisi ise aynı duvarın üstünde ve yerden epeyce yüksekteydiler. Pencereler demir parmaklıydı ve cam yoktu. Bu deliklerden yazın korkunç bir sıcaklık, kışınsa bu günlerde olduğu gibi sıfırın altında, dondurucu bir soğuk ve her zaman çölün olanca tozu girmekteydi. David palto, yün bere, ağzını örten bir atkı ve çizmeleri ile yatıp iki battaniye birden örtmesine rağmen bütün gece titriyordu. Bok içinde yaşayıp, bütün gece açık havada uyumak: işte Trinidad'da hayat buydu!.

Bir perşembe günü Trinidad'a geldiğimde onbaşı Bello beni arayıp bulmuş ve:

"Buraya para emanet edebilirsin, alışveriş yaparız" demişti.

Bello 25 yaşlarında, geniş omuzlu, adeleli, ince ve uzun bir adamdı -biz ona Flaco derdik- küçük bir bıyığı, gür saçları, kaypak bakışlı gözleri vardı; bir kaç dişi eksikti ve böylelikle sigarasını ağzında daha rahat tutabiliyordu. Onun çok iyi futbol oynadığı söyleniyordu, ayrıca kışladaki en berbat tipti ve bunun da bir anlamı olmalıydı.

Ona para verdim ve aynı gün bana reçetesiz olarak "Librax" buldu. Sonra da abartılı bir stok yaptık; cuma günü dört mahkumu doyuracak kadar çok marmelat, elma, peynir, galeta ve taşıyabildiği diğer şeyleri alıp geldi. Flaco Bello her alışverişte kendisine de bir şeyler alıyor ve satıcı ile anlaşarak bunların faturada görünmemesini sağlıyordu. Bir gün ona bazı siparişler verdim ve:

"Kendine de bir şeyler al Flaco ve faturaya yazdır" dedim.

Flaco bazan kışlaya asık suratla gelirdi. Askerlerin bu Trinidad denen mezarlıkta; Grappa içip berbat genelevlere gitmek dışında yapılacak fazla işleri yoktu. Bir sabah saat onbirde hücreme gelerek sürpriz haberini verdi:

"Campanora, ben evleniyorum!"

Kumandan onu bürosuna çağırarak hiçbir kaçamağa olanak tanımadan sormuştu:

"Bu kızı hamile bırakan sen miydin?"

Bir asker "üniformanın şerefini lekeleyici" davranışlarda bulunduğunda -ırza geçme, hırsızlık, ödenmeyen borçlar- kışlanın özel hayatlarına karışma hakkı vardı. Bir yüzbaşının maaş günü, para dağıtımından önce tüm birliğe çektiği sert vaazı dinlemek fırsatını bulmuştum: askerler hasta çocuklar gibi mızmızlanmışlar, ama yine de karşı çıkmadan dinlemişlerdi.

Kumandan "Bu kızı hamile bırakan sen miydin?" diye sorduğunda Bello yutkunarak:

"Evet, sayın kumandan" diye cevap vermişti.

"Evleneceksiniz" dedi şef.

"Emredersiniz, sayın kumandan"

"Öbür gün"

"Emredersiniz, sayın kumandan" dedi Bello boyun eğerek.

Bana gelip "Evleniyorum, acaba bana birkaç Peso borç verebilir misin?" diye sormuştu.

"Sana borç vermiyorum, hediye ediyorum" dedim. "Ne kadar gerekiyor?"

"Beşyüz yeter" dedi Flaco.

"Tabii Bello; al ve makbuzu bana getir de imzalayayım"

"Sağol Campora, çok teşekkür ederim"

Flaco sadece küçük iyilikler yapabilen, etkisiz biri olmakla kalmıyordu, aynı zamanda bir zavallı; gerçek bir fareydi.

Onun numaralarından birini açığa çıkarttığımızda bunu tevekkülle karşılardı. Sokaklarda öğrendiği kurnazlıkla darbeyi hafifletir, ortadan toz olurdu ve iğrenç, alçakça bir zekası vardı. Bazı şeyleri yürüttüğü kesindi, onun dolaplarından birini farkedip:

"Flaco, sen namussuzun birisin, bize borçlu olduğun bunca şeye karşılık bir de bizi tokatlamak istiyorsun. Neden çeneni kapatıp da bu boktan işlere bir son vermiyorsun?"

Dediğimizde arkasını dönüp giderdi. Filtreli sigarası dudaklarının arasına sıkıştırılmış yürürken, aklından mahkumların paralarını nasıl iç edebileceğini geçirdiğinden şüphem yoktu.

* * *

Başlık ve kelepçe ile David'i hücreden çıkartırlarken, kapı çok küçük olduğu için zorlukla, ancak yan dönerek çıkabiliyordu. Bir onbaşı sol eli ile kolunu tutuyordu, sağ elinde ise copu vardı. Çatısız küçük bir avludan geçmekteydiler. Kendi hücresinin yanında bir

hücre daha vardı, karşıda ise iki hücre bulunuyordu. Bunlardan biri içinde Manera Lluveras'ın tutulduğu sıkı güvenlik hücresiydi.

Onbaşı onu yürütürken iki asker de onlara eşlik ediyordu. Onları dar görüşlülüklerine ve güvenirliklerine göre seçiyorlardı: Hans de Islandia Arana'daki tipler gibiydiler -örümcek- kimseye güvenmezlerdi: Birinin köpeği, diğerinin ise tüfeği vardı: Bütün ordu, başında başlık, ellerinde kelepçe olan ve sabahın erken saatlerinde elindeki kutuları taşıyarak banyoya giderken, kör gibi sendeleyen bir adamı kontrol ediyordu.

Bazen onu "gezmeye" çıkartırlardı. Onu sanki kalkma saati gelmiş gibi alıp, banyoya götürmek üzere gelirlerdi; aslında saat sabahın ikisiydi. Şiltesini toplatıp başına başlığını geçirir, ellerini kelepçeler ve dışarı çıkarırlardı. Onu uzaktaki bir banyoya -üçyüz metre uzaktaki birliğe- götüreceklerini söyler, sonra da daireler çizdirmeye başlarlardı. Onun kışlayı tanımadığını düşünüyorlardı, oysa araziyi çok iyi biliyordu. Bir keresinde onu talim sahasındaki küçük bir ağacın etrafında altı defa döndürmüşlerdi.

Onu götürürlerken onbaşı aniden uyarırdı: "Dikkat, önünüzde bir kanal var, uzun bir adım atın"; bacağını elinden geldiğince açardı ama bir sonuç elde edemezdi; bir kör gibi ayağı ile yeri yoklarken kıs-kıs güldüklerini duyardı. Bazan da tam tersine onu uyarmaz ve ayağının bir çukura girmesine, ya da bir ağaca toslamasına neden olur ve ancak çarptıktan sonra "Dikkat et" diye uyarırlardı. Bazan da asker bir basamak yukarıda kalarak, onu merdivenlerden aşağı indirirken sopayla kafasına vururdu. "Aşağı dedim!" ve kör karanlıkta yine o sinir gülüş duyulurdu.

Asker şakaları bazan çok aşırıya kaçabilirdi. Tüfekli bir asker, mahkumun birini süngüsü ile dürttüğünde karate bilen mahkum serbest eli ile askere vurmuş, başlığı kafasına çekip çıkartmıştı. Bir an karşılıklı, yüz yüze durmuşlardı. Allahtan yaşlı bir onbaşı işe karışmıştı -yaşlı onbaşı iyi bir adamdı ve şimdiye kadar ordudan atılmamasının kendince nedenleri olmalıydı- olayı kişisel görüşlerine göre değerlendirmiş, (başlık çıkartmak ağır bir suçtu) ve askeri de cezalandırmıştı.

Askeri kariyer -bunu söyleyen askerlerin kendileriydi- bir çelme atma yarışıydı. Yükselmenin tek yolu, bir başkasının ayağını kaydırmaktı ve nasıl yapıldığı hiç önemli değildi. Bunlar amirleri ve karıları tarafından sürekli aşağılanan solucanlardı - sadakatsizlik bir kuraldı - ve o alçaklar öc almak için bu tür şeyler yapıyorlardı. Bir kışla huni gibiydi ve dar ucunda da mahkumlar vardı.

"Gezintiye çıkmak" berbat bir şeydi, insan bunca aptallık ve ilkel sapıklık karşısında sersemler, fenalık geçirirdi. Elimizde üç tane kutu taşımamız gerekiyordu: biri idrar, biri dışkı ve biri de temiz su için kullanılıyordu. Bizi günde iki-üç kereden fazla banyoya götürmedikleri için Brezilya yapımı litrelik süt tozu kutuları kullanıyor ve (yaydığı kokuya pek yararı olmasa da) hücre kapısının hemen yanına koyuyor; hergün titizlikle boşaltıp temizliyorduk.

O, elinde çamaşır torbası ile -bir pantolon, bir kaç atlet ve don, bir çift ayakkabı- öğleden sonra saat üçte gelmiş ve benimle aynı hücreye yerleşmişti. Don Julio Cesar Modernell, lakabı Urraca; gerçek bir şahsiyet, önemli bir adamdı. Onunla Libertad'daki adada karşılaşmış, San Jose'de sohbet etmiştim ve Trinidad'da benim için harika bir hücre arkadaşı olmuştu.

Otuzun biraz üstünde, taştan oyulmuşçasına sert ve temiz hatları olan, açık renk tenli, etkileyici, insanın dosdoğru gözlerinin içine bakarak konuşan, kıvırcık ve gür saçlı bir adamdı. Tıknaz, ama güçlüydü, karate bilirdi ve sadece fiziksel yetenekleri ile öne çıkmak istememekle kalmaz, etkileyici, güçlü ellerinin ve kollarının - bir kolunun alt kısmında çok kötü bir yara izi vardı- o müthiş gücünden utanıyor gibi görünürdü.

"Buradayım" dedi sakin bir tavırla.

Urraca neyi isteyip neyi istemediğini küçüklüğünden beri bilen birisiydi. Estancia'lı bir işçi annenin oğlu olarak çok kişiyi bıktıran kesekler arasında büyümüştü. Dokuz yaşına geldiğinde artık erkek olmuştu; yalnız, insanlardan kaçan, yumuşak yönlerini gizleyen, aşırı derecede dürüst, bükülemeyecek kadar da doğru bir insandı. Ona ardı ardına darbeler indiren bir yaşamda, hukuk okuyabilmek için kafasına ve ciğerlerine çok ihtiyacı olmuştu ve devrimi gerçekleştirebilmek için tüm zamanını harcamaya karar vermişti.

Sabırlı, aşırı istekleri olmayan biriydi. Çamaşır torbasını ranzanın üstüne koyarken:

"Buradayım" demişti.

Onbaşının elinin baskısından ve kolunu tutuş şeklinden David adamın o andaki ruh durumunu anlayabiliyordu. Ama normalde onun tek istediği bir an önce işini bitirip, hiçbir şey yapmadan otururak mate içmekti.

Banyoda beş ile yedi dakikadan fazla kalabilmeleri olanaksız olduğundan hücre arkadaşları ve diğer hücredekilerle konuşurlardı: Biri çamaşırlarını yıkarken diğeri traş olur, bir başkası işerken aynı anda öbürü kutularını boşaltırdı; tek bir saniye bile kaybetmemek için dişlerini giderken fırçalarlardı.

Kışlada kesinlikle uyulması gereken bazı kurallar da vardı. Örneğin bir mahkum kesinlikle siviller tarafından görülmemeliydi. Eğer kumandanın karısı ordaysa, veya emekliler aylıklarını almak üzere gelmişlerse mahkum başında başlıkla banyoya gidemezdi; beklemesi gerekirdi. Eğer kumandanın karısı üç günlüğüne kalmaya gelmişse, mahkumlar üç gün hücrede kapalı kalırlardı. Eh, neden mahkum olmuşlardı ki zaten; güce erişmek istediklerini söyleyenler kendileri değil miydi? Sadece hesapları yanlış çıkmış, güce ters taraftan erişmişlerdi.

Sonunda banyo kapısına vardıklarında başlığını kendi elleri ile çıkartırdı. Eğer yüzünü yıkayacak veya işeyecekse; bunu kelepçelerle yapmak zorundaydı; eğer işi daha büyükse, o zaman kelepçenin tek tarafını açarlardı. Acele ile yüzünü yıkadı, su doldurdu, kutularını boşaltıp temizledi. Onbaşı:

"Haydi yeter artık" dedi.

Banyo, gerilim ve korku dolu bir kabusu yaşamaktı.

Sadece ondört günde bir defa duş yapabiliyorlardı. Pislik, mantar hastalıklarına, saçlarının dökülmesine, yaraların iltihaplanmasına yol açıyordu. İki haftada bir; ziyaret gününden önce banyoya gittiklerinde ise öfkeye kapılıyordu, çünkü yirmi-yirmibeş duştan aynı anda harika bir sıcak su yağmuru boşanıyordu ve askerlerin onları bu kadar seyrek getirmelerinin nedeni kurallar, ya da işkence etme amacı değil, doğrudan doğruya kendi tembellikleriydi.

Duş yaparken traş da olmak gerekiyordu: Tarih öncesi aletlerle ondört günlük, sertleşmiş bir sakalı kesmeye çalışırken yanakları alev alev yanıyordu. Üstelik: "İyice, düzgün traş olun, biliyorsunuz, yarın ziyaret var".

Violeta teyze sabah zinde ve neşeli olarak geldi; altmış yaşında olmasına rağmen bakımlıydı ve Fransız parfümü kışlanın bekleme odasını adeta doldurmuştu. Askerlere bu koku -sanırım- epey tuhaf geliyor olmalıydı; beni ise annemle beraber tiyatroya gittiğimiz çocukluk yıllarıma döndürüyordu.

1973 Nisanından beri; yaklaşık iki yıldır ziyaretçim gelmemişti. Son gelen Negra'ydı. Şili'ye gitmeden önce Libertad'a gelmişti ve anılarımda hâlâ onun kırgın yüzü, zor duyulan sesi ile yalvarışı vardı: "Lütfen bir daha söyleme..... kendine dikkat et", o etkileyici, içime işleyen bakışları, beni yarım saat boyunca içine almak istercesine bakan gözleri, tel örgüdeki küçük kare aralıktan tenime değen parmağının teması, rengi, o derin öpücü ve bana bir şeyler vaad eden, arzu etmediğim ve gelecek için umut etmek istemediğim "Se-

ni bekleyeceğim" sözleri; gözyaşları -ama sadece ziyaret saati sonunda, zaman dolupta artık önemi kalmadığında, gitmesi gerektiğini anladığı anda döktüğü gözyaşları.

İki yıldır ziyaretçi istememiştim; neden isteyecektim ki? Kalan akrabalarının karmaşık bir izin alma bürokrasisinden geçmeleri gerekiyordu ve nasıl olsa yakında serbest bırakılacaktım. Ama yakın denilen zaman neredeyse bir yıla yaklaşmıştı; yalnızlıktan yorulmuştum ve sonunda Violeta teyze ile, kardeşimin dul karısı; yengem Margara'dan gelmelerini rica etmiştim. Daha sonra, fazla detaylı düşünmeden Chocha'nın, yani annemin de gelmesini kabul etmiştim.

Violeta bir önceki gün kalkan trene binmiş, yanında sıcak su torbası ile üç saat yolculuktan sonra geceyi Trinidad'da oturan oğlunun yanında geçirmiş ve ertesi sabah bir gonca kadar taze, beni ziyarete gelmişti. Violeta bir damızlık hayvan yetiştiricisi olan ve ülkenin en modern çiftliğine sahip olan amcamın dul karısıydı. Eskiden basit insanlardı -amcam uzun yıllar devlet mezbaha ve soğuk hava tesislerinde idareci olarak çalışmıştı- çok çabalamış ve birçok riski göze alarak zengin olmuşlardı.

Violeta teyze iyi bir insandı ve "Davitico"sunu çok severdi. Daha delikanlıyken Punta del Este'deki evinde kalır, kilerini boşaltır, kızarmış tavuklarını yer ve değerli şaraplarından içerdim. Arada sırada "Politika" konuşur ve tabii hiç anlaşamazdık, ama onun pek çok insana somut olarak, vaaz vermeden yardım ettiğini bilirdim; o ve kocası bazı insanların kaderini olumlu yönde değiştirmişlerdi.

Parfümü önden gelerek Violeta teyze kışlaya girdi ve askerlerden yolu göstermelerini rica etti. Teyzem çok kibardı; görevli biri ile konuşurken asla sesini yükseltmezdi.

Yıpranmış pantolonum, babamın eski paltosu, son günlerini yaşayan çizmelerim ve uzamış sakalımla iki asker eşliğinde gelip ziyaretçi odasındaki sandalyeye oturduğumda ve ona kelepçeli ellerimi uzattığımda görünüşüm hiç de iyi bir izlenim bırakmamış olmalıydı. Violeta teyze yorum yapmadan bana küçük bir paket uzattı: İki tane kızarmış tavuk!

"Eski günlerin anısına" dedi.

Başlığını tekrar giydirip kelepçesini taktılar ve onu banyodan çıkardılar: bazan hücreye geri götürür, bazan da doğrudan doğruya "ara"ya çıkartırlardı.

"Ara" iki ışıldak arasında, soğukta, şapkasız, eldivensiz ve "saygısızlık" sayıldığından elleri cebe sokamadan geçen bir süreçti.

Oturmak veya durmak yasaktı; uzun koridorun çamurlu zemininde bir ileri, bir geri yürümek zorundaydı. Git-gel, can sıkıntısı: sonunda gökyüzünü seyretmenin tadına varmayı öğrenmişti; fırtınaları önceden tahmin etmek, uçakların nereye gittiklerini bulmaya çalışmak, bulutların, yüzlerce, binlerce bulutun açık mavi gökyüzündeki sonsuz dansını seyretmek; her zaman orada olan, ama daha önce hiç dikkat etmediği ayrıntıları görmenin zevki.

Urraca -Almanca- "Bir kadın isterdim" dedi.

"Evet, ben de; ama bana bir tane yetmezdi" diye cevapladım yine Almanca olarak.

Askerler tek kelime anlamadan şüphe dolu gözlerle baktılar. "Ara" sona ermişti ve güneş gökyüzünü tam aydınlatmaya başlamışken bizi hücreye geri götürmüşlerdi.

"Bir vajina benim için çok iyi olurdu" dedi Urraca.

"Benim için de, ama bir tane yetmezdi" cevabını verdim.

Dışarıda onbaşı Mesa kulak kabartmış duruyordu; ezbere hareket eden, sürekli hata yapan ve subayların azarlarını dokunaklı bir kabullenişle dinleyen bir adamdı. Dışarıda durup kulak kesilmişken bizim ayaklarını görebildiğimizin farkında bile değildi; kapı eğriydi ve altta iki santimlik bir açıklık kalıyordu.

"O da kim?" diye sordum Almanca.

"Urraca aynı dilde "Masa" diye cevap verdi. Onbaşı Mesa'ya aramızda masa adını takmıştık.

"Ah seni pis domuz!"

"Ah, seni boktan domuz" dedim ben de, sesimin tonu nasıldı bilmiyorum ama onbaşı dönüp uzaklaştı.

Urraca ile benim Almanca konuşabildiğimiz pek söylenemezdi: Negra'nın gönderdiği, yeni başlayanlar için hazırlanmış bir kitaptan okuduğumuz cümleleri tekrarlıyor, bir kelimenin yerine başka bir kelime koyarak cümleyi değiştiriyorduk, ama telaffuzumuzun doğru olup olmadığı konusunda en ufak bir fikrimiz bile yoktu. Birimiz bir fiilin mastar halini söylüyor, diğerimiz ise bunu şimdiki hale çevirip cevap veriyordu ve bu şekilde yüzlerce fiil sıralıyorduk. Bazen de yüze kadar, bine kadar, hatta daha ilerilere kadar sayıyorduk. Yine de iki yıl sonra bile, hâlâ çeviri yapmakta güçlük çekiyorduk ve örneğin "Yıldız" kelimesinin ön ekinin (artikelinin) hangisi olduğunu bulamayabiliyorduk.

Urraca başladığı şeyleri büyük bir ciddiyetle ele alarak sürdürürdü ve kaytarmaya başladığımda beni süratle gerçeklere döndürürdü.

"Dinle, şunu gerçekten öğrenmeye ne dersin?"

Filozofi tarihi ile başlayıp, Kant ve Hegel üzerine yoğun bir çalışmaya giriştik. Birbuçuk yıl boyunca sabahın beşinden ışıklar sönünceye kadar filozofi ile uğraştık. Hücrenin kapısındaki küçük pencerede dike, düz ve kalın parmaklıklar vardı; avludaki kırk vatlık ampulun ışığına göre kitabımı tam olarak ayarladığımda, iki parmaklık çubuğu arasında kalan bölümden üç satırı net olarak görebiliyordum. Kitabımı yukarı kaldırarak okumaya devam ediyordum; nefesim parmaklıkların gölgesi arasında kalan satırların ileri-geri sallanır gibi görünmesine neden oluyordu ama, bu bir alışma sorunuydu. Bazı geceler saat ikiye kadar bu şekilde okumaya devam ederdik.

Urraca en çok matematik ve İngilizce ile ilgileniyordu. İspanyolca grameri üzerinde çalışıyor, sonra da gramerin ne olduğunu anlatan gramer kitaplarını okuyorduk: biraz teori, biraz pratik.

Hapishanede insan gerçek bir kitap kurdu haline geliyordu. Zamanla iki günde bir kitap bitirir hale gelmiştim ki bu, senede yüzseksen kitap demekti; bazan bir günde iki, üç, dört kısa kitap okuduğum da oluyordu; Joyce'den "Ulysess"; veya Lemaza Lima'dan "Paradiso" gibi edebi eserlere iki hafta oluyordu.

Eriştiğim konsantrasyonun derecesi -günün yirmiiki saati bu fare deliğine kapatıldığım düşünüldüğünde- olağanüstüydü. Kitapları yaşıyordum. Sanırım benim için en fazla önem taşıyan üç yazarın tüm yapıtlarını hatırlıyordum: Jose Maria Arguedas -büyük Indio-, Guimaraes Rosa -kuzey doğu Brezilya'dan bir Guacho-; ve Juan Rulfo -compesino-.

Almanca öğreniyorduk, çünkü Urraca Avusturya'ya gitmeyi düşünüyordu; bense tabii Almanya'ya gidecektim. Daha sonra Urraca fikrini değiştirip benimle birlikte Almanya'ya gelmeye karar verdi. Serbest bırakılışımızdan sonraki ilk beş yılda neler yapacağımızı detaylı şekilde planladık. Diğer şeylerin yanı sıra Köln'de bir "Latin Amerikan Kitapları Klübü" açarak hayatımızı kazanacak ve kimsenin kârımızı çalmasına izin vermeyecektik.

Urraca hücreye geldiğinde yaptığımız ilk iş fiziksel ve zamansal olanaklarımızı paylaşmak olmuştu: Titizlikle ve her detayı inceleyerek konuşmuştuk. Urraca çok düzenliydi ve sağlık koşullarına da çok önem verirdi. Hücremiz kusursuzdu (bu çölde kelimelerimizin çok da yerinde olduğu söylenemez, pisliğe karşı yılmadan savaşıyor ve elimizden geleni yapıyorduk). Ayrıca: kitaplar, çalışma, edebiyat, ziyaret, mektuplar, konuşmalar, tartışmalar, kişisel ilişkiler,

askerlere karşı alınacak güvenlik önlemleri, somut gözlemlere ve sınırsız hayal gücümüze dayanak gizlice tartıştığımız o hiç bitmeyen konu: Kaçış planları. Tüm bu konularda somut politikalar belirlemiştik.

Akşamları okumadığımız zamanlar bir ileri bir geri yürüyerek sohbet ederdik. Çapraz olarak her birimiz beş adım atabiliyorduk; sürekli yollarımız kesişirdi ama ne tempomuzu bozar, ne de birbirimize dokunurduk. Konuşmalarımız bile yaptığımız diğer işler gibi sistematikti.

Askerler pencereden bize bakar, kafalarını iki yana sallar ve giderlerdi. Hans de Islandia adını taktığımız kıllı, dev asker bizim sürekli ilham kaynağımızdı ve hücreye her yaklaştığında Urraca şuna benzer bir cümle söylerdi:

"Bugün ortalıkta koca bir ayı dolaşıyor!" tabii bunu Almanca söylerdi.

"Dişlerine bak" derdim -aynı dilde-

"Ve gözlerine"

"Ama vahşi değil"

"Elimden yem yiyor"

"Sanırım konuşabiliyor da"

Sanki bunu kanıtlamak istercesine Hans pencereden bakar ve:

"Siz boklar, hepiniz delisiniz derdi. Sonra da koca vücudunu dengeleyerek dönüp giderdi.

* * *

Öğle yemeğimiz gelmişti. Pek az asker kışla yemeğini yemeye cesaret edebiliyordu. Bunlardan biri de kaliteden çok miktara önem veren Gulus Lupus'tu. Kışla yahnisinden üç-dört tabak dolusu yedikten sonra inleyerek, astım krizi tutmuş bir hasta gibi zorlukla nefes alarak yürürdü; bu Gulus Lupus, Buda gibi bir tipti.

Diğer askerlerse ya yemeklerini evden getirirler, ya da karıları öğlen vakti gelip onlara yiyecek bir şeyler getirirlerdi. "Seninki bugün ne getirdi?"; bazıları kantin üyesiydi ve bunlar bir gruptu, diğerleri ise kendi başlarının çaresine bakarlardı, ama hemen hemen hiçbiri kışla yemeklerini yemezdi.

Mahkumlarınsa başka seçenekleri yoktu: sürekli aynı, tek çeşit: Yahni; iğrenç, yapışkan bir bulamaç. David'in mide ülseri onun kurtarıcısı olmuştu; doktor tarafından belirlenen bir diyet uyguluyordu; her zaman soğuk, bazan da bozulmuş pilav ve küçücük bir

parça et: Yenilemeyecek türden bir köfte, veya subaylar için hazırlanan biftekten kalma ufak bir parça. Yemek hep soğuk gelirdi; yıllarca bir kez olsun sıcak bir yemek yiyememişti.

Elleri ile yemek yerlerdi: kışlanın çatal kaşıkları (sadece onları kullanmalarına izin veriliyordu) hem paslı, hem de kirliydiler ve tabaklara tahammül etmek onlara yetiyordu. O günün yemeği, bir önceki günün artıkları ile birlikte geliyordu ve tabaklar en çok haftada bir kere yıkanıyordu.

Akşamları kör karanlıkta yemek yemek zorundaydılar ve askerlerin yemeklere kül veya karınca doldurmak gibi şakaları o zaman daha da etkili oluyordu. Bu şakalar dayanılmaz hale geldiğinde -daha sonra daha da kötüye gidecekti- patates istedi ve aylar boyunca yalnız haşlanmış, tuzsuz patates yedi.

Trinidad'da kaç kilo verdiğini hiç öğrenememişti, çünkü kışlaya ilk geldiğinde doktor onu tartmış ve -bunu çok sonra öğrenmişti- normal kilosundan onbeş kilo eksik olduğunu görmüştü. İnsanların farklı anlamamaları için bunu kaydetmemişti.

Kahvaltıda sütlü yulaf lapası -eğer süt ekşimemişse-, öğle ve akşam yemeklerinde ise iğrenç kışla yahnisi vardı; mahkumlar ondört günde bir ziyarete gelen akrabalarının getirdiği ve ağırlıkları kurallara göre belirlenmiş paketlerle yaşıyorlardı.

* * *

O ufak, tıknaz, hafif kamburu çıkmış, 74 yaşındaki sade giysili kadını gördüğümde, onun Chocha, yani annem olduğunu kavrayabilmem çok zor olmuştu.

Onu yıllardır görmemiştim. Punta Carretas'tan kaçtıktan birkaç ay sonra, tam olarak 1971 Noeli akşamı onu yeraltından telefonla arayarak hatırını sormuştum; çünkü sesini duymaya ihtiyacım vardı, bana: "Ah, kendine dikkat et yavrum, seni yakalamasınlar" demişti, ama onu görmeyeli en az dört sene olmuştu.

Ziyaretçi odasında beklerken acaba neler düşünmüştü? onunla, hem annem, hem de tam bir orta sınıf hanımefendisi olan bu kadınla karşılaşmayı çok istemiş, ama aynı zamanda da korkmuştum, çünkü ilk tutuklandığımda karıma ve çocuklarıma inanılamayacak denli katı ve acımasız davranmıştı. Ona beni ziyarete gelmemesini söylemek zorunda kalmıştım.

Negra Şili'ye gittikten sonra Chocha beni görmek istemişti, sonunda Trinidad'da ona bu izni vermiştim.

"Herşeyi unut" dedi bana. Yaşlı, kırışmış yüzlü bir kadın haline gelmişti. Eski günlere ait anılarımızdan söz açtığımda bana aynı şekilde karşılık verdi. Avrupa'ya gittiğimde ona düzenli ve açık, dolanbaçsız mektuplar yazacağıma söz verdim; o da bana mektuplarımı önyargılara kapılmadan okuyacağını ve beni anlamaya çalışacağını vaad etti. Hiçbir koşul öne sürmedi, ondan beklenmeyecek şekilde boyun eğdi ve bunlar onun yapısında biri için hiç de azımsanacak şeyler değildi.

Ne masada uyulması gereken kurallara ne de etraftaki askerlere aldırmadan yanına oturup ellerini tuttum. Veda ederken ağladı ve tekrar "Hepsini unut" dedi.

Mutlu ve daha da önemlisi hafiflemiş olarak arkasından baktım.

* * *

David öğle yemeğini yemişti ve önünde bütün bir öğleden sonra vardı. Gündüzleri şiltesiz ranzada oturmak hiç de rahat olmuyordu. En iyisi sandalyesini kapıya dayayıp beresini iyice indirmek, atkısını da kaldırarak oturup uyuklamaktı. Bir asker gelip de "Siz, uyuyor musunuz?" dediğinde, "Ben mi, uyumak mı? Hayır asker, kesinlikle uyumuyorum" derdi. Asker gider, sandalyede sallanarak sevdiklerini düşünür, kendi dünayasına dalardı.

"Negra"nın doğum günü yaklaştı, tatlı, olgun 42 yaş; onu kutlamalı ve öpücüklere boğmalıyım", "Silvia'nın bana gönderdiği fotoğrafi hakkında bir şeyler yazmalıyım: Güzelliği beni gururlandırıyor, ona bakmak ve bir torun hayal etmek çok güzel", "Ariel'e dişleri hakkında ne söyleyebilirim? Hiçbir şey, durum böyle ise sabırlı olmalı, dayanmalı; şanssızlık küçüğüm, elden bir şey gelmez, seni sevdiğimi bil ve beni düşün, bana keşfettiğin yeni dünyayı göstermek üzere hazırlan; şimdiden senin olan ormanlar, sincaplar ve tavşanları bana da tanıtmalısın; eğer beni davet edersen, seve seve seninle dolaşırım"

"Pablo'ya okulda başarısız oluşunun beni pek de fazla endişelendirmediğini, kaybedilen zamanın telafi edilebileceğini söylemeliyim. Anlıyorum canım; ülkeden ülkeye, evden eve taşınmanın ve arkadaşlarını kaybetmenin senin için zor olduğunu biliyorum".

"Küçük dertler; televizyonun karşısında veya komik dergilerle harcadıkları zaman, yabancılaşmak, aptalca bir şeyler söylememek için çabalamak. Negra'nın gençlik hakkında yaptığı tanımlamalar

ürkütücüydü: Alkol, seks serbestliği, yeni elbiseler, saldırganlık, James Dean, müsriflik, memnuniyetsizlik ve ahmakçasına gürültülü, birbirinin aynı gençler. Kişiliklerini bulmaya çalışan, kendilerini koruyacak taklitçiliklerden kaçınarak onlarla birlikte yaşamaya çalışan çocuklar için durum çok zor olmalıydı; Negra'yı ve kendilerini bekleyen meydan okumayı kabullenmeliydiler."

"Serbest bırakılmam konusunda hiç haber yok"

"Beni Frankfurt'ta karşılamanız karmaşık, masraflı, zahmetli, detaylı, duygusal bir davranış olur ve tabii ki buna çok sevinirim."

"Siz uyuyor musunuz?" hücrenin penceresinde beliren yarım kasket ve bir göz.

"Hayır asker, elbette ki hayır"

"Biliyorsunuz, uyumak yasak!"

* * *

Kibar, hayat dolu, neşeli: Violeta teyzenin ziyareti ilahi bir mutluluktu. Bana geçen sefer getirdiği kızarmış tavuklardan sadece bir tanecik kanat yiyebilmiştim; onları Risso'nun ağlamaklı bakışlı gözlerine hediye etmiştim. Askerlerle, özellikle de birinci dereceden bir çavuş olan Risso ile iyi geçinmek gerekirdi.

Bir seksen boy, geniş omuzlar, güçlü bir göğüs, birazcık fazla kilo -dinlenmeye çekilmiş bir sporcunun tipik özelliği-. Risso tartışılmaz bir tipti. Onun hakettiği tek şeyin şakağına sıkılacak bir kurşun olduğunu düşünen mahkumlar çoğunluktaydı; bense eğer doğru fiyatı ödeyebilirsem ondan yararlanabileceğimi düşünüyordum.

Saçları her zaman taralı ve hemen hemen üniformasızdı. S2 Gizli Servis görevlileri sivil gezerlerdi, çünkü onların asker olarak tanınmamaları gerektiği görüşündeydiler. Oysa avuç içi kadar bir yer olan Trinidad'da herkes onları tanırdı.

Rissa sportif ve iyi giyinirdi: açık yakalı, kısa kollu sarı gömlekler; iyi ütülenmiş, aşağı doğru genişleyen ve bana çok komik görünen pantolonlar giyerdi -daha sonra bu şekilde giyinmenin moda oluğunu öğrendim-. Biriyle konuşurken kollarını ya göğsünde kavuşturur, ya da geride tutarak ellerini arka ceplerine sokardı. Bir asker olarak bayağı iyi konuşurdu, ama iş ekonomi veya politika konularına geldiğinde doğru dürüst tek bir kelime bile söyleyemezdi. Zorba bir adamdı; her an kaba kuvvet kullanma alışkanlığında olduğu için değil, kaba kuvvet kullanabileceği açıkça ortada olduğu

için... Yumruk atmak onun için çok kolaydı ama şu anki pozisyonunda ellerini kullanmaya gerek görmüyordu. Bu tür şeyler ona zor gelmiyordu; böyle işler için yeterince düşük rütbeli adam vardı ve kendisi terlemeye gerek duymuyordu;makine yeterli sayıda birinci sınıf çavuşu devreye sokmuştu.

Aramızda sessiz bir anlaşma vardı: Beni elinden geldiğince kandırıyordu;ben de onu kandırıyordum. İki şey onu etkiliyordu: ailemin parası ve benim "Ekonomi müfettişi" olduğum gerçeği -onun için sanırım bu, bir tür bilgelikti.

Bana karşı davranışları özeldi:

"Sizinle konuşabiliyor Campora, size bunu söyleyebiliyorum, ama sakın siz bunu başkalarına söylemeyin, özellikle de diğer askerlere"

Bazan maskesi düşüyordu: Örneğin Manera Lluveras ve Urraca'yı hücreden hücreye birbirleri ile konuştukları için cezalandırdığında veya Lechuga de Vargas'ı makineye atmak için götürdüğünde. Böyle anlarda yüzürnüze sanki çaresiz olduğunu anlatmak istermişçesine bakardı, ama kötü bir oyuncuydu.

"Şakağına bir kurşun, hakettiği tek şey bu; o, tam bir pislik" diyordu bazı companerolar. Bense fazla uğraşmaya gerek kalmadan Risso'dan çok şey elde edebileceğimiz fikrini savunuyordum.

Violeta teyze beni, bir kovboy filminde şafak kızıllığında çalan binlerce keman gibi şaşırtmıştı. Bugünkü paket hakkında konuşmuştuk: ondan companerolar için tütün istemiştim.

"Oh!" dedi Violeta teyze, "onu unuttum".

"Bu kötü işte"

Her zamanki gibi Risso ve diğer askerler oradaydılar. Flaco Bello'ya döndüm

"Sayın onbaşı, eğer teyzem para verirse, satın almak mümkün mü?"

"Tabii Campora, elbette"

Teyzem büyük bir banknot çıkartıp onbaşıya verdi, o da bizzat tütünleri satın almaya gitti. Gazete kağıdına sarılı on paket "El Toro" marka tütünle döndüğünde faturayı ve epey tutan para üstünü masaya, teyzemin önüne koydu. Teyzem, opera binasına girmekte olan soylu bir hanımın tavırları ile ona hafif yandan bir bakış fırlattı ve konuşmaya devam ederken eli ile sinek kovalarmış gibi bir hareket yaptı: "Sizde kalsın, iyi adam, sizde kalsın" dedi. Bello kıpkırmızı kesilmişti. Gülümseyerek açıkladım:

"Hayır teyze, burada bahşiş verilmez..."

"Oh, afedersiniz" dedi Violeta teyze

".... hele de çavuş Risso'nun önünde"

Bello sağır gibi duruyor ve duymamışçasına davranıyordu. Risso yumuşak ama otoriter bir edayla gülümsedi; sanki kendisi tek bir Peso'ya bile dokunmamıştı, ama diğerlerinin zayıflıklarına anlayış gösterebiliyordu.

Bazan kaçınılmaz şeyler olurdu: Doktora gitmek zorunda kalmak gibi. Kışla doktoru, ülkenin iç kesimlerinden gelme, etobur, zoolojik bir yaratıktı. İnsan vücudu konusundaki bilgisizliği öylesine aşırıydı ki insan kendini onun ellerine teslim etmesi mi, yoksa kendi kendisine mi ölmesi gerektiğine karar veremezdi.

Bunlar seçilmiş doktorlardı; kışlalar doktorlarını beceriksizliklerine göre seçiyor olmalıydılar, iyi bir doktor hiçbir zaman bir kışlaya atanmazdı.

Kışla doktoru çok düşük bir maaş karşılığında buraya geldiğine göre; doktorluktan vazgeçmiş, ellerini kaldırıp çalışmayı bırakmış, faşist değilse bile bir gerici ve durumunun ona sağladığı güçle, küçük kişisel intikamlar peşinde olan, sadizmini kendi uygulamaları ile besleyen biri olmalıydı.

Doktorun canı sıkılır ve sabahtan öğlene kadar vaktini hastabakıcılar ve askerlerle mate içerek geçirir, birliktekilere ise hayvan muamelesi yapardı. Mahkum, eğer şanslı ise daha kötü olmazdı, ama iyileşemezdi de.

Arka planda kalan eski zindan arkadaşı, dirençli ve dayanıklı mide ülseri dışında, makine David'de hasta kartında da açıkça görülebilen bazı izler bırakmıştı:

Kronik sinüzit
Allerjik nezle
Asabi korkular
Her iki dirsekte iltihaplanma
Sol dirsekte epikondilitis
İşitme zorluğu
İlerlemiş paradontoz
Sol ayakta geçici duyarlılık ve hareket kaybı
Ön kol kemiğinde kırık
Kaburga iltihabı
Ateşli lumbago ve siyatik

Gezici bir hastane kataloğu... Ülserinin ikinci büyük saldırısından sonra onu nihayet Doktor Forno'ya götürdüklerinde adam onu, kışla doktorlarının alışılmış görev duygusu ile karşıladı ve:

"Lanet olsun, bu sefer neyiniz var?" diye sordu.

Nesi olduğu açıkça ortadaydı: tekrarlayan ülseri hazım bozukluklarına, gastrite, bağırsak kramplarına, ishale, hemoroide, geçici, akut ve sinirsel kasılmalara ve onu bütün gece uyutmayan, şiddetli sancılara neden oluyordu; hepsi bu kadardı.

"Ülserim beni hâlâ rahat bırakmıyor" doktor bey.

"Trigel almıyor musunuz?"

Adı geçen Trigel, birleşik güçler tarafından üretilen bir saçmalıktı ve tadı hiç benzemese bile etkisi aynen içki gibiydi.

"Evet, alıyorum"

"Bir pakedi ne kadar zamanda bitiriyorsunuz?"

"Dört, beş günde"

"Daha çok almalısınız" "Günde iki, üç paket"

Kabız olup, bir hafta bile geçmeden midesi delinsin diye mi? Kendi kendine doktorun bunu cehaletinden mi, yoksa onu öldürmek istediği için mi söylediğini sordu.

"Ya 'Librax'? ondan ne kadar alıyorsunuz?"

Librax -için Librium 5 olan- bir sakinleştiriciydi ve hazım zorluğu çeken hastalarda kullanılırdı.

"Günde üç tane kadar" dedim.

"İnanılmaz bir şey! Hücrede ilacınız var mı?"

"Evet"

"İyi, öyleyse avucunuza dökün ve bir avuç dolusu yutun, avuç dolusu yutmanız gerek!"

David altı ay boyunca sol ayağındaki hareketsizliği kontrol ettirmeyi başaramamıştı. Sonunda Violeta teyze bir ziyaretinde ona hasta jimnastiği konusunda açıklayıcı bilgiler içeren bir yazı getirmişti ve David kendi kendini iyileştirmişti.

Dişçi hakkında konuşabilecek en deneyimli kişi ise Uracca'ydı, çünkü sürekli bir diş problemi vardı. Azı dişlerinden biri çok ağrıdığında onu -en iyi olasılıkla- iki hafta sonra alırlardı. Onu bir jeep'e bindirip götürürlerdi; dişçinin muayenehanesi kışla arazisi içinde, ama hücrelerden çok uzaktaydı.

Bir keresinde çenesini tutarak, eskisinden de öfkeli olarak dönmüştü:

"O herife neden bir tane patlatmadığımı hâlâ anlayamıyorum" diye bağırıyordu.

Kışlanın dişçisi cellat olarak rakipsizdi; üstelik Trinidad'da bu alanda rekabet çok fazlaydı.

* * *

Ariel bir mektubunda benden neredeyse olanaksızı başarmamı istemişti: 14 Nisan günü Amazonas caddesindeki karargahta neler hissettiğimi açıklamak: O evde neler olmuştu? Elimden geleni yaparak ona bir cevap yazmayı denedim:

"Evet canım, sanırım o anda neler hissettiğimi ve daha sonra neler düşündüğümü, bugün bile hala düşünmekte olduğum şeyleri sana, annenden çok daha iyi açıklayabilirim.

Bunlar o güne dek varlıklarından bile haberdar olmadığım duygulardı: Çok güçlü ve çok özel duygular, duyarlılıkla inanılmaz bir soğukluğun birbirine karıştığı, içimde saklı oldukları halde tanımadığım hisler.

Eğer yaşam, aşılan kilometre taşlarının ve anıların toplamı ise, o birkaç saatlik zaman dilimi içinde hayatımın büyük bir bölümü geçip gitti. Tabii bizler yalnızca mektuplarımız aracılığı ile anlaşabilir, ama mektuplarımızla konuşamayız. Ne olursa olsun, bana bu soruyu sormuş olman -üstelik senin için çok uzun bir süre olan üç yıl sonra- gerçekten çok anlamlı. Anlamlı, çünkü senin bunu unutmadığını, çok önemli olduğunu bildiğini, belki de benim kırk yıla yaklaşan yaşamımdaki en önemli olay oluşunun bilincinde olduğunu gösteriyor. Bu basit bir rastlantı değil, pek çok sorunun cevabı olan bir destandır."

Belki birgün mümkün olacak, diye düşündüm; bir gün çocuklarıma -ve diğerlerine- Amazonas'ta gerçekten neler olduğunu açıklayabilecektim. Çünkü o sıralarda askerler kendilerine en uygun gelen açıklamaları yapmışlardı; savaşın kanunu buydu: kaybedenler -en azından bir süre- gerçekler üstündeki haklarını da yitirirlerdi.

Büyük çatışma durduktan sonra merdivenden çıkan çizme seslerini: Oturma odasından ilk kata çıkan tahta merdivende yankılanan asker çizmelerinin sesini duydum.

Komiser Campos Hermida -radyodan "Bir numara gelmeden harekete geçmeyin" diyen de oydu- bana daha sonra, eve girmek üzere harekete geçtikleri anda içeriden birinin ateş ettiğini ve kurşunun kendisi ile operasyonu birlikte yürüttüğü Yüzbaşı Calagno'nun arasından geçtiğini söylemişti.

Calagno'da aynı ifadeyi tekrarlayacaktı, ek olarak Zapata adında bir subay, Campos Hermida ile Calagno'yu -arkalarında durarak- korumakla görevli olduğunu ve bahçedeki çalılara vardıklarında, birinci kattaki yatak odasının balkonunda gördüğü bir adama makineli tüfeği ile ateş ettiğini söylemişti; fırlayan boş kapsüller Campos ve Calagno'yu kendilerine ateş açıldığına inandırmıştı. Bir başka asker ise:

"Balkondaki adamı ben öldürdüm" demişti.

Luis Martinera -sanırım- balkona çıkıp "alarm-saksısı"nı atmak istemiş olmalıydı. Balkonda durduğu sürece "Herşey normal" anlamına gelen bir yapma çiçek saksısı vardı, bu saksı ortada görünmediği zamansa "Alarm" verilmiş oluyordu. Ancak, acaba Luis, baskın böylesine açık seçik ortadayken alarm sinyali vermek için hayatını tehlikeye atmış olabilir miydi? Belki de sadece gözetlemek amacı ile pencereye yaklaşmak istemişti. Bir tek olasılık söz konusu olamazdı: Ateş etmesi. Amazonas'ta Nato ve benim karargahta tuttuğumuz iki tane 38'lik Colt dışında hiç silah olmadığı kesindi. O ev aramaları rahatlıkla atlatacak şekilde düzenlenmişti, hatta Küba yapımı bir flamayı bile "gözleri takılabilir" gerekçesi ile ortadan kaldırmışlardı.

Luis'in heyecanlı, ama titremeyen sesi, karargahta yatmış durumda dinlediğim çizme seslerini bastırmıştı:

"Ateş etmeyin, lütfen ateş etmeyin! Burada bizden başka kimse yok ve silahlı değiliz!"

Luis, ne subay Zapata'nın salvosu ile, ne de "O adamı ben öldürdüm" diyen onbaşının ateşi ile vurulmamıştı; birinci kattaki yatak odasındaydı ve merdivenleri çıkmakta olan askerlere sürekli olarak sesleniyordu:

"Ateş etmeyin, lütfen ateş etmeyin"

Nato ve ben bulunduğumuz yerden her şeyi duyuyorduk. Karargahın tabanı, merdivenin üstüne rastlıyordu ve zemin sadece iki santim kalınlığında, tavanın ince krişlerine çivilenmiş tahtadan yapılmıştı. Ayrıca bombardıman yüzünden yerde kocaman delikler açılmıştı ve hem sesler hem de fısıltılar bize doğru yükselerek mükemmelen duyulabiliyordu. Nato bir kirişe yaslanmıştı, bense yerde yatıyordum; her ikimizde sessiz ve hareketsizdik.

Bizler yadsınmayacak tanıklardık ama bağırıp koşarak eve dolusan askerler yatak odasındaki komodinin çekmecelerini yerlere fırlatıp, dipçiklerle oda kapılarını kırarken henüz bunun farkında değillerdi. En alt kattan, en üst kata kadar her yeri aramış, ama başka hiç kimseyi bulamamışlardı.

Askerler eve girdiklerinde on-oniki atışlık bir salvo duyulmuş, bunu daha uzaktan ateşlenen küçük kalibreli bir silahın, belki de bir 7.65'liğin "pak-pak" sesi takip etmişti. Subayların sesi bu gürültüleri de bastırmıştı:

"Ateşi kesin, ateş etmeyin, ateşi kesin!"

Subayın sesi öylesine telaşlıydı ki "Birbirlerine ateş ediyor ol-

malılar" diye düşünmüştüm.Bu tür kazalar sık sık oluyordu. Üstelik ben Luis ve İvette'in silahsız olduklarını da biliyordum.

Hâlâ evin her yanından kapıları tekmeleyen çizme sesleri duyuluyordu. Yarım paravanın öbür tarafındaki Nato, tavandaki deliklerden sızan pis ışığın yarı karanlığında bana kirişe yaslanmış, sessiz, hiç şikayet etmeyen bir gölge gibi görünüyordu.

"Nasılsın?" diye fısıldadım, "Hala kanıyor mu? Uzanmak ister misin?"

Nato bana cevap vermedi ama kolunu çok yavaş bir hareketle uzatıp "Vitace" şişesini -Portakal tadında, C vitaminli bir tür meşrubat- tavandan alarak karargahın tabanına koyduğunu gördüm. Ne yapmak istediğini ancak anlayabilmiştim: askerlerin koşuşturmaları ve kapıların şiddetle çarpılması tavanın titremesine ve onunla birlikte meyve suyu şişesinin, termosun, matenin ve yağlı ekmeğimizin de sarsılmasına neden oluyordu. Eğer oturma odasına düşerlerse işimiz biterdi.

Arama yapan askerlerin sesi şimdi yatak odasından geliyordu:

"Şu orospunun donlarına bak, bunlara girecek kıç kimbilir ne kadar kocaman bir şeydir!"

Ve bu lafın arkasından diğerlerinin çınlayan, kaba kahkahaları. Saklandığım yerde Ivette'in o anda nerede olduğunu, ona neler yapmakta olduklarını hiç aklıma getirmeden öfke ile titredim: "Bu domuzlar o kadın hakkında nasıl böyle konuşabilirlerdi!"

Nato, meyve suyu şişesini alıp kaldırmıştı. Aşağıda, odadan odaya giderek şu kelimeleri söyleyen bir ses duyuluyordu:

"Nefis sigaralar, 'La Rosaura', marihuanalı sigaracıklar, kim bir tane ister? Kim?"

"Buraya"

"İşte, sen de al"

Nato'nun gölgesi hareketini tamamlamış ve şişeyi emin bir yere koymuştu; kolunu dikkatle geri çekip termosa uzandı.

Bu marihuana olamaz diye düşündüm, mutlaka bir çeşit şaka olmalıydı. Ne varki bir askerin cömertçe sigara dağıtması da ender bir olaydı. Luis ve Ivette sigara içmezlerdi; acaba Küba'dan getirdikleri Havana purolarından mı söz ediyordu? Bu da imkansızdı: Böylesine kıymetli bir şeyi diğerleri ile paylaşacak bir asker düşünülemezdi.

"Nefis sigaracıklar!"

Nato elindeki her an patlayabilecek bir bombaymışcasına özenle, titreyen tavandaki mateyi alıp indirdi ve güvenlik altına aldı; şimdi sıra yağlı ekmek parçasındaydı.

Daha sonraları o sigaracıkların hiç de zararsız olmadıklarını ögrenecektim. Askerlerin korku dolu camlaşmış gözleri yeterliydi; iki tane siyah, parıldayan küre, açıklanamayan bir donukluk, korkunç bir gerilim ifadesi; çok daha sonra bunu doğrulamışlardı: Zorlu bir eyleme girişecekleri zaman korkuya karşı ilaç olarak isteyene marihuana veriyorlardı.

Coşku dolu bir ses saklandığımız yere kadar ulaştı:

"Heey, selam, nasıl gitti?"

Ve alet çantasını oturma odasında yere koyarken çıkan metalik, sert vuruş sesi; çekicin, keskinin ve matkabın tınısı; yüreğim ağzıma gelmişti.

Nato: "Bu teknisyen" diye soludu.

"Karargah avcısı"

Adam alet çantasını karıştırdı ve hemen ardından David "pom-pom-pom" sesleri duydu; bu onların yöntemiydi: Her yere delik açarlardı, bir odanın duvarını deler, diğer odanın görünüp görünmediğine bakar; tavana ve yere açtıkları deliklere lamba tutar, arar, bulur ve öldürürlerdi.

O 14 Nisan günü sabah saat altıda başlamıştı; askerlerse evi öğleden sonra saat ikide basmışlardı; şu anda saat kaç olabilirdi? Bu gün nasıl sona erecekti? Aslında bugün hiç sona ermeyecek, beni de diğerlerini sonraki yıllar boyunca uzak caddelerde, hapishanelerde takip edecek, tekrar tekrar düşündürecek, belki de -benim de yaptığım gibi- "Ölüm Süvarileri"ne karşı girişilen eylemin bir çılgınlık olduğu sonucuna varmalarına neden olacaktı. Askeri açıdan, düşmanın gücünü küçümsemiş, politik olaraksa kendimizi ahlaktan soyutlamış ve denge sağlayıp idare etmek yerine savaşmaya karar vermiştik.*

* 14 Nisan 1972 hakkında David Campora'nın kendi düşünceleri:
Biz Tupamarolar altmışlı yılların başında bilimsel de denilebilecek- idealist bir hareketin kurucularıydık. Yurdumuzda sosyalist devrimin tüm objektif şartları mevcuttu; burjuvazi önümüzdeki birkaç yıl içinde sistemi koruyabilmek için kendi demokratik kurallarını bozacak, silahlı savaşın gerekliliği; tüm kapasitesi, bilinci ve organizasyonu ile tek çözüm olarak ortaya çıkacaktı.
Gerçekte ise "İsviçre Amerikası" efsanesi yıkılmış ve krizler ülkenin gerçek yüzünü açığa çıkartmıştı. Eşsiz özelliklerine rağmen az gelişmiş ve bağımlı olduğu, beşyüz ailenin kendi kişisel çıkarları doğrultusuda kullanılan düzenin değişmesi gerektiği söylenmeye başlamıştı. O zamanki devlet başkanı Pacheco Areco 1967'nin sonunda "Yasal Dikta" rejimini başlatmış ve halkın baskısı gücünü teh-

Ama bütün bunları çok sonra farkedecektim. O öğleden sonra karargahın loşluğunda "Teknisyen"in vuruşlarını iç organlarımda hissediyordum; korkudan ses çıkardıklarını duyuyordum; askerlerin bu garip gürültünün sebebini anlamak için neden hâlâ gelmediklerini anlayamıyordum ve beynimde hayali bir mahkemenin sesleri yankılanıyordu: "Evet sayın hakim, evden ateş ettiler"; "Hayır, polislerden hiçbiri yaralanmadı"; "Lütfen sayın hakim". 'Teknisyen'in "pom-pom" sesi yaklaşırken 38'liğe sarıldım; karargaha uzanacak ilk kafayı uçurmakta kesinlikle kararlıydım.

Ama aşağıdaki ses birden kesildi ve adam aletlerini çantasına koydu. "Atlattık" diye düşündüm, "Bu gece evin arka bahçesinden kaçma planını uygulamalıyız; Nato'nun sorununu düşünmeliyiz, hiç inlemiyor, o kadar da kötü değil, acaba koşabilir mi? İmkansız, peki o halde?"

Aşağıdaki sesler azalıp uzaklaştı, her şey sakinleşmişti. Birinin banyoya girdiğini, kapıyı kapatıp idrar kesesini boşalttığını duydum; onun dolabı açtığını ve dolabın dibinde, duvara dayalı duran merdiveni yerinden oynattığını duydum: karanlıkta belli belirsiz bir ışık çizgisi göründü, arttı, sonra tekrar azalıp tamamen kayboldu.

---

tid etmeye başladığından savaş kuvvetlerini devreye sokarak misillemeleri başlatmıştı.

Bu davanın bir noktasında halkın ihtiyaçlarına ve duygularına açıklık getirerek, ifadelerini yönlendirmeyi ve onlara açık, devrimci bir çizgi sunmayı başarmıştık. Biz Tupamarolar kendimizi biçimlendirmiş, tanınmış ve kabul edilmiştik. Eylemlerimizin boyutları ile daha önce benzeri görülmedik bir fenomen oluşturmuştuk; geliştik ve yayıldık. Ne var ki bu büyümenin henüz farkında değildik. Kritik olaylarda stratejik hatalar yaptık ve bunların ardından doğru taktiklere ya da örgütsel, gerçekçi çözümlere erişemedik; önceliği eylemlerimize vererek askeri düşüncenin, siyasi düşüncenin önüne geçmesine izin verdik.

Hatalarımızın pek çoğunu bilincine vararak onları düzeltme yoluna gittik, ama ne yazık ki bu tür hataları tekrarlamamayı başaramadık. Eylemlerin yürütülmesindeki zorluklar bu hatalardan kaynaklanıyordu ve bunlar, yeni zorluklara yol açarak hareketin düzenini bozuyor, boyutlarını ve amacını çarpıtıyordu. 14 Nisan etkileri ve sonucu dolayısı ile bir hataydı. Belki de bu nedenle ve yanlış olarak bizi sonuca götüren olay olarak tanımlanmıştı: Tupamaro hareketinin yıkılışı.

Bu konu, burada ve tek bir kişinin görüşleri doğrultusunda ele alınamayacak kadar geniş kapsamlıdır -buna karşı çıkılamaz-. Herkesin katılacağı ortak bir panelde ele alınmalı ve tartışılmalıdır zira bu tarihe mal olmuş bir olaydır ve aynı zamanda ülkenin geleceğini de ilgilendirmektedir.

Beynimin bir köşesinde aniden şimşekler çaktı: "klik" sesi; kapağın kapanırken çıkartması gereken "klik" sesini duymamıştım. Tam kilitleyeceğim sırada Nato üzerime yığılmıştı.

Ev aniden korkunç bir sessizliğe gömülüverdi.

* * *

Annem, "Bir kaç gün önce rüyamda serbest bırakıldığını gördüm" dedi.

Ziyaretler iyi oluyordu, onlar dış dünyadan düzenli olarak gelen yeniliklerdi. Ama o gün gelen ziyaretçi yetmiş yaşın üstünde, yağmurdan iliklerine kadar ıslanmış yaşlı bir kadındı; onun otobüse yetişebilmek için sabahın beşinde kalktığını biliyordum, üç saat yolculuk yapmış, getirdiği kocaman pakedi kışlaya kadar olan üçyüz metrelik yol boyu taşımıştı ve dönüşte de aynı şeyleri tekrarlayacaktı: Şehir merkezine varabilmek için yine üç saat otobüsle gidecek ve ancak gece saat dokuzda oraya varabilecekti, eve gitmesi ise daha da geç olacaktı. Kendi kendime: "Artık beni ziyarete gelememesi için dünyanın öbür ucuna sürülmem gerek" demiştim.

Annem mendilini çıkartıp yüzünü ve saçlarını kuruladı. Gelmesi hoşuma gidiyordu: Şakalar, anılar, beni hatırladığını bilmek çok güzeldi; ama, benim onunla olan ilişkim çok karmaşıktı. Onu çok seviyordum, uzun yıllar birlikte yaşamıştık ve birlikte pek çok şeyi paylaşmıştık. Ne var ki ona saygı duyduğum söylenemezdi; tanık olduğum bir sürü haksız ve acımasız davranışta bulunmuştu.

Onun kendi tarzında yaşamaya ve düşünmeye devam edeceğini ve ne sevgi ne de nefretin onu değiştiremeyeceğini biliyordum. Ama hiç kimsenin tam anlamı ile düzeltilemez olmadığından da emindim; kimse bütünüyle iyi, veya bütünüyle kötü değildir, herkes kurtarabildiği kadarını kurtarmayı denemelidir.

Chocha'nın beni ziyaret etmesini istemiş ve sanırım yanlış bir iş yapmamıştım. Yanımdaki ufak-tefek, yaşlı bir kadındı, ne üzgün, ne kendini çocuğu için feda etmiş bir anne, ne de uyarılarında haklı çıkmış bir kadın rolü yapmadan konuşuyor, serbestçe -neredeyse- mutlulukla ağlarken;

"Rüyamda senin serbest bırakıldığını gördüm, sana uçak yolculuğun için bavul satın alıyordum" diyordu.

David görüşmeden döndüğünde Manera'yı hücresinin penceresinden bakarken görmüştü. Jorge Manera Lluveras Uruguay savaş güçlerinin elinde rehineydi. David'in karşı hücresinde tutuluyordu.

Gözlerini hiç kırpmadan bakabilen adamlardandı, geniş bir alnı, ufak ama güçlü bir yapısı vardı, doğru düşünen, doğru konuşan, mühendis olarak hafif şeyleri hayal etmek dışında hafife alma ve şaka yapma yeteneği olmayan, olağanüstü kültürlü ve zeki bir adamdı.

Sert bir insan olarak disiplin konusundaki katılığına tahammül edemeyen bazı kişilerle zaman zaman sorunları olmuştu, ama onun duygusuz olduğunu düşünenler Inge'yi yanlış tanımış olanlardı; sahip olduğu meziyetler hapishanede daha da güçlenmişti.

David Libertad'da bir companeronun yanlış olarak nitelendirdiği siyasi tavırlarına sinirlendiği ve bunu belli ettiğinde onu uyaran Manera olmuştu;

"Örgüt, ulaşması gereken en yüksek noktadan ne kadar aşağıda ise, yenilgilerde de o ölçüde toleranslı olmalıdır; ve sen bunun tam tersini yapıyorsun Campora"

Onunla kıyaslandığında diğer mahkumlar şeref misafiri gibi ağırlanıyorlardı. David ve diğerleri haftada kırk taneye yakın kitabın yanı sıra "Stern" ve "Siete Dias" gibi dergileri alabilirken, ona sadece haftada bir kitaba izin veriyor, bazan da onu bile teslim etmiyorlardı, ya da daha kötüsü ona kitabı ziyaretçisinin geleceği günden bir önceki akşam veriyorlar ve tam olarak okumasına ya da bir başkası ile değiştirecek kadar zaman bulmasına olanak tanımıyorlardı.

Akrabaları ona yiyecek getirdiklerinde, paket ancak iki hafta sonra, yiyecekler bozulmuş olarak eline geçiyordu. En sık ve en vahşi aramalar, kontroller ona ayrılıyordu. Eğer herhangi bir nedenle yasaklanmamışsa "ara"ya yalnız çıkmak zorundaydı ve onu bir hafta; günde yirmidört saat hücrede kapalı tutuyorlardı. Bütün kışla onun cezasına ceza eklemekle uğraşıyordu; kalan vakitlerini ise diğer mahkumlara ayırıyorlardı.

Inge askerlere karşı şaşılacak kadar saygılı davranırdı, onlarla asla senli-benli konuşmaz, kusursuz bir nezaket ve on ilkokul öğretmeninin gösterebileceğinden daha fazla sabır gösterirdi.

"Hayır, özür dilerim, sanırım yanlış ifade ettim, sayın Çavuş, acaba izin verir misiniz....."

Ve gerektiğinde onlara yumuşak başlıkla tarih hakkında bilgi de veriyordu. Hâlâ görevine devam ediyordu -sahip olduğu bilgi parçacıkları ile- sanki politik olarak aktifti; hiç yoktan tasarılar bulup çıkartıyor, hayali taşlarla satranç oynuyor, Uruguay için şu veya bu amaçla kullanılabilecek kusursuz planlar hazırlıyor; bütün

gün çalışıyor ve bütün bunları kalemsiz, kağıtsız ve kitapsız olarak gerçekleştiriyordu.

Onu sadece bir kere heyecanlı görmüştü. David, Trinidad'a geldiği ilk gün, askerler onu hücresine hapsetmeden önce Inge ile birkaç kelime konuşma fırsatını bulmuştu. Kısa bir süre sonra onun sıçramakta olduğunu gördü, sürekli aynı yerde zıplıyor, yüzü hücrenin penceresinden bir görünüp bir kayboluyordu.

Daha sonra "Sana ne olmuştu?" diye sormuştu.

"Özür dilerim, biraz duygulanmıştım; yirmiiki aydır hiç kimse ile konuşmamıştım da..."

* * *

İnsan hücre arkadaşı ile sürekli olarak konuşurdu. Metadlu, zamanı iyi değerlendirerek ve titiz bir plan çerçevesi içinde konuşmalar yaparlar, her biri diğerine iyi bildiği konularda: militanlık kübizme, tarihten dine kadar her alanda bilgi vermeye çalışırdı. Özel hayatları hakkında ise çok az ve kısıtlı konuşurlardı.

"O korkaklıktı" dedi Urraca.

Yeşil kazağını öğleden sonranın soğuk güneşine asıyordu. Sıra ondaydı: Yeterli boşluk olmadığından çamaşırlarımızı sırayla asıyorduk. Hücrenin nemli, soğuk havasında kuruyuncaya kadar dört beş gün geçiyordu.

"Çiftçilerle ilgili iş lanet olası bir korkaklıktı" diye üsteledi.

Oturduk. Bir sessizlik oldu. Durum nasıl gelişmiş olursa olsun, bunu yapmamaları gerektiğini nasıl anlayamamışlardı? "Dört küçük asker" olayı bir sürpriz olmasına rağmen kendimizle yüzleşebilmiştik. Pascasio Baez ise apayrı bir olaydı; Pascasio basit bir çiftçiydi ve tamamen rastlantı sonucu Montevideo'dan yüz kilometre uzaklıkta, Maldonado banliyösündeki Carguata taşra karargahımızı keşfetmişti. Kaybolan atını arıyordu ve companerolarla karşılaşmıştı. Onu karargaha kapatmış ve en zor soruyu sormuşlardı: Bu durumda ne yapmaları gerekiyordu? Montedvideo'dakilere danışmışlardı.

Olayın nasıl olduğu o kadar önemli değildi: Tartışmalar, öneriler, tavsiyeler, sorumluluklar, durumlar, seçenekler vs. Korkunç ve kaçınılmaz olan gerçekleşmiş olmasıydı. Baez ile birlikte halkın bir parçasıda öldürülmüştü. Bir karargah, bir insana tercih edilmişti. Olay iğrenç ve zalimceydi ve bunun nedeni sadece o insanlar değildi. Bu, hem örgüt, hem de militanları için çok acı, haksız ve gereksiz bir ölümdü..

Yaptıklarına aşırı değer vermişlerdi: Tipik bir burjuvazi tepkisi, kendisini "mal"ı ile özdeşleştiren, "bize bunca çabaya mal olan şeyi elimizden bırakamayız" dedirten "girişimci mantığı". Amaç unutulmuş, araca değer vermişlerdi. Ve bu olayın ilerideki boyutu da.düşünülmeliydi: Sosyal ve insani duyarsızlık: Dış görünüş, meslek, ünvan, insanların sesleri göz önüne serilmeliydi.

Bunun biz Tupamaroların kendi kendimizi yadsıdığımız, çok ender geçici ve az rastlanır olaylardan biri olduğuna inanıyordum. Bu tür şeyleri köktencilikle ortadan kaldırmalı veya vazgeçmeliydik. Bu tip olayların bir daha tekrarlanmaması için yapabileceğimiz tek şey, tüm sonuçları ve zorlukları ile sorumluluğu tamamen üzerimize almak -bu bizim en büyük ve düzeltme olanağı bulunmayan yanlışımızdı bunun geçmişimizin bir parçası olduğunu hiç unutmadan, yıpranmış ve yorulmuş olsak bile; ayakta durabildiğimiz sürece kendimizi kontrol etmekten asla vazgeçmemekti. Yararlı olmak için çalıştığımız insanlarımıza saygı göstermeliydik. Ve asıl bu nedenle onlara gerçeği bütün çıplaklığı ile açıklamak cesaretini göstermeliydik. Çünkü halk, "herzaman" gerçeği görmeye hazırdı; ve bizler de bazan parlak ışıklar gözlerimizi kamaştırsa bile gerçeği görmeliydik.

O öğleden sonra bu ve buna benzer konularda Urraca ile konuşmuştuk ve bir gün bu yüzden kötü niyetli saldırılara hedef olacağımızı, haklarımızı zedeleyen darbelere, komplo söylevlerine, açıkça saldırmak yerine bizleri korkakça arkadan bıçaklayacak kişilerce cezalandırılma çabalarına maruz kalacağımızı bilmiyorduk.

"Kendi" Uruguay'larının yıkılışından Tupamaroları sorumlu tutan ve daha dün devrimci olduklarını iddia eden bir küçük burjuva vardı. Bunlar bizi devrim yapmak istememizden çok, gücü ele geçirmediğimiz için suçluyorlardı. Oysa gücü ele geçirmiş olsaydık bundan da memnun olmayacaklardı; çünkü onlar sosyalizmin gerçekleşmesini değil, Uruguay'ın artık dönülmesi imkansız olan "bolluk yılları"na geri dönmesini istiyorlardı.

Bizden nefret ediyorlardı, zira güvenliklerini, aile yaşantılarını ve yasal muhalefet haklarını yitirmişlerdi.

Dostça ve anlayışlılıkla beslenmiş sempati duygularından, olanların hepsi için bizleri suçlamaya geçen bir sarkaç hareketi içindeydiler: Saygılı olanlar "Doğru yoldaydılar, ama saplanıp kaldılar" diyor, öfkeli olanlar ise: "Hiçbir işe yaramadılar, her şeyi yanlış yaptılar" diyordu. Bence bizler;çiftçi olayındaki gibi korkunç hatalarımız olsa da doğru olanı yapmıştık. Urraca:

"Bugün incelediğimde, olay çok basit görünüyor" dedi.

Konuşacak, tartışacak veya yeni hipotezler öne sürecek fazla şey yoktu. Reddedilemeyecek bir olgudan yola çıkmamız gerekiyordu: O çiftçi serbest bırakılmalı ve hayatını sürdürmeliydi. Sonuç? Caraguata boşaltılmalı, kaybedilecek olan şeyler kaybedilmeli ve yer altına dönülmeliydi.

"Bu bir kardeş katliamıydı" dedim.

* * *

Trinidad bir cennet olmaktan çok uzaktı ama, kışla -1976'da subayların atanmasından önce- göreceli olarak dayanılabilir bir yerdi. Yeni mezun teğmenler "Düşmanla temas kurmak" üzere gönderilmişlerdi ve düşman, pis deliklere kapatılmış, uykusuzluk ve kötü beslenmeden muzdarip, dış dünyadan soyutlanmış, yakında serbest bırakılacakları hayali ile yaşayan biz dört adet mahkumduk.

1974 sonlarında Libertad'dan kışlaya aktarılan altı mahkumdan; rehin olarak tutulan Manera, Wasem veya Engel'i saymıyordum; yarısı gitmişti. Geriye üç mahkum kalmıştı: Julio Urraca Modernell, Washington Lechuga de Vargas ve David Chichi Campora. Büyük bir olasılıkla bu üçü de "Yakında gidecekler"di ve bu nedenle askerler onlara fazla sert davranmıyorlardı.

Ama teğmenlerin gelişi her şeyi kötüleştirecekti: Acemi subaylar "Atış talimi" yapmak için gelmişlerdi; teğmen Quevedo, de la Reina ve Dalio savaşa hazırdılar!

Quevedo binicilik sporu ile meşgul olan -kışlaya üç tane at getirmişti- sırık gibi bir devdi ve kültürlü oluşu ile övünüyordu, bu sayede çalışırken gördüğü mahkumlarla: "Filozofi kafa için iyi bir şeydir" demeyi bile başarabilmişti.

Mahkumlardan S2 Ordu Gizli Servisi sorumluydu. Teğmenlerin bir hücreyi açmaya veya mahkumu alıp götürmeye yetkileri yoktu. Onlar başka yöntemler uyguluyorlardı.

Quevedo, Urraca'ya hücre penceresinden:

"Dikkat!" dedi.

"Hazırolda duruyorum" diye karşılık verdi Urraca.

"Cevap vermeyin!"

"Peki"

"Size cevap vermeyin dedim!"

"Emredersiniz"

"Çenenizi kapatın!"

Urraca sustu. Hücrenin ortasında hazırolda duruyordu; diğeri ise hâlâ pencereden bakmaktaydı.

"Bölük, dön!" emrini verdi. "Hayır, bu 'Sağa dön' diye devam etti, "Ben, 'Bölük dön' demiştim!".

"Ama benim askeri eğitimim yok, sayın Teğmen" Urraca bu cümleyi söylerken kendini tutmaya çabalıyordu.

"Öyle ise şimdi öğrenin: Bölük dön, yüzseksen derecelik bir dönüştür; haydi bakalım: Bölük dön! Çok iyi, şimdide: Sağa dön!"

Urraca patlamak üzereydi.

"İki adım öne!"

"Çok iyi, şimdi dizlerinin üstüne çök ve öldürmüş olduğunuz insanlardan af dile" diye emretti teğmen.

"Yo, hayır" dedi Urraca "Bu olmaz"

"Ne demek olmaz?" Quevedo şaşırmıştı.

"Olmaz, olmaz demek" dedi Urraca sakin sakin.

"....."

"Olmaz, Quevedo; çok ileri gittin, diz çökmeyeceğim ve sen de benimle uğraşmaktan vazgeç!"

"Demek çok ileri gittim?"

"Evet, çok ileri gittin"

"Pekala"

O gün bizi bir daha rahatsız etmedi ama Quevedo ve diğerleri bir kaç gün sonra yine geldiler. Quevedo kılıcını kınından çıkartıp pencerenin parmaklıklarından içeri hamleler yaptı; ve bir hayvan terbiyecisinin hayvanlara yaptığı gibi, birbiri ardına mahkumları kılıcı ile tehdit etti.

Urraca, David'e: onu bekliyordum; kılıcın üstüne atılıp kendimi şişletecektim diye itiraf etti. Teğmenin kariyerini ne pahasına olursa olsun yok etmek istiyordu.

Bir başka gün ellerinde teyplerle gelip gazetecilik oynadılar: Mikrofonu onlara uzatıp manyakça sorular soruyorlardı: "Siz, sizi ne zaman yakaladılar?"; "Peki hangi suçtan?"; "Gülmeyin, sizler mahkumsunuz; bense bir subayım, daha saygılı olun!". Ve bizler orada; şakanın nerede bitip, gerçek işkencenin nerede başlayacağını bilemeden öylece duruyorduk.

Bir akşam hepsi körkütük sarhoş olduklarında teğmenlerden biri bir çarşafı Nero usulü sarmış, bir sepet dolusu çamaşır mandalını alıp ceylan gibi sekerek mandalları havaya atarken; diğerleri karnaval dansçıları gibi onu takip etmişler, hep birlikte hücrelere

doğru gelirken bağırarak şarkı söylemişlerdi. Hücrelerden biri boştu; biri içeri girip mahkum rolü oynamış, diğerleri de ona küfür ve hakaret etmişlerdi: "Seni bokoğlu bok, seni geberteceğiz, seni parça parça doğrayıp kuşbaşı yapacağız". Mahkumlar ve askerler şaşkın, bozulmuş bir halde kalakalmışlardı.

Kışla kumandanı onlara: "Mahkumları huzursuz edin" demiş olmalıydı ve onlara "taktik" uygulamalarını önermişti. Teğmenler, tanımlama yerinde ise "İyi Yapılmış" eziyetin sınırlarını bilmiyorlar ve aptalca, ya da gülünç durumlara düşüyorlardı.

Quevedo mahkumları kılıcı ile rahatsız ettiğinde üniformasının şerefini arttırmış oluyordu ve eski askerlerin hiçbiri bunu anlayamıyorlardı.

De la Reina ise ayrı bir tipti: Kolunun altında bir sopa ile, İngiliz Amiralleri gibi; canlı, çevik adımlarla avluda yürüyor, hücre penceresinden mahkumlara bakıyordu:

"Sen, oradaki; hücreni temizlemedin mi?"

"Süpürge istemiştim ama getirmediler, sayın Teğmen"

"Süpürge de ne demek?! Ellerinle temizle; haydi, başla!"

Mide perhizim nedeni lie haşlanmış patates istemiştim, hücreme gelip sordu;

"Size patates verdiler mi?"

"Evet sayın teğmen, teşekkür ederim"

"Teşekkürlerinizi Fidel Castro'ya saklayın"

Düzen tutkunu bir adam olarak, takvim tutuyordum. Hücre duvarları çok dolu olmasına rağmen çengelli iğnemin ucu ile küçük çizikler atabileceğim bir köşe bulabiliyordum: her biri altı çizgilik beş grup bir ayı gösteriyordu:

Teğmen gelip sordu:

"Bunlar nedir?"

"Bir takvim, sayın Teğmen"

"Duvarları çizmenin yasak olduğunu bilmiyor musunuz?"

"Hayır, bilmiyordum"

"Şimdi biliyorsunuz"

"Evet"

Küçük çizgelerimi çizmeye devam ettim. Aradan on gün geçmişti ki De la Reine tekrar geldi ve onbaşıya sert bir sesle:

"Kapıyı açın" dedi.

Doğruca "takvim"in yanına gitti:

"Size duvarları çizmenin yasak olduğunu söylememiş miydim?"

"Evet, söylemiştiniz"

"Peki, neden yaptınız?"

"Kendime engel olamadım"

"İyi, öyleyse şimdi bütün duvarları temizleyin"

Kirli duvarlara baktım ve kurşun kalemle yazılıp çizilmemiş tek bir yer bile olmadığını gördüm.

"Peki, ne ile temizleyeyim sayın Teğmen?"

"Silginiz yok mu?"

"Var"

"Öyleyse silgi ile silin"

Silgiyi alıp kuşaklar boyu askerler tarafından yapılmış olan çizimleri yavaşça silmeye koyuldum: İlkel kadın vücutları ve cinsel organlar, okul çocuklarının yaptıkları gibi çizilmiş haritalar, mesajlar, randevular, notlar; yalnızlığın, ruh yoksulluğunun ve umutsuzluğun duvar yazılarını temizliyordum. Silgi bittiğinde onbaşıya seslendim:

"Ne var?"

"Teğmene silgimin bittiğini ve hâlâ temizlenmesi gereken bir duvar olduğunu söyleyin"

Onbaşı gittikten bir süre sonra geri geldi:

"Teğmen 'her yolu kullanmanızı' söyledi"

"Emredersiniz"

Eşyalarını karıştırtım ve sinek tuzağıma altlık görevi yapan konserve kutusunu alıp; özenle, inatla, sistematik olarak duvarı kazımaya koyuldum. Tozlar her tarafa yayıldı, pencereden dışarı çıktı; hücre eskisinden de karanlık bir hal almıştı ama duvarlarda en ufak bir iz bile kalmamıştı. Onbaşıyı çağırdım:

"Teğmene işimi bitirdiğimi söyleyin. Başka yapılacak iş var mı, onu da sorun."

Onbaşı bir daha geri gelmedi.

Bir akşam otururlarken Urraca ona yara izinin öyküsünü anlattı. Güçlü kolunun alt bölümünde çapraz olarak uzanan, derin bir dikiş izi vardı. David yara izleri konusunda oldukça deneyimliydi; bıraktığı izin kalınlığına ve kenarlarındaki kabarıklığına göre, yaranın ne kadar derin olduğunu tahmin edebiliyordu ve Urraca'nın yara izi hapishanede gördüklerinin içinde en etkileyici olanıydı. Bu yaranın; eli hiç tetremeyen, ne yaptığını bilen ve kemiğe kadar inmeyi amaçlamış biri tarafından açılmış olduğu belliydi.

David ranzaya uzanmıştı, Urraca bir aşağı - bir yukarı yürüyor ve alçak sesle konuşuyordu. Dışarıdan uzak yerlerden gelen gürül-

tüler ve bir kuşun monoton sesi duyulmaktaydı. Ancak bu, Urraca'nın o anın rahatlığından yararlanarak kişisel sırlarını açıkladığı anlamına gelmiyordu; politikadan, bir militanın kendi düşüncelerine göre nasıl olması gerektiğinden bahsediyor ve yara izini yanlış değerlendirmesini önlemeye çalışıyordu.

Urraca son derece mantıklı bir insandı. Tupamaro olmasının nedeni, silahların; devrimin vazgeçilmez araçları olduğuna inanmasıydı; karate yapıyordu, çünkü bunun gerekli olduğunu biliyordu ve becerisini yalnızca derin bir nefret duyduğu askerlerle savaşırken kullanıyordu. Urraca her zaman gerekli olduğuna inandığı şeyleri yapardı: Ne daha fazla, ne daha eksik.

Bir kaç yıl önce, dördüncü ile beşinci işkence seanslarının arasında -detayları asla anlatmazdı- onu almaya geldiklerinde çok yorgundu ve bir karar vermişti:

"Oraya ancak cesedimi götürebilirler"

Hiç duraksamadan harekete geçmiş olmalıydı. Kesik teknik açıdan kusursuzdu ve askerler öylesine dehşete düşmüşlerdi ki, işkenceyi bırakmışlardı.

Urraca ne önce, ne de daha sonra intihar etmeyi düşünmemişti. Bir militan olarak kendince doğru olanı yapmış ve ölmenin tam sırası olduğuna karar vermişti.

O gece bunları anlatırken bir tek konuda endişeliydi:

"Biliyor musun Chichi, bunun bir zayıflık olduğunu düşünmemeli".

* * *

Diğerleri ne kadar iyiydiler bilmiyorum ama sadece teğmen De la Reynaya mahkumların küçük avlusuna girme iznini vermişlerdi. Diğerleri akşam yemeklerini yedikten sonra bizim banyodan dönmemizi beklerlerdi.

Bir Perşembe akşamı saat sekizde her zamanki gibi başlığım, kelepçem ve kutularımla giderken, beni götüren onbaşının kolumu sıktığını ve acele etmemi sağlamaya çalıştığını farkettim. Bu gibi durumlarda yaptığım gibi hafifçe öbür yana kaymak istedim, ama onbaşı beni engelledi.

O zamanlar hâlâ yarı şeffaf başlığımı kullanıyordum ve subayların gölgelerini görebilmiştim. Bir tanesi öne çıkıp onbaşıyı kenara itti ve tam önümde durarak yolumu kesti, -ne olacağı hakkında hiç fikrim yoktu- ve aniden hayalarımın ortasına bir tekme yedim.

Kutular elimden fırlayıp, gecenin sessizliğinde korkunç bir gürültü çıkarttılar. İki büklüm olup, onbaşının önüne yığıldım. Biran tuhaf bir sessizlik ve gerilim oldu; sanki subaylar ne yapacaklarını veya ne söyleyeceklerini bilemiyorlardı. Onbaşı kendine yol açtı ve tekrar hücreye doğru yürüdük.

Trinidad, 16 Mart 1976

Sevgili Pablo, Sevgili Ariel!

Bu mektup doğum gününüzde elinizde olacak. Sizlere bir şeyler armağan etmek isterdim, ama verebileceğim kelimelerim.

Büyüyor ve kendinizi biçimlendiriyor, insanoğlunun milyonlarca yıldır yaşamakta olduğu serüvenleri yaşamayı öğreniyorsunuz.

Her zaman canlı, uyanık, hareketli olun; sorun ve araştırın. Oyun oynuyor ve her şeyi merak ederek gözlemliyor, anlıyorsunuz. Öğrenin ve uygulayın; yaptıklarınızla yeni şeyler öğrenecek ve bu öğrendiklerinizle daha da çok bileceksiniz; ve bildikleriniz sizlerin daha iyi olmanızı sağlayacak. Hayat ve mutluluk budur.

Lütfen, Pablo, Poblo'ya dikkat etsin; Ariel'de Ariel'e dikkat etsin ki, olabilecekleri gibi olsunlar. Demek istediğim şu: Kendinize önem verin, kendinizi düşünün, kişiliğinizi tanıyın ki, kendinizi harcamayın. Önemli ve acil konulara önem verin, çalıştığınız ve oyun oynadığınız bu dünyanın sizin olduğunu, sizi beklediğini bilin ki, sizi anlasın ve sizden yararlansın.

Sizlerden, kendinizi heyecanlı bir parçalı bulmaca gibi oluşturmanızı, çerçevenizi belirleyerek uyumlu çizgi ve renkleri yanyana getirmenizi, önemli ve çarpıcı bir şekil oluşturmanızı rica ediyorum. Sevgili yavrularım bütün bunlar kendi kişiliğini biçimlendirmektir.

Hayat denen bu şölenden payınızı alın. Sizleri içtenlikle öpüyorum. Doğum gününüzü kutlar, mutlu bir yaşam dilerim yavrularım.

Şimdi ve daima sizlerle
Babanız

Bir Cuma günü Urraca hücrenin orta yerinde durdu ve:

"Bu işi dikkatle, doğru-dürüst yapmalıyız: Kritik olayları, hapishaneyi, geleceği düşünmeliyiz" dedi.

Az önce örgüt hakkında normal bir konuşma yapmışlardı ve Urraca aniden genel, kapsamlı bir proje hazırlayarak ileride diğer mahkumlarla tartışabileceğimiz bir rapor hazırlamamızı önermişti.

O sabah bu konuda konuşarak sistemli bir çalışma başlattılar: Bir noktayı tartışıyor, aynı fikirde birleştiklerinde Urraca hâlâ

ayakta durmaya devam ederek elindeki kağıt parçasına bunu not ediyordu. Hücrede kağıdımızın olması inanılmaz bir lükstü.

Kapı aniden açıldı: Gelen Bello'ydu. Urraca ona doğru döndü.

Bello onlara hiç bakmadan: "Eşyalarınızı toplayın ve hücredeki her şeyinizi alın" dedi.

Urraca mümkün olduğunca hızlı bir hareketle elindeki kağıdı cebine saklamayı başarmıştı. Bello:

"Çabuk olun" dedi, "gidiyorsunuz"

"Serbest mi bırakılıyorum?" diye sordu Urraca.

"Hem de nasıl" diye cevapladı Bello, "Bir aktarma"

Urraca ve David birbirlerine baktılar ve herbiri diğerinin yüzünde aynı soru işaretini gördü: "Makine?". Urraca hiçbir şey söylemedi ama duyduğu gerilim belli oluyordu. Çabucak giysilerini topladı ve Bello'nun burnunun dibinde kağıdı David'e vermeyi başardı. Birbirlerine sarıldılar. Onu uzaklaştırıyorlardı.

Bir şey unutmuştu: kuruması için astığı bir havlu. David arkasından seslendiğinde Bello onu engelledi.

"Boşver havluyu"

Ve onu alıp götürdü. David görünmez oluncaya kadar yeşil kazağının arkasından baktı ve aklından binlerce soru geçti. Serbest bırakılmak mı? Neden olmasın? Uzun zamandır kimse bırakılmamıştı ve Urraca'nın bırakılma emri imzalanmıştı. Peki ya kendisi? O anda olaylar arasında bir bağlantı olabileceğine, bırakılma işlemlerinin belirli bir sırada yürütüldüğüne inanmak istiyordu ve bu yeni durumu kendisininki ile kıyasladı: "Acaba sıra ne zaman bana gelecek?" Ama ya Urraca'yı kandırmışlar ve tekrar makineye götürmüşlerse? Kandırmak mı? Onu Flaco'nun da dediği gibi gerçekten başka bir yere aktarıyor olabilirlerdi. Libertad'a ya da başka bir kışlaya yapılan basit bir transfer da olabilirdi. Neden olmasın?.

Bello öğleden sonra saat dörtte tekrar geldi. Gülümseyerek:

"Yüzünü görmeliydin....." dedi.

"Nasıl yani? Ne oldu?"

"Onu kışla kapısının önündeki yola bıraktığımızda suratının aldığı halden söz ediyorum; serbest olduğuna bir türlü inanamadı"

Flaco gülerken yutkundu, tıkanıp öksürdü ve seyrek dişlerini gösterdi. Kendini toparlayıp:

"Paçavralar içinde, sırtında pis bir şilteyle gitti" diye alay etti Bello, "Ama yarın geri gelecek".

"Geri mi gelecek?"

"Evet, görürsün"

Kışladan ona bilet parasını ödünç vermişler, ama ertesi gün geri vermesini şart koşmuşlardı: Trinidad'dan Montevideo'ya kadar gidip parasını alacak; Montevideo'dan Trinidad'a gelip borcunu ödeyecek ve tekrar Montevideo'ya dönecekti. Serbest bırakılmak ona on saatlik otobüs yolculuğuna mal olmuştu.

* * *

Artık daha çok yerim ve daha çok özel hayatım vardı: yalnız kalmak başlangıçta hep rahatlatıcı olurdu. Sonra sessizlik uzar, insan sohbetleri özler, arkadaşının yokluğu çalışma hevesini kırardı.

Urraca ile birlikte yaşamak benim için bir bayram olmuştu, ama gidişi kesinlikle bir trajedi değildi: mahkumlar bir companero ile yavaş ve önemli bir ilişki kurarken, bir gün onu kaybedeceğini düşünmeye alışırlardı. Ne üzülür, ne de yakınırlardı: Sayfa çevrilir, hapishanede hayat devam ederdi.

Ayrıca, ben istemesem bile ziyaretler ve konuşmalar eksik olmuyordu. Bir öğleden sonra subayın biri hücremin penceresinde belirerek bana:

"Evli misiniz Campora?" diye sormuştu.

Bu, her zaman tahlikeli bir konuydu.

"Evet, sayın teğmen, evliyim"

"Çocuklarınız var mı Campora?"

"Evet sayın teğmen, üç tane"

"Peki, aileniz nerede yaşıyor?"

"Almanya'da sayın teğmen"

"Çocuklarınız okula gidiyorlar mı?"

"Evet sayın teğmen, üçü de gidiyor"

"Ya kadınınız, çalışıyor mu?"

"Evet sayın teğmen, çalışıyor"

"Herhalde orospu olarak"

"Ben bu işte yokum sayın teğmen. Gelip benimle konuşmak istediniz, ben de....."

"Ben mi seninle konuşmak istedim? Köpeklerle konuşmayı tercih ederim"

Topuklarının üzerinde döndü ve uzaklaştı.

Trinidad, 17 Kasım 1976

Sevgili Negra!

Yüzün olanca netliği ile belleğimde. Seni tekrar görmeye öylesine ihtiyacım var ki. Küçük ayrıntıları tekrar toplayıp seni yeni-

den tanımak, ufak değişiklikleri bir araya getirerek tek bir tabloda birleştirmek istiyorum: Eski ve yeni bir arada. anlamlı gülüşün, asimetrik dudakların, badem biçimi gözlerin, cömert burnun, her zaman Karayip özelliklerini taşıyan o harikulade bronz tenin: hiçbir şey yitirmeden ve hiç bozulmadan olgunlaşıyorsun. Acaba gelişmeye devam ettiğin için mi böyle oluyor? Yoksa bütün gizemlilik içlerindekini dışarı yansıtan gözlerinde mi?

Şu son hafta özleminin beni neden bu kadar etkilediğini bilmiyorum. Seni 25 yıl önceki halinle La Tına'da sahilde masum yengeçleri toplarken, ayışığının aydınlattığı sokaklarda dans ederken, derede tabak yıkarken görüyorum: Tıpkı o dikenli ama misafirperver çalılıklarda kaybolduğumuz günkü gibi.

Acaba yeterince ciddi bir tavırla Silvia'ya o gün hissettiklerini, neler yaptığımızı ve ne kadar mutlu olduğumuzu anlatabilir misin? İyi yaşanmış bir yaşamda her zaman birazda şiirsellik vardır ve bizimkini çocuklarla paylaşmak çok güzel olurdu.

Seni çok çok öperim.

Şimdi ve daima senin
David

Gecenin ikisinde, küçük avludaki mahkumların boşalttığı kovaların gürültüsünü duydu ve kendi kendine:

"Geliyorlar" dedi.

Kapı sert bir darbe ile açılırdı. Silahlı bir asker nöbet tutar, başlığını giydirip onu dışarı çıkartırlardı. Yalınayak, elleri başının üstüne kaldırılmış durumda avlunun duvarına dayanır, bacakları açık, ayakları suyun içinde, arkasında bir köpekle beklerdi: İşkence.

Ve arama başlardı. Bu saatlerde hücre avludaki kırk vatlık ampulunun zayıf ışığında çok karanlık olurdu. Amaçları herhangi bir şeyi kontrol etmek değil, her şeyi darmadağın etmekti. Bir veya birbuçuk saat sonra -subayların keyfine bağlı olarak- eziyet bittiğinde mahkum buz kesilir, vücudu deli gibi titremeye başlardı. Sonra bir emir duyulurdu:

"İçeri girin!"

Ellerini koyu gölgelere doğru uzatırdı: Mektuplara bulaşan marmelada, aile fotoğraflarının üstündeki çamur tabakasına, idrarla ıslatılmış çamaşırlara, sayfaları dağılmış kitaplara dokunurdu; her şey biçimsiz bir yığın halindeyken:

"Hücreyi toplamak için beş dakikanız var!" derlerdi.

Bazıları toplar, bazıları da ne olacağına aldırmadan, kıvrılabildiği ilk yerde uyurdu. Ne olabileceği belliydi: Gece aramaları banyoya gitmeden önce çıkılan gezinti ile başlar, saat dörtte onu tekrar başlık ve kelepçelerle dışarı çıkırtıp kışlanın yarısını dolaştırırlardı.

Bu seferki kova boşaltma sesi yalnız Manera içindi. Onu dışarı çıkartıp, iyice üşüyünceye kadar; tam bir saat avluda tuttular. Hücrenin altını üstüne getirdiler ve içeri girdiğinde bir asker penceresinin önünde onunla konuşmaya başladı:

"Siz, tutuklanmadan önce ne iş yapardınız?"

Manera dünyanın en yumuşak, en dostça sesi ile cevap verirdi:

"Mühendistim"

"Nerede görevliydiniz?"

Bir saat soğukta kalmıştı ve hücrenin karmaşasında hâlâ çıplak ayakla orta yerde duruyordu.

"Devlet enerji ve telefon işletmelerinde"

Yandaki hücrede geçici olarak komünistlerin lideri Wladimir Turianski olduğunda, subap ortaya bir fikir attı:

"Peki komünistler hakkında ne düşünüyorsunuz? Ne de olsa sonuçta bir komünist ile bir homo arasında fazla fark yoktur. Öyle değil mi?"

Manera "İzninizle, bence..." derken subay sözünü kesti:

"Komünist, homo, zenci veya yahudi: Böyle birinden her şey beklenir. Sizce öyle değil mi? Kötünün de kötüsü bunlar, ne dersiniz?"

"Galiba şu anda bir Nazi ile konuşuyorum" dedi Manera. Sesinde hiçbir düşmanlık belirtisi yoktu.

"Ha, bizim Nazi olmadığımızı mı düşünüyorsunuz? Yahudiler ülkeyi soyup soğana çeviren götleklerdi, Hitlerin en büyük hatası hepsinin kökünü kazımamasıydı."

"Doğrusu sizin yahudiler ve komünistlerle yaptığınız bu karışım çok ilginç" dedi Manera.

"Hem belki de Karl Marx'da bir Yahudiydi? Zaten komünistlerin hepsi Yahudidir."

Bu polemik -bunun askerler tarafından ciddiyetle yürütülen "Politik bir tasarı" olduğu açıkça ortadaydı- subap sanki çok şaşırmış gibi:

"Ama Manera, hiç farkına varmamıştım: sizin ayaklarınız çıplak, eminim donmuşsunuzdur" diyene kadar, bir yarım saat daha devam etti.

"Hayır, meraklanmayın; hiç önemi yok" diye cevapladı Manera.

"Lütfen ama, ayakkabılarınızı giyin"

"Gerçekten üşümüyorum inanın, hem de hiç üşümüyorum; sizinle sohbet etmek çok zevkli, lütfen devam edin, devam edin"

"Artık yatın, saat çok geç oldu, hem bu gidişle üşüteceksiniz"

"Hayır, hem yatmayacağım, antreman yapacağım"

"Antreman yapmak yasaktır" dedi asker.

"Evet biliyorum, ama kondisyonum için her sabah antreman yaparım" dedi Manera büyük bir sabırla.

Her şey subayın o gece ne kadar zaman harcamak istediğine bağlıydı. Manera gün doğana kadar, hatta gerekiyorsa bir sonraki gün öğlene kadar aynı şekilde devam ederdi. Üç yıllık beraberliğimiz süresince onun kontrolunu kaybettiğine tek bir kere tanık olmuştum. Bir çarşamba gece yarısı kapıyı tekmelemeye başlamıştı.

"Lanet olası haydutlar, hepinizin cehenneme kadar yolu var" diye bağırıyordu, "Açın! Hastabakıcının gelmesi gerek!"

"Ne diye kapıyı tekmeliyorsun?"

"İstediğim şeye tekmelerim, sizi orospu çocukları! Çabuk bana hastabakıcıyı çağır!"

Çağırdılar. En ufak bir ceza bile verilmedi. Bir süre sonra bana adeta özür dilercesine altı gündür böbrek sancısı çekmekte olduğunu ve tedavi edilmek istediğini söylemişti.

* * *

Geçen pazar ziyarete geldiğinde Chocha'ya ona ihtiyacım olduğunu ve onun da bana gerek duyduğunu bildiğimi söylemiştim. Altı aydan fazla bir süredir eski yıkıntılardan yeni ve değişik, çok özel bir kişisel yakınlık kurma yolundaydık: Sonuçta insan ısındıktan sonra parmaklarını yakması hiç de önemli değildi.

Annemin o üzücü yalnızlığının sonuçlarını görerek girmesi gereken yolda ilk adımlarını attığını görmüştüm. Artık gerçekten yaşlanmıştı ve sonunda bunu benimle paylaşıyordu.

* * *

Tirinad, 20 Aralık 1976

Negra Sevgilim!

İçimde düğümlenen, gizlemeye çalıştığım ağlama isteğimi saklamak için sana, senin kucağına ihtiyacım var. Sende sakinleşmeli, en azından mantığımı ve dengemi bulmalıyım.

Ama içimde bir şeyler kaynıyor. Bugün Pazartesi, dün annemin Cuma günü kendisini öldürdüğünü öğrendim.

Acı dolu bir mektubun belirgin bir amacı vardır: Kendisini bağlayabileceği sağlam bir desteğe, dayanabileceği sağlam bir duvara, kendisini bırakabileceği açık bir yüreğe ihtiyacı vardır. Çocuklar için bugün bile çok fazla. Ve beni gerçeklerden uzaklaştıran şeye çok yakınım, yadsınamaz bir biçimde yaşlı, ölü anneme sarılmak istiyorum.

Hemen hemen iki yıldan beri yeni bir ilişki kurmuştuk. Her ikimizin de özünü rahatlatan, önceki -her zaman kötü en azından ilgisiz ve çok ender iyi olan- ilişkimizden bağımsız; şu anda içinde bulunduğumuz durum nedeni ile yenilenen bir yakınlık yaratmıştık. Ben mahkumdum ve öğrendiğim yeni dünyanın en azından bir parçasını ona vermek, onunla birlikte gülebilmek istiyordum. Chocha veya annem -ona ne isim vermem gerektiğini bilemiyor- eskileri unutup onu yıpratan boşluğuna yeni bir içerik arıyordu.

Ona söyleyeceğim bir şeyler vardı; beni gerçekten tanımasını istiyordum; kendimi ona vermem, bana sahip olması ve onun düşündüğü gibi değil, olduğum gibi görmesi için buna ihtiyacım vardı. Her şeyin şimdi böyle olması çok kötü biliyorsun hâlâ onunla diyalog kurmaya çalışıyordum. Birbirimize bazı şeyleri söylemiş, ama pek çok şeyi de arka plana itmiştik; her zamanki gibi anlatacak vaktim olmamıştı, çünkü bu diyaloğun sona ermeyeceğini sanıyordum, bu nedenle geciktim ve artık hepsi üzücü, ağır bir yük olarak anlamsızca elimde kaldı.

Bu önemsiz bir kayıptı. 75 yıl yaşamak için yeterli bir zamandır. Ama korkunç bir çığlık atmıştı: Her şeyi terk etmişti: Meraklarını, ukalalığını, kaytarma numaralarını, süzülmüş gizemliliğini, bencilliğini, ön yargılarını, hor görüşlülüğünü, zarar verme isteğini, saldırganlığını, bastırılmış nefretini ve kıskançlığını. Kendine olan sevgisini ve sahip olduklarını kaybetti; o kullanılmamış çantalarını kitlemekte kullandığı büyük anahtar kolleksiyonunu, şu veya bu tür şeyler için tuttuğu kusursuz muhasebesini, bir zamanlar onun olan vurgunları katılığını ve acılığını yitirdi.

Somut şeylerle kuşatılmış, sevgiden yoksun o cılız ürününü topladı ve bir zamanlar yaraladığı insanların inanılmaz bir incelikle paylaştıkları acısı eşliğinde yine kendi kendisi olarak kaldı. Bu soğuk yalnızlığında birilerine sarılamayacak kadar kısa olan kolları ve hiçbir şefkatli dokunuşu tanımamış olan elleri ile oturuyor.

Yalnız başına oturmuş yazıyor: Belki de son burukluklarını,

belki gerçekten kendisini anlatan yazılarını yazıyor. Ve belki ölmek değil, kendinden kaçmak istiyor, ama kendisine nasıl ve nerede bir yer bulabileceğini bilmiyordu. Çünkü birileri ona -bunca uzun zaman içinde- nasıl ve nerede'yi öğretmeyi unutmuştu.

Boş, ama büyük bir lüksün içinde yoğun, korkunç bir sessizlikte oturuyordu. Orada oturmuş ve kendi ölümü ile konuşmuştu; kendi benliği ile onu kuşatmış her şeyi harfi harfine anlatmıştı.

Her şeyini terketti ve kendini öldürdü.

Ölümü önemsiz, ama söyledikleri önemliydi. Kırgın değilim, ama yine de çok üzgünüm. Beni anlamak zor; sanırım biraz daha olgunlaştım.

Isıt beni sevgilim.

Şimdi ve daima senin
David

Ne durumda olursan ol, askerlerden bekleyemezdin; ne dert ortaklığı, ne koruma, ne en ufak bir insanca hareket, ne de acını biraz olsun paylaşmalarını -neden yapsınlardı ki?- ama o iki kasketli gölgenin hücre penceresi önünden geçerlerken söyledikleri şeyleri duymayı da beklemiyordun:

"Şuna bak, annesi kendini öldürmüş"

"Aptal götlek! O yaşlı kadının yerine asıl bu herif kendini öldürmeliydi!"

Ölüm. Endişelenmelerine gerek yoktu, nasıl olsa bir gün gelecekti. Ama onu aramayı düşünmüyordum, yolu iyi biliyordu. Onun yüzünü daha önce bir kaç kere görmüştüm; makinede ve o gün Amazonas caddesinde karargahın kapısını vurduğunda.

Evde, ordan-oraya koşuşturan yirmi, otuz kişiden sonra birden sessizlik. Daha sonra kışlada, askerlerin bir karargah keşfettiklerinde paniğe kapıldıklarını öğrenecektim. Pek çok çıkış dehlizi ve karşı saldırı olanağı olabilirdi. Eğer bir karagahın kaçış yeri yoksa, içerdekiler umutsuzluğa kapılıp ölürken öldürmeye karar verebilirlerdi. Haber, aşağıdaki askerleri felce uğratmıştı.

Nato: "Bağır!" dedi, "Burada olduğumuzu bildir!"

Hâlâ iki elimde iki tabanca ile karargahın grişini hedef almış duruyordum. Nato olağanüstü bir çaba ile kendisini toparlayıp:

"Ateş etmeyin, silahımız yok!" demeyi başardı.

Boğuk, hayvansı bir sesle konuşmuştu ve bu ses beni o gerilimden kurtardı. Tabancaları indirdim. Nato:

"Sana söyleyeceklerimi tekrarla" emrini verdi.

Bende tekrarladım: "Ateş etmeyin!"

"İki kişiyiz" dedi Nato.

"İki kişiyiz"

"Birimiz yaralandı"

"Brimizi yaralandı"

Aşağıdan cevap verdiler: "Peki, aşağıya gelin"

"Hayır, Komiser Campos Hermida gelmeden aşağıya inmeyiz" dedim, Nato'nun komutlarına uyarak.

Nato, Campos'u Pandos'a atandığından beri tanıyordu ve onun bu şartlar altında hayatta kalabilmemizi sağlayacak türden biri olduğunu düşünüyordu.

"Ben Campos Hermida" diyen bir ses duyuldu, "Buradayım, hakim Echeverria, Noter ve mahkeme doktoru da yanımda. Aşağıya gelebilirsiniz."

Nato başını salladı.

"Dikkat, açıyorum" diye uyardım.

Tabancalardan biri hâlâ elimdeydi, "Eğer bir çılgınlık yaparlarsa ateş ederim" diye düşünüyordum. Kapağı yavaşça kaldırdım ve aşağıdaki adamın kül grisi saçları ile kırmızı suratını ve geleneksel memur bıyığını gördüm; kemerinde bir tabanca vardı ama ellerini görünür biçimde açıkta tutuyordu. Sakin bir sesle:

"Aşağı gelin" dedi.

"Evet, bu Campos Hermida" diye doğruladım Nato'ya dönüp, Hakim Echeverria komiserin arkasına saklanıp kenidini korumaya çalışıyordu. Nato doğrulmaya çabaladı.

"Gidiyoruz" dedi.

Silahımı bıraktım, Nato'yu omuzuma alıp aşağı inmeye başladım. Daha dolaba yeni varmışken Campos Hermida'nın banyo kapısına doğru atıldığını farkettim; birileri dışardan yükleniyorlardı ve biri makineli tüfeğini ateşledi.

"Size emrediyorum!" diye bağıran komiser omuzunu kapıya dayadı.

Banyoda hakim ile bir başka adam daha vardı, ya Noter, ya da mahkeme doktoru olmalıydı, kim olduğunu bilmiyordum. Birden hakimin umutsuzluğunu farkettim. Basit bir hesap yapmış olmalıydı: "Bu iki Tupa'yı öldürebilmek için beni de öldürmeleri gerek; hem neden olmasın ki? Benim ölümümü rahatça hasır altı edebilirler." Campos Hermida kapıyı kilitlemeyi başarmıştı. Döndü, Nato'yu gördü ve:

"Ah, demek sensin?" dedi.

"Peki ben kimim?" dedi Nato, sonradan bıraktığı sakal onu değiştirmişti.

"Sen 'Gallego'sun, peki sen benim kim olduğumu biliyor musun?"

"Tabii Campitos, nasıl bilmem" diyen Nato bana dönüp:

"Evet, birader, buraya kadar hayatını garanti edebilirim, şimdi bakalım neler olacak" dedi ve yığıldı; yüzünün rengi grileşmiş, titriyordu. Campos onu banyo küvetinin kenarına oturttu. Bir fırsat doğmuştu.

"Komiser" dedim, "Yukarı çıkıp Nato'ya bir kazak getireyim.

Çabucak tekrar karargaha çıktım. Hakim aşağıdaydı ve eğer içerden kapağı kilitleyebilirsem yakma işlemi için en az yirmi dikakalık zamanım var demekti.

Yukarı eriştiğimde askeri fotoğrafçı ile karşılaştım. Eğilmiş olan adam bana doğru döndüğünde kemerine sokulu tabancanın kabzasını gördüm. Kapıdan uzaklaşıp bir kazak ararken "En azından ilişkileri not ettiğim defterimi bulabilsem, hiç yoktan iyidir" diye düşünüyordum ama ortada yoktu; kazağı alıp aşağı indim.

Nato "Endişelenme" dedi, "Önemli değil"

Ambulansın gelmesini beklerken aklıma başka bir şey geldi:

"Dinleyin, sayın hakim" dedim, "Yukarda yirmibeşbin Dolar var, kaybolmasın"

Hakim duraksadı:

"Ah!... bilmiyorum..."

Tam anlamı ile kendinde olmadığı açıkça belli oluyordu. Campos:

"Yukarı çıkın ve kendiniz alın" dedi.

Benim de beklediğim buydu; evrakları yakma umudumu henüz kaybetmemiştim. Ama yukarı çıktığımda silahlarını bana doğrultmuş bekleyen iki adamla karşılaştım.

"Sayın komiser, beni öldürecekler" diye abarttım.

Campos'un "Onu rahat bırakın, bir paket alması gerek" diyen sesi duyuldu.

O lanet olası not defterini bulsam yine de yeterli olacaktı ama bu sefer de beceremediğimiştim.

Aşağı indiğimde Nato'yu kaldırmış, banyonun hemen yanındaki küçük yatak odasına götürüyorlardı. Polisler sivildiler ve şapkaları ile kollarında sarı plastik bantlar vardı. Birbiri arkasına yatak odasına doluşup sanki garip bir kurban törenine hazırlanıyorlarmış

gibi Nato'nun yatağının etrafını sardılar, o için için yanan, camlaşmış gözleri ile uzun uzun, dikkatle baktılar. Yatağın yanında dururken "Rosaura Sigaracıkları" diye düşündüm, "İşler kötüye gidecek"; hakime baktığımda yüzünün ölü gibi olduğunu gördüm.

Makineli tüfekle banyoya girmek isteyen tip yeniden ortaya çıkmıştı. Campos'tan sora rütbe olarak ikinci adamdı ve çok iri yarıydı. Ambulans geldiğinde şişman bir adam ile -mahkeme doktoru olabilir miydi?- sıhhiyeciler yukarı çıktıklarında iri yarı asker makineli tüfeği ile Nato'yu işaret ederek:

"Onu ayağa kaldıralım da gebersin" dedi.

Campos Hermida tekrar işe karışıp ona kendine gelmesini emretti. Nato'yu aşağı taşıdılar. Ben yukarda kalmıştım. Bu Campos garip bir adamdı. Bardesio'dan elde edilen fotoğraf ve bilgelere göre Campos gerçekten de "Süvariler"in aktif bir üyesiydi ve bu sebeple örgütün ölüme mahkum ettiği kişiler listesinde bulunuyordu. Hayatımızı boşuna kurtarmamıştı; kendi hayatı buna bağlıydı.

Campos bir kaç gün sonra bana "Kızlarımın üzerine yemin ederim, o Bardesin denen herifi öldüreceğim" demişti, "O bir alçak!".

O gün Campos Hermida'nın Polis Merkezi'nin dördüncü katındaki makam odasındaydık. Üzerimde hâlâ tek dizi yırtık, parçalanmış pantolonum ve askeri hastaneden verdikleri sırtında iki tane kurşun deliği olan polis ceketi vardı. Campos:

"Ama Campora, ayaklarınız çıplak" dedi.

Bana spor ayakkabılar verip "Librax" aldırdı ve Amazonas caddesindeki olayların karargah dışındaki bölümünü kendi versiyonuna göre anlattı. İki saat boyunca konuştu ve vardığı sonuçta ısrar etti: Balkondan onlara ateş etmişlerdi; tam eve girmek üzere harekete geçtikleri sırada atılan kurşunlar kendisi ile erbaş Calganos'un bacakları arasından geçmişti.

Çok daha sonra subay Zapata bana kendi ifadesini açıklayacaktı. Tuvalete giden ve son anda karargahı bulan da Zapata'ydı. Eve girmek üzere iken -demişti Zapata- balkondan bir gürültü duymuş, kendini bahçedeki çalılıklara atarak yukarıya ateş etmişti. Campos ve Calgona o sırada eve doğru harekete geçmişler ve Zapata'ya arkalarını dönmüşlerdi. Ateş ettiğini görmemişlerdi; kendilerini yere atmışlar ve subayın silahından fırlayan boş kovanların onları öldürmek için atılan mermiler olduğunu sanmışlardı. Bunun ardından da yaylım ateş başlamıştı.

Bana spor ayakkabıları ve "Librax"ımı verdikten sonra Campos gayet nazik sordu:

"Şimdi, Campora, bana ne söyleyeceksiniz?"

"Sayın komiser, benim örgüt ile hiçbir ilgim yok. 1971'in Mart ayında tutuklanıp karım beni Tupamaro olduğum için terk ettiğinde örgütten ayrılmak istedim, Bana "Pekala, dediler: ama sen bizim için bir tehlikesin, sen de bizimle birlikte kaçacaksın. Sana sahte belgeler verip Şili'ye göndereceğiz; böylece ailem ile birlikte yeni bir hayata başlayabilecektim. Anlıyor musunuz sayın komiser? Beni zorla karıştırdılar."

Campos Hermida çok iyi anlamıştı. Bu ifade bir sayfayı bile doldurmazdı ve beni "Firar" etmekle suçlamak için kullanılacaktı; Punta Carretas'tan kaçmakla bir duvarı yıkmıştım. Kalan onbeş sayfalık ifademi ise savcıya yalnız olarak verdim. O ifade benim anlaşmamın bir parçasıydı ve günün birinde ortadan kaybolduğunu öğrendim.

Kendi kendime pek çok defalar serbest bırakılmamı yıllarca engelleyen "Karanlık El" ile ifade kayıtlarımı yok eden kişinin aynı olup olmadığını sordum. Böylelikle ağzımı kapatmak ve - diğerlerinin yanı sıra- Amazonas'da gerçekte neler olduğunu gizlemek istemişti.

Ateş kesilip polisler eve girdiğinde ve merdivenlerden çıkan çizme sesleri duyulmaya başlandığında Luis yatak odasından çıkmış, yukarı gelenlerin karşısına dikilip titremeyen bir sesle:

"Ateş etmeyin, lütfen ateş etmeyin, yalnız ve silahsızız" demişti.

Bu cümle bir yaylım ateş ile kesilmişti, on, oniki, öndört el ateş edilmiş ve Luis Martinera'nın "Aaah" diyen sesi duyulmuştu -oniki yıl sonra bile vurulduğunda çıkardığı o "Aaah" sesi kulaklarımda çınlıyor- ve vücudu ölümün ağırlığı ile tahta zemine yığılmıştı.

Evi terketmek için yatak odasına girdiğimde merdivenlerin dibinde sırt üstü yatan Luis'in vücudunu görmüştüm: Başı merdivenlerde, ayakları yatak odasında, hafifçe sola dönüktü, kasılmış elinde gözlüğünü tutuyordu, yüzü ifadesiz, ağzı yarı açıktı ve bir bezle üstün körü örtülmüştü.

Onu yatak odasında vuramamışlardı, seslendiği sırada da yaralı değildi, onu sonradan vurmuşlardı.

Hemen arkasından uzaktan gelen, küçük kalibreli bir silahın "pak-pak" sesi duyulmuştu: Komşular her şeyi görmüşlerdi: Garajın kapısı 30 kalibrelik makinelilerin yaylım ateşi ile çoktan parampar-

ça olmuştu ve Ivette bu aradan, ellerini yukarı kaldırarak çıkmıştı. Askerler üzerine çullanıp, onu kollarından yakalayarak gerisin geri garaja sokmuşlar ve orada vurmuşlardı. Ivette mutfağın zemininde yatıyordu.

Hakimin yanındaki adam ben karargahtan aşağı indiğimde "Bu evde oturan kadın var mı?" diye sormuştu.

"Evet, evet. kaç yaşlarında?" diye sorarken "Anita veya Laura" diye düşünüyordum.

"Otuzun biraz üzerinde" dedi adam.

"Ivette"

"Böylesi daha iyi, onu görmeye gitmeyin" dedi.

Banyodan çıkmaya yeltenmiştim ama beni engelledi:

"Kafası parçalanmış" dedi.

Luis hemen ölmemişti. Acaba asker, vurulduktan ne kadar sonra gelip onunla konuşmuştu?

"Ya sen, sen kimsin?"

Luis'in kısık sesi karargaha kadar gelmişti, ama cevabını anlayamamıştım. Ona işkence etmekte olduklarını düşünmüş, veya belki de düşünmek istemiştim.

"Ah, demek Martinera sensin .... biraz daha ister misin, yoksa bu kadarı yeter mi?"

"...."

"Evet, evet, biliyorum; senin bu işlerle hiç ilgin yok, tabii"

Onu tekrar rahatsız etmemiş, kan kaybından ölmesi için rahat bırakmışlardı. Sonra hakimi çağırıp balkondan açılan ateş masalını anlatmışlar ve Ivette'in eline sıkıştırdıkları 7.65'lik tabanca ile sözde Luis'e ait olan Thompson-Makineli tüfeği göstermişlerdi. Ve galip gelenler kendi hikayelerini yazmışlardı. Adı "La Subversion" olan uydurma bir kitabın (Montevideo 1977) 717. sayfasında olay şöyle anlatılıyordu:

"14 Nisan 1972: Polis Amazonas Caddesi No. 1440'ta arama yapmak istemiştir. İçindekiler teslim olmaları yolundaki emirleri dinlemeyerek ateş açmışlar, sonuçta saldırganlardan ikisi ölü, biri yaralı, diğeri ise sağlam olarak ele geçirilmişlerdir."

* * *

Annemin Aralık 1965'daki intiharı, Trinidad'da bana yakın olan askerler arasında beklenti dolu bir hava yaratmıştı. Ziyaret günü haberi aldıktan sonra hücreme geri dönmüştüm; beş dakika

kadar sonra Risso yanıma geldi, içeri girip duvarın dibine bırakmış olduğumuz çıkınların üzerine oturdu: endişeli görünüyordu.

"Ne oldu Campora, nasıl oldu?"

Konuşmak istemediğim açıkça belli olduğundan onbeş dakika kadar kalıp, yeni hücre arkadaşım Washington de Vargas; yani Lechuga ile konuştu ve kalkıp gitti: Klasik bir başsağlığı ziyareti yapmıştı.

Kışlada, bize hiçbir kötülüğü dokunmayan, hiç hediye veya bahşiş almayan; ama arkadaşımız da olmayan "Gerçek asker" sıfatını çok ciddiye alan ve gerçekten de namuslu bir insan olan -sahi, adı neydi acaba?- bir asker vardı. Hücreye gelip ciddi bir tavırla:

"Başınız sağolsun" demişti.

O gün ve onu takip eden günlerde S-2'nin askerleri bana özel bir muamele yaptılar; sanırım kendimi asıp hayatlarını daha da zorlaştırmamdan korkuyorlardı. Çok sarsılmıştım ama kendimi çabuk toparladım. Manera Lluveras utanarak: "Ne oldu? Kendini nasıl hissediyorsun?" diye sordu. Onbeş dakika sonra konu kapanmıştı. Lechuga de Vargas bu olaydan çok etkilenmişti. Benim içimde bir şeylerin yıkıldığını düşünüyor olmalıydı ve beni dikkatle korumaya çabaladı.

Aslında Lechuga ile ben iyi anlaşamıyorduk. 17 yaşındaki yeraltına inmiş bir öğrenciydi ve çok iyi futbol ve satranç oynar, resim sanatı ile ilgilenirdi, dayanıklılığı ve sağlamlığı kanıtlanmış birisiydi, ama onunla yaşamak - en azından benim için epey zordu.

Ancak asıl önemli olan, en azından Lechuga'nın öyküsü açısından önemli olan; askerlerin onu nasıl gördükleriydi ve asıl bu konuda konuşulmalıydı.

S-2'dekiler hâlâ ayakta durabildiğimi gördüklerinde endişe ve ilgilerini yitirdiler, ama "benim olayım" tekrar gündeme gelecekti. Ocak ayının sonuna doğru namuslu asker gelip bunu doğruladı. Hücreme girip oturdu -Güvenli bir biçimde konuşmak istiyordu- ve bana:

"Kumandan Montevideo'ya gitti; sanırım bu ziyaret sizin durumunuzla ilgili" dedi.

Tahmin yürütmeye başladım: Bu durumun annemin ölümü ile bir alakası olmalıydı; olay birilerini harekete geçirmiş, belki de serbest bırakılma olasılığım doğmuştu. Beklemeliydim, askere beni gelişmelerden haberdar etmesini rica ettim.

Yeni umutlara kapılmak istemiyordum: "Bu da uçurulan pek çok balondan biri, fazla ciddiye almamalıyım", ama düşüncelerimi

engellemem olanaksızdı: Chancero Pintos, Negro Mendez, Marques Castagno; bir kaç ay önce Urraca. San Jose'de birlikte olduğum herkes dışardaydı; sadece ben ve Lechuga kalmıştık. Neden sıra bana gelmiş olmasın?

Bir kaç gün sonra küçük asker tekrar gelip:

"Kumandan Montevideo'dan döndü, anlaşılan durumunuzda bir değişiklik olmuş" dedi.

Gerçekten de vardı: 1977 Şubat ayı başında benden yeniden kişisel bilgiler istediler (S-2'de dosyam vardı, ama "böylesi daha çabuk" oluyordu) isim, devamlı adres (?!), mahkeme edildiğim tarih. Bir sonraki gün tekrar geldiler: sağlık sicili. Ertesi gün Ailevi bilgiler.

Kendimi korumaya çalışmama karşın iyimserliğim yeniden su üstüne çıkmaya başlamıştı. Olayları dikkatle birbirine bağlıyor ve bu konuda Lechuga ile hiç konuşmuyordum; bu, onu götürmelerinden kısa bir süre önceydi.

Kışlada garip bir faaliyet vardı. Yeni mahkumlar gelmişti: Sekiz komünist militan gizlice politik örgüt kurmaya çalışmak suçu ile yakalanmış ve boş hücrelerden ikisine kapatılmışlardı. Orada bir kaç gün kalmış, ortadan kaybolmuş -birgün biri, öbür gün diğeri- ve tekrar gelmişlerdi.

Risso çok meşguldu: Onu çağırıp bir şeyler öğrenmeye çalıştık ama bize cevap bile vermedi. Bello da ortalıkta görünmüyordu. Mektuplara zorluk çıkartmaya başlamışlardı, kitap sayısını azalttılar ve iki günde bir hücremizi aramaya giriştiler. Neler oluyordu?

Fikir yürütmeye başlamıştık ama öğrenmemiz fazla uzun sürmedi: Banyoda artık gizlemeden ikiyüz litrelik bir tekne ve otomobil lastiklerinden kayış yaparak denizaltı olarak kullanılacak bir makine inşa ediyorlardı. Makineye attıkları mahkumları bizim görmemiz için de bataryanın yakınındaki barakalarda tutuyorlardı.

Banyonun yakınında kışla bataryasına ait terk edilmiş bir baraka vardı. Orada çimento blokları, biraz balçık ve telle örtülü saman bi rçatı ile sekiz küçük hücre inşa etmişlerdi. Makinede işleri bittiğinde veya ara vermek istediklerinde komünistleri biraz düzelmeleri için bizim hücrelere getiriyorlardı. Günler sonra darbedelerden şişmiş suratı ile yetmiş yaşlarında ve yazar olan Mario Arregui yeniden ortaya çıkmıştı. Onun gibi birinin dalış sırasında nasıl hayatta kaldığı bence bir bilmeceydi.

Makine çalıştığı sürece kışla da değişti: Havası kirlendi, ne-

rede ise nefes alınamaz hale geldi, insanlar -mahkumlar ve askerler- huzursuzluğa kapıldılar. Makine ve hapishane birarada olamayan patlayıcı bir birleşimdi. Düzen bozuldu, kimse gülmüyor, çok az konuşuluyordu; alışkın olanlar gerilim içinde, kendilerini "Eskiden tanıdıkları" ve "Sert" şeylere hazırlamaya çalışıyorlardı, homurdanmaya başlamıştık; bunca sürelik kodes yaşamından sonra yanıbaşımızda olanlara seyirci kalmak bize çok zor geliyordu.

Hücre aramaları öylesine sıklaşmıştı ki, gelmeseler bile uyuyamıyorduk. Huzur kalmamıştı. Aramalar artık zararda veremiyordu: ne kitabını, ne fotoğraflarım, ne de kağıdım vardı; yiyeceklerim duvara asılı küçük bir kutuya sığıyordu. Gece saat üçte, dörtte bir gürültü duyuyor, bekliyor ve sonunda kendi kendime: "Lanet olsun, neden hâlâ gelmiyorlar?" diye soruyordum.

Hapishanenin bir bölümü makine çin kullanıldığında, tüm hapishane bir tür maddesel, hatta kimy/asal amaç kaybına uğruyordu. Yemek, "ara", kitaplar mektuplar ve her çeşit ilgi anlamını kaybederek önemsiz hale geliyorlardı. Tıpkı dar bir yere kapatılmış fareler gibi ısıracak bir şey aramaya başlamıştık.

Hücre penceresinden çok askerce tavırlı, ama çok da doğrucu ve kaçamak yapmayan bir çavuşun -adını hatırlamıyordum- bir kağıda satır çizdiğini gördüm. Kırk satıra izin vardı. Bazan yanlış hesaplıyor ve kırkbeş satır çizdiği de oluyordu. Yeni bir alçaklık: Şimdiye kadar mektuplarımızı düz beyaz kağıda yazıyorduk ve uzunlukları mahkumların özel uzmanlığı sayılan yazı küçüklüğüne bağlı olarak değişiyordu. Şimdi ise bize çizgili kağıda yazma zorunluluğu getirmişlerdi, üstelik tek bir sayfaya ve büyük harflerle yazmamız gerekiyordu. Kağıtları dağıttıktan sonra ise "iki saat sonra toplayacağız" diye de uyarıyorlardı.

Trinidad, 22 Nisan 1977

Selam, sevgili ailem!

Mektubunuzu aldım, sizlere cevap yazamadım, çünkü ne yazacağıma bir türlü karar verememiştim. Hepinizin iyi olduğuna ve bir sürü yeni şey öğrenmenize çok sevindim. Çok bunaldım, yazmak bana zor geliyor ve beni affetmenizi rica ediyorum. Basitlik beni tembelliğe sürüklüyor.

Negra, yıldönümü konusundaki depresyonun benimki ile birleşti. Lanetlenmiş gibiyim ve kutlamak da diğerleri gibi biçimsel bir şey.

Bana çocukların okul hayatı hakkında bilgi vermeyi ihmal etme, bu benim sürekli endişem ve aynı zamanda da tek mutluluğum.

Keyfimin yerinde olmadığını farketmişsindir. Bunun nedeni beni de içine alan sonbahar. Sizlere yapmacık şeyler söylemek istemiyorum. Başka türlü davranmakta istemiyorum; bu nedenle mektubumu burada bitiriyorum.

Hepinize öpücükler.

Şimde ve daima sizlerle
David

Aktarma bile kötü bir işaret gibi görünüyordu. Onu David ile paylaştığı hücreden alıp karşı hücreye koydular -yalnız olarak-. Gerçi Lechuga'nın serbest bırakılma kararı 1973'te imzalanmıştı ve problemlerinin çoğunu da zamanla çözmüştü, ama son zamanlarda serbest bırakılacağına ilişkin hiçbir belirti yoktu. Birkaç gün sonra, bir Perşembe sabahı nöbetçilerin odasında konuşulanların bir kısmını duymuş -çok iyi işitirdi- ve David'e:

"Bana kalırsa bu gün beni alacaklar" demişti.

Askerlerin tepkisini görebilmek için birkaç deneme yaptılar. Lechuga S-2'den birine:

"Yarın traş olmak istiyorum, acaba mümkün mü?" diye sordu.

"Neden bugün traş olmuyorsun?" cevabını aldı.

Alarm! Bir başka deneme:

"Heey, kitabım daha gelmedi mi? Eğer gelmezse buradan çıkarken hiçbir şey imzalamam."

Ve kısa bir süre sonra:

"İşte kitabın, de Vargas"

İşaretler çok merak uyandırıcıydı, öğlen yemeği verildiği sırada Bello gelip bunu doğruladı:

"Eşyalarınızı toplayın, aktarılacaksınız"

"Nereye?" diye sordu Lechuga.

Bello onu duymamış gibi dönüp gitti, ama David daha sonra bir fırsatını bulup sordu:

"Onu makineye mi götürecekler Flaco?"

"Çıldırdın mı?" dedi Bello, "Hayır, ama nereye gönderildiğini bilmiyorum"

Onu bütün öğleden sonra hücrede beklettiler, sinirleri mahvolmuş, kelimenin tam anlamı ile çıkmaza girmişti.

Bileklerini kesmesi gerekip gerekmediğini sordu: Keskin bir

metal parçası vardı ve damarlarını kestiği taktirde iki olasılık olduğunu düşünüyordu: Ya ölecekti, ya da askerler korkacak ve onu makineye atacaklarını söyledi, askeri hastanede tedavi ettikten sonra bu kez kendini yaralayabileceği bir şey olmasına da kesinlikle dikkat edeceklerdi; onun fikrine göre bunu yapmanın sırası değildi.

David ona elli tane "Librax" tableti vermişti, ama Lechuga alır almaz hepsini birden yuttu: Saatler geçti, onu almaya gelmediler ve hapların yatıştırıcı etkisi geçtikten sonra makineye atılma riski belirdi.

Akşam yemeği zamanı yaklaşırken talim alanından gelen bir buz kutusunun geri viteste çalışan motor sesi duyuldu.

"İşte geldiler" diyen Lechuga bir veda işareti yapmaya çabaladı. David ona:

"Seni ezmelerine izin verme Lechuga, başını dik tut!" diye ceraset verdi.

Onu başlıkla, elleri kelepçeli olarak itip dışarı çıkardılar ve kamyonun hareket ettiği duyuldu.

Risso göründüğünde David hâlâ hücresinin penceresinden bakmaktaydı;

"Onu makineye götürdüler değil mi sayın çavuş?"

"Hâlâ perhizdesiniz değil mi Campora, yarın ne yiyeceksiniz?"

Kısa bir sessizlikten sonra David ifadesiz bir sesle cevap verdi:

"Haşlanmış patates, sayın çavuş"

İki hafta sonra, Nisan ayının yağmurlu bir Pazar günü kışla bomboşken Risso geldi. Duyulmamış bir şey: Risso pazar günleri hele paskalya yortusunda kışlaya adımını bile atmazdı. Yortu günü Uruguay'da büyük bisiklet yarışı dışında olay olmazdı. Benim mahkememle ilgili verileri öğrenmek istiyordu: "Ne kadar çabuk olursa o kadar iyi"

"Campora, yakında gitmeniz mümkün" dedi Risso.

"Ciddi misiniz sayın çavuş? Ne zaman olabilir?"

"Bir kaç hafta içinde"

İkinci işaret de verilmişti, birinciyi Şubatta, Lechuga daha buradayken, annemin ölümünü takip eden günlerde vermişlerdi.

Ertesi Çarşamba günü ciddi küçük asker hücremin önünden geçerken elini kalkmakta olan bir uçak gibi kaldırdı. Geçen hafta istedikleri bilgileri vermiştim ve bunlar şüphesiz ki serbest bırakılmam için gereken formalitelerin bir parçasıydı.

Ben, serbest? O iflah olmaz umutlanma hastalığı beni yeniden pençelerine almıştı, ama beklentilerim, hapishanede hâlâ ça-

lışmaya devam eden makinenin varlığı ile gölgeleniyordu; mektuplar konusunda yaratılan zorluklar, -bir keresinde bana yazmam için sadece on dakika vermişlerdi- aramalarla bölünen uykular, bir aydır haber alamadığım Lechuga gibi alınıp götürülmem olasılığı hâlâ vardı.

Yediklerime dikkat etmeye başladım. Arada bir getirdikleri soğuk et parçacıklarını yemiyordum; süt tozundan yapılma süt içiyor, soğanın ve özel iznimle patates ya da pilav yiyordum. Kendimi daha iyi hissetmeye başlamıştım -ülserim iyileşmiş gibiydi- ama azar azar kilo kaybediyordum.

Her zamanki tehlikeli doktor Forno beni çağırttı. Onun endişeli olduğunu gördüm: Neden bu kadar az yemek yiyordum? Ya çöküntüye uğrarsam? Midem artık iyileştiğine göre "sinirsel" bir çöküntü içinde olmalıydım. Düşündüm ve uyguladım: "Annemin intihar etmesi gerçek bir felaket, mutlak bir trajedi sayın doktor, mektup yok, ziyaretçi yok, yemekler boğazımdan geçmiyor, her şey giderek daha da dayanılmaz oluyor, yaşanılmaz sayın doktor: ya beni de günün birinde hücre arkadaşım gibi alıp götürürlerse? Söyleyeceklerinizin bir yararı olmayacak, biliyorum, hücrenin dört duvarı arasında hepsi uçup gidecek". Tüm bunları kararlı ve güvenli bir tonda söylemiştim, aramızda, kabullenilmiş kesin bir veda havasındaydı, "Sayın doktor, ne yapacağımı gerçekten bilmiyorum, artık dayanamayacağım".

Forno makineye atılan kişiler hakkında çok deneyimliydi ve onu kandırmak kolay değildi: Örneğin gerçekten kötü olan birinin tansiyonunun yükseldiğini biliyordu; onun bilmediği, hızlı hızlı nefes alırsam -az önce, konuşurken yaptığım gibi- fazla oksijen yüzünden tansiyonumun yükseleceğini bildiğimdi. Ve sonunda -ikramiye olarak- ona rüyamdan söz ettim. Bu rüya benim hayatımdaki en korkunç şeydi ve o ana kadar sır olarak saklamış, yüreğimin en derin yerine kitlemiş ve kimseye anlatmamıştım.

Hepimiz hapisteydik; bir çeşit karanlık bodrumda tanımadığım bir grup insanla beraberdik ve kızım Silvia'da oradaydı, küçücük, ürkek bir farecik gibiydi. İnsanları durmadan alıp götürüyorlardı, birbiri ardına kayboluyorlardı ve hepimiz, kelimelerle dile getirmeksizin onların makineye atıldıkların biliyorduk; Silvia'da bunun farkındaydı ve bana: "Baba, canımı yakmalarına izin verme" dedi. Birilerini daha götürdüler, bizi almaya geldiklerinde kızım boynuna bir ip geçirip kendini bir çeşit yüksek parmaklığa astı ve

bana "Yartım et baba" dedi; onu ayaklarından tuttum, ellerimle iki ayağını birden kavrayıp aşağı doğru çektim, en aşağı, iyice çektim ki artık her şey sona ersin.

Yıllar boyunca bu kabusun tekrarlanacağı korkusu ile yaşadım ve şu ana kadar da kimseye anlatmamıştım; düşünemediğim tek şey, Forno ile olağanüstü bir durum içinde oluşumuzdan dolayı her türlü kabusu koz olarak öne sürebileceğimin bilincinde oluşuma karşılık, sırf bu rüyadan söz etmekle bile yeniden korkuya kapılacağımdı. Forno tansiyonumu ölçtüğünde gerçekten çok yükselmişti.

"Sakinleşin" dedi, "'Librax' alın ve biraz daha fazla yemek yiyin"

Atılımımı garanti altına almak için potu iki katına çıkarttım:

"Ve o teğmenlere beni rahat bırakmalarını söyleyin sayın doktor, onlar insan değil, vahşi birer hayvan; ne gece ne de gündüz uyumama izin vermiyorlar. Bu orospu çocukları benden ne istiyorlar ki?"

Forno bana bir an bakakaldı, sonra kendini toparlayıp yazmakta olduğu rapora dönerek bana:

"Kumandanla konuşacağım" dedi, "Bakalım siesta süresince uyumana izin verecek mi; teğmenlere gelince, onlar benim yetkimin dışındalar"

Hücreme, bana sanatkarane görünen bir zafer ile döndüm. Kışlanın sefilliğinde kendime küçük bir yuva kurabileceğimi - olağandışı bir şey değil: Bir kitap, mektup kağıdı, biraz uyku- biliyordum, nefes alabileceğim bir kamış; ama aynı zamanda içten içe bildiğim bir başka şey daha vardı: Eğer askerlerin niyeti işimi bitirmekse, bunu yapmalarının tam sırasıydı.

Çöküntü ile ilgili kozumu tam zamanında oynamıştım; bu benim belkide son, veya sondan bir önceki şansımdı; düşündüğümde geriye sadece bir olasılık kalıyordu; bir teğmeni hücreme çekip onu eşek sudan gelinceye kadar dövmek (ne ile yapacağımı da düşünmüştüm) ve böylece intihar etmek.

Ertesi gün yemekten sonra siesta için yatağıma uzandım. Onbaşı geldi:

"Uyumanın yasak olduğunu biliyor musunuz?"

"Dinlenme iznim var" diye attım ve tuttu.

'Sinirsel' çöküntüm etkilerini göstermeye devam ediyordu. Askerler canları sıkıldıkça gelip yavaşça hücreme yaklaşıyor: "Bakalım bu deli ne yapıyor" diyerek aniden kapıya kuvvetli bir tekme

atıyorlardı, ben de geldiklerinin daha önce duymamış gibi aniden - elimden geldiği kadar inandırıcı bir şekilde- beş karış havaya sıçrıyordum. Aramaya geldiklerinde:

"Şu Campora pisliğini dışarı atalım" dediklerini duyuyordum. Pencereye gelip onlara:

"Sinirimi bozuyorsunuz. İnsanı uyurken rahat bırakamaz mısınız? Ne yapıyorsunuz burada?" diye bağırıyordum.

Hakkımda yeterli bilgisi olmayan askerlerden biri:

"Ne diyorsun iğrenç bok?"

diye sorduğunda ise, diğer askerlerden biri belirgin bir el işareti yapıyordu: Deliyi rahat bırakmak gerekirdi. Sanırım bu girişimim ile bütün aramaların biraz azalmasını sağlamış, en azından işkence planlarını aksatmıştım.

Hücremde diz çöküp kalkma hareketleri yaparken, elli kere de yapsam, ikiyüz kere de yapsam hiç fark hissetmediğimi ayrımsadım; bütün öğleden sonra yürüyen bir bantta koşar gibi aynı yerde koşsam da yorgunluk hissetmiyordum: hiç ağırlığım kalmamıştı.

Aylar önce hücresinde sabahın beşinden başlayarak antreman yapan ağır ve güçlü Manera Lluveras ihtiyar biri haline gelmişti. Ya ben? Çok daha sonra öğrendim: hiç adalem kalmamıştı, sadece gözlerim canlıydı; farkına bile varmadan yavaş yavaş ölüyordum.

Askerlere yaptığım sıçrama gösterilerine bir gün kendi arzumla son vermek zorunda kaldım, çünkü korkmuştum. Hücre kapısına doğru çevirdiğim iskemleme oturmuş, dizlerimle açık duran kitabıma doğru eğilmiştim; kapıya hızlı hızlı vurdular, beni çağırmak için kapıyı elleri ile yumrukladıklarında istemeden, farkında bile olmadan sıçradım ve kendimi hücrenin ortasında buldum; gerçekten irkilmiştim.

Aynı gün kendi kendime: "Chichi, artık çöküntüye son ver" dedim.

Manera babacan bir sesle bana: "Sana söylemek istemiştim, eğer kendini kaptırırsan, bu tür çöküntüler tehlikeli olabilirler" dedi.

Yemek yemeğe, diğerleri ile konuşmaya, mektuplarımla ilgilenmeye başladım; bir mahkum olarak yerimi tekrar buldum.

Risso o akşam onu getireceklerini önceden haber vermişti. David yatağı hazırladı, "Librax" yutup yere serdiği şiltesinin üzerine uzandı ve uyudu. Onu getirdiklerinde saat onbir civarın-

da olmalıydı. Başlığını çıkartıp kelepçelerini açtıklarında dizlerinin üzerine çökerek David'e sarıldı ve ağlamağa başladı. Tükenmişti. O öğleden sonra Risso:

"Onu senin ellerine bırakıyorum Campora; anlaşılan kendini öldürmeye kalkışmış. Komplikasyon istemiyoruz, biliyorsun burada mahkumlara dokunmayız" demişti.

Ve bunu söyleyen Risso aynı anda, burada, bu kışlada komünistleri makineye atıyordu; bu, askerlerle kurulabilecek ilişkinin bir örneğiydi -diye düşündü David- yüzünü bokla sıvıyorlar ve "Çukulata ne kadar da lezzetliymiş" demek zorunda kalıyorsun. Ama o anda önemli olan tek şey Lechuga idi ve cevap verdi:

"Merak etme Risso, ben ona bakarım"

O gece Lechuga paltosunu bile çıkartmadı: Ona sarılıp yığıldı, titriyordu.

"Ona bir kahve yap" diyen Bello hücre kapısını kilitledi ve uzaklaştı.

David onu oturttu, termostaki sıcak su ile bir bardak kahve yaptı: O gece konuşmaya başladılar ve iki hafta hiç durmadan konuştular; sonunda Lechuga "Böyle konuşabileceğimiz ve senin beni böylesine iyi anlayabileceğin hiç aklıma gelmemişti" dedi. Kesinlikle dinlenmesi gerekiyordu: Yüzü mahvolmuştu, çok fazla kilo kaybetmişti ve sırtı sakatlanmıştı: tek omuzu kendini korumaya çalışan bir boksörünkü gibi hep yukarıda duruyordu.

Onu bir aydan fazla Montevideo Cerro'daki "La Paloma" kışlasında tutmuşlardı. Onu makineye atanlar OCOA'dan gelen uzmanlardı. Her zamanki uygulamalar: dayak, işkence, elektroşok, denizaltı; bir örnek: onu kuvvetli ışık altında, ellerini bile sürmeden, çırılçıplak sorguya çekmeye başlamışlar ve korkunç, garip bir çaresizlik duygusuna kapılmasına neden olmuşlardı.

Aklına gelen her yöntemi uygulayarak kendini öldürmeyi denemişti:

- Bir ilaç şişesi ile boğazını kesmeye çalışmış, ama sadece derisini çizmişti.
- Başlığının kordonu ile kendini duvardaki bir çengele asmaya çalışmıştı, ama çengel yerinden çıkmıştı.
- Çengeli göğsüne saplamaya çalışmış, ama yalnızca küçük yaralar açabilmişti.
- Sabundan başlayarak zarar verebilecek her maddeyi yemiş, ama kusmaktan başka bir sonuç elde edememişti.
- Sonunda onu banyodaki makineye götürürlerken pencereden

aşağı atlamıştı: Sırtını sakatlamış, yine de kendisini öldürmeyi başaramamıştı.

Askerler ona iki polisin öldürülmesi olayını yüklemişlerdi. Makinenin gücü ile ifade imzalatmış, yine makinenin gücü ile onu 45 yıl hapse mahkum etmişlerdi. Ama henüz o noktaya gelememiştik. Lechuga o anda fiziksel ve ruhsal olarak yaralı bir insandı; Trinidad'da David ile beraber bir hücreye kapatılmıştı ve David'in gücü ona bakmaya yetmiyordu. İki ay sonra Lechuga Libertad'a gönderildi.

5 Ağustos 1977 Cuma günü sabah tam saat sekizde çavuş - çapraz şeritli- gelip:

"Bu, kışla kumandanının yazısıdır" dedi. Bana okumam için bir evrak uzatıyordu:

"GENERAL MENDEZ: CAMPORA'NIN AKRABALARINA YOLCULUK EMRİ"

"Peki bunu anlamı nedir?" diye sordum.

"Bunun anlamı, General Mendez'in askeri yönetim tarafından çağırıldığı ve akrabalarının bir an önce formalitelere başlamaları gerektiğidir: Almanya'ya gidiyorsun"

Benden resmi bilgileri istedi:

"Yine mi? size en az yirmi kere verdim onları"

"Böylesi daha çabuk oluyor"

Risso, Flaco Bello ve diğer askerlerin söyledikleri, küçük ipuçları, ağızdan kaçırılan cümlecikler ile serbest bırakılma umudum bütün yıl boyunca, Şubattan Ağustosa kadar büyüyüp gelişti; bu, yıkıcı bir umuttu.

"Kışla emrine amade" dedi çavuş.

Bir deneme yapmak istedim, ona avukatım Labat'ın telefonunu verdim.

"Bana bir iyilik yap, onu ara ve yarın gelmesini söyle, gelirken yurt dışına çıkış için gerekli belgeleri de getirsin"

Ve bu fırsattan yararlanıp daha sonra da alabileceğim bir antropoloji kitabı istedim. Kendi kendime -tipik mahkum mantığı ile- "Eğer özgürlüğüme kavuşursam, ne ala; ama aksi halde bu kitap bende kalacak" dedim.

Çavuş bir süre sonra gelip kitabımı ve haberi getirdi:

"Avukat pazar günü geleceğini ve kağıtları da getireceğini söyledi. Başka bir şey ister misin? Ailene haber göndereyim mi?"

"Gerek yok, teşekkür ederim; avukat onlara mutlaka haber verir"

Kendi kendime umuda kapılmak istemiyordum; bu nedenle Manera Lluveras'ın hapishane tecrübesine başvurdum:

"Gidiyorsun Chichi" dedi, "Bu bir gerçek, bu sefer hiç kuşkum yok!"

Mektuplarımı tekrar okudum, yanıma almak istemediklerimi yırttım, bana eşlik edecek olan fotoğrafları düzenledim; hücremde bulunan ıvır-zıvırı ne yapacağıma karar verdim. Ya bu sefer gerçekten olursa/

Ertesi gün, korkutucu ve yağmurlu bir Cuma günü; traş bıçağını ve traş makinesini hücreme getirdiler -alışılmadık bir hareket- ve Hans de Islandia'ya sordum:

"Ziyaretçim mi var?"

"Öyle görünüyor, sanırım Montevideo'dan gelen biri sizi görmek istiyor"

Kelepçeleri takıp beni dışarı çıkardılar. Ziyaret odasında Risso, Bello, çubuğu ile teğmen de la Reina ve tüm S-2'yi karşımda buldum; atmosfer çok ağır ve ciddiydi. Teğmen bana bakmadan:

"Lütfen yakına gelin, Campora" dedi.

Beni Montevideo'dan yeni gelen sivil giysili bir askerin yanına götürdü. Bana oturmamı söyledi. Diğerleri etrafımda yarım daire oluşturup ayakta durdular.

"Size resmi bir bildiriyi sunmak için geldim" dedi Montevideo'dan gelen asker. Sesinin tonunda bir sahtelik vardı. "Hakkınızda; sahte evrak düzenlemek suçu ile yeni bir dava açılmış, şurayı imzalayın"

Anlamadım. Hiçbir şey anlamıyordum. Risso'ya baktığımda gözlerini benimkilerden kaçırdı. Yeni bir dava? Serbest bırakılacağım söylenmişti; hatta bana Almanya'ya gitmek için hazırlık yapmamı emretmişlerdi. Montevideo'dan gelen asker üzgündü, ama bir şey bilmiyordu. Bana evrağı uzattı:

"Benim tek görevim size resmi bildiriyi sunmak; hakkınızda yeni bir duruşma yapılacak, şurayı imzalayın"

İmzaladım. Beni hücreme götürdüklerinde hemen Risso'yu çağırdım.

"Bu ne demek?"

"Yemin ederim, hiç haberim yoktu" dedi Risso, ciddi görünüyordu.

"Beni eziyorlar Risso, dün özgürlük, bu gün bu..."

"Campora, seni serbest bırakmamız için emir geldi, avukatın-

la da görüştük, yarın geliyor"

"Ama ya şimdi? Bu resmi bildiri?"

"Hiç fikrim yok" dedi Risso, "Yemin ederim"

Kışlada üç yıl geçirmiştim ve şimdi, tesadüfen, serbest bırakılmamdan 24 saat önce yeni bir dava açılıyordu. Mahkemeden bir memur Cumartesi günü, bu sağanak yağmurda gelip, beni sudan bir sebeple: Amazonas caddesinde üstümde olan ve 1972'den beri dosyamda duran sahte kimlik yüzünden suçladıklarını söylüyordu. Mezardan çıkardıkları bu olay, serbest bırakılmamı engelleyecekti, çünkü cezası en az iki yıldan başlıyordu. Yine o "Karanlık el"miydi? Bu orospu çocuğu kimdi? General Mendez ile konuşup, beni kışlada tutmalarını sağlayamayacak kadar etkisiz, ama askeri mahkemenin tekerlekleri arasına çomak sokabilecek kadar güçlü bir asker olmalıydı.

"Mutlaka çıkarsın; bu dava yanlış açılmış" diyen Labat'ın kuşkusu yoktu. Bir kimlik, "Döküman değil, delildir" ve ceza hükümleri "Düzenlemek" üzerinedir, "Taşımak" değil. Bütün kışla avukatın hizmetine koştu. Ona daktilo verdiler, kağıtlara gömülüp ikibuçuk saat uğraştı. Onları verdikten sonra bana veda ederken:

"Meraklanma" dedi, "Serbest bırakılacaksın"

Labat büyük bir adam, iyi bir avukattı. Ama önceki gün bana resmi olarak yeni bir dava açıldığı haberini verdiklerini ve bu suçun cezasının iki ile altı yıl arasında olduğunu aklımdan çıkartamıyordum: Bu kışlalarda altı yıl daha!

Manera ile tekrar konuştum:

"Hiçbir şey anlamıyorum Chichi, bunlar çıldırmış"

Ona karşı da yeni bir dava açılmıştı. Manera avukatımın girişimlerinden alınacak sonucu beklememiz gerektiğini söylüyordu; zaten başka ne yapabilirdim ki?

Dört gün sonra, gece saat onbirde, uyurken, askerler beni almaya geldiler. Çavuş:

Doktor sizi muayene edecek" dedi.

"Kim?"

"Doktor"

"Şimdi mi?"

"Şimdi gidelim"

Doktor muayenesi! Trinidad'da ve gecenin onbirinde; doktor kışlaya haftada bir kere ve yalnız çarşambaları gelirdi! Bunun ne yeni açılan dava ile, ne de serbest bırakılışımla bir ilgisi ola-

mazdı.

Doktor: "Soyunun, sağlık durumunuz hakkında bir rapor hazırlamam gerekiyor" dedi.

Bu bir götürülmeydi! Lechugas hikayesi tekrarlanıyordu. Makineye gidiyordum; işkenceye gidiyordum.

Hücreme nasıl döndüğümü bilmiyordum. Ellerim bana itaat etmiyorlardı. Biri beni gammazlamıştı; eski dosyaları karıştırırken beni yeniden suçlayabilecekleri bir şeyler bulmuş olmalılardı; itiraf ettirebilmek için beni ezip parçalayacaklardı.

Beş tane "Librax" tableti yuttum. Yararı olmadı. Beş tane daha; beni güneş doğarken alacakları kesindi; aksi halde doktor muayenesine bu kadar geç bir saatte götüremezlerdi. Hazırlanmak için dört saatim vardı. Bu kez söz konusu olan mektuplar veya fotoğraflar değildi; gerekli olan iyi bir kesik oluşturmaktı.

Geçen Cuma: Özgürlük, Cumartesi: yeni bir dava; dört gün sonra: makine. Tartışmasız ve açık olan bir tek konu vardı: konuşmayacaktım; ne olursa olsun. Bu nedenle bir kesiğe ihtiyacım vardı. Bütün aklımı toplamalı, kişilğimden sıyrılmalı, her an kendi kendime "Ne durumdayım, dayanabilecek miyim?" diye sormalıydım. Ve bir an gelip de tereddüt ettiğimde, bana kalan tüm gururumun yıkıldığını hissettiğimde kendimi kesecektim: ama konuşmayacaktım.

Haplar -kaç tane yutmuştum?- sonunda etkilerini göstermeye başlamışlardı; ayakkabıların burunlarını takviye etmekte kullanılan bir çelik parçacığı ile gerektiğinde kendimi kesecektim. Onu dişetim ile yanağımın iç kısmı arasında saklayabilir ve ağzımın içini aramaya kalktıkları taktirde yutabilirdim. Denizaltıda onu yitirme olasılığım vardı; ya daha önce kullanmalı, ya da daha sonra kullanmak üzere saklayabileceğim bir yer bulmalıydım.

Çelik parçası dar ve inceydi. Damarı bulduğumda kan akmaya başlayacak ve elimden kayacağı için yeterince bastıramayacaktım. Küçük bir sap gerekliydi. Daha önce bir tane yapmıştım ama arama sırasında bulup almışlardı: Ne işe yaradığını anlamamışlardı ama küçük tahta parçasını benden almışlardı. Şimdi yenisini yapmanın bir anlamı yoktu.

Sanırım daha basit bir yöntem bulabilseydim o gece intihar ederdim, o noktaya gelmiştim. Ama beni ertesi sabah, gün ağarırken aldıklarında toparlanmış ve hazırlanmıştım; derin nefes alıp kendimi hazırlayacak zamanım olmuştu ve 1972'deki gibi "Pekala, başlıyoruz" demiştim.

Askeri kamyon doğmakta olan günün puslu, belirsiz ışığında talim alanına vardı.

"Sizi nereye götürdüklerini bilmiyorum, gerçekten bilmiyorum" dedi çavuş başlığımı giydirirken.

Bana sesinde bir acıma varmış gibi geldi. Sonuçta -düşman da olsak birlikte- Trinidad'da üç yıl geçirmiştik ve adam "Zavallı bok, her işi ters gitti" diye düşünüyor olabilirdi. Beni buz kutusuna çıkartırken:

"Meraklanma, bir şey olmaz" dedi.

Kamyon hareket etti.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Çanın sesi çınlayarak sessizliği bozdu ve siestanın derinliklerinden çıkarken uykunun son renkleri ile bu sesler arasında, her ikisi de anlaşılmaz ve birleşemez olan bu iki dünya arasında asılı kaldım: Ne var? insanın kendini kötü hissetmesine zaman yoktu; parçaları bilinçsizce bir araya getirmek için de zaman yoktu; canavar belki yarım saat, belkide üç yıldır tutmakta olduğu -nereden bilebilirdim?- nefesini bıraktı, "Haydi kalkın!" ve eski, tanıdık gürültüler: adımlar, anahtar, pencere kapağının sesi geri geldi.

"Ne, hâlâ yatıyor musunuz? Çanı duymadınız mı? Haydi, kalkın!"

Siesta; hazım olayı ile ağırlaşan, yoğun bir uyku olmuştu; koyu renk, çamurlu taşlardan yapılma duvarlar arasında bir kaybolma: ne kadar zaman uzaklaştığımı unutmuştum, çocukluğumun bilinmeyen bir yöresinde, kumsaldaki seslerle, fantazilerle dolu ve yadsınamayacak kadar gerçek olayları yeniden yaşamıştım, uykunun derinliklerinden bir parça ile bütün, sınırsız, dünyanın merkezine dek uzanan parabolden inmiş, uyuyan gözlerin ardında otururken birden geri gelmiştim; tıpkı çabuk ayak darbeleri ile yüzeye çıkan bir dalgıç gibi, kollarımı ışıktan korunmak için kaldırarak, görememekten ötürü şaşkın, sudan havaya doğru çıkarken beni aşağı doğru bastırmaya çalışan baskılara karşı koymuş; aynen parmak uçları ile nemli ve kaygan çekirdekleri -kavun veya portakal gibi- bastırarak fırlatırmışçasına kendimi dışarıda bulmuştum.

Çan sesi duyulduğunda, tıpkı kuyruğu çekilerek uyandırılan bir kedi gibi miyavlayarak tüm vücudu gerilmiş, tüyleri diken diken, tırnaklarını çıkartmış, tüm gerilimi hedefsizce yönlendirmeye hazır şekilde irkilmiştik. Kulak çınlaması, uyuşmuş bedenler, pom-

palanarak alarma geçirilen kan, gereksizce uyanan bilinç; uyuşmuş zihnim hızla, karmaşık ve anlamsız resimleri taşıyor, gözler ve kulaklar çabuk, sakinleştirici cevaplar arıyordu.

Görüntülerle birlikte resimler yeniden biraraya gelmiş, birbirleri ile uyum sağlamıştı. İçimdeki fırtına dinmiş kumsal düzelmiş, uykunun çizdiği şekillerin son izleri de silinmişti. Giderek her şey yine mantıklı, tanıdık, rutin haline, hapise dönmüştü.

Nefesimi saldım ve korktuğum için çok üzgün olduğumu ayrımsadım. Hapishane siestası, uyuyarak geçirdiğim zamanın abartılı kısalığı ile verilmiş bir yaşam molası, demir çubuklardan oluşan, varlığımı yıllarca kısıtlayan bir parantezdi.

Pucho alt ranzadan: "Uyudun mu?" diye sordu.

"Tıpkı genç bir tanrı gibi, Puchito"

"Tamam mıyız?"

"Evet, pekala"

Ağzımda hâlâ uykunun tadı, cevaplamamı ve karar vermemi zorlaştıran bir uyuşukluk vardı, vücudum karşı koyuyordu, hareketlerim yavaştı.

Doğruldum, gözlüğümü takıp pencereden baktım. Kırlangıçlar bile siesta yapıyorlardı. Küçük şahinlerse dinlenmiyor, kısa ve sert çağırışları ile barakalardan gelen kumsala ait gürültülerle birlikte mahkumların uykusuna eşlik ediyorlardı.

* * *

Tek ışık, duvarın çok yukarısında, tavana yakın bir yere konmuş olan, şişe dibi gibi kalın, üç cam yuvarlaktan geliyordu. Yeşil renkli, hiç değişmeyen; gün doğuşu ile öğleni bile ayırdetmeye olanak tanımayan bir ışıktı bu.

Soğuktu ve dışardan hiç ses duyulmuyordu. Buna karşılık içerde -çimento tuğla ve parmaklıklardan oluşan, kumaşsız, şiltesiz, ağaçsız bu yapıda- her şey tıpkı boş bir ev gibi, insanı korkunç derecede rahatsız ediciydi.

Yedi gününü ıslak ve nemli bir delikte, yıpratıcı bir sessizlikte, eski yankı ve gölgeleri izleyerek geçirmişti; tek dayanak noktası yukarıdaki değişmeyen küçük ışık halkasıydı ve kendisine ne olacağını bile bilmiyordu.

Trinidad'dan geliş yolculuğu sorunsuz olmuştu. Onu buz kutusuna bindirmişler, ne gözlerini bağlamış, ne de başlık veya kelepçe takmışlardı. Sivil giysiler içinde ve S-2'den tanıdığı 2 askerle sohbet

ederek gelmişti.

Libertad'ın kontrollerini ve ana giriş kapısını aşarak, hücre binalarının önünden geçmişlerdi, nöbetçi odasından yaklaşık yüzelli metre sonra girişin karşı tarafındaki tek katlı binanın önünde asfalt yol bitiyordu. Resmi olarak buraya disiplin odası deniliyordu; mahkumlar ve askerler içinse burası, o meşhur "ada" idi.

Burada, hücre binalarındaki faaliyetlerin hiçbiri yoktu; buradan hiç araç geçmezdi, yol kapının önünde bitiyordu. "Ara"nın çanı veya hoparlörlerden gelen müzik sesi de duyulmazdı; sadece bazan, rüzgâr uygun olduğunda, en yakındaki futbol sahasından boğuk sesler gelirdi.

Tüm binada hiç pencere yoktu; burası yarı karanlık bir mağaraydı ve eski bir asker burası inşa edilirken -Nestor Peralta adayı 1973'te kurmuştu- rutubeti daimi olarak saklayabilmek için çimentoya tuz karıştırdıklarını söylemişti.

İçerde V-şeklinde düzenlenmiş, hücre kapılarının açıldığı, iki yan koridor vardı ve her koridorda beşer tane ceza hücresi yer almaktaydı. Binanın arka tarafında beş tane hücre daha vardı ama bunlar normal hücrelerdi, ortada bir idare odası ve içinde nöbetçilerin uyuduğu iki ranza görülüyordu.

Onunla gelip parmaklıklı kapıyı açmış ve sağ yandaki koridordan geçirerek arka tarafa götürmüşlerdi. Nöbetçi normal bir hücre kapısının önünde durmuştu -tıpkı hücre binasındakiler gibi- ama kapıyı açtığında David içerde, oldukça geride, bir kafes olduğunu görmüştü. Hücrenin içinde bir kafes vardı ve onu kapatacakları yer orasıydı.

Zemin tuğladan yapılmıştı ve WC görevi yapan delikten alçak bir duvar ile ayrılmıştı. Burada hiçbir şey yoktu. Her şey gri boyalıydı, parmaklıklar yerden tavana kadar uzanıyordu ve en az dört metre yüksekliğindeydi. Lechuga de Vargas oraya tırmanmış ve kendini öldürmek için aşağı atlamıştı, ama sadece birkaç kemiği kırılmıştı; buna karşılık Horacio Ramos* gibi, adada ölen başkaları olmuştu.

* Horacio Dario Ramos, banka memuru, evli, iki çocuk babası. 1972'de tutuklanmıştı ve öldüğünde (30 Haziran 1982) 38 yaşındaydı. Libertad Hapishanesinin disiplin odasında (ada) intihar etmişti. Libertad'ın ikinci katındaki pek çok mahkumun ortak ifadelerine göre, değişik subaylar, kendisini öldürmek için kullandığı kemeri ölümünden birkaç gün önce kendilerinin verdiğini söyleyerek övünmüşlerdi.

Parmaklıkların bir bölümü mahkumu içeri almak veya dışarı çıkartmak için kapı görevi yapıyordu, otobüslerdeki gibi bir kaldırma sistemi ile çalışan bu kapı, aynı zamanda mahkumun askere dokunmasını da olanaksız hale getiriyordu; yemeği demir çubukların sürekliliğini bozmayacak şekilde açılmış küçük bir pencereden uzatıyorlardı. David bacağını parmaklıkların arasından geçirerek uzatabildiği kadar uzatmış, ama hücre kapısının yakınına bile ulaşamamıştı.

Her şeyini almışlardı; şilte ve battaniyesini gündüzleri vermiyorlardı ve hücrede başkaca hiçbir şey yoktu; soğuk zeminden başka oturabileceği, veya uzanabileceği hiçbir şey bulunmuyordu. Kendisini sıcak tutabilecek giysileri sınırlı olduğundan, katlayıp üzerine oturabileceği fazladan bir kazağı bile yoktu. Tuvaleti ayıran küçük duvar hem çok dar, hem de çok alçaktı ve üzerine oturmak olanaksızdı . Geriye sadece zemin ve hayvanat bahçesine kapatılmış bir maymun gibi parmaklıklara tutunarak, aşağı-yukarı gitmek kalıyordu; vücudu insana sürekli yük oluyordu. Mahkum ve bir uzay kapsülündeki kadar yoğunlukla hissettiği can sıkıntısı; burada yapılacak hiçbir şey yoktu. Gün bitmek bilmiyordu. Kalın, şişe dibi lamba zamanı belli etmiyordu: Güneş olup olmadığını, bulut mu, yoksa yağmurlu mu olduğunu anlayamıyordu; ışık hep aynıydı.

Yalnızlık: maddesel, sımsıkı saran, değişmez bir yalnızlık. Nöbetçiyi çağırma olanağı yoktu: Bağırmak yararsızdı, parmaklıklara vurabileceği sert bir şey yoktu; koridora açılan kapının gürültüsü duyulur, nöbetçi sessizce hücre kapısını açar, yemeği kafesin penceresinden uzatır, kilitler ve giderdi; bütün gün başka hiç kimseyi göremiyordu.

Yalnızlık; bu yalnızlığın içindeki mahkum ve zaman. Zaman, günün en küçük anında bile duruyor, geçmek bilmiyordu: Saat kaç olabilir, şilteni ne zaman getirecek de böbreklerimdeki bu yanılgı ağrıyı dindirebileceğim ve beni burada daha kaç gün tutacaklar; bana ne olacak?.

Trinidad'ı ne olacağını, serbest bırakılıp Almanya'ya mı gideceğini, yoksa makineye geri mi gönderileceğini bilemeden terk etmiş ve Libertad'a, adanın aşırı sert ortamına gelmişti. 1977'nin Ağustos ayıydı, serbest bırakılışının bekleme odası olan "Kışla"ya gönderildiğinden bu yana üç yıl geçmişti ve David 1972'deki başlama noktasına geri dönmüştü.

Bir hafta süre ile diri diri gömülmüştü; hiçbir şey, bir örümcek bile yoktu. Hapishane üniformasının dikişlerini söküp, bir saman

çöpü ile tekrar dikmenin bir uğraş olduğunu biliyordu, ama sivil giysilerleydi ve bu olasılıktan da yoksundu.

Bir portakal ile oynuyordu. Portakalı ona tatlı olarak vermişlerdi; onu saklamış, duvara yuvarlayarak bilardo oynuyordu; tabii tek portakalla. Eğer iki tane portakalı olduğunu görselerdi, ikisini de elinden alırlardı. Bu nedenle kafesin bir köşesinde üç bantla, ustalıklı bir karambol bilardosu oynuyordu.

Yan hücredeki mahkumda gün boyu portakalı ile oynuyor, ama o duvara atıyordu. Bir keresinde o boğuk, sürekli bom-bom sesini duymuştu; "Böyle devam edersen parçalanacak sersem herif, yuvarla, o şekilde daha uzun süre dayanır". Ama komşusu basket benzeri top oyununa devam ediyordu.

Diri diri gömülmek: Acaba Labat onun burada olduğunu biliyor muydu? İkinci gün: Mutfaktan birinin yemeği getirmek için gelmesine izin verdikleri tek gün; Flaco Vidart görünmüş ve çok şaşırarak kaşlarını kaldırmıştı, ama bu, daha az korunduğu anlamına gelmezdi. Hiç kimse -emir yukardan gelse bile- bir askeri zorlayarak onu kendi pantolonu ile parmaklığa asmasını ve intihar masalını anlatmasını sağlayamazdı. Ya da işkenceyi çok ileri götürerek intiharın masal değil, tek çıkış yolu olarak görünmesini gerçekleştiremezdi.

Bir rahatlama: Nöbetçiler arasında Trinidad'dan askerler vardı: Hans ve Islandia gelip yemeği bırakmış ve gizlice gülümseyerek tekrar gitmişti; ve filmleri en küçük detayına kadar anlatan o asker; onun sabah okuma seanslarını bölen küçük siyah şarkıcı; bu lanet olası orospu çocukları, o korkunç yalnızlığı içinde ona eski arkadaşları gibi görünüyorlardı.

Obur Gulus Lupus ise onu gerçek dünyaya döndüren kişi olmuştu. David onu gördüğünde neşe ile selam vermişti: "Selam, onbaşı, nasılsınız?": onu yukarıdan aşağı, gözlerinde açıkça okunan "Siz burada mısınız? Sizi serbest bırakacaklarını söylememiş miydiniz?" sorusu ile süzmüş ve hiç cevap vermeden, zafer dolu bir eda ile dönüp gitmişti. Gerçekten de zafer kazanmıştı; onu tamamen ümitsizliğe yuvarlamayı başarmıştı.

Bunlar kötü günlerdi, sadece ada şoku bile yeterince kötüydü, ayrıca belirsizliğin getirdiği güvensizlik duygusu onu yıpratıyor ve farketmeden gücünü tüketiyordu. Kışlada en az yirmi kilo vermiş olmalıydı.

Pepe Martinez olağanüstü bir tip olmalıydı; bin günden fazla adada kalmış; ne çıldırmış ne de kendini asmıştı. Üstelik ona özel

bir kinle, inanılmaz eziyetler yapmışlardı: Biri David'e olayı anlatmıştı: Onu adaya getirip Jose Artigas'ı*: kendini asan bir companeroyu göstermişler, sonra da yan hücreye hapsedip yanına bir de ip bırakmışlardı.

Daha sonra akıllarına gelen bir fikri uygulayarak -bunu psikolog Britos'un mu, yoksa başka birinin mi akıl ettiği bilinmiyordu- onu Beto Cia'nın hücresine koymuşlardı.

Pepe buna karşı çıkmıştı ve bu, sebepsiz değildi. Beto Cia MLN'nin en önemli eylemcilerinden birisiydi, ancak yenilgi onun politik çizgisini yeniden düşünmesine neden olmuş, bu nedenle de silahlı savaşa ve devrimci amaçlarla zor kullanımına karşı çıkmaya başlamıştı.

Ayaklarının altındaki sağlam toprağı kaybetmişti; bu anlaşılabilir bir şeydi: "Bizler, her konuda yanıldık; ve ben, yanılgılar uğruna insanları öldürdüm" demek kolay olmalıydı; kendisini bu durumda bulan herkes, eğer sinik değilse, ayaklarının altındaki toprağı kaybederdi.

Bir gece David'in Beto'ya bekçilik etmesi gerekmişti; kötü görünüyordu, çok zayıftı, hırıltı ile nefes alıyor; iskemleden mateye, mateden sigaraya, sigaradan tekrar iskemleye sıçrıyordu. Yatıştırıcı ilaçlar ile tıka basa doldurulmuş olmasına rağmen elektriğe tutulmuş bir kukla gibiydi.

Ancak olayın en kötü yanı, Beto'nun çılgınlığı yüzünden askerlere yardım etmek istemesiydi; onlara her şeyi anlatıyordu: Libertad'da olan ve hayal ettiği tüm politik faaliyetleri açıklıyordu. Her gün bir çavuşla birlikte, küçük bir odaya kapanıyor ve hücresine döndüğünde açıkladıklarını companerosuna da söylüyordu.

Bazıları, o kadar deli olmasa da onun ölümüne yardım edilmesi gerektiğini düşünüyorlardı; diğerleri ise onun hareketlerinden sorumlu tutulamayacağı, bu yüzden de ona dokunulmaması gerektiği kanısındaydılar. Sonuçta problem kendiliğinden çözüldü: hastalığı öyle bir safhaya erişti ki askerler onu dinlemez oldular.

Pepe ile birlikte günün yirmiüçbuçuk saati bir hücrede tutmak istedikleri adam işte buydu; ve karşı koydu, gerçekten de karşı koydu. Onun bu sakin inadını kırmaları çok zordu, askerler onunla savaştılar, fiziksel saldırganlığın sınırlarına kadar zorladılar, her se-

* Jose Artigas, doçent, 1973'te tutuklanmıştı ve 15 Haziran 1976'da Libertad Hapishanesinde öldüğü sırada 34 yaşındaydı. Mayıs 1976'da cezalandırılarak adaya gönderilmiş; bir ay sonra da kendi üniforması ile kendini asmıştı.

beple adaya götürdüler ama o kendini iyi tanıyordu ve aynı kökenden geldiği için her türlü hileyi, numaralarını biliyordu, bu onun en iyi bildiği talim sahasıydı.

Hücresine gelip ondan Beto hakkında açıklama yapmasını isteyen küçük onbaşının onu alt etmesine olanak yoktu. Pepe ona, Beto'nun bir psikiyatri kliniğine yatırılması gerektiğini ve eğer sağlığının büsbütün bozulmasını istemiyorlarsa gerçek bir terapi görmesi gerektiğini söyleyerek, bu durumu ile her hücre arkadaşı için ilave bir işkence aracı durumuna geldiğini de ekledi.

Cevap olarak onu 106 günlüğüne adaya gönderdiler. Bu süre sonunda onu ceza hücresinden çıkartmalarının nedeni ise hakkında yeni bir dava açıldığını bildirmekti. Küçük onbaşı, Pepe'nin kendisine hakaret ettiğini söylemişti. İki asker tanıklık ettiler ve ona zorunlu hizmetli, Libertad'a gelip de Pepe'yi bir kez bile aramayan bir askeri avukat tuttular.

David ceza hücresinde bir hafta, ona sonsuz gibi gelmesine rağmen, sadece bir hafta kalmıştı ve sonunda bir çavuş hücresine girip kafesi açarak ona emretmişti:

"Gidelim"

"Evet, ama nereye?"

Jaime Gerschuni: Bu isim bana hiçbir şey ifade etmiyordu. Kollarım iki yanda, yüzüm duvara dönük, eşyalarımın -şilte ve bohça- yanında duruyor ve hücre kapısındaki levhaya bakıyordum: askerler idari işlemleri tamamlarken incelediğim fotoğraf ve isim bana anlamsız geliyordu.

Tito Gregory o anda koridorun mazgal deliğinin bronz kapağını parlatmakla meşguldu, yanımdan geçerken çenemle kapıdaki kartı işaret ettim:

"Sen, bu nasıl biri?"

"Onu tanımıyor musun?" dedi Tito, "Onun kim olduğunu gerçekten bilmiyor musun? O Jaime Perez, yani Bolsche"

Aynı anda askerler kapıyı açtılar ve çok temiz yüzlü, küçük, yaşlı bir adam gördüm; aydınlık gözler, doğal bir kel kafa; beton sırada otururken ayakları yere erişemiyordu ve öğrenciler gibi sağa-sola sallanarak renkli yünden, kocaman ilmekler ile küçük bir bere örmekteydi. Hücre bu küçük şapkalarla doluydu, kum rengi zeminde toz topakları vardı, battaniyeler renklerini yitirmişlerdi, bu hücre son temizlendiğinden bu yana epel zaman geçmiş olmalıydı.

İçeri girdim, paldır-küldür ortalığı topladım, taşkın bir enerji ile:

"Ben Campora'yım" dedim, "Ya sen? Nerede yatıyorsun? Aşağıda mı yukarıda mı? Hücreyi ne zaman temizliyorsunuz? Ne zamandan beri buradasın? Daha ne kadar yatacaksın? Libertad'da durum nasıl? Anlatsana!"

Yaşlı adam cevap vermedi, korkmuş görünüyor ve dikkatini yün şapkasına vermeye çalışıyordu. Elleri koca koca ilmekleri atarken titriyordu. Benim olağan dışı sessizliğimden yararlanıp:

"Yaklaşık bir ay olmalı" dedi.

"Buraya geleli bir ay mı oldu?"

"Beni geri getirdiklerinden beri bir ay" dedi.

"Demek sen Jaime Perez'sin?"

"Evet"

"Ama kapıda gördüğüm isim, Gres...."

"Onu değiştirdim, zor söyleniyordu: annemin soyadı olan Perez'i kullanıyorum; politika yüzünden, anlıyor musun?"

Hücreyi Jaime Perez: Merkez Komite Sekreteri, Uruguay Komünist Partisi'nin iki numaralı adamı ile paylaşıyordum.

1974'ün sonunda, ikinci kattaki bir yıllık izolasyondan sonra, beni San Jose Kışlası'na aktardıklarında çok az komünist mahkum vardı. Libertad'da bulunmadığım süre içinde gerçekleşen pek çok şeyi hiç anlayamadım; diğerlerinin yanı sıra komünistlere yapılan baskıları, nasıl üçüncü katta toplandıklarını, neden tek bir adamı - Jaime gibi bir adamı- ikinci kata attıklarını ve askerlerin onu "Çok Tehlikeli" olarak tanımladıklarını bilmiyordum.

Jaime bir zamanlar benden daha iri yapılıydı, gülle atmada ve ciritte madalyalar kazanmış bir atletti ve benden altı yaş bile büyük olmayan bu küçük adam, aşırı derecede yıkıcı bir makinenin ardından çılgınlığın sınırlarına varmış, Parkinson hastalığına yakalanmıştı.

Tutuklandığında Punta Carretas'a getirilmişti. Onu askerlerin Montevideo'nun bir banliyösü olan Punta Gorda'daki gizli binalarında ilk makineye atmışlar, sonra da Libertad'da iki B'nin izolasyon hücresine hapsetmişlerdi ve çok hırpalanmıştı.

Kısa süre sonra onu ikinci kere alıp götürmüşler ve cehennemi yaşatmışlardı; ona tüm ülkeyi; adını bile öğrenemediği köyleri ve kışlaları dolaştırmışlardı. Onu asıp eklemlerini yerinden çıkartmışlar; evine girerek karısı ile üç çocuğunun seslerini banda alıp yan odada çalarak makineye atıldıklarını söylemişlerdi. Onu çıldırtmışlardı, onbaşıya Fidel Castro ile konuşması ile Nikita Chruschtschow ile buluşması gerektiğini söylemiş ve Moskova'da ..... ama on-

dan bilgi alamamışlardı; kimseyi gammazlamamıştı, suçlanacak bir şey yoktu; her tür korkunç uygulamaya karşın direnmişti.

Hücrede, tutuklanmasından üç ay önce çekilmiş bir resmi vardı; genç, güçlü, siyah bıyıklı bir erkek. Bu küçük, yaşlı adam ise - onun insancıllığını ve kalitesini sadece zamanla öğrenebilecektim- ben geldiğimde, titrek elleri ile yemeğini ağzından düşürüyor, tuvaletin dışına işiyordu.

Daha sonra bana, gözlerinin o anda ne görmüş olduğunu anlatacaktı: Sıska, saçı sakalı yer yer pis ve uzamış, gerilim dolu bir mahkum, yeni bir şilte ve torba ile gelip ona yeni hücre arkadaşı olduğunu söylediğinde kendi kendine: "Ya bu ne demek oluyor?" diye sormuştu; "Bu yeni işkence ne çeşit bir şey?"

Yine ikinci katta, A Blok'taydım. "Bu demektir ki boğazına kadar battın Chichi, seni buradan Gardel bile çıkartamaz".

Hücrede iki saat kaldıktan sonra Libertad'ın pencereciği çalışmaya başladı: "Ne ihtiyacın var? Nasılsın? Senin Almanya'da olduğunu sanıyorduk, sana nasıl davrandılar? Trinidad'dan. mı geliyorsun? Manera nasıl? Ya Wasem, o da orada mıydı? Bir şeye ihtiyacın var mı? Sağlığın nasıl? Çok zayıflamışsın".

Bu bir rüzgâr hortumuydu ve o gün başlayarak bir ay boyunca hiç durmadan devam etti. İki yönlü bir fırtına: Ben "Kışla"daydım ve güvenilir biriydim; hapishane eskisi gibi görünüyordu ama, bazı şeyleri yeni baştan öğrenmeliydim. "Biraz daha fazla baskı var sanırım": "Biraz daha baskı mı? Şu anda gevşeme döneminin tam ortasındayız Chichi; hemen iki yıldan beri baskı altındaydık; öyle zamanlar oldu ki, ikinci kattaki yüzelli companeradan sadece iki tanesi "ara"ya çıkabildi. Nestor Peralta 120 gün cezalıydı"

Anlamı yoktu: Boşlukları hiç dolduramayacaktım. Bana son dört yılda olanları tekrar tekrar anlattılar -ve hep hapishanenin tek bir bölümü hakkında bilgi sahibi olabilecek; Libertad'ın tek bir parçası olan ikinci kat ile konuşabilecektim. Ne barakalarda ne de diğer dört katta olanları öğrenemedim; tutuklama, intihar, ihmalkar tutum, ya da bir sürü kısıtlama yüzünden meydana gelen ölüm olaylarının detaylarını ve tarihlerini birbirine karıştırıyordum.

Tıpkı hummaya yakalanmış biri gibi "ara"da tur atıyor, companerolardan sürekli bilgi ediniyordum.

"Kütüphaneyi çöle çevirdiler Chichi. Aylarca kapalı kaldı; onikibin kitabımız olduğunu hatırlıyor musun? Biraz okumuş bir subayı görevlendirdiler; adam 3 ay boyunca ter dökerek sonunda müdürün sağ kolu olan bir işbirlikçi kolleksiyoncusu haline gelinceye ka-

dar uğraştı: Ve gerçekten de başardı, hepsini ayıkladı. Bize kitapları ailelerimize geri göndereceklerini söylemişlerdi, ama mutfağın arkasındaki çöp fırınında kalıntılarını bulduk."

"Marcel Proust'un "Kayıp Zamanı Ararken" isimli kitabını alarak büyük bir dikkat ve özenle içine "Kapital"i yerleştirmiştik; her aramada açık açık masanın üzerine konur ve kurtulurdu.

Bu akla gelecek en son şeydi. İnanabiliyor musun, Proust'u yasakladılar! Her şeyi tamamen temizlediler: psikoloji, biyoloji ve Yunanistan'dan Robespierre'e kadar tarihe ait hiçbir şey kalmadı, hepsi gitti. Belki ikibin kitap duruyordu. Yakada hiçbir şey taşınamıyordu, barakaların yük arabalarına lastik tekerlek takmışlardı; şeker kamışı işçisi Cholito Gonzales'i Buenos Aires'den döndüğünde tutuklamış ve ikinci katta, soldan birinci hücreye hapsetmişlerdi. Numaranı futbol şortuna bile dikmek zorundaydın; beşinci çok serbest, rahat bir kat haline gelmişti; bazı işbirlikçileri ödül olarak buraya aktarmışlardı; Psikolog Bristos? Hep aynıydı, hiç değişmemişti; iki B hâlâ en kötü bölümdü; üçüncü bolşeviklerle doluydu; mektup krallarını biliyor muydum? İkincide görevli Fedayin Mirza (ben giderken Bradburry'nin bir kitabını okumaktaydı) şimdi birincideydi ve yakında da serbest bırakılacaktı; çıldıranlardan biri de Colombia'ydı, hatırlıyor musun? Galleguito Mas Mas'da öyle, onu mahvettiler, pencereden uluyor."

Bu çığ beni neredeyse ezmişti. Koridor bana hastalanmışım gibi bakıyordu: "Biafra'dan gelen adam", geri gelen ve tükenmek üzere olan biri daha.

Ve alışılmış hareketlerle koridor benimle ilgilenmeye koyuldu. Falucho Bassini beni vitaminlerle tıka-basa doldurdu, iştahımın açılmasını sağladı. Yemeğe ve konuşmaya başladım. Bütün gün yiyor ve konuşuyordum. İnsan adadan döndüğünde çok konuşurdu. Hele "Kışla"da üç yıl geçirmişse. Ondört gün sonra sakinleşmeye ve "uzaklara bakmaya" başladım; mektuplarımda da yazdığım gibi, sonunda atının eğerini çözdüm ve kendi kendime, bu kez gerçekten inanarak: "Evet Chichi, artık bitti; artık dışarı çıkamayacaksın" dedim.

Yeni bir durumla karşı karşıya kaldığım zamanlar onu gizli bir cetvel ile ölçerdim: "Ve her açıdan bakıldığında, bu ne anlama geliyor?" Bu benim mekanizmamın karşı olayıydı; beş yıl önce bile olmuş olsa, en hafif çağrıma cevap verirdi; kumpas ve parametre, akkor halinde içimde yaşıyorlardı.

Askeri araba Amazonas'tan çıkıp, çılgın bir süratle Rambla'ya

saptığında kendi tutuklanışının şokunu henüz üzerinden atamamıştı. İki nöbetçinin arasında, kelepçelerle, çıplak ayak, sessiz bir yılgınlıkla dolu otururken kendi kendine nereye götürlüdüğünü sordu. Şöförün yanında, komiser Campos Hermida'nın emrindeki ikinci adam olan ve makineli tüfeği ile banyo kapısını kırmak isteyen dev asker oturuyordu. David "Beni polis merkezine götürüyorlar, orada beni kıymaya çevirecekler" diye düşündüğü anda dev asker pençesini şöförün dirseğine koyarak "Buradan sapın!" dedi. Şöför sert bir fren yapıp köşeden döndü ve tekrar gaza basarak yola girdi. Dev asker sıkıntısını gizlemeden "Askeri hastaneye gidiyoruz; emir böyle" dedi.

Nöbetçi doktor başındaki yarayı inceleyip, "Kendinizi kaybetmiş miydiniz?" diye sorduğunda David soruyu ikiletmeden hemen cevap verdi: "Evet, sayın doktor, korkunç bir darbeydi. Bayılmışım; ölü gibiydim".

Dev asker gözünü ondan ayırmıyordu ve doktor sonuç olarak "Bu adamın kontrol altında tutulması gerek" dediğinde karşı çıktı: "Bu adamı ben götüreceğim" dedi. Askerle doktor biraz uzaklaşıp konuştular. Kısa süre sonra doktor geri gelip sesini alçaltarak David'e "Merak etme, burada kalıyorsun" dediğinde rahat bir nefes almıştı.

Nisan, Mayıs; Mayıs, Haziran 1972. Hastanede dört gün ("Seni burada daha fazla tutamayız"); polis merkezi: tecrit, Punta de Rieles: dayanılabilir -bu merhamet iki ay sürdü, Amazonas'tan tam iki ay sonra yağmurlu bir gecede askerler onu dışarı çıkardılar, ellerini arkasında kelepçeleyerek arabaya tıktılar; gözlerini bağlayıp başını bir palto ile örttüler: başında başlık olan biri karanlığın içinde yönünü bulmak için en ufak sesleri bile dinler, en küçük bilgileri bile değerlendirir, düzenler ve analiz ederdi; sonuçlar çıkartır, zaman ve mekan kavramlarını yeniden bulmaya çabalardı. Sen de aynı şeyleri yaptın. Alıştığın düzen, ayakların bastığın sağlam zemin kaybolmuştu ve durum senin için dayanılmaz hale gelmişti. Yanılgılar korku uyandırıyor, seni felç ediyor ve o soru seni sürekli takip ediyor, gücünü tüketiyor ve hiç rahat bırakmıyordu: "Şimdi ne olacak? Bundan sonra ne var?"

Araba gecenin içinde ilerlerken kişisel savunmanın zayıf noktalarını irdeliyordun: Ne biliyorlardı? Neyi bilmek istiyorlardı? O tehlikeli tarihte nerede olduğunu sorarlarsa ne söyleyecektin? O eylemdeki payını nasıl gizleyecektin? Direnme yöntemin nasıl olmalıydı?

Seni esaslı bir makineye atacaklardı, gerçek bir makineye: bu kez, seni 1971'de yakaladıklarında olduğu gibi dört tokatla kurtulumayacaktın. Korkuyordun, evet, hem de çok; ama konuşmak aklının ucundan bile geçmiyordu. "Buna da dayanacağım, o kadar!" Nasıl? Nereden biliyordun? O an geldiğinde sana ne olacağını, neler yapacaklarını görecektin. Denizaltı, mutlaka; ya elektroşok? Nasıl bir şeydi? Sana kocaman bir bilinmezlik cevap verdi: Başkalarının tanımlamları hiç işe yaramıyordu.

Okaliptüs ağaçlarının güçlü ve taze kokularını algıladın; yağmur dinmek üzereydi ve gecenin derinliklerinde bir kaç kurbağanın vıraklaması duyuluyordu. Araba bir virajı döndü ve durdu. Benzin kokusu ve motor gürültüleri: "Acaba bir panzer alayı mı?"

Seni aşağı indirdiler; bağlar gözlerini acıtıyordu; sana giydirdikleri başlık eski bir kışla parkasıydı ve açık kısmı arkada kalmıştı; ciğerlerin hava ihtiyacı ile yanıyordu.

Kelepçelerini çıkartıp soyunmanı emrettiler. Seni arama pozunda durdurdular: bacaklar iyice ayrık, kollar açık ve avuç içleri yukarı doğru dönük; aylardan Hazirandı ve çok soğuktu. Bir tür hangardaydın, zemin kaba çimentoydu ve soğuk seni delice titretiyordu; kasların kendi istedikleri gibi davranıyor, kasılıyor ve kendiliklerinden hareket ediyorlardı; çılgınca bir dans yapar gibiydin.

İlk darbe geldi: bu, açık elle sırtına vurulan tokat gibi bir darbeydi. Vuruş beklenmedik, yüksek bir çığlık atmana neden oldu. Bir darbe daha:

"Konuş, orospu çocuğu!"

Bir çığlık daha, bir darbe daha; tekrar bir çığlık ve korkunç bir sevinç duygusu: "Hepsi bu kadar mı?"

"Bağırma ibne, duyacaklar"

Duyacaklar mı? Daha yüksek sesle bağırmaya başladın. Yakından gelen bir su sesi duydun. "Denizaltı" diye düşündün. Su basıncı azdı, bir bahçe musluğundan gelir gibiydi ve aktığı kap hiç dolmayacakmış gibi görünüyordu.

Seni kaldırıp fıçıya sokmak isteyenler üç veya dört kişiydiler, ama sen ayaklarını sallayarak yılan gibi kıvrılıp döndün, kendinde değildin; daha önceleri bu kadar güçlü ve bu kadar korkak olabileceğin hiç aklına gelmemişti; seninle başa çıkamadılar ve suya ayakların aşağıda, dik olarak girdin; onu hissettin; acaba bir at yalağı mıydı? Dibinde zincire bağlı bir tıpa vardı, ayağını takıp onu yerinden çıkardın.

"Bu orospu çocuğu varili boşalttı" asker kıyameti kopartıyordu.

Seni bıraktılar, suyun yeniden aktığını duydun ve sana uyarı gibi gelen bir sürü tokat yedin. Çığlıklar atarak karşılık verirken düşünecek zamanın da olmuştu: "Eğer makine dedikleri buysa, anlatılan hikayeler doğru olamaz"

"Sen Tupamaro'sun, konuş!"

Seni kaldırdılar, bir an havada tuttular ve bu sefer varile başaşağı girdin: su yuttun, boğuluyordun.

Kimlerle birlikte çalıştığını, binanın nerede olduğunu, "Karın-"ın kim olduğunu, silahların nasıl transfer edildiğini bilmek istiyorlardı. Daha Amadio Perez'in ihanet ettiğinden ve şimdiden kesin bilgiler elde ettiklerinden haberin yoktu.

İnkar ettin: "Evet, ben Tupamaroydum, ama uzun zaman önce örgütten ayrıldım; rahat bırakılmak istiyordum, ailemle yaşamak, uzaklara, Avustralya'ya gitmek istiyordum."

Ve devam ettiler; dayak, varil, sorular ve cevaplarla dolu bir dönme dolap, tehtidler ve bahaneler, saldırılar ve yumuşamalar; bunun eninde sonunda biteceğini, sonsuza dek devam edemeyeceğini düşünüyordun: "Dayanmalıyım, dayanabilirim; sonunda mutlaka yorulacaklar"

Ve yoruldular; iki saat sonra mıydı? Sana körlemesine kurulanman için bir havlu verdiler. Ve bu garip noktada kendi kendine: "Bunu gerçekten hiç kimseye anlatamam" diye düşündün, "Makinede havlu: bu bir ayıp".

Sana elbiselerini verip giyinmeni söylediler. Gözlerin bağlı, başında başlıkla bir iskemleye otortup sıkıca bağladılar: ellerin arkada, bacakların eskemlenin ayaklarına yapışık, dik durmana ve zorlukla nefes almana neden olacak bir pozisyonda: onbeş dakika sonra tüm vücudun karıncalanmaya başlamıştı.

"Kımıldama, lanet, kımıldama!"

Nöbetçi bıraktıkları askerin sesi önünden, yedi ile on metre arası bir uzaklıktan geliyordu orada elinde bir M-1 ile oturuyordu, dipçiğin yere çarptığı sırada çıkarttığı metalik sesi tanımıştın.

Ellerini arkanda oynatırken bağların o kadar da sıkı olmadığını farkettin. Deriden yapılmış ve esnektiler (belki de bileklerinde belirgin izler bırakmaması için) ve baskı altında kolayca gevşiyorlardı.

Askerin ilk hörultusu sana kadar ulaştı. Daha büyük bir güç sarfederek ellerini düğümlerden kurtarmayı başardın. Ellerin hissizleşmişti, dokunduğun şeyi duyamıyordun. Parmaklarını açıp kapadın, yeniden hayata döndüler.

Beş veya altı asker sağındaki bir odada konuşuyorlardı. Nöbetçi esnedi, hafifçe öksürdü, keyifsizce "Kımıldama lanet olası" dedi.

Kısa bir süre sonra dipçiğin yere vurmasından çıkan "pat" sesi tekrar duyuldu. Bir elini kaldırıp başlığın kaba kumaşına dokundun, yukarı çektin, gözlerindeki bağa dokundun ve elini çabucak tekrar arkana sakladın. Askerin horultusu şimdi motor gibi düzenliydi; adam tamamen kendinden geçmişti. Elinle yeni bir deneme daha yaptın; başlığı yukarı kaldırıp göz bağını biraz çekmeyi denedin ve çok sıkı bağlanmış olduğunu farkettin, elini sakladın. Bir dakika sonra yeni bir keşif denemesi ve: Aynı sonuç.

Durumu tekrar gözden geçirdin: Motor sesleri, okaliptüs kokusu, ağaçlara vuran yağmur, kurbağalar, bir panzer birliğinde, belki de Carras'taydın, orası çok büyük, hektarlarca ve hektarlarca uzanan bir arazi ile çevriliydi; günlerce, yakalanmadan koşabilirdin.

Karşında uyuyan bir adam oturuyordu. Adamın silahı ve silahın şarjöründe de sekiz kurşun vardı. Gözündeki bağı sıyıramıyordun, harşeyi riske atmaya hazır olduğunda yırtman gerekiyordu ve tekrar bağlayamazdın. Askerin üzerine vahşice saldırmalı ve silahı elinden almalaydın. Diğerleri bunu duyup geleceklerdi. Ateş ederek kendine yol açıp koşmalıydın.

Her hamleyi, her hareketi hesapladın; bu iş çok tehlikeliydi ama yapılabilirdi. Ancak çözmen gereken bir detay daha vardı: Gözlük. Gözlerini bağlamak üzerine koyduklarını duymuştun. Masa iskemlenin yakınındaydı. Pekala: başlığı ve gözbağını yırt, gözlüğü bulup tak, askerin üzerine saldır, silahını al..... ama ya gözlüğü bulamazsan?

Kör gibi ilk karşına çıkacak duvara toslardın! bir kurşunla veya rezillikten ölebilirdin. Bu traji-komik bir geceydi; nöbetçinin horultusu, mutfaktan gelen konuşmaların kesik kesik duyulan bölümleri, körelmiş duyularının isyanı ve -asla affedemediğin- işkence edilmiş bir korkağın duraksamaları.

Öğleden sonra geç bir saatte askerler onu aldılar ve tek bir adım bile atacak durumda olmadığından kaldırıp arabanın zeminine fırlattılar. Araç harekete geçti. "Punta de Rieles'e geri götürüyorlar? Bizim çocuklara insanın makineye direndiğini, hem de iyi direndiğini söylediğimde ne kadar sevinecekler! Belki de Punta Carretas'a giderim: Bu harika olur, oradan tekrar kaçabilirim."

Yolculuk uzun sürdü ve araba durduğunda geçiş izni verildiği anlamına gelen bir ıslık sesi duyuldu. "Burayı tanımıyorum". Yakında tanıyacaktı; Montevideo'nun 1 No.lu Piyade Batarya Kışlası'ndaydı, meşhur "Florida" bataryası.

Bu kışlayı meşhur eden, Bueco'da oturanların geceleri duyduğu çığlıklardı.

Asker, tam siestanın son anlarının tadını çıkartırlarken geldi: sert bir açılış sesi, yarı aralık kapı, otoriter bir ses:

"Görev" diye kükredi.

Pucho filozofça bir yorum yaptı:

"Ne karakter sahibi adam!"

Koridora çıktık; işbölümü:

"Sen ıslat, ben silerim" dedim.

Şehirlerdeki çöpçülerin kullandıkları cinsten çalı süpürgeleri, el yapımı faraş, kocaman, mükemmel, geniş metal saplı bir lastik kurutucu, kova ve bezlerle silahlanmıştık.

Su dolu kovayı orta köprüdeki arabanın yanında bıraktık. Pucho ön tarafa gitti, ben de arka tarafa; onun elinde çalı süpürgesi, benim elimde ise sokakları süpürmekte kullanılan cinsten bir süpürge vardı; ortada buluşuncaya kadar süpürdük. Bazan süpürgem istemeden bir hücrenin kapısına vurduğunda "İçeri gelin", ya da "Yavaş ol atım, yavaş" diyen dostça bir ses duyuluyordu.

Pucho döşemeyi parça parça ıslattı, su serpti, bende lastik kurutucu ile üstlerinden geçtim. Koridor ayna gibi olmuştu.

Bir asker nöbetçi köprüsünden baktı ve yanındakine:

"Bu boklar koridorun nasıl temizleneceğini bir türlü öğrenemediler. Şu hale bak" dedi.

Masum bir ses tonu ile:

"Nasıl daha iyi yapıldığını bana gösterir misiniz, sayın asker?" diye sordum.

"Başka zaman" dedi.

Arabayı dikkatle çekerek arkaya doğru ilerledik. Pencere kapaklarını açarak "çöp" diye seslenen kişi çok eski, alışılmış bir şakaya da katlanmalıydı:

"Çöp sensin"

Bunu engellemek için resmi tanımlamada kullanılan "artıklar" diyorduk. Her hücrede kapı ile duvar arasında karton bir kutu dururdu; içinde ne ekmek ne de yemek artığı bulunurdu -askerler daha da az versinler diye mi atalım?- sadece süzülmüş çay artıkları ve el işlerinden kalan çöpler olurdu.

Ve hazineler; gerçek bir temizlik; bir mahkum, kendisi için değerini kaybetmiş, ama bir başkası için değerli olabilecek veya kullanılabilecek şeyleri (gerçekten de zavallı ıvır-zıvırlar: küçük bir şişe, tuvalet kağıdı rulosunun içindeki karton boru v.b.) çöpe atmaz, gö-

revliye verirdi.

"Bu küçük şişeyi ister misin?"

"Şunu mu?"

"Bir işe yarayabilir, bunlar değerli şeyler"

"Kes artık Jean Valjean; ver, haydi ver, bakalım başka bir zavallının buna ihtiyacı var mı?"

Pucho nezaket tanımazdı: sadece ayrılanları değil atılan çöpleri de karıştırır, ayıklar, bulup çıkarır ve sunardı:

"Şu deri parçasını ister misin?"

"Sofayı kaplamak için mi yani?"

Pucho tekrar bakar ve düşünürdü: Bok, bu hiç kimsenin istemediği bok ne işine yarardı ki? Sonunda onu gizli torbasına veya çıkınına; uzun süren bir halk savaşından kalma malzeme, biçim ve nesnelerin; kullanılamayacak, kilitli, yırpanmış artıklar dünyasına eklerdi.

Hazineler: Birisi yenisini yaptığı için küçük, elyapısı faraşından vazgeçmişti, veya değerli bir karton kutu ya da plastik bir kap; alım-satım olmayan toplumsal bir bitpazarı: Kim önce gelirse, önce o alırdı; bazıları eşyalarını öylesine hayranlıkla saklarlardı ki, diğerleri çeşitli garip bahanelerle ve mahkumların o bitmeyen malzeme açlıkları ile beslenen alışkanlıkla hücresini ıvır-zıvırlarla doldurduğuna inanırlardı.

Eğer askerler David ile Jaime Perez'i aynı hücreye koyarken (Tupamaro ve Komünist) kedi köpek gibi hırlaşacaklarını düşünmüşlerse çok yanılmışlardı.

David geldiğinde Jaime bir aydır hapisteydi ve cezalı olduğu için "ara"ya çıkamıyordu. Koridor ona fırsat buldukça berelerini örebilmesi için renkli yün parçaları bulup veriyordu.

Şu anda onun fiziksel ve ruhsal sağlığı ile ilgilenilmesi gerekiyordu: O, hasta bir yoldaştı: Makinede çok fazla hayal dünyasına dalmış, Parkinson hastalığı ile geri dönmüştü; bazan konuşurken bakışları bir noktaya takılıyor, cümlesinin orta yerinde duruyor ve zamanı unutuyordu.

Koridorun teknik ekibi işi ele aldı. Biraz tıp bilgisi olan Manso Dunter, David'e gerekli talimatları verdi: Beslenme ve tabletlerle başlayıp, onunla anlaşmanın yolları ve yöntemleri ile devam edeceklerdi.

Tedavi düzenli ve yararlı, sonuç ise olağanüstüydü. Ayaklarının üzerinde sallanıp sendeleyen Jaime, hareketlerini koordine etmeye başladı, kaslarını yeniden çalıştırdı ve bir kaç ay sonra antre-

man yapmaya, futbol ve voleybol oynamaya başlamıştı.

Zekası, en ufak bir hasar izi bile kalmadan yeniden berraklaştı, deneyimli ve hızlı bir okuyucu olarak kitaptan kitaba geçmeye koyuldu; hevesle "Çelik nasıl sertleşti" veya Gorki'den "Ana" gibi kitapları okuyordu.

Tupamarolar; özellikle de yeraltı ve kodes tecrübesi olanlar bu tür kısıtlı bir toplum yaşamına alışıktılar. Jaime zamanla, sabır ve sevgi dolu davranışlarla bunu öğrendi ve adım-adım koritorun Tupa ortamını keşfederek bunu benimsedi.

Konuşma gereksinimleri ile kısa zamanda birbirlerini anlamışlardı: Ne birinin "Teröristleri"; ne diğerinin "Reformistleri"; ne "Bu cesur, ama yanılgıya kapılmış genç insanlar"; ne de "Şu geleneklerle sınırlanmış komünistler" vardı. Her biri diğerinin örgütçülüğüne ve militanlığına saygı gösteriyordu ve karşıtlar olarak birbirlerini saymaya başlamaları da uzun sürmedi.

"İnsan seninle konuşabiliyor" dedi Jaime, "Sende antikomünistliğin izi bile yok"

"Seninle de" dedi David, "sen fanatik değilsin"

İstekli oldukları sürece, her gün, dört saatlerini karşılıklı konuşmalara ayırmak konusunda fikir birliğine vardılar, ve her zaman da istekliydiler. David ona ne verebilirdi? Örgütün tarihçesi, çizgisi, eylemleri, bu eylemlerin eleştirisi; giderek onun da tanımaya başladığı companeroların değerlendirmeleri; karşılıklı diyaloglar onları birleştiriyordu.

Buna karşılık Jaimei de ona Komünist Parti'nin yapısını ve tarihçesini açıklıkla anlattı, taktik ve stratejik hatlarını, uygulama yöntemlerini, Uruguay'daki sendikacılığı, S.S.C.B.'deki Komünist Parti XX. Kongresini, Macaristan ve Çekoslavakya'daki halk demokrasilerini açıkladı.

Çok konuşuyor ve karşılarındakini de sürekli dinliyorlardı; sonunda birbirlerini çok daha iyi tanıdılar. Amaç politik bir birleşme noktasına varmak değildi, sınırları kaldırmaya da çalışmıyorlardı. Onlar birlikte yaşayan iki mahkumdular, önlerinde uzun bir zaman vardı ve Uruguay'daki devrimci çalışma alanı yaban otları ile doluydu: "Biz onları ayıklayabiliriz, en azından sen ve ben, karşılıklı bir güven ortamı oluşturabiliriz."

Sonuçta Jaime; inandığı, uğruna makineye atıldığı, hapsedildiği ve tüm yaşamını verdiği Komünist Parti'nin reformist bir örgüt olmadığından kesinlikle emindi. O, yıllardır taktik açısından yanılmış bile olsa, devrimci istek ve amaçları olan bir örgüttü.

Ve Jaime inandı ki, çeşitli elemanların yanı sıra, pek çok politik analizin de gösterdiği gibi, MLN'de bu ülkeyi anlamak ve biçimlendirmek için bir formdu; silahlı savaşı yöntem olarak gerekli görmekle birlikte, kutsallaştırmıyorlardı: Siyasi/askeri bir örgüttüler ve "Halk kitlelerinin kartlarını kullanarak" oynamayı denemişler, doğru zamanlama yapamadıkları veya işlevlerini yerine getirmeyi bilemedikleri için hata yapmış, ama kendilerini eleştirerek sorumluluğu üstlenmişlerdi ve hâlâ bunun geçerliliğine, Uruguay tarihi açısından yararlı olduğuna inanıyorlardı.

Jaime'den militanlığın Bolşevik-ruhu'na hayranlık duymayı öğrenmişti. Onun komünist gençlik örgütünde bir genci nasıl siyasi olarak yönlendirdiğini -David hiç o kadar çaba sarfetmemişti- dinlemişti; 18 ay boyunca haftada iki kere, belirli bir saatte, sürekli ve hep aynı tempoda, bir kitle örgütünün gerektirdiği şekilde çalışarak.

Jaime Perez'in iki özelliği vardı: Bilgiyi değerlendirmek konusunda biraz da alışılmış bir yetenek -örneğin bir kaç ay içinde Yunan tarihi üzerine uzmanlaşmıştı- ve bunu pratiğe dönüştürmede tam bir doğallık - çok uzun zaman önce Sovyetler Birliğinde bir kursta öğrendiği diyalektik materyalizm onun için düşünce ve davranış biçimi haline gelmişti.

O, büyük, teorik savaşların adamı değil, daha çok, bazı soruların cevaplarını bilen bir adamdı ve inançları nedeniyle de tam bir tutucuydu.

Hücre, aile, mektuplar ve özlem; görev, elişi ve sırları paylaşmak; sadece siyasetle beslenmiyorlardı, hiç farkına varmadan aralarında bir dostluk da gelişmişti.

Bütün bunları askerlere borçluydular. Şimdi iki katlı hatalarını tekrarladıkları için bunu söyleyebilirdi: Önce bir komünisti diğer örgüte dahil mahkumların arasına koyarak politik çizgileri ve karşıtlıkları kışkırtmak istemişler, daha sonra istediklerinin tersi sonuçlar aldıklarını, bir çok yanlış anlaşmanın açıklanıp, düğümlerin çözüldüğünü anladıklarında onları tekrar ayırıp, her birinin, belki de eski düşmanlıkları sürdürmekte devam eden bir companeroya bu "iyi haber"i iletmelerini sağlamışlardı.

Göndermek için yazmadığım bir mektup
(Çocuklarım hapiste olmanın nasıl bir şey olduğunu bilmek istiyorlardı)

Libertad, 3 Mart 1978

Sevgili yavrularım!

Hapis olmak, her şeyden önce direnmektir. Ve farklı düzeyler vardır: Direnmek; seni yıkmalarını, parçalamalarını ve yok etmelerini engellemektir.

Birinci basamak: Hayatta kalmak, sonuna kadar canlılığını sürdürmek, yaşamak, zarar görmeden ulaşmak. Ve canlı dediğim zaman bu pek çok şeyi kapsar: Hazır olmak, mutlu olmak, insanlığa inanmak, insanın bir parçasının her zaman var olduğunu veya olabileceğini bilmek. Bu yaşama çok dikkat etmelisin; çok fazla yaralanmış, onların avucunda hapis, onlar ve Britos gibilerin dünyasında gelişen, büyüyen ve çok yakınında duran: Kararlı ve bu yüzden pek çok kurban vermek zorunda kalan yaşamına dikkat etmelisin. Kendine, sen kendin inanmasan ve hiç inanmayacak olsan bile çok büyük bir ödül olan bu anlamsız şeye dikkat etmelisin.

İkinci basamak: Canlı olmak: İnsan kalmak, değerli, doğru, yüce haklar talep etmek. Burada, hapishanenin neden olduğu -çok sayıda- ölüler hakkında konuşmamız gereksiz;aksine, yıkımlar, yaralar, seni yıkan, yaşlandıran, tembelleştiren ve ziyan olan kitleler hakkında konuşmalıyız. Hâlâ yaşıyorsun, ama artık tam anlamı ile kendi kendin değilsin: Ciddi bir yüz, acı dolu gözler, yalıtılmış bir tanık, yıkımın seyircisisin. Bazı konularda her zaman dilsizsin. Bunun bu kadar uzun sürebileceğini ise bilemezdin.

Üçüncü basamak: İnsan ve militan olarak kalmak. Sana, yararlı olmak eskidendi derler. Bu bana çok kötü geliyor: Senin hevesini, o coşkulu arzunu öldüremezler, bilincin ve iraden -senin kendi yaşamınla kıyaslandığında burada bile devam edebilir, ya da çok boş, unutulmuş, yalnız ve durgun olabilir. Hep eskiden okudğum bir şeyi hatırlıyorum: Grev organize eden bir Meksikalı -yapabildiği tek eylem buydu- vardı, onu 30 yıla mahkum ettiler ve kabullenerek.... demek istediğim insanın içinde biraz inanç kalmalıdır. Ve eğer kurtulabilir ve devam edebilirsen; militan kalmışsın, yararlısın demektir. Bu küçük çarpışmayı kazanmış, sen, sen olarak kalmışsan, bu cephede galip gelmişsin demektir. İnsanın gerçekten sorumlu olduğu tek şey, kendisidir. Bütün bunlar da direnmektir.

Direnmek dışında, yaralarına tahammül etmeli, bu yeni dünyada bir yanda pek çok şey, diğer yanda ise çok az şey olduğunu kabullenmeyi öğrenmelisin. Kendine karşı tanıklık ederek kendini suçlar, kendinden şüpheye düşersin. Nefret edilen, ayrı türden bir yaratık olmuşsundur ve buna alışman gerekir. Saatlerini boşuna,

kaçınmalarla değil; üreterek doldurmalısın, mahkumluğu bile sıkılmadan, bıkmadan, yılmadan, seni tüketen bu tekdüzeliğe, boşluğa teslim olmadan geçirmelisin.

Ve her an, her sebeple coşku duyabilmelisin. Hepsinden önce, bu Macho dünyasında, çocuksuz, şarkısız, gülüşsüz, sekssiz, işsiz bir adam olarak duygusallığını kaybetmemelisin.

Mahkumluğun başka şeylerine de alışmalısın, ama bunlar daha kolay; kendiliğinden olan şeyler: ışığı hiç söndürememek, hiç para, telefon veya araba kullanamamak, düşmanın çevrede olduğunu, seni çiğneyip sindirdiğini, penceredeki parmaklıkları ve savaşın sürdüğünü hiç unutmamak.

Ve şimdi, hepsini belleğine yükledikten sonra bu müsveddeyi yırtmak...

David kumandanla "Florida" Kışlası'na geldiği gün karşılaşmıştı. O gün onu arabadan aşağı itip, bağlarını çözdüklerinde bir omuzunu hiç kımıldatamadığını ve o kolunu kaldıramadığını farketmişti.

Onu banyoya götürdüler; makinede vücut fonksiyonları da kesintiye uğramıştı. Çok sarı, koyu ve uzun bir idrar boşalttıktan sonra kendini daha iyi hissetti. Ona yemek verdiler, iştahla yedi ve gücünün geri geldiğini duyumsadı. Bu anormal durum, sadece benzersiz panik duygusundan kaynaklanmıyordu, bedeni alışkın olduğu şeyleri bulunmadığında garip tepkilerle karşılık veriyordu ve günler, geceler ve yine günler boyunca süren bu anormal durumda, bir biçimde yeniden temposunu bulmaya çabalıyordu.

Kumandan onu, sıcak renklerle döşenmiş, fonda hafif müzik çalan, işlevsel bir biçimde düzenlenmiş bürosunda kabul etti. David girdiğinde ayağa kalktı. Davetkar görünümlü bir koltuğu işaret ederek:

"Oturun Campora" dedi.

Otuz yaşlarındaydı; beyaz tenli, düz, özenle taranmış siyah saçları olan bir adamdı. Toplam olarak: Bazan son derece hızlı ve uyumsuz bir mimikle, sanki gözü ani bir ışıkla kamaşmışçasına kasılan, ifadesiz bir yüzü vardı; ağzının bir yanı balık gibi, kısa bir krampla açılıyordu. Ancak bu tikler işkence sırasında tamamen kayboluyordu. Sakin bir tavırla:

"Size bir şey ikram edebilir miyim?" diye sordu.

"Hayır, teşekkür ederim, sayın kumandan" diye karşılık verdim.

Boyu benden biraz daha kısaydı; yaklaşık bir yetmiş. Kesinlikle şişman değildi, ama olgun çağdaki erkeklerde görülen cinsten bir göbeği vardı. Elleri küçüktü. Alçak bir sesle ve yavaş yavaş konuşuyordu.

"Birşeyler alın, çekinmeyin. Ben kahve içeceğim, ya siz?"

Bok, bu da ne demek oluyordu? Önce dayanılmaz bir kibarlık ile eziyet, şimdi de tıpkı karşılık beklemediği birine yaparmışçasına sunduğu bu öneri.

"Peki, teşekkür ederim" diye kabullendim, "bir çay lütfen"

Emireri odadan çıktı.

"Demek dün gece size bazı sorular sordular?" diye sondaja başladı.

"Korkunçtu, beni paramparça ettiler, sanırım bu konuda uzmanlaşmış kişilerdi" dedim.

"Hayır" diye karşı çıktı, "onlar eskilerdi. Size dokunmamışlardır bile. Hiçbir şey söylemediğinizi öğrendim"

Sesinde mesleki bir gurur seziliyordu.

"Onlara, tatmin olup da beni rahat bırakmaları için bile olsa, yalan söylemek istemedim" dedim, "ama çok canla-başla çalıştılar"

Kumandan beni karanlık, araştırıcı bakışlarla süzdü. Cevap vermeden önce bir süre durdu; bunu düşünmek için mi, yoksa karşısındakini sessizliği ile etkileyip puan toplamak için mi yaptığını bilmiyordum.

Sonunda, "Eskiler bu konuları bilmiyorlar" dedi, "bilenler bizleriz. Ama görüyorsunuz, ne kadar iyi anlaşabiliyoruz; insanar karşılıklı konuşabilir ve bazı zorluklardan kurtulabilirler. Öyle değil mi?"

Emireri elinde tepsi ile geldi ve sordu:

"Çay?"

"Buraya, beyefendiye" diye cevapladı kumandan.

Çayı büyük bir fincanda ve limon ile birlikte getirmişlerdi. Bir bacağımı diğerinin üzerine atarak, ayağımın ucunu alçak sehpanın kenarına dayadım. Çayımdan bir yudum alıp, ziyarete gelmiş biri gibi fincanı sehpaya bıraktım.

Kumandan bana tekrar baktı ve kendini toparlamak istermiş gibi bir süre durduktan sonra:

"Hakkınızda çok şey biliyoruz, Campora" dedi, "Örgüt hakkında da. Sizden, konuşmak istemediğiniz konularda konuşmanızı istemiyorum. Size sadece bu konuda bilgimiz olduğunu söylüyorum ve tam anlayamadığımız bazı noktalara açıklık getirmenizi rica edi-

yorum. Hepsi bu kadar"

Çayımdan bir yudum daha alıp bekledim.

"Kendi kaderinizin mimarı siz olacaksınız" dedi.

"Dün gece orada mıydınız sayın kumandan?" diye sordum.

"Dün gece? Nerede"

"Beni makineye attıkları yerde"

Kumandanın şaşkınlığı sahteydi, söze başladı:

"Bizler, sorguya çekilenleri uyarmak..."

"... bunlar CIA'nin el kitabından mı, sayın kumandan?" diye sordum.

Başı ile onaylar gibi hareket yaptı. Direnme yöntemimi buna benzer bir dizi hatadan yararlanarak oluşturmaya ve rakibimin dengesini bozmaya karar verdim. Belki de altı saat sürecek olan düelloyu kazanabilir, veya berabere bitirebilirdim. Eğer kaybedersem de kendimi suçlamamalıydım.

Kumandan -bunu söylemek bile gereksizdi- oyunun bütün inisiyatifini elinde tutuyordu. Bana bir fotoğraf gösterdi:

"Bunu tanıyor musunuz?" diye sordu.

Resimdeki, benim yeraltı yaşamımdaki "karım"dı.

"Hiç fikrim yok" dedim.

"Adı Nelida Perez" dedi kumandan.

"Hiç fikrim yok" diye tekrarladım.

"Ne demek yani, karınızı tanımıyor musunuz?"

"Karım mı? Yanılıyorsunuz, sayın kumandan; ben evliydim ama karımın adı Olga, Olga Machado"

"Negra" dedi kumandan.

Bir puan almıştı.

"Evet, ona Negra deriz" diye doğruladım.

"Ve örgütün izni ile ona para gönderiyorsunuz. Burada açıkça görülüyor: 'Federico'dan Negra'ya beşyüz Peso'". Federico benim gizli kod adımdı.

Bana Amazonas'tan alınan ve mükemmelen düzenlenip sıralanmış, görür görmez tanıdığım belgeleri işaret etti. İnandırıcı bir ses tonu ile:

"Jorge, kayınbiraderim Jorge ona parayı veriyordu, ama nereden geldiğini bilmiyordu; tabii Jorge'de bilmiyordu" dedim.

Az önce bana elinde "iyi kağıtlar" olduğunu göstermişti ve bende bir karar vermiştim: "Onu, bildiği şeyler aracılığı ile yanlış yerlere yönlendirmeliydim, ölü bir hatta sokmalıyım; eğer yalnız bırakırsam, tesadüfen bile olsa daha fazla bilgi edinebilir"

Saatler, şaatleri kovaladı; onun istediği her konuda konuştuk.

"Şu, Allende'nin size verdiği silahlar..." dedi kumandan.

"Hangi silahlar?" diye sordum.

"Şili'den gelen silahlar"

"Şili'den gelen silahlardan haberim yok" dedim.

"Ama 1971'de Allende ile konuşmuştunuz" dedi kumandan.

Onu da mı biliyordu?

"Onun silahlar ile bir ilgisi yoktu; kendisini sürgündeki bazı companeroral için ufak-tefek bazı şeyler rica etmek amacıyla ve bir kere gördüm: Hasta olduğu için Maria'yı Küba'ya göndermesini, atış talimleri için küçük bir yer ayrılmasına izin vermesini istemiştim; önemli bir şey değildi."

"Bu söylediklerinizi yazılı olarak tekrarlar mısınız?"

"Gayet tabii"

"Ve imzalar mısınız?"

"İmzalarım" diye güvence verdim.

Not defterinin "Önemli" başlığı altına not aldı. Bu konuda çok titiz olduğumdan, imrenerek kumandanın not sistemine dikkat etmiş ve bu bir kaç saat içinde onun dosyalama sistemini çözmüştüm.

"Karınızın oturduğu Laguna-Marin Caddesi'nde bir karargah olduğunu biliyoruz ve onu bulacağız" dedi kumandan. "Bunu çeşitli kaynaklardan öğrendik."

Yüzden fazla companero bu karargahtan geçmişti; bazıları makineye "iyi" dayanamamışlardı.

Kumandan emin bir sesle, "Girişi şöminenin içinden" dedi, "inkar etmeniz anlamsız olur".

"İnkar etmeyi düşünmüyordum, sayın kumandan"

Hele bir yıldan fazla süredir kullanılmayan bir karargah için, diye geçirdim aklımdan.

"Karınız bize nasıl açıldığını gösterecektir" dedi kumandan.

"İmkansız" dedim. "Bu konuda hiçbir şey bilmiyor"

"Tabii ki biliyordur; aksi halde nasıl kullanabilirdiniz ki?"

"O evde değildi. Size açıklayayım: Karım benim örgüte katılmamın nedenlerini hiçbir zaman anlayamadı; bu nedenle hep tartışırdık. Ayrıca beni sürekli olarak suçlardı: Benim militanlık perdesinin arkasına gizlenerek başka kadınlarla beraber olduğumu düşünüyordu. Bir gün üç çocuğumuzu da alarak, iki haftalığına, kızkardeşine gitti. Biz de bu fırsattan yararlanıp karargahı inşa ettik, bu olayı hiç öğrenemedi."

Evet, biz karargahı inşa ederken Negra, bir güvenlik önlemi

olarak evde değildi.

"Ve dahası" dedim, "kısa bir süre sonra benden boşanmak istediğini açıkladı"

Bu profesyonelce fikir Noter Luis Martinera'dan çıkmıştı; bunu gizliliği arttırmak için yapmıştık; eğer boşanırsak her hangi bir tuzağa düşürülmemiz halinde Negra'yı korumak daha kolay olacaktı.

"O sadece üç çocuğunu düşünüyordu ve hepsi buydu, sayın kumandan. Ayrıca hayatını böylesine zorlaştırdığım için de bana çok kızgın olduğunu söylemeliyim."

Batmakta olan günün son kirli ışıkları yüzümüze vuruyordu. Kumandan masa lambasının açma düğmesine dokundu, not defterini kapatıp kenara koydu; sesine dostça ve güvenilir bir ton vererek, masa başında sohbet ediyormuşuz gibi bir samimiyetle bana:

"Biliyor musun, burada tutuklu olarak kimi tutuyoruz?" diye sordu. "Pablito Blanco"

"Pablito?" dedim, tavrının değiştiği gözümden kaçmamıştı, "Pablito'yu denizaltıya sokmayın, onun astımı vardır; bu yüzden ölebilir"

"Haydi canım! Yanılıyorsun, onun varilde ne kadar uslu durduğunu görmeliydin. Şu Pablito çok sempatik bir adam. Onu uzun zamandır mı tanıyorsun?"

Bunları söylerken nöbetçi odasına bağlı çağırma ziline de basmıştı. Ziyaret sona ermişti.

"Hayır, uzun zaman olmadı" dedim.

Parmakları hâlâ zilin üzerindeyken içeri baş asistanı olan, köylü kılıklı, yaşlıca bir çavuş girdi. kumandan ayağa kalktı, ben de kalktım.

"Şimdi bana iki karargah yeri ve iki tane de legal Tupa adı söylemeniz gerek, sonra da işimiz bitiyor" dedi.

"Ama sayın kumandan, nasıl olur? Size bildiğim her şeyi anlattım. Başka ne istiyorsunuz?"

"İki karargah, iki de legal" diye tekrarladı kumandan.

"Başlangıçta böyle söylemiştiniz" dedim.

"Şimdi böyle söylüyorum. Karşı mı geliyorsunuz? Bizim soruları nasıl sorduğumuzu yakında öğreneceksiniz" dedi ve çavuşa dönerek:

"Bu adamı gün doğuncaya kadar hazır durumda tutun" diye emretti.

Hiç değilse gün doğuncaya kadar yaşayacağım diye düşünürken, ona:

"Sözünüzü tutmuyorsunuz sayın kumandan; siz gerçek bir boksunuz" dedim.

Bana doğru bir adım attı, çok kızgın görünüyordu, ama çavuş beni kolumdan yakalayarak bürodan dışarı sürükledi.

* * *

Hazır durumda durmak, sadece durmak anlamına gelmiyordu. Bacakların açılabildikleri kadar açılması gerekiyordu; ondan sonra askerin biri gelip çizmesi ile insanın topuğuna, içten dışa doğru tekme vurarak bacakları daha da açardı. Vücudunun yırtıldığını, apış arasından başlayarak çenene kadar ikiye bölünmek üzere olduğunu hissettiğin an, hazır-durumda olurdun. Bu şekilde sekiz saat veya sekiz gün durabilirdin; böyle durarak yaşlanan adamlar vardı: İki hafta hazır duruşta kalmak...

Kollar genellikle omuz hizasında açık tutulurdu; eğer yukarı kaldırtırlarsa iki saat sonra uyuşarak, kendiliklerinden düşerlerdi ve insan onları kesinlikle tekrar kaldıramazdı. Duvara dayalı - neredeyse rahat denilebilecek bir durumda- kollar yorulur, ama duvar dayanmaya devam ederdi.

Hazır durmak, tıpkı dövüşten önce boğalara uygulanan işlemler gibiydi: Yumuşatmak. Askerler bacaklarına ve böbreklerine vururlardı. Başlık nefes almayı zorlaştırır, açlık zayıf düşürürdü, ama en kötüsü susuzluktu: Dil bir top gibi şişer ve ağızdaki kuruluk yutkunmayı olanaksız hale getirirdi. Vücut çıplak olur ve ısı bazan sıfır dereceye kadar düşerdi.

Zaman geçerdi ve bu çok yıpratıcıydı. Hazır duruş, makinenin en kötü uygulaması gibi görünmese de aslında öyleydi. Vücut -er ya da geç- dayanamayıp yıkıldığında, asker saçlarından çekerek tekrar kaldırır ve vururdu. Vuruşlar canını çok acıttığından bedenini ayakta durmaya zorlardın: rutin buydu.

Sekiz-on saatte bir onbeş dakika oturmana izin verirlerdi, çünkü ayakların kavun gibi şişer ve artık vücudunu taşıyamaz hale gelirlerdi. Bu uygulamadan geriye varis, belkemiği sakatlıkları, ödem ve kalp hastalıkları kalırdı.

Uzun süre bu pozisyonda durduğunda bedenin artık bunun sona ermesini ister, bazan gözler başlığın altından bir duvar; kafasını vurup parçalayarak bir an önce işi bitirmek isteği ile sağlam ve sert bir duvar ararsın. Ama insan biraz daha dayanır, bu birazdan diğerine saatler geçer, vücut tekrar yıkılır, ama bir an sonra vuruşlarla

yeniden eski dik durumuna dönerdi.

Uzun süre hazır pozda durunca insanın aklı başka bir dünyaya kayardı. Dayman Cabrera beş gün sonra bir bardaydı; dirseğini tezgaha dayamış, bir ayağını öbürünün önünde çaprazlamış ve limonlu bir grappa ısmarlamıştı. Konuşmuş, konuşmuş, sarhoş oluncaya kadar içmişti ve hesabı askerler ödemişlerdi.

En güçlülerden biri olan Canario Long'un kollarına kaldırım taşı ve ağaç kütüğü koymuşlardı. Trinidad'da Nestor Peralta'nın başlığına kimbilir ne püskürtmüşlerdi ki saatler boyunca kopuk, anlamsız hayaller içinde yüzmüştü.

Kumandanın bürosunu terkettikten sonra beni beş veya altı saat hazır durumda tuttular. Süre kısaydı, çünkü beni alıp Laguna Marin caddesine, Negra'nın evindeki karargahın girişini göstermem için götürdüler. Bir çavuş kravatını çıkartıp ellerimi bağladı, beni bir askeri kamyona bindirdiler. Hazır durumda durmaya başlamadan önce gözlüğümü aldıklarından bulutların arasında gezer gibiydim.

İlk düşüncem "çocuklar" oldu. Üç çocuğum yalnız olamazlardı; Negra evin dışında, bölgenin tüm çocuklarının oynayabildikleri bir oyun alanı yapmıştı; harika bir kamuflajdı, ama böyle bir durumda risk yaratıyordu.

"Çocuklara dikkat etmeli" diye yüksek sesle düşündüm.

Kamyon şehri geçti. Negra bu gün kuaföre gitmişti; çok şık bir deri paltosu vardı ve birinin evin girişinden seslendiğini duyduğunda avukatla olan randevusuna yetişmek için çıkmak üzereydi.

"Benim Ariel, baban; beni tanımadın mı? Benim"

Negra askerleri şaşırtan kusursuz giysileri ile göründü; kocasını balıkçı pantolonu, çıplak ayaklarında eski pabuçlar, gözlüksüz, suratı limon yeşili bir halde gördü ve emin olmasına rağmen yine de sordu:

"David, seni dövdüler mi?"

Bu bir sorudan çok belirtmeydi.

"Dövmek mi?" dedim, "Hayır, sorguya çekildim, kumandan sordu, ben de cevap verdim; her şey yolunda"

"Sana bir çift çorap getireyim" dedi Negra. Sabit fikirli kumandan sadece kısa bir göz kırpışı ile duraklayıp ağzını çarpıttı. Onunla birlikte iki üstteğmen, yaşlı çavuş ve bir kaç tane de asker vardı: o güzel döşenmiş odada iri yapılı, anlamsız figürler gibi duruyorlardı. Kumandan:

"Demek 'Federico'nun Negra'sı sizsiniz" dedi.

"Ne?"

"Size dedim, sayın kumandan, o hiçbir şey bilmiyor" diye atıldım.

"Nasıl geçiniyorsunuz?"

"Çalışıyorum" dedi Negra, "veya arkadaşlarım bana borç veriyorlar"

"Hangi arkadaşlar?" diye sordu kumandan.

"Nenuncho alvariza veya kayınbiraderim Jorge" diye lafa karıştım, "Size daha önce de söylemiştim"

Ellerinde matkapla, karargahı açmak için doğruca şömineye yöneldiler.

Ev kadını Negra "Her yeri berbat edeceksiniz" dedi.

"Sen hiçbir şey bilmiyorsun" diye fısıldama olanağını buldum.

Birkaç dakika içinde bir giriş açıp beni içeri soktular ve arkamdan geldiler. Yüz Tupamaronun gördüğü ve bir zamanlar gerçek bir cephanelik olan bu karargahta şimdi sadece -kelimesi kelimesine- dört tane çivi kalmıştı.

Bir subay: "Bu çiviler çok yeni" dedi, "Bu karargah kapanalı bir yıl bile olmamış"

Bir dizimde Ariel, bir dizimde küçük Pablo ile kilerin merdivenlerinden birine oturup onlarla konuştum, sevgi ile okşadım ve hasta olan Silvia'nın yanına çıktım; ateşler içinde yanıyordu. Yatağında doğrulup bana sarıldı.

Arkamdan, boğa gibi, sarışın bir üstteğmen gelmişti: eski savaş filmlerinden fırlamış bir Nazi subayına benziyordu. Boynuma sarılmış olan ufaklık, omuzumun üstünden, ağlayarak seslendi:

"Babacığım, şu orospu çocuğuna söyle gitsin! Bebeklerime dokunmasın!"

Bu çığlık üstteğmenin suratının tam ortasına indi, öfkesinden köpürdü; bir an durakladıktan sonra kendi ekseni etrafında dönüp odadan çıkarken "Buraya gelin!" diye de emir verdi.

Her şey çok çabuk oluyordu; beni merdivenlerden indirip, askerlerin kuşattığı kamyona geri götürdüler: Son sarılmalar, öğütler, tutulmaya çalışılan gözyaşları içinde bahçeyi geçip yola çıktık.

"Seni nereye götürüyorlar!" diye sordu Negra sıkıntı ile.

"Yakında öğrenirsiniz" diye karşılık verdi üstteğmen.

Ve bana dönerek emin bir ses tonu ile:

"Biliyorsun, eğer konuşmazsan bu onu son görüşün olacak. Bunun farkındasın, değil mi?" dedi.

Negra bu sözleri duymuş olmalıydı. Bindik ve kamyon hareket

etti. Onun başı öne eğik, ağır adımlarla eve girdiğini gördüm; sanki bir cenaze töreninden döner gibiydi.

* * *

Kaç yıl geçmişti bilmiyorum ama, Colombia Valdes ile; ikinci katın göz ve dil verdiği, alfabeyi ve kitapları öğrettiği o gençle tekrar karşılaştım. Tamamen çıldırmıştı.

"Annem içimde öldü" dedi bana, alçak bir sesle.

Bunu sanki bir itirafmışçasına söylemişti: Ulu Tanrım, annesi ölmüştü ve o, ona yemek veren, ambulansların ardından koşan, ona bakmak zorunda olan Colombia tutukluydu; annesinin katili oydu.

Bu sorun Colombia için çok fazlaydı; hücrede bulduğu her şeyi Yerba çayı ile haşlayıp, ilaçların ardından bir kilo sabun tozu, yani saf soda yutmuştu. Kırkbeş gün askeri hastahanede komada kalmış ve üç ayını tımarhanede geçirdikten sonra onu tekrar Libertad'a göndermişlerdi. Beşinci katta kalıyor, biraz çalışıyor ve suratında aptalca, mutlu bir gülümseme ile dolaşıyordu.

Colombia Valdes hakkında son kez konuşulduğunu duyduğumda aradan bir kaç yıl geçmişti. Askeri psikiyatristlere göre saldırgan şizofrenikti ve onu bir başka mahkum ile, Viera ile birlikte odun kesmeye göndermişlerdi. Colombia ortada hiç sebep yokken, tek kelime bile etmeksizin Viera'nın kafasını baltayla parçalamıştı.

Nöbetçi koşarak gidip, yanına bir subay alarak geri döndüğünde Colombia'yı gayet sakin, eserinin yanında dururken bulmuşlardı. Ona bunu neden yaptığını sorduklarında numarasını, hücresini, katını söylemiş ve ondan alabildikleri tek cevap da bu olmuştu.

Belki de ölmek bundan başka bir şey değildi: Her öksürdüğünde boğazına takılan ve sonunda tıkayan büyük bir lokma. Öksürük geçtiğinde kendini daha iyi hissederdin: Rahatlama duygusunu yaşar ve çok ender yaşadığın bu tatminle dayanmaya devam ederdin.

Çıplaktın, bir kantin sırasının altına, bir çuvala uzanmıştın. Ordan ağaç dalları ile dolu ocağı görebiliyordun: Odunlar çıtırdıyordu, ateş onları yutuyor ve arada bir tanesi fişek gibi patlıyor, etrafa kıvılcımlar saçıyordu. Kendi kendine bir şeyler mırıldandın.

"Hâlâ hayal mi görüyor?" diye sordu bir ses.

"Saçma sapan bir şeyler söylüyor" dedi bir başkası.

Beyaz gömlekli olanı bir dizinin üstüne çöküp kolunu tuttu, damarı bulup enjektördeki sıvıyı boşalttı; sanki iğnenin girdiği bir başkasının kolu veya tahtadan yapılmaydı.

"Motor gibi konuşuyor" dedi ses.

"Gördün mü, zamazingosu yok bunun" dedi ses.

Üzerine kalın bir pançö örttüler.

"Korkudan saklanmış olmalı" dedi ses.

Kahkahalar. Öksürdün ve o lokma biraz daha yukarı çıktı, ateşin çığlıklarını duydun. Adamlar mate içiyor ve sanki bir Estancia mutfağında oturuyormuşçasına rahatça sohbet ediyorlardı; eğer silahlarla dolu dayama yerleri ve mate içerek ne dostça sohbet eden yeşil üniformalı adamlar olmasaydı bu odanın bir Estancia mutfağı olduğu da düşünülebilirdi.

Nasıl olmuş da çıplak olarak bu çuvalın üzerine uzanmıştın? Seni getirdiklerinde ellerin sırtında bağlı ve giyiniktin. Elbiselerin kaybolmuş olmalıydı, sana geceler boyu sürmüş gibi gelen bu gecede, askerlerin kısık sesleri, matenin sıcak kokusu, duvarlarda belirsiz şekiller oluşturarak dans eden ateş sürerken parçalanmışlardı.

Çavuşun gözlerimi bağlayıp ellerimi arkada birleştirerek kolumu tutuş şeklinden beni o düz kışla avlusuna götüreceklerini anlamıştım. Negra'nın evinden döndüğümüzde beni almaya gelmeden önce yemek vermişlerdi. Doktor beni muayene etmişti ve hastabakıcı midem için 'Librax' haplarımı vermeyi de unutmamıştı: "İdam mahkumunun son sigarası" diye düşünmüştüm.

Avluya geldiğimizde varile akan suyun sesini hemen duydum; gecenin soğuğu bedenimi sardı; ilk "orospu çocuğu" ve ilk darbe indi.

Darbeler ustalıklı ve sabırlıydı. Arka arkaya gelen vuruşlar vücudumu kapladı ve kaşlarımın, ağzımın, kulaklarımın veya elmacık kemiklerimin dışında kalan kısımlarda vücudum esneyerek beklenmedik bir direnç gösteriyordu.

Vuruşlar "Yumuşatma"nın bir parçasıydılar, ama hazır durumdakinden farklıydılar. Hazırda dururken diz kapaklarına ve böbreklere vururlardı. Dayak atarken ,denizaltıdan önce ve o anda ise karın ve belden aşağı bölgelerde yoğunlaşıyordu.

Bu darbelerin başka sonuçları da vardı: Telefon: aynı anda her iki kulağa birden arka arkaya vurulan darbeler; bu rutin tekniği pek çok mahkumda bulunan duyma zorluklarına, ağır işitmeye ve hatta sağırlığa neden olurdu. Bende, bu meşhur telefon bir kulak zarımın yırtılmasına yol açmıştı.

Bunlar yumruk ve çizmelerle vurulan sert darbelerdi. Makinedeki en büyük sorun vuruşlar değildi; vücut sert bir şeyin çarptığını hisseder, sarsılır ve dengesini kaybeder, ama yoğun bir acı duymazdı.

Vücut yıkılır, onu tekrar kaldırırlardı; yine vururlar ve yine düşerdi. Karşısındakine vurmaya çalıştığı, başkasını yumuşatmayı denediği bir savaşın heyecanını hissetmezdi; burada vücut bir başlıkla örtülü veya gözler bağlıydı, eller arkada kelepçeliydi ve onu kasları uyuşuncaya; bir yatağa yatabilmek için her şeyi yapabilecek veya her istediklerini söyleyecek hale gelinceye kadar döverlerdi.

"Konuşacak mısın, orospu çocuğu!"

"Size de, orospu ananıza da, sizi ibne domuzlar!"

Onu varile sokmadılar; içinde adeta çalkaladılar. İlk hissettiği varili çevreleyen demir çemberlerin sivri köşeleriydi. Bu köşeler sudan daha kötüydü, çünkü vücudunun her hareketinde daha derine batıyor; onu her sokuşlarında yeniden saldırıyorlardı.

Varilin kenarları kaburgalarını kırmış ve yan tarafında derin bir yara açmıştı. Ardında parçalanmış organlarının içinde bir taş varmışçasına bir duygu bırakmış ve aylar boyunca sadece sırt üstü yatabilmişti. Kafası suyun altındayken vücudu dayanabildiği kadar nefesini tutuyordu. Ciğerleri içerdeki havayı dört, beş, altı kere pompalıyor, dayanamayacak hale geldiğinde ağzı kendiliğinden açılıyor ve tek bir soluk alışta su fışkırırcasına içine girerek tüm organlarını dolduruyordu. O anda boğuluyordu; bedeni ölüme kucak açılıyordu.

İlk soluk alıştan sonra ve hep varilin içinde ciğerler üç, dört, beş kere yeniden soluma olanağını buluyorlardı; vücut tıpkı başlangıçtaki gibi sakinleşiyor ve kendi kendine soruyordu: "Peki, şimdi ne olacak?"; olacak olansa yeni bir soluk almalıydı; öncekinden daha derin bir nefes alıyor ve içeri giren su, kendini tamamen doldurmuş gibi hissetmesine neden oluyor ve daha soluk alma işlemi tamamlanamadan, karşı koyan bir güç midedekileri dışarı itiyor ve insan hemen tekrar yutkunuyordu.

Ciğerler bir gram hava alıyor, soluklanıyor, su yine içeri giriyor ve bu, vücut aynı işlemleri tekrarlamayı reddedinceye kadar devam ediyordu.

Kafası suyun içine girdiği andan itibaren onu meşgul eden tek bir düşünce vardı: "Beni zamanında dışarı çıkartmayacaklar". Askerlerin onu öldürmek niyetinde olduklarını sanmıyordu; ama bacakları havada, elleri arkasında bağlı ve kafası suyun içinde, savaşma olanağından yoksun, onlara "dinleyin, artık dayanamıyorum" gibi bir haber verme imkanı olmaksızın kendi kendine soruyordu: "Ya yanılır ve hedefi aşan bir atış yaparlarsa?". Bu umutsuzluk her yanını kaplıyordu; sonunda onu sudan çıkartıyorlar, ama umutsuz-

luk devam ediyordu.

"Şimdi konuşacaksın, seni pis ibne!"

Vücut ölmek üzereyken dışarı çekiliyor, her yönden bitkin, kendini sona varmak üzere ve ölüme yaklaşmış hissediyordu. Bu en tehlikelisiydi: eğer umutsuzluk büyük bir yorgunluğa dönüşürse, fiziksel bir sonuç olarak ruhta yorulur ve mücadeleyi bitirmek isterdi. İnsanın aklı berraklığını kaybetmezdi; kimse saçma sapan konuşmazdı. Bağırdı: gırtlağı açıldı, artık göğsündeki bu çığlığın yükünden kurtulabilirdi.

"Bağırma, orospu çocuğu, duyacaklar!"

"Boktan askerler, göt delikleri, lanetler!"

Ve vücudu darbelerle yere serilmiş, sırtüstü, bağlı elleri kendi sırtına batarken, bir asker üstüne çıkıp midesinin üstünde tepindi; ağzından fıskiye gibi su boşalıyordu, ve vurmaya devam ettiler. Bacaklarını açtılar, vuruşlar hayalarını hissizleştirdi; artık sadece kemiklerine çarpan çizmelerin kuruluğunu duyuyordu. Onu çevirdiler, asker sırtına çıkıp topukları ile ensesine, kürek kemiklerine ve böbreklerine bastı. Onu boynundan tutup diğerleri bedenini yumruklarken kaldırdılar ve tekrar varilin sivri köşelerine çarpmaya koyuldular.

Denizaltı enfekisyonlara da neden oluyordu: Su, bir mahkumdan diğerine değiştirilmiyor, haftalarca orada kalıyor ve sonuçta askerlerin bazan pisliklerle de tatlandırdığı iğrenç bir çorbaya dönüşüyordu. Denizaltı solunum organlarının hasar görmesine, kalp yetersizliklerine, kalp hastalıklarına, akciğer zarı iltihabı ve astım krizlerine yol açıyordu.

Normal bir makine seansı on bölümden oluşuyor ve her seferinde vücut beş kere ölüyordu. Bir gecede elli kere ölmek; işte denizaltı buydu.

İçimde hayvansal bir korku vardı ve bu korku beni vahşice yaşamaya sevk ediyordu; fark yaratan, tarafları açıkça sınırlayan bir korku: "Ben buradayım, askerlerse orada; ortadaysa korunması gereken örgüt var. Bu oyun değil, ara vermek veya berabere kalmak imkansız."

"Seni öldürmelerine izin verme" dedi bir asker dostça; "Bir şeyler söyle ki, onları durdurabileyim"

"İyi" ve "Kötü" askerler oyunu; bu da el kitabında yer alıyordu. "Ben bir kışladayım, beni makineye attılar, bunlar benim düşmanlarım" demem, bir sürü yanılsamanın ortasında sabit bir eksen bulmakta bana yardımcı oluyordu. Şimdi beni, düşmanlar arasında ta-

raftar bulabileceğime inandırmaya çalışıyorlardı.

"Sen hepsinden de beter bir orospu çocuğusun" diye tısladım.

Neye sarılabilirdim? Bilmiyordum; her şeye ve hiçbir şeye; başka bir şeyler yapabilmenin olanaksızlığına inanabilirdim, ihanet etmek aklıma bile gelmiyordu; bu, benim evrenimin ve hayal gücümün tamamen dışındaydı. Bilmiyorum: Bu tıpkı vücudumda hissettiğim, güçlü ve somut bir kuvvetti; acıya karşı gelişen bir duyarsızlık, benliğimin bir bütüne ait olduğunu bilmek, kendimi örgütün bir parçası olarak hissetmemin güveni; beni makinede tutarlarken, var olmaktan vaz geçmemi engelleyen, düşünen ve savaşan bir şeydi.

Beni düz bir yerde tutup ağzıma sert ve ılık bir nesne soktuklarında "Bunu beklemiyordum: Bu, bir askerin zamazingosu!" diye düşündüm. Makinede ırza geçme olayları gerçek ve çok da sık olmasına karşın, bana hep biraz komik gelmişti. Diğer "erkek hikayeleri" gibiydiler. İlk kez bir mahkumun ırzına geçildiğini söylediğini duyduğumda cevabım "Ne zevksizlik" olmuştu; ama şimdi "Yani, insan buna da mı katlanmalı?" diye düşünüyordum.

Ağzımı açıp bir şey sokuşturdukları anda kendi kendime "bunu ısırıp kopartacak cesaretim var mı?" diye sordum ve cevap, dişlerimde kor gibi bir yangı ve fantastik renk demetleri halinde geldi.

Elektroşok, ya da 'picana electrica', korkunç bir acı veriyordu; bir çekiç darbesi gibi küt değil, iğne ucu gibi sivri, yakıcı ve batıcıydı. Dişçinin matkabı sinire dokunduğundaki gibi bir acıydı, aynı derecede güçlüydü; ama bütün vücuda yayılıyordu.

İnsanın gözlerinin ardında çok renkli geometrik şekiller müthiş bir hızla dönüyor veya korkunç bir yangındaki gibi patlıyordu. Beden adele krampları ile kasılıyordu; bütün beden değil, sadece sinirsel olarak etkilenen bölgeler; ve hava güçlü bir enerji ile boşalırken, ses tellerinden en az duyulan acı kadar yüksek bir çığlık kopuyordu.

"Durun, durun!" diye bağırdım, "Kumandanı çağırın". Askerlerbeni buraya getirmeden önce kumandan bana:

"Dert etmeyin Campora: Gidip uyuyacağım, ama bana söylemek istediğiniz bir şey olursa çağırtmanız yeterli; birlikte birer kahve içeriz. Bunu çekinmeden yapabilirsiniz" demişti.

"Artık dayanamıyorum, kumandanı çağırın" diye tekrarladım.

Benu bu noktaya acı ve korkudan çok, yorgunluk getirmişti: korkunç bir bitkinlik duyuyordum. Askerlerin de nefes nefese kaldıklarını farkettim.

Kumandanı beklerken beni dört metre yükseklikteki bir baca-

nın merdiven korkuluğuna oturtup, biraz oyun oynadılar: "Düşecek, düşmeyecek, düşecek,..." Sonunda bir asker işe karıştı: "Bırakın şunu da, onu buraya getirin".

Kumandan kanlı ellerimi gördü:

"Size bunu deri ile yapmanız gerektiğini söylemedim mi ben?" diye bağırdı, "Çıkartın şunu!"

Ellerim demir kelepçelerden kurtuldu ve omuzlarımda büyük bir rahatlama hissettim.

"Kendini ne hale getirmişsin böyle Campora! Seni tekrar gördüğümde düştüğün duruma bak!" dedi.

İki asker amirlerinin alaylı yorumunu vurgulamaya yeterli, ama ortamın gerilimini bozmayacak kadar alçak sesle, yavaşça güldüler.

"Meraklanma, nasıl göründüğüm umurumda değil" dedim.

"Ama sana ne oldu ki Campora, kendine ne yaptın böyle?" diye tekrar üsteledi.

"Bu orospu çocuklarına sor!" diye cevapladım.

Kumandan sert bir şekilde sözümü kesti:

"Çok ileri gitme, duydun mu? O iki evi ve isimleri hatırladın mı?"

Tamamen tükenmiştim, korku doluydum, miyopluğumun sisleri arasında kaybolmuştum, ama umutsuz ve hızlı bir netlikle düşünüp kendimi bu soruya ve olası cevaplarına konsantre ettim.

"Bunlar çok eski karargahlar" diye başladım

"Konuşmaya devam et" dedi kumandan.

"Onları tutuklanmadan önce öğrenmiştim" dedim.

"Farketmez, anlat" diye ısrar etti.

"Bu, bir yıl önceydi" diye dikkatle ekledim.

"Önemi yok dedim ya, konuşmaya devam et, haydi konuş"

Hemen cevap vermedim, bir kaç saniye durdum:

"Hangi caddede olduklarını bilmiyorum" dedim, "Benim ilişkilerim minimumda sınırlandırılmıştı, ama bölgeyi tanıyorum; bir haritada yerini gösterebilirim"

"Emin misin? bana budala rolü oynama"

"Bir harita ile bulabilirim, kesinlikle"

Ona bir harita getirin" diye emretti.

Büyük, siyah-beyaz bir Montevideo haritası getirerek masanın üzerine yaydılar.

"Gözlüksüz göremem, Kaptan" dedim.

"Ona gözlüğünü getirin" komutunu verdi.

Bir askerin diğerine: "Şuna bak, ona kaptan dedi; biraz daha ileri giderse epey eğlenceli olacak" diye fısıldadığını duydum. Dilimi tutmam gerekirdi.

Gözlükle daha iyi görebiliyordum ama, daha kötü yalan söylerdim: Gözlerim, onu sorguya çeken siyah bir leke yerine askeri gördüklerinde kaçamak sinirli ve suçlu gibi bakarlardı.

Haritanın üzerine eğilerek kendime bol zaman tanıyıp, dikkatle aradım.

"İki karargah biliyorum: Biri Pocitos'da giriş merdivenlerinde dörtgen şeklinde camları olan bir ev, diğeri ise parlamento binasının yakınlarında bir mekanik atölyesi. Beni götürürseniz orayı bulabilirim"

Kumandan "Emin misin?" diye sordu.

"Hem de tam anlamı ile" dedim.

(Bir gün, makinenin etkilerinden kurtulmaya başlamışken, askerleri Montevideo sokaklarında uzun gezintilere çıkartacaktın: iki yanlış karargahtan sonra bir ay önce boşaltıldığını bildiğin -Lybien Caddesi- gerçek bir karargaha gelmiştiniz. Ya sana inandığı, ya da o sırada diğer olaylarla çok meşgul olduğu için seni bir daha makineye attırmamıştı.)

"İki de isim hatırlaman gerekiyor" diye üsteledi kumandan.

"İsim mi, hayır, gerçekten isim bilmiyorum" diye karşılık verdim.

"Bunu şimdi görürüz" dedi kumandan ve teğmenin birine dönüp: "Flaco'yu ve diğerini buraya getirin" dedi.

Benim burada olduğumu bilmeyen ve haftalardır makinede, tek gözleri açık uyuyarak, her an aniden alınıp götürülmeyi bekleyen o iki companeronun beni görünce neler düşünebileceklerini tahmin edebiliyordum: Benim onları gammazladığımı düşüneceklerdi.

İlk gelen Flaco'ydu ve başlığını çıkardıklarında korkmuş, yorgun, tam önümde durmuştu. Ona yanılma payı tanımadım:

"Nasılsın Flaco?" dedim, bulabildiğim en güleryüzlü ifade ile "Nasıl gidiyor?"

Onun ardından diğeri geldi ve aşağı-yukarı aynı şeyler oldu. Kumandan diğerlerinin, benim önemli bir politikacı ile ilişkim olduğu yolunda ifade verdiklerini söyledi.

"Ama, sen çıldırdın mı birader? Tamamen yanılıyorsun! O adamı hayatım boyunca hiç görmedim. Tekrar düşün!"

Bunları söylerken sanki elimde işaret bayrakları varmışçasına hareket ederek ona bir mesaj gönderdim: "Ben iyiyim; hiçbir şey

söylemedim; sizi kandırmalarına izin vermeyin; sizi yenmelerine izin vermeyin!" sinyal açıktı, askerler için de. Kumandan işe karıştı:

"Şimdi gününü görürsün; bu ikisini alın! Sert ekibi çağırın!"

Nefes aldım ve hemen düşündüm: "Sert mi? daha serti olamaz, bu yedek ekip olmalı; diğerleri bitkin durumda". İki asker alçak sesle kendi aralarında konuşuyorlardı: "Bu Şili'de Allende ile beraber olan adam değil mi? Neden kumandan onu bu konuda sorguya çekmiyor?" Henüz bu soruyu kumandana yöneltmemişlerdi, ama ya sorarlarsa? Makinenin orta yerinde, kapanmış gibi görünen ve tekrar ele alınmaması gereken bu konuyu tekrar ele alırlarsa?

"Sen rezalet bir boksun kaptan" dedim ona, "Sana istediğin her şeyi öttüm ve sen beni tekrar makineye gönderiyorsun; sen bir orospu çocuğusun, sen busun işte!"

"Götürün onu" diye emir verdi kumandan. Allende lafını duymamıştı.

Makine üstüne makine, böylesi daha iyiydi. Şimdi bağlamak için deri bantlar kullanıyorlardı -emir, emirdi- ve bileklerimdeki açık yaraların üstüne dolamışlardı; gözbağı, başlık ve ilk darbe ile yeniden iki büklüm olup varilin içine düştüm.

Bir saatte geçmiş olabilirdi, bir gün de; üç seans veya yirmi; yüz darbe veya bin; bir gözümü veya hayalarıma birini kaybetmek istemiyordum, canımın çok acımasını da istemiyordum; beni yeniden varilin dibine sokmalarını istemiyordum, ölmek de istemiyordum; ama tek savunma noktam bu çelik sukunluk, varlığımın bilinci ve ateşler içinde kaç tane karargahın ve kaç tane silahın ellerine düşmüş olabileceğini, bize neler kaldığını düşünürken varlığımı sürdürmekti. Makinenin bu ikinci perdesi soğuk ve yabancı, tek bir çığlıktı; sonsuz karanlıkta tek bir hareket bana Negra'nın ellerinde olduğunu gösterdi; ve şu anda onun ırzına geçtiklerini: "Senin konuşmanı ve orospu çocuğu olmadığını göstermeni istiyor"; onu bir saniye, çıplak ve henüz askerler üzerine çullanmamışken görmüştüm; ve "Konuş, yoksa onu öldürürüz" tehdidi, beni, karımın hayatı üzerinde söz sahibi yapıyordu; ve kararım: Üzgünüm, kendimi asla affetmeyeceğim, ama durum böyle, oldu; susmaya devam ettim ve kendi kendime sordum: "Ya şimdi beni, çocuklarımı kullanarak tehdit ederlerse ne olacak?" eğer kışla gecelerinde çocuk çığlıkları duyarlar ve bir çok şeyi yıkarlarsa ve bir baba kelepçelerini kırarak askerleri öldürürse... ve düşünmememin daha iyi olacağını düşünürek, loş ışıkta bir askerin silueti ile birlikte Silvia'yı gördüm; ve

önümde beliren resimler yok olurken sanki kasılmış parmaklarımın hâlâ yaşadıklarını duyumsadım, üzerime tatlı bir uyku çöktü, kendimi uykunun kollarına bırakırken, sonunda bağlarımı çözmek için çabalamaktan vazgeçtim bir an, sonra yerde, yan olarak yatıyordum ve arkada bağlı ellerim avlunun ıslak zeminine dokunuyordu, arkamdan biri bana tekme attığında pantolonuna yapıştım ve bırakmadım; "Bekle beni tutuyor" ama onu bırakmadım, kaburgalarıma vurdu ve ben onu bırakmadım bileklerime bastı ama yine de bırakmadım, adam bacağını çektiğinde o uzun yırtılma sesini duydum "caaart" ve "Orospu çocuğu, sana gösteririm" diyerek beni havaya kaldırıp, basket potasına atar gibi yeniden varile atacaklarken bacaklarım bir yeldeğirmeninin kanatları gibi havada umutsuzca döndü ve ayağım etsi, yumuşak bir şeye çarparken yarılan dudakların sesini duydum ve her yanıma inen darbelerden biri başlığımı düşürüp gözlerimdeki bağı kaydırdığında karşımda nefretle kızarmış bir yüz gördüm, ellerini boğazıma dolayıp gırtla ğımı sıkarken bu kez gerçekten boğuluyordum ve "Beni öldürüyorlar" diye düşündüm; diğerleri gelip beni kurtardılar, ama yalnızca kaldırıp varile götürerek kafa üstü varilin dibine atmak için; gereksizce nefesimi tutup yutkundum, sonra kendimi bırakıp su yuttum ve tekrar su yuttum ama beni dışarı çekmediler, tekrar su yuttum ve kustum ve beni dışarı çekmediler beni dışarı çekmediler beni dışarı çekmediler...

* * *

Pucho Maldonado'yu ilk kez koridor görevinde tanımıştım. Komşu hücrede -Sol kanat, Numara 15- tito Gregory ile birlikte kalıyordu ve ben hâlâ Jaime Perez ile beraberdim. Birlikte koridor görevi için hiç de yararlı olamayacağını söyleyen o iyi adamı Jaime'ye eşlik etmesi için bırakıyorduk.

Tikto, hiç değişmeyen, deri terliklerinin "klap, klap" sesi ile koridorda yankılar yapan, yine de mahkumların düzenli ve etkili temposunu taşıyan o benzersiz gidişi ile, o berbat ördek ağzında mutlu, kibar gülümsemesini taşıyarak dolaşan biri, Libertad'ın el işleri tarihinde mucizelerin mucizesini gerçekleştiren gemilerin mucidiydi.

Tupaların "eski usul" tabirine uyan, neşe ve şefkat dolu, mantıklı, politik açıdan deneyimli, bir companeroya zarar vermesi olanaksız olan bir adamdı. Bu nedenle -askerler için de- Pucho ile arasında olanları anlamak çok zordu.

Pucho, sessizliğinin ardına saklanan, sevilmeye layık, çok insanca biriydi. Batık bir dünyanın, gizli ve unutulmuş lisanı sadece yüzeyden duyulan gizli hazinesiydi o. Bradury'nin "Resimli Adam"ı gibiydi, ama değişik bir kılıfa bürünmüştü: Dıştan bakıldığında, eğer o gizli yaralarını sarmayı öğrenemezseniz sert ve geçimsizdi.

Kendine acımak dışında ne konuda konuşabilirdi ki? Ve tabii Pucho kendine acımazdı. Dünya ona sadece kötü yanlarını göstermişti ve bir arkadaş bulduğunda; o çok az sahip olabildiği şeyi bir hazine gibi korur, onu yılların oluşturduğu güven ile doldururdu; eğer onun için ifade ettiği anlamı kavrayamazsanız, her insanın normal duygu ve düşünce hayatı gibi farkedilmeden kalabilecek çok küçük ve çok basit şeyler, onun için çok önemliydi.

Pucho ve Tito o güne kadar, dört yıl boyunca aynı hücreyi paylaşmışlardı: Tito, Pucho'nun katılığını duygu ve uyum çabaları ile yumuşatmaya uğraşıyor; Pucho, rahatsız edici bulduğu Tito'nun baskıları ve inadı karşısında tam bir sessizlikle cevap veriyordu. Tito kelimeleri istiyordu ("Konuşmuyor, konuşmuyor, hiç cevap vermiyor"); belki de olayı güvenlik açısından düşünmüyordu. İki kişi dört yıllık birlikte yaşam süreci içinde hep aynı tempoda konuşurlardı: Bu, herkes için uzun bir süreydi. Hücrelerinin değiştirilmesini istemişler, ama askerler hiç tepki göstermemişlerdi.

O gün, diğer günlerden pek de farklı değildi. Pucho yüzü pencereye dönük, susuyordu. Tito bir soru sormuş, bir-iki-üç kere tekrarlamıştı: Suskunluk. Tito kendini kaybetmiş, artan bir hırsla elindekini ona vurmak istemişti ve içinden aslında bunu yapmak istemeyişi keserin hedefini şaşırtarak bir başka yere nişanlamış olmasına rağmen kendi kafasına gelip onu yaralamıştı.

Revirde buna masanın köşesinin neden olduğunu söylemişti. Ona inanmamışlardı. Pucho, tabii ki hiçbir şey söylemedi ve ondört gün adada kaldı; şimdi utanç dolu bir sessizliğe gömülmüştü.

Tito ve ben hücreleri değiştirmek zorunda kaldık. Pucho döndüğünde, kendisini beklerken buldu. Her zaman anlaştığımız gibi, özenle, dikkatle konuştuk.

Akşam yemeği birilerini hep hazırlıksız yakalardı: Bir süre önce işlerini bitirip beklemeye başlarlardı, ama zaman uzadıkça uzar, sonunda bekleme nedeni yarı unutulurdu.

Pucho ve ben yemeği dağıtmıştık; şimdi o, yetersiz ışığın altında etleri yahninin içinden ayıklamaya çalışıyordu.

Yemeğimizi bitirip toplamaya çıktık: Ağır adımlarla koridorda ilerledik; Pucho iki pencerenin kapağını açtı:

"Artıklar ve çatal-kaşıklar!"

"Bugün sinema var mı, biliyor musun?

"Görünüşe bakılırsa hayır"

Kısa süre sonra hücremize dönmüştük. Şimdi kontrola geleceklerdi. Hapishane üniformamı gözden geçirdim: Düzgünce iliklenmişti ve numaram görünüyordu. Askerler gittikten sonra Pucho tek ayağını altına alarak oturdu ve yeni bir sigara sardı.

Ben kendime süt, ona kakao hazırladım: midemiz için sıcak bir şeyler.

Uzandığımızda sohbet çabucak azaldı. Suskunduk, tek heceli kelimelerle konuşuyorduk, sessizlik uzadı ve sonunda Pucho -belki de bendim- öneriyi yaptı:

"Yatalım mı Chichi?"

"Yarın görüşürüz Puchito, ciao"

Artık konuşulmayacaktı, herkes kendi kendisi ile yalnızdı. Bir perdeyi indirip bakışlarımı içime çevirdim ve yalnızlığımın tadını çıkardım; bu, günün yalnız olabildiğimiz tek saatiydi: Gerçekten yalnız olmak - insan hapishanede ne kadar yalnız olabilirse o kadar yalnız.

Belleğimdeki her şey kurumuştu, çünkü -neredeyse istisnasız- her şeyi bir çok gece, birçok kereler hayalimde canlandırmış, düşünmüş, yeniden bir araya getirmiştim ve artık beni rahatlatacak tek bir damla bile kalmamıştı.

Sadece yalnızken hayal kurabilirdin: bedenin sözcüklerden arınır, belirli olayların net anıları bir ırmak gibi üzerine boşanır, ne sınır nede engel tanırlardı ve şart ya da olasılık hesapları yapmazdın: "Eğer hapisten çıkarsam"; "Eğer çocuklarıma tekrar kavuşursam"; "Eğer Negra ile yatarsam"; "Eğer tekrar savaşırsam"; "Kaçtığım gün"; her rüya çok sık görülürdü, öylesine sık ki, sonunda eski dostlar gibi olurlardı: Onları yavaşça çağırır, davet eder, kendimi davet ettirirdim ve birbirimize son derece sadıktık.

Ama bazan "Eski Tanıdıkları" sen çağırmadan da geri gelirlerdi: Artık dayanamayacak hale gelip, kendini denizaltının ıslak sonuna bıraktığında, askerin biri seni varilin içinden çekip çıkardıktan sonra, bütün geceyi o sıranın altında geçirdiğin zamanki gibi.

"İç şunu, sana iyi gelecek" dedi bir asker babacan tavırlarla.

Sana dumanı tüten bir fincan uzattı.

"Beni dinle de iç" diye üsteledi.

Elin kulpu yakalayamadı, asker yardım etti. Başlığın yoktu, nöbetçi odasındaki ateşin karşısında çıplak olarak oturuyordun.

Vücudun kasılmalar, kramplar ve bükülmelerle sarsılıyordu; senin benliğine, iradene ve yaşadığın ana yabancı, artık sana ait olmayan ve bir güç tarafından ezilip hırpalanmış çıplak bir vücut.

"Orospu çocukları" diye mırıldandın kendi kendine, "Orospu çocukları"

"Kabalaşma, yoksa yine yukarı çıkarsın" dedi asker pek de inandırıcı olmayan bir sesle.

Sonra da ekledi:

"Gel, iç şunu, üşümeni önler; hepsini iç, kendini daha iyi hissedersin"

Bu "Cajuda" adı verilen çok şekerli, kaynar kahveydi ve seni aniden, tahmin edilemeyecek kadar çok kusturdu.

"Şimdi daha iyisin değil mi?" diye sordu asker, bu konuda deneyimli olduğu belli oluyordu.

Sonra da seni sıranın altındaki çuvala yatırıp üzerine cömertçe bir pançe örttü ve gecenin geri kalan kısmını ateşli bir dünyada, garip yaratıklar, gölgeler, hayaletimsi varlıklar, belirli bir kimseyle yapılmayan diyaloglar, bağlantısız anı parçacıkları ve acılı titremelerle geçirdin.

"Köşedeki çuvalı al" dedi bir ses.

"O.K. aldım" dedi diğeri.

Seni kaldırıp açık havaya çıkardıklarını hissettin, nöbetçi odasının ışık ve sesleri eriyip, fantastik yanılsamalar, beklenmedik görüntüler ve oluşumlarla, tanımlanamayan biçimlere dönüştüler.

Trompetçi güçlü, net bir sinyal verdi; emreden bir ses, birbirleri ardına, sıralar halinde ilerleyen düzenli çizme sesleri duydun ve şeref alayının arasından, göğsünü gererek ilerledin; nöbetçiler olanları biliyorlardı. Trompet bir kez daha çaldı: askerler silahlarını kaldırdılar.

Şimdi -hâlâ havada- seni iki sıra silahlı askerin taşıdığını hissediyordun; merdivenlerden aşağı iniyordunuz; bunlar Amazonas'ın merdivenleriydiler; her iki yanından gelen mırıltıları ve tanıdık sesleri duydun: "İyi başardın Flaco, çok iyi"; Negra'nın uzanan elleri; Nenuncho Alvariza'ın bağlı olarak uzanan kolları, sana dokunan, omuzuna vuran dost eller ve iki basamak aşağıda Luis Martinera vardı, Ivette gülümsüyordu, yoluna avuç dolusu pirinç serpiyorlardı.

"Ama sizler....?" şaşkınlıkla sormak istedin.

Oysa Luis geride kalmıştı, Ivette hâlâ gülümsüyordu ve merdivenlerin sonuna gelmiştin, biraz öncesine kadar silahını göğsünde

çaprazlamış olarak seni bekleyen siyah asker artık orada değildi, onun yerine "Florida"nın kumandanı, gözlerini ileriye dikmiş, hazırolda bekliyordu; kurallara uygun olarak selam verdi.

Seni bahçe kapısına kadar götürdüler, caddede gürültülü bir kalabalık, heyecan ve coşku ile beklemekteydi ve seni tanıyan birisi "Biz buradayız, Flaco" diye bağırdı; güneyden güçlü, hiç yorulmayan, gelişen sonsuz denizin sesi geliyordu.

Asker tükürdü ve "Küçük gezintimiz sona erdi" dedi.

Çuvalı ayak ucundan tutan diğeri onayladı:

"Bu boku buraya bırakalım, gitsin" dedi.

Burası dört yeraltı hücresinin bulunduğu koridordu: Mahkumlar dışarı sarkıp ona baktılar: David'in çıplak, yara-bere içindeki zayıf bedenine, hâlâ titremelerle sarsılan ve çuvala uzatılmış her yanı mosmor vücuduna baktılar.

SONSÖZ

"Bunları dışarı çıkartamazsınız" dedi teğmen.

Barakanın kantininde "Kişisel Eşyalar"ımı masanın üzerine yaymıştı; bir tomar kağıdı alıp yere attı.

"Bunlar dışarı çıkartılamaz" diye tekrarlardı.

Bunlar dediği, benim üç yıllık çalışmalarım, Libertad'daki ikinci etabımdı; minicik yazılarla doldurulmuş 230 sayfa. Biyoloji üzerine olanlar benim özellikle ilgilendiriyordu.

"İzin verir misiniz, sayın teğmen?"

"Ne....?" Bana dikkat bile etmeden işine devam etti.

"Bu notlar; beni çalışmalarım, acaba...."

"Dışarı çıkartılamazlar" dedi teğmen.

"Halen hapishanede bulunan, kendi yazdığım üç mektup var" dedim, Onları geri alabilir miyim?"

"Bugün olmaz, çok geç" dedi teğmen.

"Ama çavuş bana demişti ki..."

"Çok geç" dedi teğmen, Aileniz bir dilekçe yazsın"

"Kimsem yok"

"Öyleyse avukatınız yazsın. Mektupları neden istiyorsunuz ki? Dışarda tekrar yazabilirsiniz."

Dışarda. Saatler geçmişti ve serbest bırakılacağıma inanmıyordum. Ne korku, ne de mutluluk duyuyor, kendimi herşeyden soyutlanmış hissediyordum, sanki: "Ne olursa olsun, hazır ol" demek gibi bir şeydi, sabahın dokuzundan, Pucho, "ara"ya çıktığı ve çavuş hücreye geldiği andan beri bu durumdaydım.

"Siz, burada ne yapıyorsunuz?" diye sordu.

"Cezalıyım, sayın çavuş"

"Ne kadar?"

"Sanırım beş gün, sayın çavuş"
"O cezayı çekmeyeceksiniz"
"Cezam kaldırıldı mı? diye sordum ona bakarak.
"Gidiyorsunuz"
"Nereye sayın çavuş?"
"Özgürlüğe" dedi çavuş, "Eşyalarınızı toplayın"
"Aktarma mı?'
"Almanya'ya" dedi.

Bir kaç ay önesine kadar Negra'nın Almanya'da giriştiği serbest bırakılmam yolundaki çabalarını çok zayıf bir olasılık olarak düşünmüştüm.

1974 sonunda, Almanya'ya geldikten bir yıl sonra bir kampanya başlatmak istemiş, ama avukatı ona engel olmuştu: Ben "Yakında dışarda" olacaktım ve bu tür bir hareket ters etki yapardı.

Negra birbuçuk yıl bekledikten sonra sonunda kendisine şu soruyu sormuştu: "Eğer ben hapiste olsaydım, David'in ne yapmasını isterdim? Rahatça oturup beklemesini mi, yoksa riski göze almasını mı? Riski göze almasını; ve ben de öyle yapacağım. Nasıl olsa durumu şu ankinden daha kötü olamaz".

Gerçekten de Trinidad'daki durumum, özellikle 1976'da canavar teğmenlerin gelişinden beri hiç de iyi değildi; Urraca Modernelle serbest bırakıldıktan sonra hücremde yalnız kalmıştım. 1980'in ortalarında bir ziyaretçimin gelmesinden de önce Negra ile çocukların serbest bırakılmam için -dediklerine göre- yeri göğü birbirine kattıklarını öğrenmiştim. Onlar, Eyfel Kulesini sarsan minik ve inatçı karıncalardı.*

---

* Campora, uzun zaman, karısı Olga Machado'nun organize ettiği uluslararası dayanışma kampanyasından haberdar olamamıştı.

"Oraya, Trinidad Kışlası'na, Negra'nın tüm 1976 yılı boyunca benim davamı çözümlemeye çalıştığı yolunda en ufak bir haber bile erişmemişti; OAS'nin Inter Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nun, Almanya hükümetinin ve diğer kuruluşların ilgisin çekmeyi başarmıştı: Kocası ve üç çocuğunun babası siyasi bir yanlışlık sonucu mahkum edilmiş, cezasını çekmiş, ülkeyi terk etmesine izin verilmiyor, isteği dışında hâlâ hapiste tutuluyordu.

Ve bu, daha hiçbirşey değildi: Takip eden yıllarda Negra bana Köln'de oturma müsadesi ve bir iş anlaşması ayarlamıştı. Milletvekilleri ve bakanlarla konuşmuş, kişi ve organizasyonların ilgisini çekmiş, Sosyal Demokrat Parti, Dünya Kiliseler Birliği, Uluslararası Af Örgütü ve sayısız diğer kuruluşlarla ortak çalışmalar yaparak iki tane etkili bildiri yayınlamış, hatta uzak atalarımın soyundan gelen İtalyan Campomorone Birliği'nin de desteğini sağlamıştı.

Ama o sabah çavuş hücreme gelip "Hazırlanın, Almanya'ya gidiyorsunuz" dediğinde ona inanmadım. Yine bir alınma Chichi -diye düşündüm-; belki de makineye, yo makine değildir, olamaz; ama özgürlük hiç olamaz, mutlaka yine kışlaya gönderiyorlar. Ulu Tanrım! Evet, gerçi olaylar iyi gidiyordu. Almanya Elçisi Marre beni Libertad'da ziyaret etmiş ve bazı ayrıcalıklar elde etmemi sağlamıştı -gözlük, kitap, pehriz yemeği- ve olayla ilgilenmeye devam edeceğine dair söz vermişti. Evet, bir olasılık vardı ama ne bu sabah ne de bu yıl gerçekleşebileceğine inanmıyordum. Alınıp götürülme, Chichi, bu bir alınma, kendini titremeye hazırla!

Çamaşır torbamı alıp çavuşun arkasından hücremi tekrettim. Gözetleme merkezinde revirden iki companeroya rastladım.

"Galiba çıkıyorum"

"Oh, tebrikler!"

Kısaca, abartmadan ama yine de haberi vermiştim: Götürülüyordum.

Doktor vücudumu muayene edip yara veya morluk olup olmadığına baktı, kendimi nasıl hissettiğimi sordu ve alışılmış raporunu verdi: B/Y = Bulgu yok. Birinci katta bana Almanya'ya gitmem gerektiğini belirten bir telgraf alındığını söylediler (hiçbirşey bana bu pisliğin sona erdiğini kanıtlayamazdı). Şimdi ise bu eski baraka kantininde çoğu komünist partiden olan tanımadığım yarım düzine companero ile oturuyordum. Aramayı atlatmış beklemekteydiler ve bana piyangodan çıkan teğmen de ordayadı.

"Peki, ne yapmayı düşünüyorsunuz?" diye sordu bana, "Uruguay'a geri dönmeyi düşünüyor musunuz?"

"Tabii, eğer bana izin verirlerse memnuniyetle dönerim, ben kendimi hep bir Uruguaylı olarak hissettim"

"Tekrar ateş etmeye devam edebilmek için mi döneceksiniz?"

Yeri göğü birbirine katmıştı -bunu başkaları söylüyordu- ve kayınbiraderim Joge Risi'de ona büyük destek ve koruma sağlamıştı.

Sosyal Demokrat milletvekili Klaus Thüsing'in, akla gelebilecek her türlü baskı ve haksızlığa karşı çıkan asistanı ve gazeteci Ursula Junk, harekete başlangıç sağlamış ve serbest bırakılmam için 83 Avrupalı parlamenterden imza toplamıştı. Daha sonra o ve Negra, Aile Bakanlığı ile ilişki kurmuşlardı: Bayan bakan Katharina Focke olayı sonuna kadar üstlenmişti; o, kampanyanın emniyet halatıydı ve zamanla çok sevilen bir dost haline gelmişti.

Bu "Pro-Campora" Komitesi 14 günde bir Holweider okulunda toplanıyor, düzenli olarak Uruguay elçisini ziyaret ediyor, Köln'den Bonn'a radyo, televizyon ve basın aracılığıile haber yolluyorlardı."

diye sordu teğmen.

"Ben hiç ateş etmedim, sayın Teğmen; ben iyi davranışları olan biriyim ve bu nedenle de beni serbest bırakıyorlar"

Yoldaşlar gülümseyen yüzlerini teğmenin arkasına gizlediler.

"Çok okumuş biri gibi davranıyorsunuz ama, komünist manifestonun ilk satırlarını bile bilmediğinize bahse girerim" dedi teğmen.

"Evet, biliyorum senyor" diye karşı çıktım.

"Nasıl başlıyor?" diye sordu asker.

"Tüm ülke işçileri, birleşin"

"Haha, yanlış" dedi asker gülerek.

"Ah, evet, haklısınız, böyle değildi. Şöyle başlar: 'Bir hayal Avrupaya gider....."

"Okumamışsınız" dedi teğmen.

"Sadece Almancasını okudum, özür dilerim, bir çeviri hatası olmalı"

"Marksist fikirler bu ülke için kanserli birer yaradırlar" dedi teğmen, "Ya bu resim neyi temsil ediyor?"

Bu, kollarını dizlerine sarmış oturan yaşlı bir kadın resmiydi. Çok yukarda bir bulut vardı. Bunu bana başka bir mahkum hediye etmişti ve öylesine hoşuma gitmişti ki, yanımda Almanya'ya götürmeye karar vermiştim.

"Kadın ve bulut" dedim.

"Bu bulut değil, bir kuş" dedi teğmen, "Ve bir kuş dışarı çıkartılamaz"

"Biraz bozulmuş bir bulut, sayın teğmen; bakın, ama yine de bir bulut"

"Bir kuş dışarı çıkartılamaz"

Diğer mahkumlara dönüp işine devam etti. Yemek getirdiler, ama elimi bile sürmedim. Üç saat daha geçti.

"Siz", diye beni çağırdı teğmen; "Şurayı imzalayın"

Eşantiyon olarak iç çamaşırı, ilaç, bir diş fırçası, diş macunu ve tuvalet kağıdı verdiler.

Yanımda bir tek Kurt Mayer kalmıştı; 70 yaşlarında güçlü bir adamdı, barakalardan birinde kalıyordu ve cezası hemen hemen üç ay önce bitmişti. Almanya, onun da serbest bırakılmasını istemişti. Diğer mahkumlarsa gitmişlerdi.

"İnanıyor musun, Flaco?" diye sordu Kurt.

"Hiç fikrim yok moruk, ama sanmıyorum"

Öğleden sonra saat beşte bir sardalya kutusu; hapishane ara-

zisi dışına hiç çıkmayan yeşil tenekeden bir kamyon geldi.

"Bir kışlaya" dedi Kurt.

"Kesinlikle" diye onayladım.

Bizi nöbetçi kulübesine götürdüler ve oradan da pencereleri olan bir başka araca bindirdiler: Kurt ve ben hâlâ hapishane üniformalarımızla arkada oturuyorduk, ellerimiz arkada bağlıydı ama başlığımız yoktu: "Mahkumları böyle götürmezler, insanların onları görmesini istemezler ki!"

Şöför motoru çalıştırdı ve Montevideo yoluna saparken hızı arttırdı. Orta sırada iki sivil bize dönük, gözlerini üstümüzden ayırmaksızın oturuyorlardı. Makineli tabancalarını bizi ön taraftan ayıran koltuğun arkasına dayamışlardı; bizse kamyonun arkasında tıpkı rasgele atılmış çuvallar gibi duruyorduk. Öndeki subayın 45'liği omuzunda, şöförünkü ise belindeki kılıftaydı.

Bütün bu sürü biraz fazlaydı. Şöför gaz pedalına yüklendi, adeta uçuyorduk; üç kere çarpışmadan son anda kurtulduk. Kurt'un tüyleri diken diken olmuştu, kendi suratımın ne halde olduğunu ise bilmiyordum. Yaşlı adama bir işaret vermek, ona: "Kendini hazırla, burada garip şeyler oluyor" demek istemedim, ama Kurt kendini kötü hissettiği için uzanmıştı; kelepçeli elleri ile hiçbirşey yapamazdı; bense eğer başarabilirsem koşup kaçmayı deneyecektim. Bizi ortadan kaldırmak istedikleri taktirde önce sürebilecekleri en iyi tez bir küçük trafik kazası, bir kaç el ateş ve "Kaçarken vuruldular olacaktı, ciao.

Şöförün sinirliliği artmıştı, viraj alırken lastikleri öttürüyor, sebepsiz yere siren açıp sonra tekrar kapatıyordu; tek yönlü bir yolu keserek dönerken az kalsın bir otobüsün altına giriyorduk. Eğer siren sesine aldırmayan olursa subay 45'liğini pencereden çıkartıp, yolu boşaltmaları için işaret veriyordu.

Montevideo'ya vardık; La Teja Mezarlığının tepesinde sireni tekrar açtılar ve bir daha da kapatmadılar, kamyon caddelerde şimşek gibi gidiyor ve diğer arabalar telaşla yana çekiliyorlardı. İki nöbetçi makineli tabancalarını çıkartarak pencereden sarktılar. Bu çılgınca bir yolculuktu. Avenida Agraciada, Rondeau Caddesi, Paraguay Caddesi. Süratle Avenida Diez Ocho de Julio'ya saptık ve kamyonun sonunda polis merkezi garajının rampasına girdiğini farkettim; fren yaptı ve durduk.

Sakinleşmiştim. Kendimi biraz evimde gibi hissediyordum. Garajı modernleştirmişlerdi ve içerde en az yüz tane araç vardı. Asansörü kullanan ajanı tanıyordum ve nazik davranmak isteyerek ona

"Nasılsın, nasıl gidiyor?" diye sordum ama bana cevap vermedi. Diğerleri indiğinde dişlerinin arasından homurdanarak "Sana ne oluyor? Beni gammazlamaya mı çalışıyorsun?" dedi. Hayır, kesinlikle öyle bir niyetim yoktu.

Kabul bürosunda kelepçelerimi çıkarttılar. Günlerden 12 Aralık 1980 Cuma, saat 18:02 idi. Silvia'nın doğum günü. En içten mutluluklar.

Kısa süre sonra Uruguay'ın Almanya elçiliğinde koruma görevlisi olan şişko muhbir Perez beni almaya geldi. Terlemişti ve çok sinirliydi. Elçi onu "tartışmasız" serbest bırakıldığımı bildirmek için Libertad'a yollamıştı ve kendisi de polis merkezine gelmek için Punta del Este'deki tatilini yarıda kesmişti.

Marre merkezdeki rahat döşenmiş çalışma odasında bir şeyleri ayırıp düzenlemekle meşguldu. Elimi sıkarken beni kendisine doğru çekti:

"Nasılsınız Campora? Yarın yola çıkacağınızdan haberiniz var mı? Size bir Alman pasaportu vereceğiz, böylesi daha kolay. Şimdi getiriyorlar, karınıza da haber verildi."

Muhbir Perez bana gök mavisi bir gömlek getirdi; bir elçilik görevlisi ise bana çok büyük gelen bir ceketle gravat verdi. Pasaport için resim çektirmem gerekiyordu.

Merkezin tanıdık sesleri arasında Marre bana bir açıklama imzalattı. Bu belge ile Almanya'da ulusal güvenliğe zarar verebilecek hiçbir politik faaliyette bulunmayacağımı garanti ediyordum.

Labat geldi, çok heyecanlıydı. Ona yarım saat önce telefonla haber vermişlerdi ve o ana kadar da hiçbir şeyden haberi yoktu.

"On yıldır bekliyorum, hiç değilse zamanında gelseydin" dedim.

Labat gülerek bana sarıldı; çok mutluydu.

"Bedenin kaç?" diye sordu. "Elbiseler için"

"Ne bileyim? Elbiseleri boşver, hapishane üniforması ile giderim"

Elçilik danışmanı Bemelmann yanıma geldi. Ona Kurt Mayer'in durumunu sordum.

"Sizinle mi geldi?" diye sordu.

"Evet"

"Onun durumu ile ilgili küçük bir sorun var. Alman vatandaşı olduğunu söylemişti ama, o bir yahudi" dedi Bemelmann açıkça.

Marre bana bugün Köln'de serbest bırakılmamı sağlamak için yeni bir gösteri düzenlendiğini söyledi. Bir telgraf gönderip yarın

yola çıkacağıma dair garanti vermiş ve gösterinin iptal edilmesini rica etmişti. Alman hükümeti sokakların sakin kalmasını istiyordu.

Beni saat kaçta uçağa götüreceklerini sorduğunda yüksek rütbeli bir subay buna cevap vermek istemedi. Marre kararlılıkla diretti. Sonnuda yüksek rütbeli subay"

"Planlamaya göre öğleden önce saat onda, sayın elçi" dedi.

"Sizi almaya geleceğim, Campora" dedi Marre, "Yarın görüşürüz"

Beni dördüncü kata götürdüler. Tanımadığım dört veya beş companero da oradaydı ve yolculuk için bekliyorlardı. Biri akrabalarının bulunduğu Amerika Birleşik Devletleri'ne, bir companera ise İspanya'ya gidiyordu.

"Sana yiyecek bir şeyler hazırladık" dediler.

"Sağolun, ama aç değilim"

Pencereden gelen zayıf ışıkta bu sabah saat dokuzdan beri gerçekleşen olayları pabucumun içinde sakladığım -ve hâlâ yanımda olan- küçücük bir kağıt parçasına tüm detayları ile yazdım.

O gece hiç uyuyamadım; bütün gece özgürlük hayalleri ile eski bir mahkumun karamsarlığı arasında bocaladım durdum. Acaba bu sefer gerçekleşecek miydi? 1974'ten beri -altı yıldır- serbest bırakılışımla ilgili sürekli zorluklar çıkmıştı; çeşitli kereler çok yakın gibi görünmüştü -Libertad'a ilk getirildiğimde, Trinidad'da haber verdiklerinde- ama o kara el her seferinde işi engellemişti. Labat ve ben kulis arkasından işe karışan tüm güçlere "Kara El" ve "Beyaz El" adını vermiştik ve bunlar "Allah ve Şeytan"ı temsil ediyorlardı. Benim Libertad'da bekletilmeme ve bir defa da adaya gönderilmeme neden olmuşlardı ve ben hâlâ kim olduklarını, ya da bunları neden yaptıklarını bilmiyordum.

Çok şanslı olduğumu hiç bir zaman inkar etmemiştim; benim davam, sivil bir mahkemede yargılanan son davaydı ve bana ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Beni rahatsız ettikleri için özür dileyerek serbestte bırakabilirlerdi, "Yasadışı bir örgüte üye olmak", "Firar" ve daha sonra da "Sahte evrak kullanmak" suçlarından, "Acil güvenlik önlemleri" adı altında otuz artı beş yıl hapse de mahkum edebilirlerdi.

Hiçbir zaman klasik bir Tupa olarak kabul edilmemiştim. Ne militarist, ne yönetici, ne de ideologtum; sadece dengesiz bir bürokrat, üç çocuklu gecikmiş bir sömestr öğrencisi, bir tür idealisttim.

Aynı zamanda "Beya El"in hissedilebilir ve açıklanabilir nedenlerle oluşturduğu "Şanslı durumlar" tam zamanında ortaya çık-

mıştı. Amazonas'daki karargahı geç bulmuşlar, makinede elleri kaymış, hakkımdaki bazı verileri yanlış değerlendirmişlerdi; hiç kimseyi öldürmek zorunda kalmamıştım. Ve bunlara ek olarak Negra ile çocuklar Montevideo'dan uzaklaşarak Şili'ye gidebilmiş, orada yaşayıp Almanya tarafından kabul edilmişlerdi.

İnsan neredeyse benim bir "Olimpiyat" şampiyonu olduğumu iddia edebilirdi; başkalarının yaşadığı büyük güçlükleri ben atlayarak geçmiştim. Bu, tüm hayatım boyunca yaşadığım ve kendimi diğerleri karşısında suçlu gibi hissetmeme neden olan, ama yine de elimden geldiğince yararlandığım bir durumdu.

Serbest bırakılmam Almanya'nın alıcı olduğu (sosyal barış, - abartmaksızın- bir kitle hareketine dönüşen seferberliğin sonu) ve diktatör tarafından (Almanya Uruguay arasındaki ticari ve diplomatik ilişkilerin normale dönüşmesi karşılığında) satılan bir alışveriş sonucunda gerçekleşmiş olmalıydı. Bütün bunlar, hükümet tarafından verilen emirleri yürüten, hem de iyi yürüten ve Ulusal Özgürlük Hareketi MLN'ye kesinlikle hiçbir sempati duymayan bir uygulamacı olan Marre tarafında gerçekleştirilmişti.

O gece hiç uyuyamamıştım ve sabah saat onda bana elçinin saat onbuçuktan önce gelemeyeceğini bildirmişlerdi.

"Pekâla" dedim companerolardan birine, "Kalıyorum; dışarı çıkamayacağım".

Saat onbuçukta da kimse gelmedi.

"Ben size dememiş miydim?"

Onbire çeyrek kala hâlâ hareket yoktu. Saat onbirde bana onbirbuçukta gideceğimi söylediler.

"Gördünüz mü?" dedim, "Dışarı çıkamıyorum, bu açıkça belli"

Onikiye çeyrek kala, sonunda geldiler. Vedalaştım. Hücre bölümünün kapısında yanıma sivil bir subay verdiler; iyi görünümlü, kültürlü, otuz yaşlarında birisiydi.

"Gidelim mi?" dedi.

"Gidelim"

Merdivenlerden indik, bloktan çıkmak üzere iken ona silahını verdiler; bu, 38'lik bir Magnum Special'dı ve askerlere göre bir silah değildi; lüks, CIA filmlerine özgü bir aletti. Bu silah ve bu adam benim gibi basit, boktan bir herif için miydi?

Sol tarafımda askerle yürüyüp koridoru geçerek San Jose caddesine açılan kapının önüne geldim. Bana döndü ve:

"Lütfen" dedi.

Caddeye! Yalnız! Lafı bile edilemezdi.

Onu ceketinden sıkı sıkı tuttum ve
"Gidelim" dedim.

Biraz ters bir hareketle kolunu çekti. Dışarı çıkmadım: "Beni içerde öldürmen gerekecek"; kendimi hele bir Magnum Special'e feda etmeye hiç niyetim yoktu. Subay şaşırmış ama sinirlenmemişti. Asıl tuhaf olan bana: "Korkma gel, seni ödlek ibne" gibi bir şeyler dememesiydi; hiçbir şey demedi; sessizlik.

Bu sefer kolundan tuttum.

"Gidelim" dedim, "Beraber gidelim"

Dışarı çıktık. Her iki yana da baktım. Garip bir şey yoktu. Barikatların ve kum torbalarının ardında garaj kapısını bekleyen nöbetçiler duruyordu.

"Araba orada" dedi subay.

Bir Mercedes. Soğuk bir gündü ve yağmur çiseliyordu. Egzostan zayıf bir duman çıkmaktaydı. O lanet olası arabaya doğru yürüdük. Arka kapıyı açtım. Marre...

Derin bir nefes alıp elçinin yanına oturdum, subayda soluma geçti. Önde kızıl saçlı, tanıdığım, ama adını hatırlayamadığım yüksek rütbeli bir subay vardı."

"İyi günler!"

"İyi günler"

Şöför elçiliğin özel şöförüydü. Marre bana arabanın zırhlı olduğu için ağır olduğunu açıkladı.

"İşte pasaportunuz Campora, içinde de imzalamış olduğunuz belgenin kopyası var"

Pasaportu bana uzatırken yanımdaki subay hızla kaptı. İçindeki kağıdı havada yakalayıp Marre'ye geri verdim.

Elçi bana Almanya hakkında bilgi veriyordu: "Katolik ve Evangelist bir ülkedir". Bana, yağmur altında, onbeş kilometre boyunca Montevido'yu seyretmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı. On yıldır ilk kez, tüm izlenimlerim sımsıkı kapattığım buzdolabından çıkıp yerlerini buldular.

Akrabalarım ve arkadaşlarım beni Carasco havaalanında bekliyorlardı. Beni bir odaya soktular: "Sürgün" diye düşündüm. Kapıyı kapattılar. Orada iki gizil servis görevlisi, muhbir ve Magnum'lu subay vardı.

Labat bavulumu getirip bana kuzu derisinden bir palto uzattı.

"Ehliyetin, ekonomi müfettişliği diplomanın fotokopisi ve kağıtların" dedi Labat.

Askerler herşeyi kontrol ettikten sonra geri verdiler. Beni hiç

kimseyle konuşturmak istemiyorlardı. Marre ve Labat duruma müdahale ettiler

"Her biri ile iki dakika" dedi Magnum'lu; "İki dakika ve gereksiz yorumlar da istemiyoruz"

Orada öylece durdum. Kırk santim mesafede bir asker; seksen santim mesafede bir diğeri. Bir mahkum dostlarını kucaklıyor.

Her biri ile üçer gün konuşmalıydım, oysa sadece iki dakikam vardı; her dakika yeni biri, yüzüme inen tokatlar gibiydiler; boğazlarımız düğümlenmişti.

Labat ve Marre ile kucaklaştım: onlar sonunculardı. Subay pasaportumu ve uçak biletimi verip, bundan sonra daimi adresim olarak geçecek olan Olga'nın Almanya adresini istedi. Uçağa binmek üzere harekete geçtiğimde subay beni takip etti.

Benimle az önce vedalaşmış olan Marre: "Size ben eşlik edeyim" dedi.

Otobüse bindik; yanyana oturduk. Marre:

"Özgür bir ülkeye gidiyorsunuz Campora" dedi, "İstediğiniz herşeyi söyleyebilirsiniz, ama şu ara beş mahkumun daha serbest bırakılmasını sağlamaya çalışıyorum. Eğer sert açıklamalar yapar veya İsveç'te bazı kişilerin yaptığı gibi sansasyon sayfalarına geçerseniz -bunun için onlara para da ödemişlerdi- askerler benim işimi zorlaştıracaklardır."

"Para, bunca yıldan sonra beri hiç ilgilendirmiyor Marre. Sansasyon gazetelerine söyleyecek bir şeyim de yok. Ama benimle ilgili gerçekler üzerine söyleyecek çok şeyim var; bazı şeyleri kendime saklamaya hakkım yok; sanırım bir konuda aynı fikri paylaşıyoruz: Gerçek önemlidir"

"Evet, çok önemlidir, ama bazen insan tüm gerçeği söylememelidir" dedi

"Bu bir görüş meselesi" dedim.

Otobüs uçağın yanında durdu. Ayağa kalktım.

"Biz son olarak inelim" dedi Marre.

Yolcular indiler, biz de indik. Giriş neredeydi? Magnum. Marre'ye baktım.

"Sizi yukarıya kadar götüreyim" dedi.

Uçağa girdik, oturacak bir yer bulduk, eşyalarımı aşağı koydum, paltonu yukarı, bavulumu aşağı; koridorda durmuş, koltuğun arkasına yapışmıştım; herkesin yolunu tıkıyor ve ne yapacağımı bilemiyordum. Bu Jumbo bana bir stadyum gibi görünüyordu.

Marre bir hostesle konuştu ve bana;

"Sao Paolo'da uçağın mürettebatı değişecek; onlara geminin size ait olduğunu ve nerede yapıldığını söyleyin" dedi.

Gemi! İkinci kat, benim serbest bırakılmamın vaftiz anneliğini üstlenen Bayan Dr. Focke'ye politik bir hediye vermeyi karalaştırmış ve ona kürdanlardan harika bir gemi inşa etmişlerdi. Onu Libertad'dan çıkartmayı başarmıştım ve nasıl olduğunu bilmiyordum ama (belki Labat, belki de Marre rica etmişti) ona, kırılmaması için bagajda özel bir yer ayırmışlardı.

Bir hostes gelip bize:

"Kalkmak üzereyiz sayın elçi, kapıları kilitleyeceğiz" dedi.

Marre bana sarıldı: "Size bol şans dilerim Campora" dedi; beni yerime oturttu ve gitti. Yalnız kalmıştım. Canavar boyutlardaki uçak titremeye başladı, sanki parçalanmak üzereydi; piste girdik ve havalandık.

Otuz saat önce Libertad'daki hücremdeydim; ve aslında -dürüst davranmam gerekirse- henüz oradan uzaklaşmış değildim; gerçekte oradan uzaklaşmam için daha çok zaman geçmesi gerekiyordu ve içimden bir şeyler hep orada kalacaktı.

Tüm çabalarıma rağmen -uzun yılların disiplin ve özenine karşın- zaman olanak ve benzeri küçük şeyleri yitirmiş olduğumu farkettim; benim saatim dışarıdakilerle aynı rakamları takip etmiyordu; hep daha geri kalıyordu; onlarsa başka bir zamanı gösteriyorlardı.

Sayamayacağım kadar çok şeyi yitirmiştim; bazı şeyleri öğrenmekten vazgeçmiş, pek çok olayı yaşamamıştım. Aldatılmıştım, kendimi kandırılmış hissediyordum. Bu beni fakirleştiren bir kayıp değildi, ama yine de zor geliyordu ve dışarıdakilerin bunu unutmuş olmaları beni öfkelendiriyordu -çünkü onlar beni hep neşeli ve yeni çevreme uyum sağlamış olarak görüyorlardı-, yaşamış oldukları tecrübelerde onların yanında değildim; taze bilgilerim yoktu; ne sinirleniyor, ne de gülüyordum. İnsan fark edilmeden diğerlerinin arasına karışmayı öğreniyordu;raflarını değiştiriyor, yeniden düzenliyordu, ama arada korkunç boşluklar kalıyordu, bir sürü boş çekmece ve anı kırıntıları oluyordu. Eski gazetelerden okuyup karıncalar gibi taşıyıp topladıklarımsa olaylar değil, haberlerdi; bilgilerim vardı, ama yaşanmış şeyler yoktu.

Özgürlük, koparılmış bir şeydi; beklenmedik ve ani bir olguydu. Ve -gerçekten- geceleri uykudan uyandığımda kendimi artık benim olsa da çok değişik ve farklı bir dünyada buluyordum; diğerleri gelip sabırsızlık ve çok çeşitlilikle hapishanenin o değerli gecelerin-

de tekrar tekrar yaşadığım anılarımı alt-üst ediyorlardı; o anılar, bir tek el hareketi ile yaşlanmış, bir an içinde on yıllık birikimim toza dönüşmüştü. Ve onları seyrederken, sadece eski hallerini bildiğini kavrıyordun.

Herşey kaybolmamıştı tabii. Hapishane bana çok değerli bir kazanç sağlamıştı: Emin olmak. Tutuklandığımda kesinlikle hazırdım; şimdi ise -buna ek olarak- tamamen emindim.

Korkularını yüzlerinden okumuştum; panik - ve şu ana kadar onların üstesinden gelebilmiştim: Amazonas'takilerin, kişisel cehennemimin uzun süren tehtidlerinin, denizaltının, çok fazla tekrarlandığı için insanın artık inanmadığı ölümün; bir sonraki raunda hazır olup olmadığımı veya kısaca çekilmeye hazır olup olmadığımı bilmeksizin, herşeye karşı bir tür soğukkanlılık geliştirmiştim -başka bir deyim bulamıyordum- insanın içinde yaşayan karanlık uçurumlara karşı hazırdım. Kendimi daha az çocuk ve daha çok erkek hissediyordum; hangisi olduğunu bilemiyorum. Ölüme yaklaşmak insanı olgunlaştırıyordu.

Çizdiğim bu tabloda çok önemli bir sorunum vardı: İnsanlar benden, olduğumdan ve verebileceğimden çok daha fazlasını bekliyorlardı. Bazı -korkunç- kereler kendimi yırtıp parçaladım ve hayal kırıklığına uğradım; çünkü insanlar yanıldıklarını çok ender olarak kabul ediyorlardı.

Ben kahraman değildim; sadece "İyi yürümüş", bir felakete uğramadan ve şansın da yardımı ile kurtulmuş, görevli bir militandım. Özellikle üstünde durduğum şuydu: Bu, geçen tüm o yıllar boyunca çeşitli birimlerin bir araya gelmesinden oluşan, içinde giderek gelişen -korku, teslimiyet- ve dışardan elde ettiklerinle bütünleşen -makine, kodes- bir şanstı. Ne raslantı, ne de büyü vardı, ama her insanın öyküsünde olduğu gibi pek çok çeşitlemeler bulunuyordu; ve bunun için insana ne ustalık, ne madalya, ne de diploma veriliyordu.

Bu bir sınav değildi. Şanslı olmak hiçbir şeyi kanıtlamıyordu. Belki yarın bir sıra boktan bir duvar inşa edecektim ve belki de bok inşa eden biri en büyük olarak kabul edilecekti. Bu, benzerleri daha önce binlerce kez gerçekleşmiş bir olaydı. Bunun formülü yoktu ve bütün bunlar son derece diyalektikti. Göreceli olarak hafif kabul edilebilecek bir makine içinde kimseyi gammazlamadığım ve çok büyük bir baskının yanı sıra, panik içindeyken bazı numaralar yaptığım için, bir companeroyu asla gammazlamayacağımı kesinlikle garanti edemezdim. Ya beni de Selves'e yaptıkları gibi dokuz ay bo-

yunca makinenin içinde tutsalardı? Ya diğer companeroların karılarına yaptıkları gibi Negra'nın da ırzına geçselerdi? Ya Sclavo'ya yaptıkları gibi benim de gözlerimin önünde çocuklarımdan birine işkence etselerdi?

Bu alet -diğerlerinin yanı sıra- insanları yiyip bitiriyordu. Kendini militanlar ve sosyal mücadelecilerle besliyordu. Henüz benim çekirdeğime ulaşamamıştı. Ve bir de o paradoks vardı: Seni yediği ve henüz bitiremediği sürece -sadece bir deri ve bir kemik kalıncaya dek- çok şeyin vardı; çok daha fazlasını anlıyor, kendini değiştiriyor ve ortaya koyuyordun.

Kodeste yüzüm ciddileşmiş ve suskunluğum artmıştı, davranışlarım kabalaşmış, çiğleşmiş, konuşmam bozulmuştu. Dolandırıcı argosu; sınırsız ve zamansız bir iştahım vardı.

Geleneksel ahlakçılığım bazı filozofça sapmalar kazanmıştı: Bahşişi anlamak ve el uzatmak, yalan, ikiyüzlülük. Irza geçer, döver ve öldürürken gördüğün üniformalı orospu çocuğuna koridorda rastladığında, gırtlağına sarılacağın yerde "Evet senyor" demek; karargâhları, insanları ve savaşçıları korumak için, onun sevdiklerini katliamdan geçirebilecek kadar canavarlaşmak; yanıbaşında bir companero ölür veya çıldırırken kör, sağır ve dilsiz kalmak...

Trinidad'da zamanı geçirmeyi ve başkaları olmadan yaşamayı öğrenmiştim. Libertad'da ise pek çok kişiyle bir arada yaşamayı, herşeyi paylaşmayı ve hapishanedeki tüm zamanımı mantıklı düşünüp, çok çalışarak geçirmeyi öğrenmiştim; artık bende bir Buda sabrı vardı. Bir ağaca bağlı olarak hiç umutsuzluğa kapılmadan bekleyebilirdim.

Sonuçta kodes, sadece küçük bir andı.

Canavar harekete geçip Carasco pistinden kayarak havalandığında, emniyet kemerimi bağlayıp ışıklı uyarılara uymaya çalıştım ve yanımda oturanları taklit ettim. Dikkatimi bu olaylardan ayırmayı başardığımda bakışlarım merak ve biraz da yılgınlıkla çevrede dolaştı.

Özenli bir saban tarafından sürülmüş bir kafa tarlası -benim kafamsa hapishanenin yeni yapılmış sıfır numara traşından dolayı hemen fark ediliyordu-; küçük tepsileri oradan oraya taşırken, sanki hayallerinin erkeğiymiş gibi bana gülümseyen gerçek dışı hostesslerin garip hareketleri, ziller, ışıklar ve bize dünyanın en harika yolculuğunu dilerken, şu kadar metre yükseklikte olduğumuzu, bir sonraki ara durağımız olan Sao Paolo'ya kadar havanın güzel gideceğini söyleyen kadife gibi yumuşak sesler.

Canavar dengesini buldu ve sarsıntı yerini dostça, ama yine de yüksek bir homurtuya bıraktı. Tam sakinleşmeye başlamıştı ki, aklıma bir soru takıldı: "Ya tuvalete gitmem gerekirse?" Seyahat çantamı yokladım; şansıma katlanmış durumda epey tuvalet kağıdım vardı, ama tuvalet neredeydi? Yolcu ve hosteslerin hareketlerini gözlemlemeye koyuldum; kendi kendilerini yöneten robotlara benziyorlardı. Koridorun sonunda insanlar bir kapıyı itiyorlardı; kapının iki kanadı içeri doğru açılıyor, insanlar kayboluyor, kapı kendiliğinden kapanıyor ve yukarda kırmızı bir ışık yanıyordu: "Occupied" (meşgul). Şaşırtıcı!

Deneyimli bir yolcunun en rahat pozunda sakince oturdum ve bir arkadaşımın elime tutuşturduğu 13 Aralık 1980 tarihli Uruguay sabah gazeteleri yığınına gömüldüm. Tek bir kelime bile anlamıyordum. Felç olmuş gibiydim; okumama izin vardı ama anlayamıyordum. Ona sürekli bakıp bakmadığımın farkında değildim, ama yanımda oturan ve İsveçli olduğunu söyleyen yol arkadaşım bana dönüp, İngilizce olarak birşeyler söyledi ve otuz yıldır kullanmadığım bu dili yeniden uyandırdı:

"Almanya'ya mı gidiyorsunuz?"

"Evet"

"Neresine?"

"Frankfurt'a"

"Mesleğiniz?"

"Ben mahkumum, yani demek istediğim....."

"Uzun süredir mi?"

"Dokuz yıl"

"Dokuz yıl?!"

"Dokuz yıl"

"Peki neden? Siyasi nedenlerden mi?"

"Siyasi nedenlerden"

İsveçli heyecanlanmıştı. Anlaşılan hayatı boyunca böyle olağanüstü bir şeyle karşılaşmamıştı. Siyasi nedenlerle dokuz yılını hapiste geçirmiş biriyle yolculuk etmek!

"Oh, ne kadar ilginç!" diye bağırdı, "Eğer sizce sakıncası yoksa sohbet edebiliriz; şahsen üçüncü dünya ülkelerinin problemlerini çok ilginç ve büyüleyici buluyorum" dedi.

İsveçli polis merkezinden olabilir miydi acaba? Dikkat Chichi.

"Biraz gerginim" dedim, "Eğer kabul ederseniz, biraz daha sonra konuşalım"

"Ne zaman isterseniz" dedi İsveçli, "Çok ilginç".

Gözlerimi kapattım. Bir ara Sao Paolo'ya yaklaştığımızı anons ettiler. Midem guruldamaya başlamıştı. 11 aralıktan beri bir şey yememiştim ve şu anda 13 Aralığın akşam üstüydü. Uçakta da bir şey yiyemeyeceğimi biliyordum. O hoş görünüşlü plastik menü mideme taş gibi oturacaktı.

Sonunda gereken kararı verdim: "Artık tuvalete gitmenin zamanı geldi Chichi"

Koridorun sonuna doğru ilerledim, kapıyı itip içeri girdim, kilitledim ve herşeyi dikkatle inceledim. Tuvalet, zengin evlerdeki gibiydi: Dolaplar, çekmeceler, küçük şişeler ve aynalar vardı. Pantolonumu indirdim.

"Yerinize dönün!"

Gözümün önünde bir ışık yanmıştı; komut çok açıktı ve uyarı üç dilde yazılmıştı. "Neyi yanlış yaptım? Neden?" Kendi kendime "Cehennemin dibine git" dedim ve bu, benim eski mahkum tabirimdi; "İşimi bitirmeden çıkmam"

"Bay campora, Bay David Campora lütfen!"

Ses tuvaletin bir köşesinden geliyordu, ama nereden? İspanyolca! Ses tonu dostça, ama kesindi.

"Bay Campora, lütfen uçak mürettebatından biri ile bağlantı kurun!"

Belki de türbinlerden birine sıçmıştım! Ne korkunç! Köpek gibi utanarak işimi bitirdim, giyinip çıktım.

Hostes bana doğru telaşla ilerledi.

"Ben,.... Campora'yım" dedim.

"Ah, Bay Campora, size söylemem gereken bir şey var, lütfen beni takip edin"

Buraya kadar Chichi, cezalandırıldın. Bir sonraki köşede inmen gerek.

Hostes boşluğa açılıyormuş gibi görünen bir kapıyı işaret etti: Kapı uçağın karnına açılıyordu.

"Ben Sao Paolo'da inecek olan ekiptenim ve size onun burada olduğunu haber vermek istedim!"

Gemi.

"Evet, bana söylemişlerdi senyorita"

"Rahatsız ettiysek özür dileriz"

"Tam tersine, teşekkür ederim"

Geri dönmeye cesaret edemedim; biyolojik gereksinimlerle ilgili her türlü düşünceyi, ne kadar acil olursa olsunlar, yolculuk devam ettiği sürece kökten yasaklamıştım. Anladın mı Chichi?

Uçak bir tiyatro sahnesi gibiydi ve ben tam ortadaydım: "Latin Amerika'nın Kesik Damarları"nı okuyan ve bana bakmayan İsveçliden biraz uzakta.

Sao Paola'yu arkamızda bıraktık ve Brezilya hava sahasından, en azından Rio de Janeiro'dan kalkıncaya kadar kendimi tam anlamı ile serbest hissedemeyeceğime karar verdim; Brezilya hükümetinin beni "Kara El"in komutları uyarınca tutuklayarak geri göndermesi olasılığı hiç de az değildi.

Artık salondaki yerimde tek istediğim gözlerimi kapatarak düşünmekti, uçuşun en az 15 veya 16 saat sürebileceği düşüncesine kendimi alıştırmak zorundaydım ve bu yolculuğun sonunda Negra ile çocuklar beni bekliyorlardı, ama onları gözümde canlandıramıyordum.

Pucho dün sabah aradan döndüğünde rastladığı ilk adama sormuş olmalıydı:

"Chichi nerede kaldı?"

"Haberin yok mu? Onu bıraktılar, artık serbest"

Ama Pucho'nun bana, berrak bir gecede, sigarasının son kıvılcımlarının arkasından dedikleri kulağımdan gitmiyordu:

"Sen bazı mahkumlar gibi yapma Chichi, giden ve unutanlar gibi"

O cümleyi ne düşünerek söylediğini bilmiyordum, ama şimdi beni büyük olasılıkla Almanya'ya götüren bu garip uçakta o sözler beni sürekli takip ediyordu.

"İnmiyor musunuz?" Bunu söyleyen İsveçliydi.

"Ne dediniz?"

"İnmiyor musunuz? dedim. Rio'dayız. Teknik bir duraklama."

"Dinlenmeyi tercih ederim, teşekkürler"

Bir hostes geldi.

"Tüm yolcuların inmesi gerekiyor senyor; 45 dakika sonra uçuşa devam edeceğiz"

Kafamdan DOPS, INTERPOL, CIA gibi kısaltmalar geçti.

"Kendimi pek iyi hissetmiyorum, burada kalmayı tercih ederim" dedim duraksayarak.

"Üzgünüm, ama inmemiz gerekiyor senyor. Güvenlik nedeni"

İşte bu kadar. Kodese gidiyorum. Eğer beni inmem için zorluyorlarsa, bu, kodese dönüyorum anlamına gelirdi. Bir hostes bilet parasını ödemiş (veya ödetmiş) bir yolcuya inmeniz "gerekiyor" diyemezdi. Eğer bunu yapabiliyorsa, Rio de Janeiro'nun tüm polisleri arkasında demekti.

Teslim olup kapıya doğru yürüdüm. Neredeydim? Bu neydi? Kıvrımlı bir torba, bir tünel, ne uçak, ne de hava alanıydı. İnsanlar nereden iniyorlardı? Çıkış neredeydi?

Birkaç düzine adım attım ve kendimi iki ajanın karşısında buldum. Ajan dünyanın her yerinde ajandı ve ben onları uykumda bile tanıyabilirdim. Hep aynı tavırlarla ikisi de bu garip yerde duruyorlardı ve beni gördüklerinde, yalnız başıma -çünkü diğer yolcular çoktan çıkmaşlardı- ikisi birden dönüp bana baktılar: "Şimdi beni yakaladılar" Orada durdum, daha ileri gitmedim; beni zorlamak için öldüresiye dövmeleri gerekiyordu; beni götürebilirlerdi, ama öylesine bir skandal yaratacaktım ki, başkanın bile haberi olacaktı.

Tiplerin bu saçları dibinden kesilmiş onlara dikkatle bakan ve ta uzaktan bile mahkumluk kokan -kapatılmışlığın ve ölümün kokusu; bunu bana daha sonra söyleyeceklerdi- adam karşısında şaşırdıkları açıkça belliydi.

Bir ayağını diğerinin önüne attım ve tünelden çıktım.

"Sonunda inmeye karar verdiniz demek" dedi İsveçli.

"Beni mecbur ettiler" dedim, "Lütfen yanımda kalıp, bana buranın ne olduğunu açıklar mısın?"

"Bu, uçağın çıkışı; şu anda havaalanındasınız; herşey bir arada" dedi İsveçli.

"Ya bu ajanlar?"

"Pardon?"

"Hiç, yok birşey" dedim.

İsveçli koluma girdi ve beni dostça ileri sürükledi.

"Gelin, haydi gelin" dedi.

"Ama uçak, ya uçak.....?"

"Zamanımız var, rahatça gelebilirsiniz"

Beni çok aydınlık, herşeyin satıldığı bir dükkana götürdü: Rengarenk nesneler, fotoğraf makineleri, aletler, birleştirilip ayrılabilen aygıtlar, bana bu radyonun el sürüldüğünde kapatılabileceğini, bu siyah kol saatinin aslında siyah olmadığını, şu ve bu şekilde basıldığında zamanı gösteren rakamların ortaya çıktıklarını anlattı ve üzerime, daha sonra marketlerde de karşılaştığım ve hiçbir zaman üzerimden atamayacağıma inandığım bir bulantı ve terleme duygusu çöktü.

Dışarıdakiler, özgürlüğün içinde yer alan nesnelerin çokluğunu tahmin edemezlerdi. Doğal büyüklükler, kavrama olgusunu kazandıran fikirler, tolantılar, birleşme; evet, güzel ama ya diğerleri; günlük yaşantıyı oluşturan, kısıtlanmayan ve her an el altında olanlar.

İnsan istediği kadar sıcak duşun altında durabilir, dışarı çıkıp ağaçların arasında güneşi arayabilir, baharda bir nehirin ağzında kürek çekebilir, çocuğunun yanında uyuyabilir.

Yapmak, söylemek, bakmak, okumak, hareket edebilmek; bir sürü kişisel karar vermek, inisiyatifler, bir nedene veya izne bağlı olmayan bir dizi işlem. Ancak iki yıl dışarda yaşadıktan sonra bazı şeylere kendim karar verebilmeye başlamıştım. Bir mahkum, özgürlüğünü tekrar kazanmıyordu; onu yeniden oluşturup üretmesi gerekiyordu. Herşey yeniydi, her şey yardım gerektiriyordu. İlk savunma tedbirlerim olası seçenekleri mümkün olan en az sayıya indirmeyi denemek olmuştu. Daha az elbise, hep aynı çeşit yemekler, sabit bir zamanlama, programlı okuma, günlük konuşmalar.

Özgür kaldıktan sonra yaptığım ilk şeylerden biri uyumaktan vazgeçmek oldu. Yapılacak o kadar çok şey vardı ki, zamanın hepsine yetmiyordu. Negra beni doktora götürdü; bunu sağlığımla ilgilendiği için mi, yoksa günün yirmidört saati katlanmak zorunda olduğu görünüşüm onu dehşete düşürdüğü için mi yaptığını bilmiyordum. Sadece anormal sayıdaki rahatsızlıklarımdan sözetmekle kalmadım, her türlü detay sonsuz analiz konuşmalarına neden oldu. Sonunda bana birkaç tablet ile, uyuyabilmem için bira verdiler.

Vücut hareketlerime son derece dikkat etmeliydim. Negra ve Jorge beni; acaba benden hâlâ bir şeyler olur mu, yoksa fazla uğraşmadan çöpe mi atılmam gerektiğini öğrenebilmek için beni kliniğe götürdüklerinde, ondört günlük yoğun bakım sırasında bu güne kadar tanıdığım en iyi insanlardan biri olan Dr. Gartner tarafından muayene edildim, bakıldım ve tedavi edildim. Dördümüz birlikte oturup fiziksel utanç duygularım hakkında konuştuk. O sevgili, dost insan ayağa kalkıp, benden iskemlemin arkasında kalan bir çekmeceyi açabilmek için çekilmemi rica ettiğinde fişek gibi fırladım; telaşla yana çekildim, geçmesine izin verdim ve doğrulup ellerimi arkamda birleştirerek hazırola geçtim. Önce şaşkınlık dolu kısa bir sessizlik oldu, sonra akrabalarının yüzünde aynı anda acı dolu bir gülüş, Dr. Gartner'in yüzünde ise utanç ifadesi belirdi: Tüm insanlığı kapsayan bir utanç.

Raflarda duran nesnelerin işlevlerini ve yerlerini ezberlemek, sıralamak ya da düzenlemek bana çok zor geliyordu; benim için çok fazlaydılar, hepsini kullanmam olanaksızdı; gözümden kaçırıyor, yerlerini şaşırıyor, kaybediyordum.

Bir öğlen masada otururken biri tuz istedi.

"Ben getiririm" dedim.

Mutfağa gittim, ailemin görüş sahası dışındaydım -kendimi önemli yararlı, işlevsel hissediyordum; bu girişim iyi yürütüldüğü taktirde ailem ile uyum sağalamama yardımcı olacaktı- ve korkuyla donup kaldım. Gözlerim mutfağı kaplayan şekiller arasında dolaştı (hepsi de küçücüktü); bu işi yalnız başıma ve olabildiğince çabuk bitirmek niyetindeydim ve bana gülmelerini istemediğim için sesimi olabildiğince normal çıkması için ayarlayarak sordum:

"Hey, tuz nerede?"

"Küçük rafın üstünde" dedi Negra.

Şimşek gibi harekete geçtim. Sadece üç tane "küçük raf" olmakla kalmıyordu; her birinin üzerinde ayrı bir işe yarayan, yanyana, birbirinden farklı, düzensiz bir sürü kap vardı. Tek tek hepsini açtım-kapattım, sıraya dizdim, kafamda etiketleri birbirine karıştı: tuzluk. Bu işlemi iki kez tekrarladım; sanki midemde binlerce karınca vardı ve yılgın, son derece üzgün, öfkeden patlamak üzere oluşumun yanı sıra aşırı bir ağlama isteği ile, pokerci suratımı takınarak geri döndüm:

"Hey, tuzluğu bulamadım" dedim.

* * *

İsveçli Rio'da vitrinin önünde durup bana:

"Birşeyler satın almak istemiyor musunuz?" diye sorduğunda da aynı şey olmuştu.

"Satın almak mı? Lütfen, beni buradan götürün, yoksa çıldıracağım" dedim.

İsveçli benim ayrı bir dünyadan olduğumun ve tamamen tükendiğimin farkına vardı.

"Gelin" dedi ve beni uçağa geri götürdü. Rio de Janeiro'dan havalanarak, Chiristus des Corcovado'nun dev kolları penceremin yanından geçip uzaklaştığında beni gerçekten de serbest bıraktıklarını düşünmeye başladım. "Özgürlük, üçbin "ara"lık tek bir parça olmalı" diye geçirdim aklımdan.

Ve İsveçli'ye dönüp adeta sağnaktan boşanırcasına konuşmaya başladım. Ona herşeyi anlattım, hapishaneden hapishaneye, kattan kata, işkenceden işkenceye, makineden makineye. Brezilya'dan Almanya'ya gelinceye kadar durmaksızın konuştum. İsveçli yavaşça ve onaylarcasına başını sallıyor, suratının rengi sürekli değişiyordu; onun bu sınava cesurca dayandığını itiraf etmeliyim. Sanırım doğru dürüst söylemesine izin verdiğim ilk cümle "Frankfurt'dayız" oldu.

Gemi! Koydukları yerin küçük kapılarından geçmiyordu. Hostes ekipten birini çağırdı, adam taşımak için özel bir taşıyıcı buldu ve tüm yolcular indikten sonra, o dev kutuyu elimize alıp çıkabildik.

Bir tünel daha; ama artık onu tanıyordum. "Migration" yazısına doğru döndüm ve bir çığlık duyarak yan tarafa baktım: Negra. Bir çığlık dolusu heyecan; düşünmeksizin, çekinmeden yapılan ve kökeni çok eskilere dayanan bir hareket, bu çığlık onun ta kendisiydi.

İsveçli ile vedalaştım, onu yanımda götüremezdim ya...

"Migration" yazan yere gelip pasaportumu uzattım, adam onu her yönden inceledi ve:

"Vizeniz yok, içeri giremezsiniz" dedi.

Günlerden cumartesiydi.

"O pasaport Uruguay'daki Alman Büyük Elçisi tarafından düzenlendi" dedi kayınbiraderim Jorge.

"Herşey kurallara uygun" dedi Negra.

Ne kadar iyi Almanca konuşuyordu! Bunu hiç düşünmemiştim. Hayranlıkla bunu ona da söyledim.

"Aptallığı bırak, bu işleri halletmemiz gerek" dedi Jorge.

Ve asker: "Vizeniz yok: ülkeye giremezsiniz, burada kalmanız gerekiyor" dedi.

Asker bizi polis bürosuna götürdü. Almanca olarak konuşulan olaylar beni pek ilgilendirmiyordu. Bu anlaşılmaz gürültüler arasında canım sıkıldı ve herhangi bir şey yapmak için polis bürosundan dışarı çıktım -tıpkı uzun süre bağlı kaldıktan sonra ağaçların arasında dolaşmak isteyen bir köpek gibiydim.

"Çabuk buraya gel! Hep aynı düşüncesizlik!"

Negra'nın ses tonu değişmişti. Bu, çok sıcak bir havada, emekli maaşını almak için kuyrukta beklerken yanından ayrılarak başkalarını rahatsız eden ve büyüklerin dikkatsizce ortada bıraktığı her şeyi elleyen çocuğunu azarlayarak yanına çağıran bir annenin azarlayan sesiydi.

Bu azarlamadan sora Negra ile aramdaki ilişki giderek gariplesti ve hep daha kötüye gitmeye başladı. Günden güne birbirimizi daha da çok yitirdik; giderek daha çok şeye özlem duyar olduk, birbirimize sırt çevirdik ve otuz yıllık sevgimiz sonunda hepten kaybolup gitti.

Zaman bize çok uzun gelmiş ve ayrı ayrı geçmişti. Her ikimizde yaşlanmıştık. Birlikte, dışarda, her biri diğerini gerçekten oldu-

ğu gibi görüyordu: Çok farklı, çok değişmiş, tamamen yeni biri. Anılarda, birinin diğerine duyduğu sabır ve şefkat, en kötü anlarda bile: Yalnızlık, korku keyifsizlik ve hayal kırıklığında harekete geçebilen, o içten gelen sevgi. Bu tablo eridi, herkes kendi gereksinimlerini, kendi acılarını dindirmesini beklediği kişiyi aramıştı ve sonunda karşısında bulduğu buydu. İnsan bir hayalden hoşgörülü olmasını nasıl isteyebilirdi ki?

En dip noktaya eriştiğimizde, tam gemimiz batmak üzereyken beklenmedik, garip bir biçimde tamamen doğrulduk ve başardık. Negra ve ben, bir süre için uzaklaşmış olan o eski aşkımızı yeniden bulduk. Tepeyi aşmıştık; bazı şeyler hâlâ zor geliyordu, henüz yıpratıcı olgulardan kurtulamamıştık, ama o yine kendi kokusu, kendi hataları ile, saygı duyduğum, tam anlamı ile sevdiğim kadındı.

Negra'nın uyarıları ile dirseklerimi masaya dayayıp sessizce o üç üniformalı Alman askerine bakarak neler olduğunu dikkatle izlemeye koyuldum. Bir kaç günümü hücrede -harika, lüks bir hücre hayal ediyordum- geçirme olasılığım olması beni hiç de rahatsız etmiyordu.

Dirseklerim masaya dayalı, çok iyi kalite ve bana büyük gelen Uruguay yapımı deri ayakkabılarım, üstümden dökülen gri pantolonum (şimdi ise beli fena halde sıkıyor), gömlek ve kuzu derisi ceketimle, pratikte beni hiç ilgilendirmeyen bu durumu eğlenerek seyrediyordum.

Negra, özgür bir insanın gözleri ile olayı çok farklı görüyordu. Bir makineli tüfek salvosu gibi polislerin üzerine yönelttiği Almancası hayranlık uyandırıcıydı. Ah, bu Negrita! Yaşlı dişi aslan, tüm gücü ile saldırıya geçmişti ve ben aptalca gülümseyerek bu durumu izliyordum.

Benim ülkeye girmemi, gerekli formalitelere uymadığım için engellemek isteyen askerlerin bastırılmış öfkesini anlayabiliyordum. Sayfa değişmişti ve ben -bu kez galip olarak- bunu memnuniyetle seyrediyordum.

Sonunda durum, Holweider okulunun müdiresi Anna Ratzki tarafından bakanlar ve milletvekilleri ile yapılan enerjik telefon görüşmeleri ile ayarlandı. Bu, Olga ve Jorge'nin kazandıkları soğuk, resmi bir kıyımdı.

Bir süre sonra bizi Frankfurt'tan Köln'e götürecek olan uçaktaydık. Daha çok gülümsüyor, daha az sinirli görünüyorduk; biraz aile, biraz yumuşama, biraz hoşgeldin ve ilk uyarılar.

"Seni neyin beklediğini bilmiyorsun" dedi Jorge.

"Kalabalık?"

"Sakın korkma"

Ve yolculuk böylece devam etti. Beni hazırlayıp eğittiler.

İndik, bilmediğim bir süre belli bir yöne doğru yürüdük. Yürüyen merdivenlerden inerken Negra bana son talimatlarını veriyor ve arkamızdan gelen Jorge geminin bulunduğu koca pakedi taşıyordu. Ve Negra bağırarak:

"İşte, oradalar!" dedi.

Bir saattir konuşuyorduk, buna rağmen neredeyse aptalca bir soru soracaktım: "Kimler?" Hemen mi? Yavaşça onlara doğru ilerleyip, sondan başlayarak, adım adım ilerlesem olmaz mıydı? Herşey bir saniye içinde olmuştu. İleri baktım ve her iki yanda bir an için bağlantı kuramadığım bir sürü insan gördüm. Gözlerim bunca insan arasında benim için gelmiş olanları aradı, ama hepsi benim için gelmişlerdi. Ve farklı düzlemlerde duruyorlardı önümde, yanımda, neredeyse üzerimde. Yüzlerle çevrilmiştim ve ifadelerini, hareketlerini hatırlamama rağmen kim olduklarını anımsayamıyordum. Ve tekrar tüylerim ürperdi, gözlerim yaşardı.

Bir an bakakaldım ve sonra duydum: Tonlarca ağırlıkta bir tek darbe gibiydi; ömrüm boyunca, ne önce, ne de daha sonra kendimi hiç böyle hissetmedim. Sessiz bir alkıştı; ne bir çığlık, ne bir soluk alış; sadece alkışlar; temiz, net ve blok halinde, dünyayı, boşluğu ve ciğerlerimdeki havayı dolduran bir alkış. Bedenim artık görmüyor, sadece duyuyordu. Bu saygılı, yüceltici ve utandırıcı gürültü ile onurlandırılmış, fiziksel olarak zorlanmış ve sarsılmıştım.

Gözyaşlarımı tuttum; duvar gibi, ifadesizce ilerledim. Çok önceden beri başkalarının yanında kendimi bırakamayacağımı biliyordum -companerolar ile "ara"larda bu konuyu defalarca konuşmuştuk- gelen, benim kişisel varlığım değil, bir mahkum ve aynı zamanda da bir Tupamaro'ydu; devam etmek istediğinden emin, hücre ve makineyi Tanrı ya da İsa'nın bir laneti değil, militanlığın bir parçası, mutlak, vurucu ve tehlikeli bir olay olarak kabuleden biri. İnsanlara ve kendi kendime düşmanın silahlarının karşı koyulabilecek, yenilebilecek şeyler olduğunu; insanın dayanabileceğini, atlatabileceğini ve tıpkı Libertad adı ile anılan bölgede kalarak savaşan, dayanan, bilen diğer insanlar gibi olayın bilincinde olduğunu göstermeli ve kanıtlamalıydım.

Negra'nın bağırışı, binlerce yüz ve patlayan flaşların tümü tek bir hareketti ve aniden... Korkunç bir şekilde yalnızdım, onları kaybetmiştim; tamamen yalnız ve çaresiz nereye ya da nasıl gideceği-

mi bilmeksizin kalakaldım ve biri bana dokunup yüzüme baktı; çocuklarımdan biri, derken üçü birden yanımdaydılar.

Çok başka, derin ve acı dolu bir sarsıntı ile kendimi bastırılmış özlem duyguları ile tutulan gözyaşlarına bıraktım; on yıllık hasret bu kucaklaşma ile yokoldu, ruhlarımız eriyip kaynaştı; çocuklarım, üç çocuğum aynı anda benim zayıf kollarımın arasındaydılar.

Daha sonraki aylarda onları adım-adım keşfedecektim. Silvia şimdiden küçük bir kadın olmuştu ve yumuşaklığı, narinliği, sevecenliği beni hayran bırakıyordu. Başlangıçta birbirimize karşı çekingen davrandıysak da, yaşına duyduğum güven yollarımızı sonunda birleştirdi. Onun yeni yeni oluşturduğu bağımsızlığını saygı ile, gerçekten kabullendim ve her konuda konuşarak birbirimize açıldık; beni dünyasına davet etti ve ben de geçmişe duyduğum özlemle, cesaret edebildiğimce bu daveti kabul ettim.

Ariel genç bir tanrının bedenine ve vahşi bir atın gücüne sahipti. İnsan onun ailesi için her zaman -benim yokluğum kabullenilmişti- sağlam bir koruyucu olduğunu hissediyordu; koruyucu melek. Doğal bir sessizliğe sahip, doğru ve açık bir erkek olmuştu. Doğru yöntemi buluncaya kadar birkaç kez birbirimize sarılmayı denedik; neredeyse bir doksanlık boyu ile kolları bedenimi tamamen sarıp kapladı. Kendimi ona bıraktığım andan itibaren aramızda gerçek bir sevgi ve anlayış oluştu. Az konuşuyorduk, ona sonsuz bir güvenim vardı; onunsa beni nasıl kabullendiğini bilmiyordum. Onunla olmak, onun tarafından kabullenilmek büyük bir mutluluktu.

Pablito ise, ilk andan itibaren gerçek bir bayramdı. Tabii o en küçükleriydi, aynı zamanda da şakacı, aldırmaz, rahat bir müzisyendi. O eski günlerin izlerini bulabildiğim tek çocuğumdu; onun için hemen önemli biri haline gelmiştim ve yaşantımı neşe ile doldurdu. Artık yetişkinliğe doğru gidiyordu ama dostluğumuzun temelleri çoktan atılmıştı.

Ve hepsi, üçü de alışılmadık bir insanca kaliteye sahiptiler; onlar, Negra'nın karıncalar gibi çalışmasının dev sonuçlarıydılar. Sadece Montevideo'da, beni tuttuklarında evimizi onsekiz kere aramışlardı; diğer "dullar" ile birlikte hayatları için savaşmış, gecekondu semtlerine sürüklenmiş, Şili'de göçmen olmuş, ama bu arada çok önemli işler başarmış ve civcivlerini hep kanatlarının altında tutmuştu. Bilinmeyen bir ülke olan Almanya'ya geldiğinde de sadece Jorge ve Mecha'nın -ama dev boyutlardaki- yardımları ile çocuklarını korumuş, ihtiyaçlarını korumuş, onları parça parça oluşturmuştu.

Havaalanındaki o kucaklaşmada ne kadar büyük bir gereksinim, ne kadar çok hasret giderilmişti! Orada durup, kendimize, gerek duyduğumuz süreyi tanıdık; kimse bize dokunmadı, kimse omuzumuza vurmadı, bize saygı gösterdiler ve ta ki, kimbilir kaç yıl sonra birbirimizden ayrılıncaya kadar uzakta durdular.

Farkına varmadan Olga yine yanıma gelmişti ve etkili, olağanüstü nazik bir özenle beni sarsıcı etkilerden korumaktaydı. Şimdi, sakinleşmişken ellerimi ve kollarımı hediyelerle doldurmaya başladılar; yıllardır biçimlerini bile unuttuğum dev çiçek demetleri, küçük bir oğlanın çizip verdiği bir hoşgeldin resminin ardından küçük bir kız, son derece ciddi tavırlarla gelerek bana seramonik bir elme sundu.

Gemi sonunda gülümseyerek teşekkür eden Bayan Doktor Focke'nin ellerindeydi.

Piccolomini Caddesi, Holweide - Köln'deki eve nasıl geldiğimizi bilmiyorum; nereye oturduğumun veya ne yaptığımın bilincinde değildim. Negra'nın annesi, kimsenin kökleşmiş katılığını sarsamadığı büyükanne Ita'yı kucakladığımı hatırlıyordum. Ve kendisini ne kadar sevdiğimi ve ne denli değer verdiğimi nasıl anlatacağımı hiç bilemediğimi, Negra'nın kızkardeşi Mecha.İnsanlar, insanlar ve yine insanlar; geldiler, benimle konuştular, sağlığımı arkadaşlarımı, hapishaneyi, companeroları, yolculuğu sordular. Mantıklı bir biçimde, yemek yemeye, çocuklarımı okşamaya, onlara tekrar tekrar dokunmaya ve birileri bana bakmadığı, ya da benimle konuşmadığı zaman onları seyretmeye başladım.

İnsanlar bütün gün Piccolomini Caddesindeki eve gelmeye devam ettiler. Sakinleşmeye başladığımı düşünüyordum; ama daha sonra Negra bana, bunu takip eden günlerde de devam eden bir tür uyurgezerlik içinde olduğumu açıkladı; bu durum öylesine uzun sürmüştü ki, sonunda herkes benim yeniden güç kazandıracak ondört günlük bir tedavi ve bakım için dahi Gartner'in kliniğine gitmemi tavsiye eder hale gelmişti.

Tek bildiğim bir an gelip,de o insan topluluğunun dağıldığı ve gecenin bizi yavaşça sardığıydı. Paylaşma ve dayanışmanın dalgaları dindi ve zihnim birdenbire aydınlandığında, düşündüğüm şeyleri tüm açıklığı ile gördüm.

Cernesto, o zamanlar, iki dolu yıl boyunca bu kitabı yazacağımızı, Paris'te anıları toplayacağımızı, Köln'de bant kayıtları yapacağımızı, Freiburg'ta tartışacağımızı ve bir başka kitap oluşturacak

kadar çok mektuplaşacağımızı bilmiyordum. Sen en derin noktalara kadar indin; ben son damlasına kadar herşeyi anlattım. Gerçekleri mezarlarından çıkartmam için bana güç verdin, seni bir çok yoldan geçirdim ve birbirimizi tamamladık; sen tamamen mahkumdun, bense ilk kez, dışardan ve çok uzaklardan bakıyordum. Birlikte bir köprü inşa ettik Chernesto; gerekli köprüleri oluşturduk.

Sana uzaklığın beni yok etmesine izin vermeyeceğimi söylemiştim; ben bir militan olarak kalacağım. Hücre, benim anlayışımı olgunlaştırdı; yanlışlıklardan ders aldım. Bütün bunları, düşünmeleri gereken kişilerle beraber düşüneceğim; tıpkı eski aktörlerin Libretto'yu yeniden sahneye koyuşları gibi: Eskiler ve yeniler için.

Evet, yorgundum ve güneşin altında uzanıp o yüzlerce parmaklığı unutmak, sindirmek için büyük bir istek duyuyordum; ama yapamam; tarihsel durum için, dayanışma beni çağırdığı için, Libertad öylesine korkunç olduğu ve pucho bunu benden "ülkenin" hatırına istediği için yapamam.

Ben, ne serüvenci, ne intihar girişimcisi, ne de kahramanım. Ben sadece kamunun görevlendirdiği bir memurum. Görevim bunu gerektiriyor: Ya işimi yaparım, ya da onu kaybederim.

Ve kırk tane yeni tomurcuklanmış sekiz yaşında gencin çıkıp da bana: "Biz herşeyi anladık babacık, otur ve bırak gerisini biz halledelim" demelerini harika buluyorum; tıpkı ceylanların o benzersiz kokusunu almış yaşlı bir aslanın heyecanı ile görevi onlara devretmek çok hoşuma gider.

Belkide tüm bunların nedeni, geldiğim gün ev boşalıp büyükanne, Jorge ve Mecha ile yalnız kaldıktan sonra, onlarda gittiklerinde beşimizi; beni, Negra'yı ve üç çocuğumuzu saran gecenin sakin sessizliğinde, ruhumun derinliklerinden kopup gelen o bir şeyler söyleme isteğiydi; on yıldır içimde sakladığım, besleyip olgunlaştırdığım bir şeyler; ve onlara şöyle dedim:

"Vedalaşmak için geldim"

Paris, Eylül 1981 / Ekim 1984

DAVID CAMPORA
Kronoloji

11 Ağustos 1934	Uruguay - Paysandu'da doğdu.
1945	Montevido'ya yerleşti.
24 Nisan 1952	Olga Machado Negra ile ilk kez karşılaştı
Ekim 1959	Ekonomi Müfettişliği öğrenimini tamamladı.
14 Aralık 1959	Olga ile evlendi.

Çocuklarının doğumları:

1961	Silvia
1964	Ariel
1966	Pablo
1968	Örgüte girdi.

İlk Tutuklanışı:

16 Mart 1971	Montevideo Polis Merkezinde tutuklandı.
38 Mart 1971	Altı ay kaldığı Montevideo'daki "Punta Carretas" hapishanesine gönderildi.
6 Eylül 1971	Toplu Firar ("El Abuso" Harekatı); yedi ay yeraltı...
Şubat 1972	Tehlikeli bir lokalden kaçıp Amazonas Caddesi 1440 No. da Martinera ailesinin yanında saklandı.

İkinci Tutuklanışı:

14 Nisan 1972	Tutuklanma ve Askeri Hastaneye gönderilme

Nisan-Mayıs 1972	Polis Merkezi ve Punta de Rieles Kışlası
16 Haziran 1972	1 No.lu Piyade Batarya Kışlası "Florida", Montavideo
Ekim-Aralık 1972	1 No.lu Mühendis Batarya Kışlası - Montevideo ve ikinci kere Punta de Rieles Kışlası .

Libertad hapishanesinde ilk dönem:

7 Aralık 1972'den 11 Kasım 1974'e	Askeri tutukevi No. 1 (Libertad)

Kışlalar:

Aralık 1974'ten Mart 1975'e	San Jose (6 No.lu Piyade Kışlası)
Mart 1975'ten Ağustos 1977'ye	Trinidad (2 No.lu Topçu Tümeni)

Libertad Hapishanesinde ikinci dönem:

Ağustos 1977'den 12 Aralık 1980'e	Askeri tutukevi No.1 (Libertad)

GABYWEBER
BİR EFSANENİN ÖLÜMÜ - BUGÜNKÜ TUPAMAROLAR

MLN Ulusal özgürlük Hareketi - Adını tarihte bir İnka - İmparatoru ve daha sonraki dönemlerde yaşamış bir çiftçi-lideri olan Tupa Amaru'dan almıştır. Birlikleri yalnızca komşu Latin Amerika ülkelerinin partizan gruplarını etkilemekle kalmamış, Avrupa'daki Kızıl Tugaylar ve RAF gibi örgütlere de ulaşmıştır. En aktif dönemlerinde -polis tahminlerine göre- Uruguay'da yaklaşık 10.000 militan üyesi olmuştur. Toplam 3 milyon nüfuslu -yaklaşık Doğu ve Batı Berlin nüfuslarının toplamı kadar- bir ülke için bu rakam hiç de azımsanamaz.

Ne banka destekleri, ne de büyük bir sermayeleri vardı. En çok yankı uyandıran eylemleri Pardo Eyaletinin işgali, İngiliz büyükelçisinin kaçırılması ve daha sonra "Görünmeyen Başkaldırı" filmine konu oluşturan US-Amerikan işkence uzmanı Dan Mitrione'nin vurulmasıydı.

* * *

Tupamarolar altmışlı yılların başlarında oluşturulmuştur, ancak anlatıldığına göre tarihleri çok daha eskilere dayanmaktadır. Kökleri 19. yüzyılın başlangıcındaki bağımsızlık savaşına ve Uruguay'ın ulusal kahramanı Jose Artigas'a dek uzanmaktadır. Artigas'ın İspanyollara karşı gölgesinde savaşarak zafer kazandığı kırmızı-mavi-beyaz bayrak, Tupamaroların da sembolu olmuştur.

19. yüzyıl başlarında Latin Amerika'daki ulusal bağımsızlık hareketlerinin çoğu, liman kentlerinde; İspanyol ticaret tekelinden kurtulmak amacı ile başlatılarak, gizli ticari krallıklara karşı yürütülmüşken; Uruguay'da bu, ters yönden başlatılmıştır. Burada dev-

rimci akım ülkenin iç kesimlerinden başlayarak Montevideo'ya doğru ilerlemiştir. O zamanki sömürge krallığının soylu aileleri gerçi İspanyolları askeri yönde yenmek için Artigas'dan yararlanmışlardı; ancak sosyal devrimci fikirleri nedeni ile daha sonra onu dışladılar. 1815 yılında Artigas hükümet programında siyasi reformlarını şöyle sıralamıştı:

"Kötü Avrupalı göçmenlerin elinde bulunan eyaletler dağıtılmalıdır. Bunlar (herhangi bir bedel ödenmeksizin) bir şeklide birleştirilmeli ve kötü duruma düşmüş olan özgür zencilere, her cins meleze, kızılderililere ve zavallı Kreollere yerleşimde öncelik tanınmalıdır. Hepsi, Estonya'ya hediye edilmelidirler"

Artigas'ın komutası altında İspanya koloni güçlerine karşı savaşan Güney Amerika zenginleri ise bu tür reformları hiç düşünmemişlerdi. Aynı dönemlerde "Gaceta de Montevideo" gazetesi General hakkında şunları yazmıştır:

"Onun ordusu hırsızlar, katiller, azılı suçlular ve kendilerini mareşallik maskesi altında gizleyen Gaucho'lardan oluşan faşist bir gruptur"

İngiliz Hood ise İngiltere'deki hükümetine gönderdiği bildiride:

"Artigas'ın sistemi, kalıcılığı yıkmak ve herşeyi dağıtmaktır" demiştir, "Eşitlik amacı, aslında herkesi eşit derecede fakirleştirmektir."

Buenos Aires ve Montevideo'lu işadamları ve bankerlerin isteği ile Artigas 5 yıllık hükümet süresi sonunda Portekiz istilacı gruplarına karşı savaştı ve 1825 yılında ülkeye tam bağımsızlık kazandırdı.

19. Yüzyıl içinde iki büyük parti; Blancos olarak da tanınan Ulusal parti ile Colorado Partisi birleştiler. Liderleri devlet idaresini ele aldılar.

20. Yüzyılın başlarında Colorado Partisi'ne bağlı Uruguay'lı büyük devlet adamı Jose Batlle y Ordonez iki dönem arka arkaya başkan seçildi. Bağımsızlık hükümlerini uygulayarak, halkın serbest seçim haklarını tanıdı, kilise ile devleti ayırarak laikliği sağladı, yerel endüstriyi koruyan yasalar çıkardı ve günlük 8-saat çalışma sınırını koydu. Daha sonra ücretsiz okul ve üniversite eğitimi ile, işsizlik ve emeklilik maaş sistemini yerleştirdi.

Demokrasinin yerleşmesi ve tanınan örnek sosyal haklar Uruguay'a "Amerika'nın İsviçre'si" ünvanını kazandırdı. İkinci dünya savaşı ve Kore krizi sırasında yün ve deri üretimi ülkeyi örnek bir refah düzeyine ulaştırdı. Uruguay Peso'su dalgalanmalara karşı sabit bir değer kazanmıştı. Geniş bir orta sınıf, göreceli olarak eşit si-

yasi haklar sağladı.

Ellili yılların sonunda ise sosyal idealler sona erdi. Avrupa ve Kuzey Amerika'nın kimya endüstrisi, ülkenin geleneksel ihraç ürünlerinin yerini sentetik maddelerin almasına neden oldu. Dünya pazarlarındaki güçlü rekabet yüzünden yün ve deri istenen mantıklı fiyatlara satılamıyordu. Gerekli yapısal reformlar gerçekleştirilemediğinden hayvansal üretim giderek kötüleşti.

Kriz sırasında ücretlilerin kemerlerini giderek daha fazla sıkmaları gerekmişti. Halk ekonomisi zengin endüstri ülkelerinin baskısı ve Uluslararası Para Fonu'nun zorlu koşulları altında geriledi. Uruguay serbest kur uygulamak zorunda kaldı ve sonuçta ülke "Dolarize" oldu.

Sığır yetiştircileri için serbest kur uygulaması iyi bir şeydi. O güne kadar Peso olarak yapılan ödemeler artık sığır eti ihraç edenleri Dolara boğmaktaydı.

İç piyasa endüstrisi ise kötü etkilenmekteydi. 1960'daki ithal patlaması nedeni ile ürünleri rekabet olanağını kaybetmişti. Üretim düştü, işsizlik arttı. Sosyal hizmetler kısıtlandırıldı. Serbest kur ülkeyi enflasyona sürükledi, Peso'nun değeri giderek düştü. "Amerika'nın İsviçre'si" toplu grevlere sahne olmaya başladı.

Serbest kur uygulanmaya başlamasından iki yıl sonra Raul Sendic diye biri ortaya çıkarak konuşmaya başladı. Şehirdeki işçilerin sosyal hakları hayal bile edemedikleri bir dönemde o, ülkenin kuzeyinde şekerkamışı işçileri sendikasını kurdu. Asgari ücret ve 8-saatlik işgünü talepleri ile başlatılan 2 aylık bir grev sonunda 300 işçi şirketin idare binasını işgal ederek personel şefi, yönetici ve kasadarları rehin aldılar. Bir ordu birliği geldi, ama idareden çekindiklerinden olaya karışmadılar. Grevciler firmadan, daha sonra yerine getirilmeyen bir zam elde ettiler ve bu nedenle aileleri ile birlikte 600 kilometre uzaklıktaki başkente yürüyerek parlamentodan haklarının verilmesini istediler. Ellerindeki pankartlarda şu slogan vardı: "Por la tierra y con Sendic" - Ülke için Sendic ile beraber. Göstericiler milletvekilleri tarafından kalabalık bir şekilde karşılandılar ve onların önerilerine uyarak küçük bir sarı sendika toplantısı düzenlediler.

Bu, -1962 yılında- Tupamaroların kuruluş anıydı. Eylemlerini ülkenin iç kesimlerinden başkente kaydırdılar. Artık sözkonusu olan sadece tarım reormu ve sendikal haklar değildi -gündemde bir devrim yer almaktaydı. Fidel Castro'nun 1959'da Küba'da kazandığı zafer ve Cezayir'in 1962'deki başarı ile sonuçlanan bağımsızlık sa-

vaşı, dünyadaki tüm solcuları harekete geçirmişti. Uruguay'da da durum aynıydı: Devrim, tartışmasız olarak gerçekleştirilecekti.

Mevcut sol gruplar entellektüel tartışmalarını sürdürerek Sovyet ya da Çin modelinin uygulanmasına karar vermeye çalışırlarken, Tupamarolar ideolojik savaş yolunda ilerliyorlardı. Parolaları: Eylemler bizi birleştirir, sözcüklerse ayırır'dı.

O güne dek Latin Amerika'da gerilla sözcüğü, sadece dağlarda ve ormanlarda faaliyet gösteren arazi gerillaları anlamına geliyordu - Che Guevera ve Fransız devrim teorikçisi Regis Debray, onların; partizan grupların destekçisi olduklarını öğretmişlerdi.

Ancak Uruguay'da ne dağ, ne de orman olmadığından Tupamarolar halkın % 50'sini yaşamakta olduğu şehirlerde örgütlendiler.

Silahlı savaşın bir numaralı bildirisi şöyleydi:

"Ulusal özgürlüğün ve sosyalist devrimin tek yolu silahlı savaştır. Sınıf savaşını radikalleştirmek için, güç kullanma dışında olanak yoktur. Ülkemiz için tek gerçek çözüm, oligarşiye ve onun baskı yöntemlerine doğrudan karşı çıkarak savaşmaktır. Silahlı savaş kaçınılmazdır: Devrimi gerçekleştirmenin tek yolu budur."

Silahlı savaşın seçilmesinin tek nedeni askeri koşullar değildi. Eski Tupamaro savaşçılarından ve liderlerinden olan Julio Marenales durumu şu şekilde açıklıyordu:

"Bir zamanlar bu ülkede insanlar hiçbir şeye inanmazlardı. Her politikacının aynı olduğunu söylerlerdi ve bu doğruydu. Politikacılar demagoji yapmakla ve insanları ayak üstünde kandırmakla meşguldüler. Kokunç bir ahlak çöküntüsü içindeydiler ve herkes de bunu biliyordu. Bu yargı solculara da yüklenmişti. Onlara: Solcular böyle değildir, onlar gerçekten halkın çıkarları ile ilgileniyorlar dediğimizde karşımıza hep aynı cevap çıkıyordu: Evet, evet, solcular başkadır, çünkü baskı yapacak güçleri yok; ama başa geçtiklerinde onlarda aynen diğerleri gibi davranacaklardır.

Halk politikacılara olan güvenini kaybetmişti. Bu nedenle bizler politikamızın yalnızca içeriğini değil, yöntemlerini de değiştirmeliydik. Ve yöntemlerimiz gösterişli olmalıydı. Onlara hayatımızı tehlikeye atmaya hazır olduğumuzu kanıtlamalıydık! Bu sebeple de silahlı eylemlerden yararlandık".

Regis Debray tarafından geliştirilen Foko-teorisine göre askeri eylemler küçük gruplar tarafından düzenlenmeliydi. Bir numaralı bildiriden bir alıntı:

"Uruguay'da (Debray'ın görüşlerine göre) siyasi değil, askeri güçlerin oluşturulmasına karar verilmiştir. Askeri görüş ile siyasi

sonuçlara ulaşılmaktadır. Savaşamızın askeri çizgisini; uzun süreli savaş stratejisi olarak tanımlayabiliriz. Bu, uzun bir savaş olacaktır; çünkü günümüz şartlarında bizi galibiyete hızla ulaşılabilecek bir direnişe imkân yoktur; çünkü devletin askeri bir yenilgiye tahammülü kalmamıştır ve kitle hareketleri mevcut güçlere askeri olarak saldırıya geçmeye henüz hazır değildir. Bu yüzden savaşmaya başlamalı ve daha uzun süre, kısa zamanda sonuçlanacak bir savaş için beklememeliyiz."

Temmuz 1963: Raul Sendic grubu bir atış klübü olan "Tiro Suizo"dan 33 silah çaldı.

1963 Noeli: Tüfekler, bıçaklar ve baltalarla silahlanmış 10 genç Uruguay'ın en büyük gıda maddeleri satış zinciri olan "Manzanares"e ait bir kamyonu soydular. Tavuk, hindi ve pastaları fakir halka dağıttılar. Bu "Açlık Komandoları" şehrin çeşitli kesimlerine, kendilerini savunmaya başlamaları çağrısında bulunan bildiri kağıtları dağıttılar: "Bu, halkın ve gençliğin zamanıdır. Hak dilenilmez. Devrimciler fakirlerin noelini kutlar."

Eylül 1964: Küba ile diplomatik ilişkilerin kesilmesine tepki olarak Tupamarolar US-Amerikan tesislerine karşı eylemlere giriştiler: City-Bank, Coca-Cola Fabrikası ve Kuzey Amerika elçiliklerine ait iki araba yakıldı.

Haziran 1965: Dominik Cumhuriyeti'nin istilasından sonra US-Tesislerine karşı saldırılar arttı: "All American Cable" ve "Western Telegraph" havaya uçuruldu.

Ağustos 1965: Batı Alman firmaları da gerillaların hedef tahtası konumuna geldiler. Kimyasal madde fabrikası "Bayer"in idare binası önünde bir bomba patlatıldı. Eylemciler geride bir bildiri bıraknışlardı:

"Vietnam'daki Yankı-Katillere ölüm! Vietnam'daki canice müdahaleye karşı ezilen ülkeler birleşmişlerdir. Bir Nazi firması olan Bayer, Gringo - müdahalecilerine zehirli gaz sağlamaktadır. Yaşasın Vietkong!. Yaşasın devrim!. Tupamarolar"

"Tupamaro" adı ilk kez ortaya çıkıyordu. O güne kadar Raul Sendic'in etrafındaki gruplar sadece "Coordinadora" adı altında faaliyet gösteren değişik örgütler şeklinde varlık göstermişlerdi. Ocak 1966'da MLN'nin resmi kuruluşunda; sıkı bir hiyerarşiye göre düzenlenmiş olan demokratik merkezileştirmenin, Marksist-Leninist prensiplerine dayanarak, pragmatik solcuların eski toplanma hareketleri ile örgüte dönüşmüştü. Dıştan bakıldığında bu, birleşik bir ideolojik hareket karakteri göstermemekteydi. Yazılarında ve bildiri-

lerinde sosyalist bir toplumun kurulmasını öneriyor ve geniş kapsamlı bir tarım reformunun yapılamasını, bankaların devletleştirilmesini ve dış borçların ödenmemesini istiyorlardı. Takip eden yıllarda Hristiyan görüşe sahip pek çok kişinin yanısıra sosyalist partilerden veya anarşist gruplardan pek çok kişi de Tupamarolara katıldı. Ancak KP üyeleri ve geleneksel partilerden de katılanlar olmuştu.

Altmışlı yılların sonunda başlangıçta bir avuç insan olan Tupamarolar, yalnız ülkedeki fakir kesim tarafından bir tür Robin Hood - Birliği olarak görülmekle kalmayıp, bir hareket oluşturmuşlardı.

MLN 1968'den itibaren yalnızca işçi kesimini silah altında toplamakla kalmadı, üniversitelerle olan ilişkileri giderek daha yakın hale geldi. Ekonomistler, kimyagerler, mühendisler, doktorlar ve bu alanlarda okumakta olan öğrenciler, bilgilerini gerillalara aktararak, ileri seviyede ve detaylı eylemler planladılar. Tupamarolar kalpazanlık atölyeleri ve kendi tıp merkezlerini kurdu. Her bakanlıkta ve hatta polis içinde bile muhbirleri vardı. Şehrin kanalizasyon sisteminin planlarını çalarak, caddelerdeki kontrol noktalarını ve arama gruplarını atlatıp, Montevideo'nun kanallarında rahatça dolaşmaya başladılar. Şehrin banliyö semtlerindeki burjuva tabakasından olan taraftarları onlara, yalnızca gizli bir şifre ile açılan kiler veya bodrum sığınakları inşa ettiler. Ülkenin iç kesimlerinde 30 kişi alabilen yeraltı sığınakları kuruldu. Parola: Silahlı propoganda'ydı.

1 Temmuz 1968: Başkan Jorge Pacheco Areco'nun önceden planlanmış bir televizyon konuşmasının başlamasına birkaç dakika kala Ariel Rado İstasyonu havaya uçuruldu. Muhafazakar Colorado-politikacılarının elindeki kurum birkaç gün felce uğradı.

7 Ağustos 1968: Küçük Kuş Harekatı: Hükümetin ikinci kez olağanüstü hal ilan etmesinden sonra MLN, devlet elektrik idaresinin müdürü ve başkanın danışmanı olan Ulysses Pereyra Reverbel'i kaçırdı. Tupamarolar eylemden önce sendikal çevrelerin de onayını ve desteğini sağlamıştı. Reverbel Tupamaroların "Halk Hapishanesi"nde sorguya çekildi ve 180 saat sonra serbest bırakıldı.

14 Şubat 1969: "Monty" mali kuruluşuna ait büro soyuldu. Gerillalar 24.000 Doların yanısıra kasa defterlerini de almışlardı. Monty, hırsızlık olayını ancak, MLN kurumun mali kaynaklarını araştıracaklarını açıkladıktan sonra duyurdu. Bir hafta sonra defterlerin incelenmesi sonucu, yasadışı paravan firmalardan yararlanılarak yapılan transfer işlemleri ortaya çıkartıldı. Gerillalar kanunsuz gelir elde eden pek çok yüksek devlet memurunun ismini açı-

ğa çıkardılar. Savcılık bu iddiaları ciddiye alarak bir soruşturma başlattı, ancak Monty'nin evinin aranmasından kası bir süre önce büro kısmında yangın çıktı ve kalan belgeler de yandı. Tupamarolar hemen tepki gösterdiler: Çalınan kasa defterlerinin fotokopileri hakim ve savcıların kapları önüne bırakıldı ve çok sayıda tutuklamanın yanısıra bir hükümet krizine de yol açtı.

15 Mayıs 1969: "Copa America" futbol şampiyonasının final maçının naklen yayını sırasında bir MLN komandosu "Sarandi" Radyo İstasyonu'nu ele geçirerek 30 dakikalık bir propoganda metni yayınladı. Dinleyicilerden kesinti için özür dileyerek, direnişe geçmelerini istediler.

Temmuz 1969: Tupamarolar Amerikan tesislerine yaptıkları toplam 13 bombalı saldırı ile Nelson Rockefeller'in ziyaretini protesto ettiler. General Motors binasına yapılan saldırı sonucunda bir milyon Doların üzerinde maddi hasar meydana geldi.

9 Eylül 1969: Mussolini yönetiminde bakanlık yapmış bir İtalyan faşistin oğlu olan ve kaçıp Uruguay'a yerleşen Gaetano Pellegrini Gianpetro kaçırıldı. Bankalar birliğinin müdürü ve "La Manana" ile "El Diario" muhafazakar gazetelerinin baş eylemcisi olan bu kişi, iki hafta süre ile "Halk Hapishanesi"nde tutuldu. Bir poliklinik ve bir okul, talep edilen çekleri aldıktan sonra Pelligrini deniz kenarında ıssız bir bölgede serbest bırakıldı. Pellegrini kendisini kaçıranlardan avukatına ve polise haber vermemelerini istemişti. Polisin kendisini öldürerek daha sonra suçu Tupamaroların üstüne atacağından korkuyordu.

8 Ekim 1969: Che Guevera'nın ölümünden iki yıl sonra 49 Tupamaro başkente 32 kilometre uzaklıktaki Pando kasabasını işgal ettiler. Polis karakoluna, itfaiyeye, telefon santraline ve dört bankaya el koyarak 400.000 Dolar elde ettiler. Geri çekilme sırasında tupamarolardan üçü vuruldu, 18'i tutuklandı.

13 Nisan 1970: Bir MLN komandosu terörizme karşı savaşan özel birliğin şefi Hector Moran Charquero'yu cadde ortasında vurdu. Moran işkencecilikle suçlanıyordu.

8 Mart 1970: Uluslararası Kadınlar Günü: 17 tutuklu Tupamaro kadınlar hapishanesinin kilisesinden kaçırıldı. Eylül 1971'de 111 erkek bunu takip etti. Tüm siyasi tutukluların kapatıldığı Punta Carretas Merkez Hapishanesinden firar ettiler. Haftalar süren bir çalışma ile bir hücrenin altından başlayarak, çıkan toprağı hücre yataklarının altında saklayıp, tüm hücreleri birbirine bağlayan 48 metre uzunluğunda bir tünel kazmışlardı. Tünelin sonunda, bu ey-

lem için kiralanmış bir evde arkadaşları onları bekliyordu.

13 Temmuz 1970: US-Elçiliğinde çalışan Dan Mitrione ve Brezilya konsolosu kaçırıldı; buna paralel planlanan iki kaçırma denemesi başarısızlığa uğramıştı. Mitirione -Tupamaroların bildirdiğine göre- CIA'den bir uzmandı ve Uruguay polisine işkence tekniklerini ve diğer "pis numaralar"ı öğretmekle görevlendirilmişti. MLN tüm siyasi tutukluların serbest bırakılmasını talep etti.

Hükümet bu sorunu askeri yönden çözmeyi denedi. 20.000 polis ve asker şehri taradılar. 7 ağustosta; kaçırma olayından yaklaşık bir hafta sonra oaralarında MLN lideri Raul Sendic'inde bulunuduğu dokuz Tupamaro tutuklandı. 10 Ağustosta Mitrione'nin cesedi bulundu.

Ülkedeki Komünist Parti, Tupamaroları "Maceracı küçük burjuvalar" olarak tanımlayan bir açıklama yaparak öldürme olayını kınadı. USSR elçiliği kaçırılma olayını yargılayarak, Uruguay hükümetini tamamen desteklediğini bildirdi.

Tupamaro eylemlerinin bir istatistiğini yapmak hemen hemen olanaksızdır. Gerillalar eylemlerinin kayıtlarını tutmamışlardır; belgeler güvenlik nedeni ile yok edilmişlerdir. Savaş güçlerinin uzun yıllar sonra "Subversiyonlar" adı ile yayınladığı iki ciltlik kitapta rakamlar da verilmiştir. MLN bunu tekzip etmemiştir.

Tupanarolar 1968 ile 1971 Mart ayları arasında -USA Tesislerine, polise, savaş güçlerine ve radyo istasyonlarına karşı- 23 silahlı ve patlayıcılı soygun ile, 105 bombalı saldırı gerçekleştirmiştir. Aynı zaman dilimi içerisinde 74 banka soygunu ve Carrasco ile Punta del Este'de kumarhane soygunları da yapılmıştır. Toplam ganimet 10 milyon Dolar'ın üzerindedir. 1968'den beri Uruguay'da pratik olarak sürekli olağanüstü hal uygulanmaktadır. Rejime karşı eleştiride bulunan gazeteler yasaklanmaktadır. Evlerde yapılan aramalar ve tutuklamalar mahkeme kararı olmaksızın gerçekleştirilebilmektedir ve toplantı özgürlüğü kısıtlanmıştır. Şüpheli görülen memurlar uzaklaştırılmaktadır. Bankalar ve devlet elektrik-telefon işletmeleri "Askerileştirilmiş"tir; bunun anlamı: Çalışanlar askeri kuralara uymak zorundadırlar ve grevler; firar ya da ihanet olarak kabul edilip kovulma ile cevaplandırılmaktadır. Sol örgütler yasaklanmıştır. Sorgularda işkence, sürekli kullanılan bir araçtır.

1968'de devlet izni ile öldürme yetkisi olan polis - ve askeri üyelerden oluşan Uruguay Ölüm Süvarileri birliği kurulmuştur. Bu birlik, sadece Tupamarolara karşı değil, sendika ve öğrenci lederlerine karşı da eylemlerde bulunmuştur.

1971'deki seçimlerden önce sol gruplar "Frente Amplio" birleşik cephesini kurmuşlardır. Sosyalistler, Hristiyan demokratlar, KP ve bağımsızlar, ortak bir başkan adayı üzerinde birleşmişlerdir. Tupamarolar sol yanlısı "26 Mart" örgütünü kurmuşlardır. Bu legal şehir gerilla örgütünün başkanlığına ise meşhur Uruguaylı yazar Mario Benedetti getirilmiştir.

Frente Amplio seçimlerde toplam oyların % 19'unu almıştır. Colorado'lar ise tüm oyların % 25'ini toplamışlardır -Ulusal Parti'den birkaç bin oy daha fazla- ve Colorado'lar hükümette kalmışlardır.

Seçimlerden sonra görüntü değişmiştir. Solcuların sosyalizme barış yolu ile geçme umutları -Şili'deki Unidad Popular örneğinde olduğu gibi- gerçekleşmemiştir ve karşıt cephe sertleşmiştir.

14 Nisan 1972: Tupamarolar Ölüm Süvarilerinin dört üyesini sokak ortasında vurmuşlardır. Birkaç saat sonra Savaş Güçleri misilleme olarak, evlerde yapılan aramalar sırasında sekiz gerillayı öldürmüştür.

18 Mayıs 1972: Bir MLN komandosu ordu kumandanının evi önünde, bir jeep içinde oturmuş nöbet bekleyen dört askeri, makineli tüfekle açtığı yaylım ateş sonucunda öldürmüştür. Gerillalar daha sonra bunun bir hedef hatası olduğunu açıklamışlardır. Savaş Güçleri ise bunun sinsice bir cinayet olduğunu öne sürmüştür.

Dört askerin öldürülmesi Tupamarolar'a duyulan sempatinin kaybolmasına neden olmuştur. Halk bu işe artık bir son verilmesini, devletin savaş açmasını ve geri çekilmemesini istemiş; ve artık Tupamaroların savaşının kendi savaşları olmadığını düşünmeye başlamıştır. MLN politik açıdan kenara atılmıştır.

Hükümet, gerilla-eylemleri dolayısı ile olağanüstü hal durumunu belirsiz bir süre daha uzatmış ve 1972 Nisanında parlamento iç savaş ilan etmiştir. Hükümete karşı çıkan herkesin bundan sonra askeri mahkemede yargılanacağı açıklanmıştır. Bu olaylar elektroşok, varillere sokulan kafalar sonucu boğulmalar -bu kitabın işkence bölümlerinde de anlatıldığı gibi varillerdeki suydu, ancak sık sık değiştirilmediği için genellikle kusmuk ve diğer artıklarla kirlenmiş oluyordu-, sağırlığa neden olan kulak darbeleri, keskin kenarlı demir iskemlelere sıkıca bağlamak ve uyuşturucu kullanımına kadar yayılmıştır.

Mahkumların hemen hepsi bu uygulamalar karşısında suskun kalmayı başarmışlardır. MLN'nin yıllar sonra yaptığı tahminlere göre tutuklanan Tupamaroların dörtte üçü konuşmayı reddetmiştir -

pek çoğu işkence odalarında ölmüştür.

Ancak iki tane tam hain vardır. Uygulama komitesi üyesi Piriz Budes tüm yeraltı sığınaklarını ihbar etmiştir. Polisler buralarda yalnız kağıt, para ve silah değil, saklanan gerillaları da ele geçirmiştir. Uzun yıllar MLN üyesi olan Hector Amadio Perez yüzlerce yoldaşını askerlere teslim etmiştir. Aylar boyunca bir ordu üniforması giyerek askerlerle birlikte Montevideo caddelerinde Tupamaro avlamıştır. Bazılarını elinde silahı ile şahsen tutuklamıştır.

İşkence sonucu elde edilen bilgiler ve bu iki kişinin ihbarları sonucunda askerler darbe üstüne darbe indirmişlerdir. MLN bu arada çok gizli bir örgüt kurmuş, ancak rahat hareket etmeleri olanaksız hale gelmiştir.

1972'de Savaş Güçleri ile Tupamarolar arasında görüşmelere başlanmıştır - Şu ana kadar hareket tarihçesinde yazılmamış bir bölüm olarak durmaktadır. Askerler gerillalardan yaptırımlarda bulunmalarını istemiş ve karşılık olarak mahkumaların iki sene içinde serbest bırakılacaklarını vaad etmiştir.

Eski Tupamaro lideri ve bugün MLN Merkez Komitesinde görevli Eleuterio Fernandez Huidobro, 1972 Nisan ayında tutuklanmıştır. Kendisi olanları şöyle anlatmaktadır:

"Bir gün beni hapishaneden çıkartarak Savaş Güçleri'nin subayları ile tutuklu MLN liderleri arasında yürütülmekte olan görüşmelerin yapıldığı Florida Piyade Birliği Kışlası'na götürdüler. Daha sonra bu konuşmalarda ben de bulundum. Yoldaşlarım tarafından serbest olan MLN liderleri ile temas kurarak, onlara konuşmalar hakkında bilgi vermekle görevlendirilmiştim. Böylece ortak kararlar alabilecektik. İdare ile ilişki kurabilmem için bana çıkış izni verdiler. Zamanla sistemimi geliştirerek, tutuklu yoldaşlarımla MLN uygulama komitesi arasında bir tür postacılık görevi yapmaya başladım.

Subaylar daha fazla kan dökülmesini önlemek için MLN'den yaptırımların kayıtsız şartsız kabul edilmesini istiyorlardı. Bizim zaten askeri olarak yenildiğimizi öne sürmekteydiler. Bu görüşmeler sırasında küçük çapta bir ateşkes ilan edilmişti. Bizler kişilere yönelik saldılardan vazgeçmiştik, (aynı anda onlar da işkenceye ara verdiler).

O zamanlar Savaş Güçleri arasında da değişik akımlar vardı: Bir bölümü MLN'nin yaptırımları kayıtsız, şartsız kabul etmesini istiyor; diğer bir bölümü de buna karşılık bazı politik tavizler verilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Geriye baktığımda, o zamanlar

milliyetçi fikirlere sahip subayların etkisini küçümsediğimizi görüyorum. Gerçektende ordu içinde itirazlar vardı. Örneğin ben, kısa süre sonra başka askerler tarafından bu görüşmeler hakkında sorguya çekilmiştim ve bazı askerlerin, askeri kurallara karşı geldikleri gerekçesi ile suçlandıklarını biliyordum. Birkaç hafta sonra, yaklaşık 1972 temmuzunda bu görüşmeler Savaş Güçleri tarafından kesildi."

Yaptırım görüşmelerine paralel olarak kışlalarda yapılan konuşmalarda başka bir konu daha tartışılıyordu. Genç subaylar tutuklu Tupamarolara yaklaşarak onlardan ekonomi suçlarının açığa çıkartılabilmesi için yardım istediler. MLN sadece "Monty" mali kuruluşunun soygunu ile kalmamış, "Beyaz Yakalılar"ın işlediği suçlar konusunda derin araştırmalarda bulunmuştu. Subaylar bu yolla kendilerini "Anavatanın Kurtarıcıları" olarak tanıtmak istiyorlardı. Sekiz hafta boyunca mahkumlar, işkencecileri ile aynı masaya oturarak Colorado Partisi politikacılarının vergi kaçakçılıklarına ve para transferlerine karşı neler yapılabileceğini anlattılar. 1972 Ekiminde bu konuşmalar aniden kesildi. Ele başı olan dört genç subay tutuklandı ve askeri kanunlara göre cezalandırıldılar. Bir tanesi ordudanda atıldı.

MLN bu konuşmalar sırasında yeni bir politik tanım ortaya çıkardı. 1972 yıllarında Uruguay'da "Tupamaro" adı açıkça anılamadığından kendilerine "İsimsizler" adını verdiler. Hükümet onları katil ve terörist olarak nitelendirerek her türlü siyasi faaliyetlerini yasakladı.

Özgürlük savaşının tarihinde -Fernandez Huidobro'nun geriye baktığında söylemiş olduğu gibi- "Düşman-düşmana konuşmalar" hiç de ender değildi; Vietkong aylar boyunca Kissinger ile görüşmelerde bulunmuştu ve El Salvadar ya da Kolombiya'daki gerillalar bugün aynı tür barış görüşmelerini sürdürmektedirler.

Tupamaroların işkencecileri ile aynı masaya oturmaya hazır olmalarının en önemli nedenlerinden biri kuşkusuz zaman kazanmaktır. Örgüt çok ağır bir darbe yemiştir ve sadece "26 Mart Hareketi" üyelerinin değil,silah ve paraların da ülke dışına çıkabilmesi için çaba göstermektedirler. Herşeyden önce komşu ülke Arjantin'de bir sığınma yeri elde edilmelidir. Bu nedenle, dikkati başka yönlere çekmek için askerlerle yapılacak görüşmeleri devreye sokmak istemektedirler.

1972 Eylülünde MLN örgüt olarak parçalanmış, üyeleri hapsedilmiş, ya da ülke dışına sürülmüştü. Askerlerin şehir gerillalarına

karşı kazandıkları zafer ise ülkenin sorunlarını çözememişti. Ekonomik problemler daha da artmıştı. Geleneksel ihraç ürünlerinin azalması, dünya pazarında hammadde fiyatlarının düşmesi, petrol fiyatlarının artışı, bastırılan grevlerin yanı sıra polisin ve ordunun müdahaleleri devlet bütçesinin umutsuzca iflasına yol açmıştı.

Hükümetin katı kural ve baskıları muhalefet partileri olan -ve parlamentonun % 60'ını oluşturan- Blanco'lar ile Frente Amplio'nun çalışmalarını engellemekteydi. US-Amerikan devlet bürosu Uruguay'da Şili'dekine benzer bir halk cephesinin kurulmasından korkmaktaydı. İdeolojik bir hükümet darbesinin hazırlanmakta olduğu kanısı yaygınlaşmaktaydı.

1973 Şubatında Savaş Güçleri halk içinde iki grup oluştuğunu farketmişti. Bir başka deyişle Tupamaro bildirileri kabul edilmişti. Ekonomi suçlarına, burjuva politikacıların ahlaksızlığına ve bürokrasiye karşı savaş açılması, dış borçların ödenmemesi, geniş kapsamlı tarım reformu ve devletin yeni iş sahaları yaratması istenmekteydi.

Pek çok kişi bunlara kesin gözü ile bakmaktaydı ve generallerin vatanseverliklerinin çok yakında uluslararası sermayeye karşı harekete geçmesi bekleniyordu. KP-basınındaki bir manşette "Adelante Generales" - Generaller İleri! denilmekteydi.

Haziran 1973'te -Şili'deki hükümet darbesinden birkaç hafta önce- seçimle gelen başkan Juan-Maria Bordaberry parlamentoyu feshetmiş ve askeri sıkıyönetim ilan etmiştir. Sendikalar ve partiler yasaklanmıştır. Sendikalar birliği CNT genel grev çağrısında bulunmuş, ancak grev başarısız olmuş ve 15 gün sonra kırılmıştır. İşçiler panzerlere karşı direnememişlerdir.

Tüm muhalif politikacılar birer hedef tahtası durumuna gelmişler ve onbinlercesi haklarını kaybetmişlerdir. Üniversiteler polislerce işgal edilmiş ve basın özgürlüğü kaldırılmıştır. Şüpheli görülen memur ve öğretmenlere işten el çektirilmiştir. Siyasi tutukluların sayısı 50.000'e yükselmiştir. Uruguay "Güney Amerika'nın İşkence Odası" haline gelmiştir.

"Libertad" (Türkçe karşılığı ile özgürlük) adlı beton yığını tüm kıtanın en kötü üne sahip hapishanesi haline gelmiştir. Bu kötü şöhretin en başta gelen sebebi tüm mahkumlara uygulanan beyin yıkama işlemleridir. Dokuz Tupamaro lideri ülkenin iç kesimlerine gönderilmiştir. Hayatta kalabilmeleri ülkede gerilla eylemlerinin son bulmasına bağımlıdır. Bu olayla ilgilenen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu onları rejimin rehineleri olarak tanımlamıştır.

Yaklaşık 12 yıl boyunca birbirlerinden tamamen ayrı, izolasyon hapsinde tutulmuşlardır. Doktor, din adamı, avukat veya Kızıl Haç Örgütü üyelerinin onları görmesine izin verilmemiştir. Akrabaları kendilerini yalnızca cam arkasında görebilmiş ve telefon aracılığı ile konuşabilmişlerdir.

* * *

Montevideo-1985 sonları: Şehirde bir sinemada "Görünmeyen Başkaldırı" isimli film oynatılmaktaydı. Filmin sonunda elli yaşlarında, beyaz saçlı bir adam seyircilerin arasından ayağa kalktı. Adı Julio Marenales'ti. Kendisinin, bu filme konu olan kişilerden biri olduğunu söyledi ve seyircilerle Tupamaroların o günkü eylemleri ve direnişleri hakkında konuşmaya başladı.

* * *

Uruguaylı askerler 1 Mart 1985 te yönetimi seçimle gelen sivil bir hükümete devrettiler. Bunun iki önemli nedeni vardı: generaller daha 1973 yılında devlet hazinesini iflastan kurtacaklarına söz vermişlerdi, ancak ülke ekonomisi tamamen batmıştı. Halkın kişi başına düşen net geliri yarıya inmiş, enflasyon artmış ve işsizlik resmi rakamlara göre % 16'ya yükselmişti.

Ayrıca Washington'daki büyük amcanın da bu küçük ülke için demokratik planları vardı. Seksenli yılların başında baskı rejimini yıpratma çalışmaları başladı. İnsanlar sokaklara dökülüp bağırarak protesto gösterileri düzenlediler ve muhalefet biçimlenmeye başladı. İnsanların korkusu geçmişti. Uruguay'da emperyalizm bir sarı sendika kurmayı asla başaramamıştı ve yerlerinde ya da şehrin aşağı kesimlerinde halk galeyana gelmekteydi. US devlet bürosu, halkı yatıştırmak için Savaş Güçlerini demokrasileştirme çalışmalarının gerekliliğine inandırdı. Generaller politikacı ve partilerle ilişki kurmanın yollarını arayıp bularak yasal bir hükümet kurulması için yol açtılar.

* * *

Uruguaylılar sokaklara dökülerek demokrasinin gelişini hızlandırdılar. 1984 Ocağında ülkede bir genel grev başlatıldı ve dört ay sonra tüm ülkede yarım milyon Uruguay'lı, askerlere karşı bir

tencere konseri düzenlediler.

Tıpkı komşu ülke Arjantin'de olduğu gibi Uruguay'da da tüm siyasi mahkumların affedilmesi amacı ile güçlü bir insan hakları hareketi oluşturuldu. Profesyonel politikacılar ise sadece düşünce suçlularının affedilmesini ve affın Tupamarolar gibi eylemci mahkumlar için geçerli olmamasını istiyorlardı.

Sendikalar birliği, öğrenci dernekleri ve barolar birliği, sınırsız af isteğinde birleştiklerinde, politikacılar da pes ettiler. Her iki büyük parti de seçimi kazandıkları taktirde tüm siyasi tutukluların serbest bırakılacağına dair söz verdi.

Kasım 1984'teki genel seçimlerin sonucunda Colorado Partisi'nin başkan adayı Julio-Maria Sanguinnetti kazandı ve 1 mart 1985'te, yaklaşık 12 yıllık dikta rejimi sonunda askerler yönetimi sivillere bıraktılar.

Ondört gün sonra hapishane kapıları tüm siyasi tutuklular için açıldı. 10.000 insan bütün birgece boyunca "Libertad" hapishanesinin kapısında -hemen hepsi Tupamaro olan- mahkumları karşılamak için beklediler. Tatilden dönenler araç bulamadı. Taksi şöförleri Tupamaroları 50 kilometre uzaktaki başkente ücretsiz taşıdılar. O gün Montevideo Tupamaroların bayramını kutladı.

Tupamaroların ağırlıklı çoğunluğu yeni hükümet tarafından affedildi, bugün "sabıkasız" olarak kabul edilmektedirler.

Haksızlığa uğramış, içlerinden bazıları artık hayatta olmayan 62 Tupamaro'nun yeniden mahkeme edilmesine karar verilmiştir. Hüküm giydikleri taktirde diktatörlerin kendilerine çektirdikleri her yıl, yeni verilecek olan cezanın üç yılına karşılık sayılacaktır. En ağır ceza 30 yıl olduğuna ve mahkumların çoğunluğu 13 yıl yatmış olduklarına göre kimse yeniden hapse girmeyecektir. MLN lideri Raul Sendic 1985 Kasımında sivil mahkemede ateş açma suçu ile yargılanmış ve 24 yıl hapse mahkum edilmiştir. Çekmiş olduğu ceza nedeni ile de serbest bırakılmıştır.

Tupamaroların en başta gelen sorunları iş bulmaktı. İşsizlik oranının % 12 olduğu bir ülkede, hapisten yeni çıkmış bir gerillaya kim iş verirdi ki? Avrupa, Kanada veya Avustralya'daki dostların bağış ve yardımları da yetersizdi.

Bazı Tupamarolar sivil hükümetin yeni kanunlarından yararlanarak, eski rejimin politik nedenlerle son verdiği işlerine yeniden dönme hakkını kazandılar. Mümkün olduğu kadar az solcunun bu haktan yararlanması için de hapiste geçirdikleri süre çalışılmışçasına emeklilik süresine dahil edildi.

Ancak tek sorun ekonomik problemler değildi. Tupamaroların-pek çoğu son 20 yılı yeraltında veya hapishanede geçirmişlerdi. Bu zaman süresince aileleri dağılmış, çocukları babasız büyümüş, veya -anneleri de hapiste olduğu için- akrabalarının yanında yetişmişlerdi. Bu zaman süresince aileleri dağılmış, çocukları babasız büyümüş, veya -anneleri de hapiste olduğu için- akrabalarının yanında yetişmişlerdi. Pek çok evlilik uzun tutukluluk süresi içinde sona ermişti, bir kısmı da serbest bırakılmalarından hemen sonra boşanma ile sonuçlandı.

İşkence, beyinyıkama ve kötü beslenme koşulları ardında izler bırakmıştı. Hemen hemen bütün eski mahkumlar fiziksel ve ruhsal açıdan hastaydılar. Buna yaşlılık sorunları da eklenmekteydi. İlk şehir gerillaları kuşağı artık ellili yaşların sonuna gelmişlerdi, gençlerse kırk yaşlarındaydılar. Bugün tamamen farklı, gençlerin dikta rejimi altında yetişmiş olduğu bir Uruguay ile karşı karşıyaydılar. Genç kuşak, Tupamaroları sadece tarihten ve sırlarla çevrili illegal kahramanlar olarak tanıyordu. Bugün ise insanlar bu kahramanlara gösterilerde veya genel yerlerde rastlayabiliyor, onlara dokunabiliyor ve soru sorabiliyarlardı.

* * *

Sendikalarda ve şehrin diğer kesimlerindeki gruplarda çalışmaya başladılar. Yeni seçilen merkez komitesindekilerin üçte biri aktif sendikacılardı ve bu, MLN'nin yeni bir boyutunu ortaya çıkardı.

Bunun yanısıra politik açıdan geri kalmış olan iç kesimlere de el attılar. Köy-köy dolaşarak, parklarda, ulusal içecekleri olan Mate çayının dağıtıldığı ve "mateadas" olarak adlandırılan açık hava toplantıları düzenlediler. Hareketin eski önderleri, kürsü olmaksızın orada ayakta duruyor ve insanlarla konuşup, sorulara cevap veriyorlardı. Herkese açık olan bir mikrofon ile "mateadas"larda güncel politik durum tartışılıyordu.

Montevideo, 26 aralık 1985. Her yönden gelen yaklaşık 15.000 kişi: Çocuklu genç çiftler, emekliler, gençler; Tupamaroların ilk resmi oturumunda bulunmak için burada toplanmışlardı. Hareket merkezinin bulunduğu Cabolatti caddesinde bir platform inşa edilmiş, arkasına üzerinde "T" harfi ("Tupamaror"ın baş harfi) bulunan dev bir bayrak asılmıştı. Deniz kenarında kitapçılar ve sosis satıcıları vardı. Aralarında komünist partininki de bulunan yüzlerce bayrak yaz akşamının hafif rüzgarı ile dalgalanıyordu. Televizyon

gece haberlerinde bir özet yayınlamış, yerel bir radyo istasyonu ise konuşmaları canlı olarak vermişti. Şehir gerillaları olarak dünya çapında üne kavuşmuş olan hareket liderleri, halkı "MLN-Tupamarolar" diye haykırarak selamlamışlardı.

Hafta sonunda Montevideo'da hareketin tarihindeki üçüncü genel kongresi gerçekleşmişti - sonuncusu 17 yıl önceydi. Yaklaşık 1200 Tupamaro üç gün süre ile kapalı kapılar ardında örgütün geleceği hakkında konuşmuşlardı. Tupamaroların gelecekte yasal bir çerçeveye oturtulabilmesi için de oy birliği ile bu konge kararını almışlardı.

Harekâtın önderlerinden Julio Marenales bu buluşmanın sonuçlarını şöyle açıklamıştı:

"İyi eylemler gerçekleştirdik, ancak pek çok hatamızda oldu. Örneğin: Tek savaşma şekli olarak silahlı savaşa çok fazla ağırlık verdik. Bir başka örnek: Halk içinde gelişmekte olan örgütlerle yeterince ilgilenemedik. Başka hatalarımız da oldu, bunları tekrarlamamak için nedenlerini araştırıp bulacağız.

Gelecekte uygulayacağımız strateji hakkında tartıştık ve bu amaçla eylemlerimizin yasal çerçeve içinde yürütüleceğini açıkça ortaya koymak istiyoruz"

Kongrenin sonunda yeni programlarını da açıkladılar: "Toprak ve fakirliğe karşı eylem planı". Bu programda başka şeylerin yanısıra dış borçların ödenmemesi, bankaların ve 2.500 hektardan daha büyük kişisel arazilerin devletleştirilmesi isteniyordu. 33 üyesinin toplam 412 yıl hapis yattığı yeni bir Merkez Komitesi seçtiler. Merkez Komitesi'nin üyeleri Raul Sendic, Eleuterio Fernendez Huidobro, Julio Marenales ve diğerleriydi. Merkez Komite safları arasından dokuz kişilik bir hareket uygulama komitesi seçerek isimlerini basına açıkladı: Alba Antunez, Jorge Balmalli, David Campora, Mario de Leon, Leon Duter, Jose Mujica, Diego Picardo, Washington Rodriguez Beletti ve Luis Rosadilla.

Kongrede legal olarak çalışmaları gerektiği oy birliği ile kabul edilmişti. İnsan, sosyalist bir toplum kurmak için güce erişmeliydi. Ne var ki güç, yalnızca silahlı savaş sonucunda elde edilebiliyordu. Seçim benzeri barışçı yollarla sosyalizme geçişi ummak, tarihteki tüm tecrübelerin de gösterdiği gibi olanaksızdı. MLN'nin tek hamlede ve temelli olarak silahlı savaştan vazgeçmemesi, sol ittifakı olan Frente Amplio'nun baş yenilgi nedeniydi.

Pek çok Tupamaro bu kongrede hareketin geçmişi ve hataları hakkında geniş kapsamlı konuşmaların yapılacağını ummuşlardı.

1972'de onları yıkıma götüren nedenler henüz açıklığa kavuşturulamamıştı. Bunun nedeni düşmanın çok güçlü olması mıydı, yoksa MLN stratejik ve ideolojik olarak yanılmış mıydı? Foko-Teorisi Latin Amerika için hâlâ geçerli miydi? Silahlı bir grup eylemci, devrimci harekete gerçekten öncülük edebilir miydi?

Grup içinde, çekirdeğini silahlı savaşın oluşturduğu Fokoculuğun değeri biraz fazlaca önemsenmiş bir yöntem olduğu kanısı yaygındı ve bunun yerine kitlesel olarak örütlenmiş bir sınıf savaşının yürütülmesinin daha doğru olacağına inanılıyordu. Bu görüşlere göre silahlı Foko eylemleri sadece -bir anlamda düşmanın ne kadar kolay yararlanabildiğini göstermek için- propaganda açısından yararlı olabilirdi.

Ancak, umulan itiraflar, ya da beyanlar yapılmadı. Bu buluşmada geçmişin hataları hakkında konuşulmadı. Konunun bir komisyona aktarılması ve onların bir sonraki kongreye kadar geniş kapsamlı bir özeleştiri hazırlamasına karar verildi.

Bu komisyonun tartışmları sırasında, MLN Uygulama Komitesi üyesi Eduardo Leon şu açıklamayı yapmıştır:

"1972 yılında neden yenildiğimiz sorusunun cevaplarından biri, silahlı eylem bilinci ve örgütün, Foko teorisinin tek yönlü kullanımıdır. Bu, o zamanlar tüm Latin Amerika'da yaygın olarak benimsenen bir teoriydi. bu yöntem, başlangıç aşamasında olumlu sonuçlar vermesine karşın, halkın savaşa yeterince katılabilmesini önlemekteydi. Bugün herkesin birleştiği görüş ise, bunun bir kitle hareketi olması gerektiğidir. Bir başka deyişle; devrimi halk kitlesi yapacaktır.

Başlangıçta parolamız "Eylemler birleştirir, sözcükler ayırır"dı. Bu, MLN'nin bir araya topladığı farklı akımları belirtmekteydi, insanların ortak düşünceleri şuydu: Savaşmak isteğimizde karalıyız, gücü nasıl kullanacağımız sorunu ise bekleyebilir. Ve bu, o zamanlar geçerli, doğru bir parola, geleneksel sola verilmiş bir cevaptı. Ne var ki, bu parola gelecekte artık bizler için doğruluğunu kaybetmiştir. Çünkü devrimin pratikteki sonuçlarını etkileyecek olan teorik sorulara, hepsinden önce yönetim sorununa, kitlelerin katılımına ve sınıf savaşı, ya da sınıf savaşını yürütecek olanların kimler olduğu sorularına cevap verememektedir. Teorik çalışmaların o zamanlar gerçekleştirilmesi çok zordu; yeraltı örgütlerinin öncelikle somut problemleri çözmeleri gerekiyordu.

Bazıları bizim en başta gelen hatamızın ideolojik olduğu kanısındalar; işçi sınıfını Marksist-Leninist düşünceler doğrultusunda

yeterince bilinçlendiremediğimizi öne sürüyorlar. Bir başka grup ise yenilgimizin ideolojik nedenlerden değil, 1969'dan beri uyguladığımız stratejiden kaynaklandığını söylemektedirler. Bu açıkça karşıt görüşler, zaman içinde tartışılarak olabildiğince tek noktada birleştirilmeye çalışılacak ve nasıl olupta yanlış bir strateji uyguladığımız sorusuna cevap bulunacaktır. Stratejik hataların, bizleri yıkıma sürükleyen hatalar olduklarına ve bunların köklerininde ideolojik eksikliklerimize dek uzandıklarına inanıyorum.

Kişisel inancıma göre örgüt, başlangıçta önemli ideolojik temellere sahipti. İdare ve güç sorunlarını ortaya koymuş ve yolunu belirlemişti: Silahlı savaş. Bu seçim, tarihi deneyimlere dayanıyordu;kurucuların çoğu sınıf savaşından, sendikal mücadelelerden veya sol kanattan gelmişlerdi. Ancak bunun daha da geliştirilmesi gerekiyordu ve bugün eksiklerimizi tamamlamamız gerektiğini düşünüyorum. Bunun için o günkü durumu tam anlamı ile analiz etmemiz gereklidir. Bir ideoloji durağan değildir. İnsan onu her zaman geçerli olacak şekilde bir tanım ile ifade edemez; aksine, gerçek; sınıf savaşına göre düzenlemelidir. Bugün yerine getirmemiz gereken görev budur. Halk savaşının gerçeklerini araştırarak devrim yapmanın doğru yöntemini bulmalıyız"

* * *

Meşhur Tupamaroları örnek alırsak -Max Thomas Mehr 1985'in aralık ayı sonunda "Tageszeitung"da makalesinde olayı bu şekilde yorumluyordu- açıkça ortaya çıkmıştır ki, burjuva demokrasisi tüm sol sistem değişikliklerinde öncelik kazanmaktadır.

Sonunda RAF-mahkumlarının affedilmelerinin de düşünülme zamanı gelmiştir. Alıntı:

"Eğer bu hafta sonu Uruguay'ın şehir gerilları legal bir siyasi parti oluşturarak Montevideo'da büyük bir kongre düzenliyorlarsa, insan RAF'ın -affedilenler arasında- Tupamarolara örnek oluşturduğunu da hatırlamalıdır. Latin Amerika ülkeleri ile Batı Almanya'nın şartlarını aynı kıyaslama içine sokmadan ve yanlış anlaşılmalara meydan vermeden bir an için gerçeklere bakalım:

Bir an için RAF'ın geçmişteki uygulamalarına açıkça son vererek siyasi bir güç oluşturmaya karar verdiklerini ve bir politik kongre düzenlediklerini düşünelim.

Bu tür bir kongrenin sonucunda, örneğin parlamenter demokrasinin politik sisteminin, giderilmesi gereken tüm eksikliklerine

rağmen tarihsel açıdan başka alternatifinin olmadığı sonucu çıkartılabilir.

Bu tür bir siyasi açıklığın uygulanmasını kim isteyebilir? Devlet mi? Sol Kanat mı? RAF'ın kendisi mi? Sonuçta Tupamaroların kongresi, Almanya'da yaşayanların aksine dikkatle ve peşin hükümlerle takip edilecektir.

Ancak onlar bu konuda sesiz kalmak zorundadırlar; şu anda Uruguaylıların denediği gibi, kendi geçmişlerindeki siyasi görüş ayrılıkları nedeni ile değil; sadece hapishanede oldukları için.

Heinrich Böll 1984'te zamanın yeni başbakanı Richard von Weizsacker'e tavsiyelerde bulunmuş ve ömür boyu hapse mahkum edilmiş RAF üyeleri ile ilgili olarak, Almanya'nın bu yüzlerce genç insanı hayatları boyunca hapishanede mi tutacaklarını öğrenmek istemiş ve pek çok durumda affetmenin daha doğru olup olmadığını sormuştu.

Heinrich Böll bu sorularına cevap alamamıştır.

Ah - eğer Max Thomas Mehr kendi önerisine uyarak "Latin Amerika ülkelerindeki koşullarla Batı Almanya'dakileri aynı kıyaslama içine sokmayıp, yanlış anlaşılmalara meydan vermese" ne kadar iyi olurdu.

Ama Tupamarolar, salt aradaki büyük uzaklık nedeni ile bile Alman af kampanyasını destekleyemeyecek konumdaydılar.

* * *

Tupamarolarla Alman-Gerilla gruplarının kökenleri, içerikleri, yöntem ve çıkış noktaları açısından ne kadar farklı olduklarını vurgulamak gereksizdir. Siyasi tartışmalar, ülkenin o günkü tarihsel koşullarına göre ele alınmalı ve tamamen ayrı olarak değerlendirilmelidirler.

Uruguay'daki af kampanyası açıktı. Onların istediği -bu af çağrısını yapanların aksine- mahkumların tövbe etmeleri veya pişmanlık duyguları ile ezilmeleri değildi. Horst Mahler'in de dediği gibi: "Af, ancak solcular tartışma ortamında ilerledikleri ve şehir gerillalarının tasarıları engellenebilir denilebildiğinde talep edilebilir". Ve "Temel Haklar ve Demokrasi Komitesi" Şubat 1986'da RAF-üyelerinin serbest bırakılmasını talep etti.

Uruguay'daki kampanya sadece akrabalardan oluşan bir grubun girişimi değil, kitle hareketinin bir parçasıydı. Siyasi partiler, aşağıdan gelen baskılar sonucunda durumu yatıştırmak için genel

affi seçim programlarına almışlardı. Kilise kuruluşları, barolar birliği, öğrenci dernekleri ve -en önemlisi- sendikalar birliği, af isteklerini -sosyal ve politik talepleri ile aynı ağırlıkta vurgulayarak pankartlarına yazmışlardı. Acaba Alman sendikalar birliği üyelerini 1 Mayıs bayramında kürsüye çıkarak Alman siyasi tutuklularının hemen ve şartsız olarak serbest bırakılmalarını istediklerini kim hayal edebilir ki?

Uruguay'daki 12 yıllık diktatörlük idaresi süresince 50.000 vatandaş (bir başka deyişle her 60 yetişkinden biri) tutuklanmış ve hemen hepside işkence görmüştü. 500.000'den fazla Uruguay'lı generallerin uyguladıkları ekonomi politikası nedeni ile iş bulamadıklarından ülkeyi terk etmişlerdi. Hemen her ailede baskı ve işkence ile doğrudan, veya dolaylı yoldan etkilenmiş biri vardı.

Almanya'da ise sözkonusu olan bir avuç siyasi tutukluydu - RAF'ın 16 yıllık tarihinde toplam 200 kişi kadar- ve bu da toplumu açıkça bilinçlendirmek için yeterli değildi. Bugün güçlerini yitirmiş olan Batı Alman sol kanadı, siyasi tutuklulardan suçluluk kompleksi ile söz ediyorlar:

"Biz 68'liler herşeyi biliyoruz: başka türlü de olabilirdi. İçimizden biri bakan; diğerlerinin bir kısmı hâlâ hapisteler, bazılarının çalışması yasaklandı, azımsanamayacak kadar büyük bir çoğunluğumuz ise kariyer sahibi.... (Antje Vollmer)"

.... ya da iç politikadaki fikir ayrılıklarında malzeme olarak kullanıyorlar:

"... tarihsel açıdan bakıldığında parlamenter demokrasinin başarılı bir başka alternatifi yoktur" (taz)

Her iki uygulama da çıkmaz bir sokakta son bulmaktadır; eski Watherman birliğinin tekrar toplandığı USA'daki görüşlerin, ya da İtalya'da, Kızıl Tugaylar mahkumlarının problemlerine dikkatle çözüm aranırken elde edilen sonuçların duruma yararı olmamaktadır. Bir zamanlar İtalya'da gerillalara karşı yürütülen acımasız savaş sırasında İçişleri Bakanlığı yapmış olan devlet başkanı Cossiga, bu konudan söz ederken; insanların "Acil durum yasalarının uygulandığı yılları" atlatmaları gerektiğini söylemiştir.

* * *

Her af için -söz konusu ülkenin koşullarına bağımlı olmaksızın- geçerli olan genel bir kural vardır: Bağışlamak, devletin, affedilenlerin gelecekte rahat duracakları ve kendilerine yapılan

bu iyiliğe karşı minnettar kalacaklarını umduğu bir olgudur: Ancak bu tür iyilikler; Uruguay'da da olduğu gibi, genellikle çabuk unutulur. Orada, bugünkü iktidar partisi olan, Coloradolar 1973 yılında - pis işlerini tamamlamaları için- yönetimi kendi arzuları ile askerlere devretmişlerdi. Liberal sağ kanattaki Colorado Partisi, dış politika açısından CSU-yakını olan Hanns-Seidel-Vakfı'na bağlıydı. Parti, dikta rejimi sırasında insan haklarını zedeleyen davranış ve uygulamaları nedeni ile askerler hakkında herhangi bir işlem yapılmayacağını tekrar tekrar beyan etmişti. Sonuçta -devlet başkanı Julio-Maria Sanguinetti'nin mantığına göre: "Askerlerin de affedilmeleri normaldı" (bu ilişkide işkenceciler için af talep edilmemiş olmasının hiç önemi yoktu; onlarınki kulis arkasından yürütülmüş danışıklı bir döğüştü).

Bu tür bir nankörlüğü, Alman burjuva partilerinin, Alman terörizm savaşına bağlı olarak yakıştırmak, gerçekçiliğe ters düşer. Sosyal demokrat siyaset, Weimar'cı hükümetten bu yana giderek daha kanlı baskılarla sol muhalefeti ezmektedir, Noske ve Schmidt gibi isimler tesadüfen ortaya çıkmamışlardır.

Bir genel af, durum objektif olarak değiştiğinde, kapanış çizgisini çekecek nitelikte olmalıdır. Devrim, savaş veya diktatörlük gibi olağanüstü hallerden sonra ceza hukuku, huzura kavuşulduktan yıllar sonra tekrar huzursuzluk yaratarak yeni yaralara sebep olmamalıdır. Bu tür kapanış çizgisi çeken aflara örnek olarak Almanya'daki 1949 ve 1954 genel aflarının yanı sıra, Fransızların 1962 Cezayir affı da gösterilebilir.

Adenauer-Hükümeti ise iç ayrılıkların altına bir kapanış çizgisi çekmekle ilgilenmemektedir. KDP, Alman Asli Mahkemesi'nin hükümleri ile 1956'da yasadışı olmaya zorlanmış ve 1956 ile 1968 yılları arasında savcılıkça açılan 125.000 dava sonucunda yaklaşık 6-7000 tanesi cezai hükümlerle sonuçlandırılmıştır. Profesör Wolfgang Abendrath ve Werner Maihofer'in de (dönemin RAF-takipçisi İçişleri Bakanı) yer aldıkları "Af-Heyeti" söz konusu KDP-üyelerinin affedilmesi için toplantı ve oturumlar düzenlemişlerdir. Af talebi SDP ve FDP'nin yanısıra Evangelist kilise tarafından da desteklenmiştir. FDP bir yasa tasarısı hazırlayarak cezaların kesinleşmesinden ve ceza uygulamasına geçilmesinden sonra 1949 ile 1956 yılları arasında verilen hükümlerin siyasi perspektifte görülmelerini istemiş ve KDP'nin, genç Bonn eyaletlerinin güvenliğini hiç ciddi olarak tehdit edip etmediği sorusunu ortaya atmıştır. CDU ise hüküm giyenlerin akrabalarının bu af kampanyası nedeni ile demoralize olacaklarını

öne sürerek 1957'de bu tartışmalara kesin bir son vermiştir.

On yıl sonra ise durum farklı görünüyordu. 1968 yılında Fransa'da olduğu gibi, 1970'de Almanya'da da gösterilere katıldıkları için cezalandırılan öğrenciler affedilerek, sürüden ayrılan kuzuların yeniden burjuva ağılına dönmeleri sağlanmıştı. Hatalarından ders almayanlar içinse devlet babanın kesesinde daha sert tedbirler ve çalışma yasağı gibi önlemler de vardı.

"SDP Genel Af Talebini Kabul Ettirdi" -uzun yıllar sonra RAF böyle yazıyordu- "Dayanışma ve öğrenci sorunları tehlikeli olarak nitelendirildiğinden, adalete karşı yöneltilen eleştirilere son verilmiş, sol kanadın adalet ve yönetime karşı dayanışması önlenmiş ve direnmekten vazgeçmedikleri için bazıları devlet görevinden alınmışlardır".

1970'teki öğrenci affı amacına ulaşmış ve tatminkar sonuçlar vermiştir.

* * *

"Bu grup mağlup olmuşsa, onların yakını olan kişilerinde yıkımlarının istenmesi için hiç sebep yoktur" - Af kampanyasının önderi Wolfgang Port sahneye bu sözlerle çıkmıştı. RAF yenilgiye uğramıştı vedevlet, büyüklük göstererek onları bağışlamalıydı ("Siyasetin insancıllaştırılması").

Ne var ki -ne yazık ki- devlet, oyunu bu kurallara göre oynamıyor ve öc almaktan ya da yıldırma politikasından vazgeçmiyordu. - Eski tip insanlarca hâlâ sınıf savaşı olarak tanımlanan- siyasi savaş, insancıl amaçlarla değil, sermaye ile yürütülüyordu - sloganları: Yeni karışımlar! Adalet -proleter- KDP üyelerini acımasızca cezalandırarak varlıklarını engellerken diğer tarafta öğrenci hareketlerinin burjuva evlatlarını cömertçe affederek, sınıflarına dönebilmeleri için kapıları açık tutuyordu; bu bir rastlantı değil, Almanya'nın tarihine dek uzanan politik bir alış-verişti. Faşizm, sosyalizm isteyen işçi hareketlerine sermayenin verdiği sert cevaptı; bununla sosyalist ütopyalara bağlı olan kendi işçilerini ve tüm Avrupa'daki işçi hareketlerini sonsuza dek engellemişlerdi.

Başlangıç dönemlerinde sosyalist içeriğe sahip olan RAF'da gücünü göstermek isteyen bugünkü devletin bu korkularından yararlanmıştı. Yani, hangi hükümet böyle bir af ile ilgilenirdi ki?.

* * *

Bambaşka bir soru ise RAF'ın -"taz"ın öne sürdüğü gibi- bugün, burada, politik bir kongre düzenleyerek kendi siyasetlerini tartışabileceklerinin hayal edilip edilemeyeceğidir. İllegal oldukları için bunu yapamayacakları kabul edilir bir nedendir. Ancak madalyonun öbür yüzünde solcularla siyasi tartışmalara girmek istememeleri yer almaktadır. Uruguay'da -buradakinin aksine- bu, niçin mümkün olabilmiştir?

Bunun nedeni yalnızca Alman hapishanelerindeki izolasyon sistemi değildir. Uruguay'da da "Libertad" hapishanesinde mahkumların hücre arkadaşları dışındakilerle konuşmaları yasaktı. Ayrıca MLN-İdaresi birbirlerinden ayrılarak farklı kışlalara gönderilmişlerdi. Buna rağmen özelleştiri ve yasal konuma geçme kararlarının hapishanede oluştuğu ve yayıldığı bilinmektedir. MLN idaresi bugün hâlâ hayattadır. Uruguay basınının kısa süre öne açıkladığı gibi bu "Kirli Savaş" yaklaşık 350 kişinin ölümüne neden olmuştur (bunlardan 53'ü işkence sırasında ölmüşlerdir). Askerlerin tüm sol kanadı ortadan kaldırdığı Arjantin'in aksine, Uruguay'daki solcular -bu kitapta detaylı olarak anlatılan koşullarda da olsa- hiç değilse hayatta kalabilmişlerdir. Günümüzde sürdürülen tartışmalarda eski Tupamaroların deneyimlerinden yararlanılmaktadır. Almanya'da RAF adı altında bir kez eylem yapanlarsa ölmüştür: Ulrike Meinhof, Andreas Baader, Gudrun Ensslin ve Jan Carl Raspe. 1971'de Baader'in kurtarılmasından sonra Ulrike Meinhof şunları yazmıştır:

"Mahkumların kurtarılabilmesi için bir solcunun (yaralı bir memur) vurulması gerektiğini bilseydik -bu soru bize çok yöneltildiyinede eylemi gerçekleştirir miydik sorusuna verilebilecek tek cevap 'Hayır'dır".

İlk RAF kuşağı ortaya çıktığında "gitmemize izin veren aynasızlara dokunmayacağız" sadece, giriş için kimliğine gerek duyulan basit bir GI öldürülmemiştir; RAF bu eylemle devrimci hareketi de satmıştır: "Herkes bunun bir savaş olduğunu kavramalıdır"

1972'de -doruk noktasında belki üç düzine üyesi olan- RAF, emniyet kuvvetleri tarafından ezilmiştir. "İlk RAF-Kuşağı" tarafından yayınlanmış ve daha sonra yasaklanmış olan kızıl-kitap "Batı Avrupa'da Silahlı Savaş"ta formüle edilen hedefleri; gücü ele geçirerek Batı Avrupa'da sosyalist bir toplum düzeni kurmak ve devrimi amaç edinenlerin kim olduğunu belirleyerek eylemcilerin hangi rolü üstleneceklerini belirlemekti; 1972 yılındaki siyasi/askeri yenilgilerden sonra, hâlâ tutuklama koşulları tartışılmaktaydı. Politik sa-

vaş geri plana atıldı ve "Cepheye erişmek" ve "Direniş" gibi sözcüklerle anılmaya başlandı. Bonn SDP-hükümeti buna izolasyon hapsi, görüşme yasağı, savunma hakkının kısıtlanması ve çıkartılan diğer yeni yasalarla tepki gösterdi. Tutuklama koşulları temelde güçlü ilişkilerin oluşturulmasına izin vermediğinden hücre grupları ve "Anti-İşkence-Komiteleri" oluşturuldu. "Hedef grupları artık sol gruplar değil, aksine; kişisel olarak bilinçlenmiş ve motive edilmiş vatandaşlardır" (Sebastian Scheerer). Fritz Teufel, Alman şehir gerillalarından "Gerillaları serbest bıraktırma gerillaları meydana çıktı" demekteydi. Gündelik savaşlar artık gündemde yer almıyordu.

Sonuç açıklaması, 1980 Haziranında 2 Haziran örgütüne bağlı iki eski RAF üyesi tarafından yapıldı:

"Gerillaların görevi, halka iyilik ederek durumlarını açıklığa kavuşturmak değildir, aksine -Nazi Faşizmi ve US-Emperyalizmi ile bağımlı, sosyal demokrasi ve işçi sınıfının her tür proleter örgütü gündeme getirmiş olduğu ülkelerde -fikir ayrılıklarını silahlı eylemlerle arttırarak, devleti siyasi bir krize sürüklemektir"

Adını öğrenci Benno Ohnesorg'un öldürüldüğü günün tarihinden alan 2 Haziran Hareketi, üç Batı Berlin grubunun bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur. Bu üç gruptan en büyüğünün adı "Batı Berlin Tupamaroları" idi. Amaçları geniş bir düzeye yayılmıştı; emperyalizm ve siyonizmin düzen ve sembolleri ile iş yerlerini; öncelikle de APO-Adalet kampanyası çerçevesinde mahkeme binalarını, savcı ve hakimleri hedef almaktaydı.

2 Haziran hareketi, RAF'ı geride bıraktı. "Tunix-Papier" bir "Devrimci gizli grup"tu ve özgürlük savaşını üç kıta temelinde ele alıyordu. Alıntı:

"Yoldaşlar, BRD metropolünde kitlelelerin rüşvet alışkanlıklarının proleter bir güç geliştirilmesini imkansız hale getirdiğini ve sosyal direniş hareketinin inşasına çalışmanın anlamsız olduğunu söylüyorlar. Gerçekte, üçüncü dünya ülkelerinin ezilmiş ve korkunç derecede sömürülmüş olmaları ve bu nedenle sadece bu temel koşullar altında, dünya çapında bir devrimci savaş oluşturabileceği gerçektir. BRD'yi yalnızca askeri bir eylem alanı olarak görmekte ve siyasetlerini buna göre düzenlemekteler. Bu durumu kabullenemeyiz. Halkların en iyi ve en etkili silahları; devrimci bir direniş hareketinin inşasını, kapitalist devletin olanaksız hale getirdiği bu ortamda, emperyalistlerin ilgisini çekmektir. Eski devrimcilerin zayıflıklarını, değiştirmeksizin kabullenmek çok yanlıştır."

Bu bildirinin başlığı öz eleştiriydi; çelişkilerin açıkça ortaya

konması, solun diğer kesimlerini korkutmaktaydı, çünkü devletin bunu, psikolojik savaşı sürdürmekte kullanacağından korkuyorlardı. "Kritik yapıldı ve polis propogandası olarak görüldü". 2 Haziran örgütünün bu bildirisi çok az yayıldı; belki de solun bir kısmı için bu tartışmayı devam ettirmek daha kolaydı; gerillalar seçilen yol konusunda karşıt fikirlere sahiptiler ve öz eleştiriye yer yoktu.

"İnsanlık rüyası ve bizim, yalnızca Muz Cumhuriyetleri bölgesinde görmekten hoşlandığımız politik fantaziler" için olanak yoktur (Antje Vollmer). Yeşillere mensup bu politikacı hanım, Uruguay'da Tupamaroların affedilmesi olayının "Düşmanlarla yapılmış ticari bir barış" oluşturduğuna inanmaktadır; "Bu, yıkılanlar, yanılanlar ve yenilenlerle, ne olduğu açıklanan tarihi bir olaydır: Yenenler ve yenilenlerce uzun zamandır bilinmekte olan bir parça geçmiş"

Hayır, bu kadar basit değil. Tupamarolar barış yapmadılar. Sosyal adaletsizlikler ve günlük baskılar son 20 yılda daha da artmıştır. Uruguay, affa rağmen siyasi olarak dengeli bir ülke, "Amerika'nın İsviçre'si" olmaktan hâlâ çok uzaktır. 200.000 ailenin, birbaşka deyişle halkın % 25'inin suyu akmamaktadır. 100.000'den fazla evde elektrik yoktur. 300.000 evde ne mutfak, ne de banyo bulunmaktadır. 15 yaşın altındaki 240.000 çocuk -toplam çocuk sayısının üçte biri- çok fakir ailelerde yaşamaktadır. Montevideo'nun dış mahallelerinde gecekondu semtleri, teneke kulübeler ve hiç bir altyapısı ya da sıhhi donanımı olmayan barakalar giderek yayılmaktadır. Her yağmur yağdığında buraları bataklık çukurları haline gelmektedir. Yaklaşık 15.000 insan, teneke mahallelerinde yaşamaktadırlar. Buralarda alkolizm, fahişelik ve suç kol gezmektedir. Çocuklar caddelerde ekmek dilenmektedir. Sosyal adalet ve eşitlik olmadan, toplumsal huzur veya ulusal barış olamaz.

Geride sadece, kaba kuvvet kullanmayan Tupamaroların oluşturduğu solcuların, daima barışçı yollarla mücadeleye devam edecekleri rüyası kalmaktadır. Hedeflerinden -sosyalist bir toplumun kurulması- vazgeçmemişlerdir. Raul Sendic bir Meksika gazetesi ile yaptığı röportajda, kendilerini bir diktatörden korumaları gerektiğinde Tupamaroların silahlarını tekrar ellerine alacaklarını söylemiştir. Burada ilginç olan 'tekrar' sözcüğünün kullanılmış olmasıdır; zira MLN şehir gerillaları o zamanlar bir diktatöre karşı değil, burjuva demokrasisine karşı savaşmıştır. Şimdiki merkez komite üyesi Eleuterio Fernandez Huidobro ise şöyle demektedir:

"Silahlı savaş, bugünkü Uruguay'ı kurtaramaz. Biz, ülkenin ihtiyaç duyduğu değişiklikleri gerçekleştirebilmek için, kaba kuvve-

tin uygulanmadığı bir yol seçtik. Silah kullanımı sorunu bize değil, bu değişikliği her zaman silahlı kuvvetlerle önlemeye çalışan yöneticilere bağlıdır. Bir Latin Amerika halkı, barışçı yollarla bu amaca her yaklaştığında; iktidardakiler ölüm ve diğer baskı uygulamaları ile cevap vermişlerdir. Bizler için silahlı savaş veya kaba kuvvet hoşlanılan şeyler değildir. Tam aksine bizler, bunlara karşıyız. Ama, insanlık için savaşmaktan kaçınmanın olanaksız olduğu dönemlerin de var olduğuna inanıyoruz".

"Bizler bir katliamı kaybettik, savaşı değil" demektedir, "Gelecek için yenilgilerden de ders alınır" Ve bu nedenle -Antje Vollmer'in dediği gibi- "Yenenler ve yenilenler" daha uzun zaman rahata kavuşamayacaklardır.